SIGMUND FREUD

RÜYALARIN YORUMU 1

ÖTEKİ / PSİKOLOJİ

ÖTEKİ YAYINEVİ

ÖTEKİ YAYINEVİ

Öteki
PSİKOLOJİ

Çeviren
Selçuk Budak

Kapak ve Sayfa Düzenleme
Özgür Yurttaş

Yapıtın Özgün Adı
The Interpretation of Dreams

3. Baskı
Ağustos 2016

© Öteki Yayınevi

Sertifika No: 25446

Baskı ve Cilt
Ceylan Matbaası
Maltepe Mah. Davutpaşa Cad.
Güven İş Merkezi B Blok No: 318
Tel: (0212) 613 10 79

Yönetim Yeri
Dr. İhsan Ünlüer Sok. Caferağa Mah. 16/10
Kadıköy / İstanbul
Tel: 0216 345 41 09
kitap@otekiyayinevi.com
www.otekiyayinevi.com

ISBN: 978-975-584-102-1

Sigmund Freud

RÜYALARIN YORUMU 1

Çeviren
Selçuk Budak

ÖTEKİ YAYINEVİ

Sigmund Freud

RÜYALARIN YORUMU 1

ÖTEKİ YAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

Öteki Freud Dizisi / 9
Sigmund Freud: Yaşamı Ve Görüşleri J. Strachey / 13
Kronolojik Tablo / 27

RÜYALARIN YORUMU (1900)
Editörlük Girişi / 35
(İlk Basıma) Önsöz / 46
İkinci Basıma Önsöz / 48
Üçüncü Basıma Önsöz / 51
Dördüncü Basıma Önsöz / 53
Beşinci Basıma Önsöz / 54
Altıncı Basıma Önsöz / 55
Sekizinci Basıma Önsöz / 56
Üçüncü (Gözden Geçirilmiş) İngilizce Basıma Önsöz / 58

I. RÜYA SORUNLARIYLA İLGİLİ
BİLİMSEL LİTERATÜR / 59

(A) Rüyalarla Uyanık Yaşam Arasındaki İlişki / 66
(B) Rüya Malzemesi Rüyalarda Bellek / 71
(C) Rüya Uyarımları ve Kaynakları / 81
1. Dış Duyusal Uyarımlar / 84
2. İç (Öznel) Duyu Uyarımlar / 93
3. İç Organik Bedensel Uyarımlar / 96
4. Fiziksel Uyarım Kaynakları / 103

(D) Uyandıktan Sonra Rüyalar Neden Unutulur? / 108
(E) Rüyaların Ayırdedici Ruhsal Özellikleri / 114
(F) Rüyalarda Ahlak Duygusu / 135
(G) Rüya Görme ve Rüya İşlevleri Konusundaki Teoriler / 146
(H) Rüyalarla Ruh Hastalıkları Arasındaki İlişkiler / 162
1909 Tarihli Ek / 168
1914 Tarihli Ek / 170

II . RÜYA YORUMLAMA YÖNTEMİ:
ÖRNEK BİR RÜYA ANALİZİ / 173

III. RÜYA BİR ARZUNUN GERÇEKLEŞMESİDİR / 205

IV. RÜYALARDA ÇARPITMA / 219

V. RÜYALARIN MALZEMESİ VE KAYNAKLARI / 253
(A) Rüyalardaki Yakın Tarihli Malzemeler
ve İlgisiz Malzemeler / 255
(B) Rüya Kaynağı Olarak Çocukluk Malzemeleri / 283
(C) Rüyaların Bedensel Kaynakları / 320
(D) Tipik Rüyalar / 344

ÖTEKİ FREUD DİZİSİ

FREUD'un temel çalışmalarının tümünü kapsayacak olan *FREUD DİZİSİ*, temel olarak *Penguin Freud Library*'deki (*PFL*) 15 kitabın çevirisine dayanan, ancak bunlarla sınırlı kalmamasını arzuladığım oldukça uzun erimli, geniş hacimli bir dizi. *Penguin Freud Library*, adı Freud'la neredeyse özdeşleşmiş olan çevirmen James Strachey'in genel editörlüğü altında Alix Strachey, Alan Tyson ve Angela Richards'tan oluşan bir editörlük kuruluyla ve Anna Freud'un işbirliğiyle Almanca'dan çevrilen ve bugün dünyadaki en eksiksiz, en yetkin Freud eserleri koleksiyonu olarak bilinen 24 ciltlik *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*'a (Hogarth Press, 1953-74) dayanılarak hazırlanmıştır. PFL dizisi sadece psikoloji değil, sosyoloji, antropoloji, kriminoloji, tıp, estetik ve eğitim gibi birçok alandaki genel okuru amaçlamaktadır.

Daha çok teorik çalışmalara ağırlık veren *PFL* dizisi, Freud'un tüm çalışmalarını içermez. *PFL*'nin diziye almadığı çalışmalar şöyle gruplandırılabilir: (1) Psikanalizden önceki nöroloji ve nöropatoloji yazıları; (2) Doğrudan psikanaliz tekniğini konu olan çalışmalar; (3) aynı malzemeyi içeren başka eserler, örneğin *Rüyaların Yorumu* dizide yer aldığı için, aynı konudaki diğer kısa

yazılar kapsam dışı bırakılmıştır; (4) Freud'un özel yazışmaları ve (5) kitap incelemeleri, başka yazarların kitaplarına yazılan önsözler, vb. gibi kısa denemeler.

Ancak biz, *FREUD DİZİSİ*'ne birkaç teknik cildin yanı sıra bir de biyografi eklemeyi planlıyoruz. Ayrıca, ne yazık ki okura başvurabileceği sağlıklı bir Psikanaliz Sözlüğü öneremediğim için, diziye kapsamlı bir "Kavramsal Psikanaliz Sözlüğü" eklemeyi de arzuluyorum. Bu alanda ürkütücü boyutlara varan kavram kargaşası ve keyfiyet, böyle bir çalışmaya ivedilik kazandırıyor.

Kitapta Yer Alan Editörlük Notları

Dipnotlarda ayrıntılı tarihsel ve kavramsal bilgiler verilmiştir. Bu notlar, sistemli göndermelerle önemli psikanalitik kavramların anlamı ve gelişimi tarihçesi konusunda bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Ancak bu editörlük notlarının [yani, çevirmenin ve/veya editörlüğün sonradan eklediği notların] *Standard Edition*'daki kadar ayrıntılı olmadığını söylemek gerek.

"Editörlük notları," Freud'un kendi notlarından köşeli parantezle [ ] ayrılmıştır. Bu notlardan bazıları Penguin editörüne, bazıları da bana aittir. Bazı notları, İngilizce'ye çeviriyle, o dilin yapısıyla veya kültürüyle ilgili olması nedeniyle ya tamamen attım, ya da Türkçe'ye uyarladım. Bazı notları, Penguin'in görüşüne de yer vererek değiştirdim, bazen de tamamen yeni notlar ekledim. Ancak Penguin ile benim notlarımı birbirinden ayırdetmek için özel bir işaret kullanmadım; ama kaçınılmaz durumlarda ismimin baş harfleriyle notun bana ait olduğunu belirttim.

Metin içinde, Freud'un bu dizide yer alan çalışmalarının (kitap veya bölüm, makale, vb.) adlarını Türkçe olarak verdim, ancak kaynakçada özgün adları da korudum. Dileyen okur, paran-

tez içinde verilen referans tarihlerinden (1933a gibi) ilgilendiği eserin özgün adına ulaşabilir. Ayrıca, yabancı literatürü izleyen okurun, özgün kaynakçaya rahatça ulaşabileceğini varsayarak referans bölümünde Freud'un çalışmalarının sadece İngilizce adlarını (varsa) verdim. Kitaptaki sayfa göndermelerini, dizinin henüz tamamlanmamış olması nedeniyle, olabildiğince bölüm göndermesine dönüştürmeye çalıştım, ancak "X. Bölümün başlarında, ortalarında, sonlarına yakın bir yerde," vb. ifadelerle bu eksikliği biraz olsun dengelemeye gayret ettim.

SIGMUND FREUD: YAŞAMI VE GÖRÜŞLERİ

SIGMUND FREUD, 6 Mayıs 1856'da o dönemde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu içinde yer alan Moravia'nın küçük bir kasabası olan Freiberg'de doğar. Dışarıdan bakıldığında seksen üç yıllık yaşamı bir bütün olarak uzun uzadıya anlatılmayı gerektirmeyecek kadar olaysızdır.

Orta sınıftan Yahudi bir aileden gelen Freud, babasının ikinci karısının en büyük oğludur. Aile içindeki konumu alışılmışın biraz dışındadır, çünkü babasının zaten ilk karısından iki yetişkin oğlu daha vardır. Bunlar ondan yirmi yaştan daha büyüktür, birisi evli ve bir çocuk babasıdır; yani o aslında bir amca olarak dünyaya gelir. Bu yeğen, çocukluk yıllarında en az kendi kardeşleri (ki yedisi ondan küçüktür) kadar önemli bir rol oynar.

Yün tüccarı olan babası, Freud'un doğumundan hemen sonra giderek artan ekonomik sıkıntılara girer. Bu nedenle Freud henüz üç yaşındayken Freiber'den ayrılmaya karar verir ve Manchester'e yerleşen iki büyük üvey kardeşin ve çocuklarının dışında ailenin tamamı bir yıl sonra Viyana'ya yerleşir. Freud yaşamı-

nın çeşitli dönemlerinde İngiltere'de onlara katılmayı düşünür, ama bunu yaklaşık seksen yıl boyunca gerçekleştiremez.

Viyana'da, Freud'un çocukluğu boyunca aile sıkıntı içinde yaşar; ama babası, zeki ve çalışkan olduğu anlaşılan oğlunun [Freud'un] eğitimine değişmez bir öncelik verir ve masraftan kaçınmaz. Bunun sonucunda henüz dokuz yaşındayken "*Gymnasium*"u (ortaokul) kazanır ve bu okulda geçirdiği sekiz yılın son altı yılında sürekli sınıf birincisi olur. On yedi yaşında mezun olduğunda ne olacağına henüz karar verilmemiştir; o güne dek çok genel bir eğitim alır, üniversiteye mutlaka gideceği belli olsa da, hangisine gideceği belli değildir.

Freud birkaç yerde, yaşamının hiçbir döneminde "doktor olmaya heveslenmediğini" ısrarla vurgulamıştır. "Daha ziyade," diyor, "doğal nesnelerden çok insanla ilgili konulara yoğun bir ilgi duyuyordum."[1] Başka bir yerde şöyle yazıyor: "Çocukluğumda, acı çeken insanlığa yardım etme özlemi duyduğumu hatırlamıyorum... Gençliğimde içinde yaşadığımız dünyanın bilmecelerini anlamaya ve belki de çözümüne katkıda bulunmaya yönelik ezici bir ihtiyaç duyuyordum."[2] Başka bir yerde de son yıllarındaki sosyolojik çalışmalarını tartışıyor: "Doğal bilimler, tıp ve psikoterapi alanlarında yaşam boyu süren *bir dolambaçtan* sonra ilgim, uzun süre önce, düşünemeyecek kadar genç olduğum bir dönemde beni çeken kültürel sorunlara tekrar yönelmiş bulunuyor."[3]

Söylediği kadarıyla o günlerde bilimsel kariyer seçimini belirleyen şey, okulu bitirmek üzereyken katıldığı bir okuma dersinde okunan ve (görüldüğü kadarıyla hatalı olarak) Geothe'ye atfedilen "Doğa" üzerine yazılmış aşırı süslü bir deneme olur.

1 [*Otobiyografik İnceleme* (1925d), girişe yakın bir yerde.]

2 ["Amatör Psikanalizi Sorunu'na Sonek" (1927a).]

3 ["*Otobiyografik İnceleme*'ye Sonek" (1935a).]

Ama bilimi seçmesi halinde pratik nedenler seçimini tıpla sınırlar. O da 1873 sonbaharında, üniversiteye on yedi yaşında bir tıp öğrencisi olarak kaydını yaptırır. Ama o zaman bile tıp derecesi almak için acele etmez. Dolayısıyla ilk bir iki yıl çeşitli konularda dersler alır, ama düzenli olarak ilk önce biyoloji, daha sonra da fizyoloji üzerinde yoğunlaşır. Üçüncü sınıftayken Karşılaştırmalı Anatomi Profesörü ödev olarak ondan yılanbalığı anatomisinin ayrıntılı bir incelemesini isteyince (ki bu, dört yüz kadar örneğin kesilerek açılmasını gerektirmiştir), ilk araştırmasını yapmış olur. Kısa bir süre sonra Brücke'nin yönetimindeki fizyoloji laboratuarına girer ve orada altı yıl mutlulukla çalışır. Genelde fiziksel bilimlere yönelik tutumunun ana çizgilerini orada kazandığına kuşku yok. O yıllarda temel olarak merkezi sinir sisteminin anatomisi üzerinde çalışır ve makaleler yayımlamaya başlar. Ama bu laboratuar çalışmalarından kazandığı para, geniş ailesinin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Bu nedenle sonunda 1881 yılında tıp diplomasını almaya karar verir ve bir yıl sonra Brücke'nin yanındaki işinden gönülsüz ayrılarak Viyana Genel Hastanesi'nde çalışmaya başlar.

Yaşamındaki bu yön değişikliğini belirleyen şey, aile kaygılarından daha acil bir şeydir: 1882 Haziranı'nda nişanlanır ve ondan sonraki bütün çabaları evliliğe yönelir. Hamburg'un ünlü Yahudi ailelerinden birisinden gelen nişanlısı Martha Bernays'ın, o sırada Viyana'da yaşamasına rağmen, Kuzey Almanya'daki evine dönmesi gerekir. Bunu izleyen dört yıl boyunca nişanlısını sadece kısa ziyaretlerde görür ve iki sevgili, neredeyse her gün yazdıkları mektuplarla yetinmek zorunda kalır. Freud artık tıp dünyasında kendine bir yer ve isim yapmaya kararlıdır. Hastanenin çeşitli bölümlerinde çalışır ama kısa süre sonra nöroanatomi ve nöropatoloji üzerinde yoğunlaşır. Bu dönemde kokainin tıpta kullanılabi-

leceğine ilişkin bir makale yayımlar; Koller'e, bu maddenin lokal anestetik olarak kullanılmasını düşündüren bu makale olur. Freud zaman kaybetmeden kısa vadeli iki plan yapar: bunlardan birisi, İngiltere'deki üniversite okutmanlığına [hocalığına] benzer bir konum olan *Privatdozent* unvanı almak, diğeri de büyük Charcot'un tartışmasız otorite olduğu Paris'te bir süre kalmasını sağlayacak bir yol bursu kazanmaktır. Gerçekleşmesi halinde her iki amacın da ona gerçek avantajlar sağlayacağına inanır ve çetin bir mücadeleden sonra 1885 yılında her ikisini de elde eder.

Salpêtiére'de (Paris'teki ünlü Sinir Hastalıkları Hastanesi) Charcot'un yanında geçirdiği aylar Freud'un yaşamının akışında başka bir değişme, ancak bu kez devrim niteliğinde bir değişme yaratır. O güne kadarki çalışması tamamen fiziksel bilimler üzerine olmuştur, hatta Paris'teki işi de beyin üzerine histolojik incelemeler yapmaktır. O dönemde Charcot büyük ölçüde histeri ve hipnotizma üzerinde durmaktadır. Freud'un geldiği dünyada bu konular saygıyla karşılanmaz; ama onun bütün benliğini kaplar ve Charcot'un bu konulara sadece nöropatolojinin dalları olarak bakmasına karşılık Freud için bu, ruhsal yapının incelenmesinin ilk başlangıcı anlamına gelir.

1886 baharında Viyana'ya döndükten sonra sinir hastalıkları üzerine özel bir muayenehane açar ve kısa bir süre sonra uzun zamandır erteledikleri evlilik gerçekleşir. Ne var ki nöropatolojik çalışmalarından hepten vazgeçmez: birkaç yıl daha özellikle önde gelen otorite olduğu çocuk beyin felci üzerine araştırmalar yapar. Bu dönemde ayrıca afazi konusunda önemli bir monograf hazırlar. Ama nevrozların tedavisine giderek daha çok eğilmektedir. Boşuna bir çabayla elektro-terapi denedikten sonra hipnotik telkine yönelir ve 1888'de Liébeault ve Bernheim tarafından görünürde başarıyla uygulanan bu tekniği öğrenmek için Nancy'yi ziyaret

eder. Bunun da yetersiz olduğu anlaşılır ve başka bir yaklaşıma yönelir. Ondan epeyce büyük olan arkadaşı, Viyanalı Dr. Josef Breuer'in, on yıl kadar önce histerik bir kızı oldukça yeni bir yöntemle iyileştirdiğinden haberdardır. Breuer'i, bu yöntemi tekrar kullanmaya ikna eder ve kendisi de yeni birkaç olaya uygulayarak ümit verici sonuçlar alır. Bu yöntem, histerinin, hastanın unuttuğu ruhsal bir travmanın [yaranın] sonucu olduğu varsayımına dayanıyor ve tedavi, uygun duygular eşliğinde unutulan travmayı hatırlaması için hastayı hipnotik duruma sokmaktan oluşuyordu. Freud, çok uzun süre önce hem yöntemde hem de altta yatan teoride değişiklikler yapmıştır; bu da sonunda Breuer'den ayrılmasına ve kısa süre sonra psikanaliz olarak adlandıracağı görüşler sisteminin tamamını geliştirmesine yol açacaktır.

Bu noktadan —belki de 1895'ten— yaşamının sonuna dek Freud'un entelektüel varoluşunun tamamı bu gelişme, bunun geniş kapsamlı sonuçları, teorik ve pratik geri tepmeleri çevresinde dönmüştür. Kuşkusuz, Freud'un keşiflerinin ve görüşlerinin kronolojik bir açıklamasını birkaç cümleye sığdırmak mümkün değil; yine de düşünce alışkanlıklarımızda yarattığı başlıca değişmeleri bölük pörçük bir tarzda da olsa göstermeye çalışacağız. Bu arada özel yaşamının akışını da izleyebiliriz.

Viyana'daki ev yaşamı temel olarak renksizdir: 1891'den, kırk yedi yıl sonra Londra'ya gidişine kadar evi hem yaşadığı yer, hem de muayenehane olarak kullanır. Mutlu evliliği ve büyüyen ailesi —üç erkek üç kız çocuğu— en azından profesyonel kariyerini çevreleyen zorlukları dengeler. Tıp çevrelerinde ona karşı önyargı yaratan sadece keşifleri değildir; Viyana'nın resmi dünyasında egemen olan yoğun Yahudi düşmanlığının etkisi de en az ilki kadar büyüktür: üniversite profesörlüğüne atanması, politik nüfuz yoluyla sürekli ertelenir.

Bu ilk yılların bir özelliği, sonuçları itibariyle anmaya değer. Bu, Freud'un, kulak-burun-boğaz alanında uzmanlaşan, ama insan biyolojisine ve yaşam süreçlerindeki periyodik olguların etkilerine de yoğun ilgi duyan parlak, ama dengesiz bir doktor olan Berlinli Wilhelm Fliess'le olan dostluğudur. On beş yıl boyunca, 1887'den 1902'ye kadar Freud onunla düzenli yazışır, düşüncelerindeki gelişmeleri ona bildirir, gelecekteki yazılarının uzun taslaklarını ona gönderir ve daha da önemlisi ona, "Bilimsel bir Psikoloji Projesi" adını alan kırk bin kelimelik bir deneme gönderir. 1895'te kaleme alınan bu deneme, fizyolojiden gönülsüz olarak psikolojiye kayan Freud'un kariyerindeki dönüm noktası olarak tanımlanabilir: bu deneme, psikolojik olguları salt nörolojik terimlerle açıklama çabasıdır. Bu deneme ve Freud'un Fliess'e yazdığı mektupların tamamı şans eseri bugüne kadar gelmiştir: bunlar, Freud'un görüşlerinin gelişmesine ışık tutar ve psikanalizdeki sonraki gelişmelerin daha o yaşta Freud'un kafasında zaten olduğunu gösterir.

Fliess'le ilişkisinin dışında dışarıdan pek destek görmez. Yavaş yavaş Viyana'da kendine birkaç öğrenci bulur, ama ancak on yıl sonra, 1906'larda bir dizi İsviçreli psikiyatristin onun görüşlerine katılmasıyla durum değişmeye başlar. Başlıcaları arasında Zürih Akıl Hastanesi'nin Başhekimi Bleuler ve asistanı Jung da vardır. Bu da psikanalizin yayılmasının başlangıcı olur. 1908'de Salzburg'da uluslararası bir psikanalistler toplantısı olur ve 1909'da Freud ve Jung bir dizi konferans için ABD'ye davet edilir. Freud'un yazıları birçok dile çevrilmeye, dünyanın her tarafında psikanaliz uygulayan analist grupları ortaya çıkmaya başlar. Ama psikanalizin ilerlemesi de kendi yenilgilerini yaşar: konunun kafalarda uyandırdığı akımlar, kolayca kabul edilmesine meydan vermeyecek kadar derinlere işler. 1911'de Freud'un Viyana'daki ağırlıklı destekleyi-

cilerinden birisi olan Alfred Adler ayrılır, bunu iki üç yıl sonra Jung'un kopuşu izler. Bunun hemen arkasından Birinci Dünya Savaşı patlak verir, bu da psikanalizin uluslararası düzeyde yaygınlaşmasını kesintiye uğratır. Aradan pek zaman geçmeden en ağır kişisel trajedilerden birisini yaşar: kızını ve çok sevdiği torununu kaybeder; bu da yetmiyormuş gibi yaşamının son on altı yılı boyunca yakasını bırakmayan habis bir hastalığa yakalanır. Ama bu dertlerden hiçbirisi Freud'un gözlemlerinin ve düşüncelerinin gelişmesini sekteye uğratmaz. Düşüncelerinin yapısı genişlemeyi ve her an çok daha geniş uygulama alanları —özellikle sosyolojide— bulmaya devam eder. Artık dünyada genelde önemli bir şahsiyet olmuştur; ama hiçbir şey onu, 1936'da sekseninci yaş gününde Corresponding Member of Royal Society[1] seçilmekten daha mutlu etmemiştir. Aralarında Başkan Roosvelt'in de olduğu söylenen nüfuzlu hayranlarının çabalarıyla da desteklenen bu ünün, onu, Hitler 1938'de Avusturya'ya girince Nasyonal Sosyalistlerin en kötü aşırılıklarından koruduğuna kuşku yok; yine de yayınlarını toplayıp yok ederler. Ama Freud'un Viyana'dan ayrılması kaçınılmazdır, aynı yılın Haziran ayında ailesinden bazılarıyla birlikte Londra'ya gider ve orada 23 Eylül 1939 tarihinde hayata veda eder.

Freud'dan, çağdaş düşüncenin devrimci kurucularından birisi olarak söz etmek ve adını Einstein ile birlikte anmak, gazetecilikte bir klişe olmuştur. Yine de çoğu insan bu iki insandan birisinin yarattığı değişmeleri diğerini anmaksızın özetlemeyi çok güç bulur.

Karşılıklı bir ilişki içinde de olsa, Freud'un buluşları üç başlık altında toplanabilir: bir araştırma aracı, bu aracın sağladığı bulgular ve bu bulgulardan çıkarılan teorik hipotezler. Ama

1 [Merkezi Londra'da bulunan dünyanın en eski bilim kuruluşunun verdiği bir onur sıfatı. S.B.]

çalışmalarının tamamının arkasında, belirlemecilik yasasının evrensel geçerliliğine duyduğu inancın yattığını söylememiz gerek. Fiziksel olgular bağlamında bu inanç, Brücke'nin laboratuarındaki deneyiminden, dolayısıyla nihai anlamda Helmholtz ekolünden geliyor olabilir; ama Freud bu inancı uzlaşmaz bir tutumla ruhsal olgular alanına da uygulamıştır, bu konuda ise öğretmeni psikiyatrist Meynert'ten, dolaylı olarak da Herbart felsefesinden etkilenmiş olabilir.

Freud her şeyden önce insan ruhunun bilimsel incelemesi için ilk aracı [yöntemi] keşfeden kişidir. Dahi olarak nitelenebilecek yaratıcı yazarlar ruhsal süreçler konusunda bölük pörçük iç gözlemler kazanmıştır; ama Freud'dan önce sistemli bir inceleme yöntemi olmamıştır. Bu yöntemi ancak yavaş yavaş geliştirebilmiştir, çünkü bu incelemenin önündeki zorluklar yavaş yavaş ortaya çıkmıştır. Breuer'in histeri açıklamasındaki unutulan travma bu açıdan ilk, belki de en temel problem olmuştur, çünkü bu, ruhsal yapıda dışarıdan gözlemcinin veya kişinin incelemesine o anda açık olmayan etkin kısımlar olduğunu kesin olarak göstermiştir. Freud, metafizik ve terminolojik tartışmalara kulak asmadan ruhsal yapının bu kısımlarını bilinçdışı [bilinçsiz] olarak tanımlamıştır. Bu kısımların varlığı aynı ölçüde hipnoz sonrası telkinle de gösterilmiş; bu telkinde kişi tam uyanık durumdayken, telkin edilen şeyi tamamen unutmuş olmasına rağmen, daha önce telkin edilen bir şey yapar. Dolayısıyla bu bilinçdışı bölümü hesaba katmayan hiçbir ruhsal yapı incelemesi tam sayılamaz. Bu nasıl yapılır? Cevabın şu olduğu düşünülür: hipnotik telkinle; Breuer ve Freud tarafından kullanılan yöntem de budur. Ama kısa bir süre sonra bu yöntemin hatalı olduğu, etkisinin düzensiz ve belirsiz olduğu, bazen de hiç işe yaramadığı anlaşılır. Dolayısıyla Freud, telkin kullanmaktan yavaş yavaş vazgeçer ve bunun yerine, daha

sonra "özgür çağrışım" olarak adlandırılan tamamen yeni bir yöntem uygulamaya başlar. Ruhsal yapısı incelenen kişiden aklına ne gelirse söylemesini istemekten oluşan bu duyulmamış, basit yöntemi benimser. Bu belirleyici karar en şaşırtıcı sonuçlara yol açar; bu ilkel şekliyle bile Freud'un bu yöntemi yeni iç gözlemler sağlar. İlkel, çünkü işler bir süre yolunda gitse de, çağrışımların akışı er veya geç kesilecektir: söz konusu kişi artık söyleyecek hiçbir şey düşünmez bir duruma gelir. Böylece, kişinin bilinçli iradesinden bağımsız bir güç olan ve incelemeyle işbirliğini reddeden "direnme" olgusu ortaya çıkar. Bu da çok temel bir teori parçasının, ruhsal yapının dinamik bir şey olduğu, bazıları bilinçli, bazıları bilinçsiz olan, birbiriyle bazen uyum, bazen karşıtlık içinde işleyen bir dizi ruhsal güçten oluştuğu hipotezi için bir temel olur.

Bu olgular, sonuçta evrensel olduklarının anlaşılmasına rağmen, başlangıçta nevrotik hastalarda gözlenip incelenir ve Freud'un ilk yıllardaki çalışmaları büyük ölçüde bu hastaların "direnmesini" yenmenin yollarını bulma ve bu direnmenin arkasında yatan şeyleri açığa çıkarma üzerinde yoğunlaşır. Çözüm ancak Freud'un kendi üzerinde yaptığı olağandışı bir gözlemle mümkün olabilmiştir: şimdi buna onun öz-analizi [kendi kendini psikanalizi] diyoruz. Fliess'e yazdığı mektuplarda bu olayın birinci elden anlatılması büyük bir şans. Bu analiz, ruhsal yapıdaki bilinçsiz süreçlerin doğasını keşfetmesini ve bunların bilinçli olmaya neden bu kadar büyük bir direnme gösterdiğini anlamasını; hastalarındaki direnmenin üstesinden gelmenin veya bundan kaçınmanın tekniklerini geliştirmesini ve daha da önemlisi, bu bilinçsiz süreçlerle bilinen bilinçli süreçlerin işleyiş tarzları arasındaki büyük farkları görmesini mümkün kılar. Bu üç noktadan her birisi için bir şeyler söylenebilir, çünkü gerçekte bunlar, Freud'un ruhsal yapıya ilişkin bilgilerimize katkısının çekirdeğini oluşturmaktadır.

Ruhsal yapının bilinçdışı içeriğinin, enerjilerini doğrudan doğruya temel fiziksel içgüdülerden alan tamamen karşıt eğilimlerin —arzuların— etkinliğinden oluştuğu bulunmuştur. Bunlar, anında doyum bulmanın dışında hiçbir şeyi dikkate almaksızın işler ve ruhsal yapıdaki, gerçekliğe uyarlanmayla ve dış tehlikelerden kaçınmayla ilgili olan daha bilinçli diğer öğelerle çatışma eğilimi gösterir. Dahası, bu ilkel eğilimler büyük ölçüde cinsel veya yıkıcı bir yapıda olduğu için, daha sosyal ve uygar olan ruhsal güçlerle mutlaka çatışacaklardır. Bu doğrultudaki incelemeler, Freud'un çocukların uzun zaman gizlenen cinsel yaşamının sırlarını ve Odipus kompleksini keşfetmesine yol açar.

Kendi kendini analizi ikinci olarak da rüyaların doğasını incelemesini sağlar. Nevrotik semptomlar gibi bunların da temel bilinçsiz dürtülerle tali [ikincil] bilinçli dürtüler arasındaki bir çatışmanın ve uzlaşmanın sonucu olduğu anlaşılır. Böylece bunların analiz edilerek öğelerine indirgenmesi yoluyla hastaların gizli bilinçsiz içeriklerini anlamak mümkün olur ve rüyalar hemen hemen evrensel bir olgu olduğu için, rüya yorumunun, nevrotik hastaların direncini aşmak için en yararlı teknik buluşlardan birisi olduğu anlaşılır.

Son olarak, rüyaların ayrıntılı incelemesi Freud'un temel ve tali [birincil ve ikincil] düşünce süreçleri dediği olgular arasındaki, ruhsal yapının bilinçsiz ve bilinçli kısımlarındaki olaylar arasındaki belirgin farkları sınıflandırmasını mümkün kılar. Bilinçsiz kısmında [bilinçdışında], örgütlenme veya eşgüdüm [koordinasyon] diye bir şey olmadığı keşfedilir: her ayrı dürtü, kalan her şeyden bağımsız olarak doyum arar; bir diğerinden etkilenmeden işler; karşıtlıklar tam anlamıyla etkisizdir ve en karşıt dürtüler yan yana gelişir. Bilinçdışında düşünce çağrışımları da mantığı kesinlikle dikkate almadan gelişir: benzerlikler öz-

deşlik olarak değerlendirilir, negatifler pozitiflerle eşitlenir. Karşıt eğilimlerin bağlandığı nesneler de bilinçdışında olağandışı ölçüde değişkendir; hiçbir ussal temeli olmayan bir çağrışımlar zinciri boyunca bir nesnenin yerini tamamen bir başkası alabilir. Freud, birincil sürece ait mekanizmaların bilinçli düşünceye sızmasının, sadece rüyalardaki değil, diğer normal ve patolojik birçok ruhsal olaydaki tuhaflığı da açıkladığını kavrar.

Freud'un sonraki çalışmalarının tamamının, bu ilk düşüncelerin büyük ölçüde derinleşmesi ve genişlemesi olduğunu söylersek pek abartmış sayılmayız. Bunlar, sadece psikonevrozların ve psikozların değil, ayrıca dil sürçmesi, nükteler, sanatsal yaratım, siyasi kurumlar ve dinler gibi diğer normal süreçlerin de mekanizmalarının açıklanması için uygulanır; bunlar kısmen birçok uygulamalı bilime —arkeoloji, antropoloji, kriminoloji [suç bilimi], eğitim gibi— yeni bir ışık tutulmasında rol oynar; ayrıca psikanalitik tedavinin etkililiğini de açıklar. Son olarak Freud, bu ilk gözlemler temeline, çok daha genel kavramlardan oluşan "metapsikoloji" adını verdiği teorik bir üstyapı kurar. Ne var ki birçok insan büyüleyici bulsa da o her zaman bunların geçici birer hipotez niteliğinde olduğunda ısrar etmiştir. Gerçekten de yaşamının geç bir döneminde, "bilinçdışı" teriminin ikiliğinden [belirsizliğinden] ve çelişkili kullanımlarından etkilenerek, zihinsel yapı için yeni bir yapısal açıklama önerir; bu yapıda örgütsüz içgüdüsel eğilimler "id," örgütlü gerçekçi kısım "ego," eleştirel olan ve ahlaki kurum işlevi gören kısım da "süperego" olarak adlandırılır; bunun, birçok konuya açıklık kazandıran yeni bir açıklama olduğuna kuşku yok.

Bu özet okura Freud'un yaşamındaki dış olayların genel bir çerçevesini çizecek ve buluşlarının kapsamı konusunda bir fikir verecektir. Daha fazlasını istemek doğru mu? Daha derine inerek

Freud'un nasıl bir insan olduğunu sorgulamak? Belki de değil. Ama insanın, büyük insanlar konusundaki merakı doyumsuzdur ve doğru açıklamalarla doyurulmadığı zaman kaçınılmaz olarak mitolojik açıklamaların üstüne atlar. Freud'un ilk kitaplarından ikisinde (*Rüyaların Yorumu* ve *Gündelik Yaşamın Psikopatolojisi*), tezini sunuşu onu, olağandışı miktarda kişisel malzemeyi ortaya dökmeye zorlamıştır. Yine de veya belki de bu nedenle, özel yaşamına girme çabalarına şiddetle karşı çıkmış ve bundan dolayı çok sayıda mite konu olmuştur. Örneğin ilk ve en safdil mite göre o, kendini kamu ahlakını bozmaya adayan bir ahlaksızdır. Daha sonraki fanteziler karşıt doğrultuda gelişme eğilimi gösterir: katı bir ahlakçı, acımasız bir disiplin yanlısı, bir otokrat, benmerkezcil, asık suratlı, temelde mutsuz bir insan gibi gösterilir. Onu bir parça olsun tanıyanlar, bu iki tablonun da aynı ölçüde tamamen saçma olduğunu bilir. Bu ikinci tablonun kısmen son yıllarındaki fiziksel acılarının bilinmesinden kaynaklandığı açık; ama bu kısmen de en yaygın portrelerinden birisinin yarattığı talihsiz izlenimden kaynaklanıyor olabilir. En azından profesyonel fotoğrafçılara poz vermekten hoşlanmaz; sanatçılar da her zaman için psikanalizin bulucusunu gaddar, ürkütücü bir figür olarak temsil etme ihtiyacının altında ezilmiş gibi gözüküyor. Yine de bereket versin ki daha hoş ve doğru alternatif versiyonlar da mevcut: örneğin, en büyük oğlunun babasına ilişkin anılarındakine (Martin Freud [1957], *Glory Reflected*) benzer, tatildeyken veya çocuklarıylayken çekilen anlık resimler. Gerçekten de bu sevimli ve eğlenceli kitap, paha biçilmez de olsa, daha resmi olan diğer biyografileri birçok açıdan dengeler ve sıradan yaşamındaki Freud'tan bir şeyler anlatır. Bu portrelerden bazılarında ilk zamanlarda dolgun yüzlü olduğunu görürüz; ama sonraki yaşamında, özellikle de Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, hatta has-

talığından önce aynı dolgunluğu göremeyiz; yine de yüzü olduğu kadar bir bütün olarak vücudu da (orta boyludur) belirgin bir gergin enerji ve uyanık gözlemci izlenimi verir. Ciddidir, ama daha resmi ilişkilerinde nazik ve düşüncelidir; diğer durumlarda hoş ve ironik bir mizah duygusuyla eğlendirici bir konuşmacı olabilir. Ailesine düşkünlüğünü görmek ve sevecenlik uyandıran bir insan olduğunu anlamak zor değildir. Çok yönlü ilgileri vardır —yurtdışı gezilerine, kır tatillerine, dağ gezilerine düşkündür— ve sanat, arkeoloji, edebiyat gibi daha çok zamanını alan uğraşları vardır. Freud sadece Almanca'da değil, birçok dilde çok iyi okuyan birisidir. İngilizce ve Fransızca'yı çok iyi okur, ayrıca oldukça iyi bir İspanyolca ve İtalyanca bilgisi vardır. Eğitiminin sonraki evrelerinin temelde bilimsel olduğunu unutmamak gerekir (Üniversitede kısa bir süre felsefe okuduğu doğrudur); okulda klasikleri öğrenmiş ve bu ilgisini hiç kaybetmemiştir. On yedi yaşında okul arkadaşlarından birine yazdığı bir mektup vardır.[1] Mektupta, mezuniyet sınavlarında aldığı çeşitli başarıları anlatıyor: Latince'de *Virgil*'den bir parça, Yunanca'da, her şeyden önemlisi, *Oedipus Rex*'ten otuz üç satır [çeviri].

Özetle, İngiltere'de Viktoryan yetiştirme tarzının en iyi ürününü nasıl görüyorsak, Freud'u da öyle değerlendirebiliriz. Edebiyat ve sanat zevkleri bizimkinden elbette farklı olacaktır, kesinlikle liberal olsa da, ahlaki görüşleri Freud çağı sonrasına ait olmayacaktır. Ama onda, coşkuyla ve kendisi acılaşmadan çekilen onca acıyla dolu dolu bir yaşam süren bir insan görmeliyiz. Tam bir dürüstlük ve dosdoğruluk, onun belirgin özellikleridir, ne kadar yeni veya olağandışı olursa olsun kendisine sunulan her olguyu dikkate almaya yönelik entelektüel açıklığı da öyle. Şaşırtıcı bazı özellikleri olmasına yol açan şey belki de,

1 [Emil Fluss. Bu mektup, Freud'un yazışmalarında yer almaktadır (1906a).]

görünürde insanlığa yönelik inançsızlığının gizleyemediği bir iyilikseverlikle birleşen bu niteliklerinin kaçınılmaz bir devamı ve uzantısıdır. Zihninin keskinliğine rağmen temelde saftır [sadedir] ve bazen eleştirel becerisinde beklenmedik boşluklar doğar: örneğin bir Mısır bilimci veya filolog gibi kendi alanı dışındaki konularda bir otoritenin, daha da garibi, inanmak için algı gücünü denemek gereken insanların güvenilmezliğini algılayamaz, bazen tanıdıklarındaki kusurları göremez. Ama Freud'un da bizim gibi bir insan olduğunu söylemek kibrimizi okşasa da, bu doyumda kolayca çok ileri gidebiliriz. Aslında, o güne kadar normal bilinçten kaçan ruhsal olgular alanının tamamını ilk gören, rüyaları ilk yorumlayan, çocuk cinselliği olgularını ilk kavrayan, birincil ve ikincil düşünce süreçleri arasındaki ayrımı ilk yapan insanda, kısaca bilinçdışı aklı [ruhsal yapıyı] bizim için ilk gerçek kılan insanda çok olağandışı bir şeyler olsa gerek.

JAMES STRACHEY

[Daha fazla bilgi isteyen okur, Ernest Jones tarafından kaleme alınan üç ciltlik Freud biyografisine başvurabilir; bu biyografinin kısaltılmış bir versiyonu Pelican Yayınevi tarafından 1964'te yayımlanmıştır. Ayrıca Freud'un, oğlu ve gelini Ernst ve Lucie Freud (1960a) tarafından derlenen üç ciltlik mektupları, Wilhelm Fliess (1950a), Karl Abraham (1965a), C. G. Jung (1974a), Oskar Pfister (1963a), Lou Andreas-Salomé (1966a), Edoardo Weiss (1970a) ve Arnold Zweig (1968a) ile olan yazışmalarını içeren ciltler, her şeyden önce de Freud'un kendi çalışmaları birer başvuru kaynağı olabilir.]

KRONOLOJİK TABLO

BU tabloda, Freud'un entelektüel gelişimindeki ve düşüncelerindeki başlıca dönüm noktalarından bazıları kabaca belirlenmiştir. Özel yaşamındaki başlıca olaylardan bazılarına da yer verilmiştir.

1856.6 Mayıs. Moravia, Freiberg'de doğar.
1860. Ailesi Viyana'ya yerleşir.
1865. Orta okula başlar.
1873. Viyana Üniversitesi'nde tıp okumaya başlar.
1876-82 Viyana'da Fizyoloji Enstitüsü'nde Brücke ile çalışır.
1877. İlk yayınlar: anatomi ve fizyoloji üzerine makaleler.
1881. Tıp dalında doktora derecesi alır.
1882. Martha Bernays ile nişanlanır.
1882-5. Viyana Genel Hastanesi'nde çalışır; beyin anatomisi üzerinde odaklaşır; birçok makale yayımlar.
1884-7. Kokainin klinikte kullanımı konusunda araştırmalar yapar.
1885. Nöropatoloji dalında *Privatdozent* (Üniversite Hocası) olarak atanır.

1885 (Ekim)-1886 (Şubat). Paris'te Salpêtriére'de (Sinir Hastalıkları Hastanesi) Charcot'un yanında araştırmalar yapar. İlgisi histeri ve hipnoza yönelir.

1886. Martha Bernays ile evlenir. Viyana'da sinir hastalıkları üzerine özel bir muayenehane açar.

1886-93. Viyana'daki Kassowitz Enstitüsü'nde nöroloji, özellikle de çocuklarda görülen beyin felci üzerine araştırmalarına devam eder, birçok makale yayımlar. İlgisi yavaş yavaş nörolojiden psikopatolojiye kayar.

1887. Büyük kızı dünyaya gelir (Mathilde).

1887-92. Berlinli Wilhelm Fliess ile dost olur ve yazışmaya başlar. Freud'un, ölümünden sonra 1950'de yayımlanan bu döneme ait mektupları, görüşlerinin gelişimine büyük ölçüde ışık tutmuştur.

1887. Terapide hipnotik telkinden yararlanmaya başlar.

1888. Breuer'in izinden giderek Histeride kataritik terapi için hipnotik telkin kullanmaya başlar. Hipnozu yavaş yavaş bırakır ve bunun yerine özgür çağrışımı kullanır.

1889. Büyük oğlu dünyaya gelir (Martin).

1891.Afazi üzerine bir monografi yayımlar.

İkinci oğlu dünyaya gelir (Oliver).

1892. Breuer'le birlikte "Ön Yazışma"yı yayımlar: bu, histeri konusundaki travma teorisinin ve kataritik tedavinin bir açıklamasıdır.

İkinci kızı dünyaya gelir (Sophie).

1893-8. Histeri, saplantılar ve kaygı üzerine araştırmalar yapar ve kısa makaleler yayımlar.

1895. Breuer'le birlikte *Histeri Üzerine İncelemeler*'i yayımlar: bu, durum tarihçelerini ve Freud'un tekniğinin tanımının bulunduğu, ilk aktarım açıklamasının da yer aldığı bir kitaptır.

1893-6. Freud ile Breuer arasındaki görüş ayrılıkları giderek büyür. Freud, savunma ve bastırma kavramlarını geliştirir, nevrozun ego ile libido arasındaki çatışmanın bir sonucu olduğu savını ortaya atar.

1895. *Bilimsel bir Psikoloji Projesi*: Freud'un Flies'e mektuplarıyla birlikte 1950 yılında yayımlanmıştır. Psikolojiyi nörolojik terimlerle ortaya koymaya yönelik başarısız bir girişim; ama bu, sonraki teorilerinden birçoğunun habercisidir.

En küçük çocuğu dünyaya gelir (Anna).

1896. "Psikanaliz" terimini ortaya atar.

Babasını kaybeder (80 yaşında).

1897. Freud'un kendi kendini psikanalizi; bu, travma teorisinden vazgeçmesine ve çocuk cinselliğini ve Odipus kompleksini görmesine yol açmıştır.

1900. *Rüyaların Yorumu*; son bölümünde Freud'un ruhsal süreçlere, bilinçdışına ve "haz ilkesinin" egemenliğine ilişkin dinamik görüşünün ilk tam açıklaması yer alır.

1901.*Gündelik Yaşamın Psikopatolojisi*. Bu çalışma, rüyalara ilişkin kitabıyla birlikte, Freud'un teorilerinin sadece patolojik durumlar için değil, normal ruhsal yaşam için de geçerli olduğuna açıklık kazandırır.

1902. Profesor Ekstraordinaryus unvanını alır.

1905. *Cinsellik Teorisi üzerine Üç Deneme*: insandaki cinsel içgüdünün gelişme seyrini bebeklikten erişkinliğe kadar ilk kez izler.

1906. Jung, psikanaliz taraftarı olur.

1908. Psikanaliz konulu ilk uluslararası toplantı (Salzburg'da).

1909. Freud ve Jung, konferans için ABD'ye davet edilir.

İlk çocuk analizinin durum tarihçesi (beş yaşındaki Küçük Hans): daha önce erişkin analizlerine dayanan, özellikle çocuk cinselliği, Odipus kompleksi ve iğdiş edilme kompleksi konusundaki varsayımların doğrulanması.

1910. "Narsizm" teorisinin ilk ortaya çıkışı.

1911-15. Psikanaliz tekniği üzerine makaleler.

1911. Adler'le yolları ayrılır.

Psikanalitik teorilerinin psikotik bir vakaya uygulanması: Dr. Schreber'in otobiyografisi.

1912-13. *Totem ve Tabu*: psikanalizin antropolojik malzemelere uygulanışı.

1914. Jung'la yolları ayrılır.

"Psikanalitik Hareketin Tarihi Üzerine." Adler ve Jung'a yönelik bir polemiği de içermektedir.

Belli başlı son durum tarihçesini yazar: "Kurt Adam" (1918'e kadar yayımlanmamıştır.)

1915. Temel teorik sorunlara ilişki on iki makaleden oluşan "metapsikolojik" denemeler dizisini yazar; bunlardan sadece beşi günümüze kadar gelmiştir.

1915-17. *Psikanalize Giriş Dersleri*: Birinci Dünya Savaşı'na kadarki görüşlerinin durumu için kapsamlı ve genel bir açıklama sağlar.

1919. Narsizm teorisinin savaş nevrozlarına uygulanması.

1920. İkinci kızını kaybeder.

Haz İlkesinin Ötesinde: "Tekrarlama zorlanımı" kavramına ve "ölüm içgüdüsü" teorisine ilişkin ilk açık giriş niteliğindedir.

1921. *Grup Psikolojisi*. Ego üzerine sistematik bir analitik çalışmanın başlangıcı.

1923. *Ego ve İd*. Aklın yapısı ve işleyişi konusunda büyük

ölçüde gözden geçirilmiş bir açıklama; id, ego, süperego diye üçe ayırır.

1923. Kanser başlangıcı.

1925. Kadınlardaki cinsel gelişime ilişkin görüşlerini gözden geçirir.

1926. *Ketlemeler, Semptomlar ve Kaygı*. Kaygı sorunları konusundaki görüşlerini gözden geçirir.

1927. *Bir Yanılsamanın Geleceği*. Bir din tartışması: Freud'un, kalan yıllarını verdiği bir dizi sosyolojik çalışmadan ilki.

1930. *Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları*. Bu, Freud'un "ölüm içgüdüsü"nün bir dışavurumu olarak değerlendirilen yıkım içgüdüsüne ilişkin ilk kapsamlı çalışmasını içerir.

Frankfurt Kenti, Goethe Ödülü'nü Freud'a verir.

Annesini kaybeder (95 yaşında).

1933.Hitler Almanya'da iktidarı ele geçirir: Freud'un kitapları Berlin'de halk önünde yakılır.

1934-8. *Musa ve Tektanrıcılık* hayatta olduğu dönemde yayımlanan son çalışması.

1936. Sekseninci yaş günü. Corresponding Member of Royal Society seçilir.

1938. Hitler Avusturya'yı işgal eder. Freud Viyana'dan ayrılarak Londra'ya gider.

Genel Çizgileriyle Psikanaliz. Psikanaliz üzerine son, tamamlanamamış, ama derin bir açıklama.

1939. 23 Eylül. Londra'da ölür.

RÜYALARIN YORUMU
(1900)

Flectere si nequeo superos,
Acheronta movebo

EDİTÖRLÜK GİRİŞİ

DIE TRAUMDEUTUNG

(1) KAYNAKÇA BİLGİLERİ

(A) ALMANCA BASIMLAR:

1900 Almanca ilk basım (1899): Leipzig ve Viyana, iv + 375 sf.
1909 Genişletilmiş ve gözden geçirilmiş 2. bas., vi + 389 sf.
1911 Genişletilmiş ve gözden geçirilmiş 3. bas., x + 418 sf.
1914 Genişletilmiş ve gözden geçirilmiş 4. bas., x + 498 sf.
1919 Genişletilmiş ve gözden geçirilmiş 5. bas., ix + 474 sf.
1921 6. basım (yeni bir önsöz ve kaynakçayla 5. basımın tıpkıbasımı), vii + 478 sf.
1922 7. basım (6. basımın tıpkıbasımı).
1925 *Gesammelte Schriften*, 2 ve 3'ün bir kısmı. (Genişletilmiş ve gözden geçirilmiş), 583 sf. ve 1-185. sf.
1930 8. basım (genişletilmiş ve gözden geçirilmiş), x + 435 sf.
1942 *Gesammelte Werke*, iki cilt 2/3. (8. basımın tıpkıbasımı), xv + 1-642 sf.

(B) İNGİLİZCE BASIMLAR:

1913 İngilizce ilk çeviri (A. A. Brill), Londra ve New York, xiii + 510 sf.
1915 2. basım (1913'ün tıpkıbasımı).
1932 3. basım (Baştan sona gözden geçirilmiş ve bilinmeyen kalemlerce büyük ölçüde yeniden yazılmış), Londra ve New York, 600 sf.
1938 *The Basic Writings of Sigmund Freud* adlı dizide, 181-549, New York. (3. basımın eksik bir versiyonu, I. Bölümün neredeyse tamamı eksik.)
1953 *Standard Edition*, 4. ve kısmen 5. ciltler. xxxii + 1-338 sf. ve 339-627 sf.

Rüyaların Yorumu künyesinde yeni yüzyılın tarihi bulunsa da aslında 1899'un Kasım ayında basılmıştır. Bu, Freud'un, her yeni basımda şu veya bu ölçüde sistematik olarak "güncelleştirdiği" iki kitabından birisidir (diğeri ise *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme* (1905d) idi). Kitabın üçüncü basımından sonraki değişiklikler belirtilmemiştir; bu da sonraki basımların okurlarında bir ölçüde kafa karıştırıcı bir etki yaratmıştır, çünkü eklenen yeni malzemeler, bazı durumlarda kitabın ilk yazım tarihinden sonraki uzun zaman içerisinde Freud'un görüşlerinde gerçekleşen değişiklikler biliniyormuş gibi ele alınmıştır. Freud'un toplu eserlerinin ilk basımının (*Gesammelte Schriften*) editörleri bu zorluktan kurtulma çabasıyla *Rüyaların Yorumu*'nun ilk basımını bir cilt olarak aynen basmış, daha sonra eklenen malzemenin tamamını ise ikinci bir ciltte toplamıştır. Ama ne yazık ki pek sistemli olmayan bu çalışmada ilavelerin tarihleri belirtilmemiş ve tasarının yararı büyük ölçüde orta-

dan kalkmıştır. Sonraki basımlarda eski ayrım yapılmamış tek cilt formuna dönüş yapılmıştır.

İlavelerin büyük çoğunluğu rüyalardaki sembolizmle ilgilidir. Freud VI (E) Bölümünde konunun bu yanının önemini geç kavradığını söylüyor. İlk basımda sembolizm tartışması VI. Bölümdeki "Temsil Koşulları" başlıklı kısımda birkaç sayfayla sınırlanmıştır. Bu kısma 2. basımda (1909) hiçbir şey eklenmemiş; ama öte yandan, V. Bölümdeki "Tipik Rüyalar" kısmının sonuna cinsel sembolizmle ilgili birkaç sayfa eklenmiştir. Bunlar, üçüncü basımda önemli ölçüde genişletilmiş, buna karşılık VI. Bölümdeki özgün metin aynen korunmuştur. Yeni bir düzenleme ihtiyacı ortaya çıkmış; bunun üzerine dördüncü basımda (1914) VI. Bölüme sembolizm konulu yeni bir kısım ilave edilmiş, V. Bölümde biriken sembolizm malzemesi, bir miktar yeni malzemeyle birlikte bu kısma aktarılmıştır. Sonraki basımlarda, çokça yeni malzeme eklenmesine rağmen, kitabın *yapısında* başkaca bir değişiklik yapılmamıştır. İki ciltlik basımından (1925) sonra — yani sekizinci basımda (1930)— V. Bölümde daha önce tamamen atılan "Tipik Rüyalar" konulu kısım yeniden eklenmiştir.

Dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci basımlarda (yani 1914'ten 1922'ye kadar) Otto Rank'ın iki makalesi ("Rüyalar ve Yaratıcı Yazım" ile "Rüyalar ve Mitler") VI. Bölüm sonuna eklenmiş, ama daha sonra kitaptan çıkarılmıştır.

Freud, ilk basımın kaynakçasında yer alan seksen kadar kitabın büyük çoğunluğuna atıfta bulunmuştur. Bu kaynakça ikinci ve üçüncü basımlarda aynen korunmuş, ancak üçüncü basımda 1900'den itibaren yayımlanan kırk kadar yeni kitaptan oluşan ikinci bir liste eklenmiştir. Ondan sonra her iki liste de hızla artmaya başlamış, sekizinci basımda ilk listede 260, ikincisinde ise 200'den fazla çalışma yer almıştır. Bu evrede ilk (1900

öncesi) listedeki çalışmaların sadece küçük bir kısmına Freud tarafından metin içinde atıfta bulunulmuştur; buna karşılık (Freud'un çeşitli önsözlerindeki ifadelerinden de anlaşılacağı üzere) ikinci liste (1900 sonrası), konuya ilişkin analitik veya yarı analitik yazıların hızına gerçekten ulaşamamıştır. Ayrıca, Freud'un metin içinde alıntı yaptığı bazı çalışmalar da listelerin *ikisinde de* yer almamıştır. Freud'un André Breton'a yazdığı bir mektuba göre (1933e), dördüncü basımdan sonra bu kaynakçaların sorumluluğu tamamen Otto Rank'a verilmiştir.

(2) MEVCUT TÜRKÇE BASIM

Elinizdeki Türkçe çeviri, *Gesammelte Werke*'de yer alan ve *Rüyaların Yorumu*'nun sekizinci basımının (ki 1930 tarihli bu basım, Freud'un yaşamı dönemindeki son basımdır) bir kopyasını içeren 2 ve 3. ciltlerine dayanan Penguin basımından yapılmıştır. Metin, önemli bir açıdan —bir "Variorum" basımı olması, yani kitabın tarihi boyunca yapılan bütün değişiklikleri, ilaveleri ve çıkarmaları içeren bir basım olması açısından— önceki bütün basımlardan (hem Almanca'sından, hem de İngilizce'sinden) farklılık gösteren *Standard Edition*'dan bazı düzeltme ve editörlük değişiklikleriyle alınmıştır. *Standard Edition*'da, ilk basımından itibaren kitapta yapılan her değişikliği tarihleriyle göstermeye özen gösterilmiştir. İzleyen basımların tamamında Freud, kitaptan bir şeyler atmaktan çok kitaba *ekleme* yapmakla ilgilenmiştir. Freud tarafından metinden çıkarılan pasajlar ve daha sonra atılan veya değiştirilen malzeme çoğunlukla elinizdeki basıma dahil *edilmemiştir*,[1] ancak özellikle ilginç gibi gözüken birkaç örnek editörlük dipnotlarında verilmiştir. Rank'ın VI.

1 Ancak bunlar *Standard Edition*'ın 4. ve 5. Ciltlerinde bulunabilir.

Bölüme ilave ettiği iki ek, kitaptan çıkarılmıştır (ancak bunlar da *Standard Edition*'da yer almaktadır): Söz konusu makaleler, kendi başına birer bütündür ve Freud'un kitabıyla doğrudan ilişkili değildir.

Kaynakçalar da baştan sona yeniden düzenlenmiş ve Freud'un çalışmalarını içeren *Standard Edition*'ın 5. Cildinden bazı düzeltme ve ilavelerle buraya alınmıştır. İlk kaynakça elinizdeki çevirinin metninde, dipnotlarında veya giriş kısmında anılan her çalışmanın bir listesini içermektedir. İkinci kaynakça ise Freud tarafından alıntı yapılmayan, ancak *Gesammelte Werke*'de yer alan 1900 öncesi tüm çalışmaları içermektedir. Bunu buraya almaya değer gözüktü, çünkü rüyalar konusundaki eski literatüre ilişkin bununla kıyaslanabilir başkaca eksiksiz bir kaynakça mevcut değil. Alıntı yapılanlar ve ilk kaynakçada yer alanlar dışında, 1900 *sonrası* çalışmalar kaynakçaya alınmamıştır. Ne var ki her iki liste konusunda da bir uyarıda bulunmak gerekiyor. Araştırmalar, önceki Almanca kaynakçalarda çok sayıda hata olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bunlar, *Standard Edition*'da olabildiğince düzeltilmiş, bazıları da mevcut basımda giderilmiştir; ama çok sayıda çalışmaya da ulaşılamamıştır; dolayısıyla (asteriskle işaretlenen) bu kaynakların kuşkuyla karşılanması gerekir.

Dipnotlar, alıntı göndermeleri ve çok sayıda çapraz gönderme içeren Editörlük ilaveleri, köşeli parantez içine alınmıştır.

Çeviri için de birkaç şey söylemek gerek. Rüya metinlerinin ayrıntılarının aktarılmasında elbette büyük bir dikkatin gösterilmesi gerekiyordu. Okurun çeviriyi çok fazla katı bulduğu durumlarda, yorumun belirlediği sözel yorumun bunu zorunlu kıldığını düşünebilir. Aynı rüyanın metninin farklı yerlerde çelişkili olması halinde, aynı tutarsızlıkların orijinalinde de bulunduğu unutulmamalıdır. Bu sözel zorluklar, yorumun tamamen bir ke-

lime oyununa bağlı olduğu durumlarda doruğuna çıkmaktadır. Çevirmen, rüyayı tamamen atabileceği gibi, ister kendi yaşantısından, ister *amaca özel* olarak uydurulmuş olsun, bir rüyanın yerine paralel bir başka rüya da koyabilirdi. Kitabın daha önceki İngilizce çevirilerinde temelde işte bu iki yöntem benimsenmiştir. Ama bunun ciddi itirazlara açık olduğuna da kuşku yok. Bilimsel bir klasikle karşı karşıya olduğumuzu unutmayalım. Öğrenmek istediğimiz şey, başka birisinin değil, Freud'un seçtiği örneklerdir. Dolayısıyla çevirmen, orijinal Almanca kelime oyununu aynen korumak ve köşeli parantezlerle veya bir dipnotla açıklamaya çalışmak gibi kuralcı ve yorucu üçüncü bir yöntemi benimsemiştir. Bu da kitaptan alınabilecek zevki tamamen ortadan kaldırabilir. Ama ödenmesi gereken bedel ne yazık ki budur.

(3) TARİHSEL BİLGİLER

Fliess'e (1950a) yazdığı mektuplardan öğrendiğimiz kadarıyla Freud kitap üzerinde 1897 sonlarından 1889'un Eylül ayına kadar aralıklarla çalışmıştır. Ancak kitapta ifade edilen teorilerin gelişmesi ve malzeme toplama bundan uzunca bir zaman önce başlamıştır.

Yazışmalarında ta 1882'lere kadar uzanan konuya ilişkin bir dizi dağınık göndermenin dışında, Freud'un rüyalara yönelik ilgisi konusundaki yayımlanmış ilk önemli kanıt, Breuer ve Freud'un ortak çalışması *Histeri Üzerine İncelemeler*'de (1895; ÖFD., 3) Frau Emmy von N. olayına 15 Mayıs tarihiyle yapılan uzunca bir dipnotta ortaya çıkar. Orada nevrotik hastaların, zihinlerinde aynı anda bulunan düşünceleri birbiriyle ilişkilendirme zorunluluğu altındaymış gibi gözüktüğünü anlatıyor ve şöyle devam ediyor: "Kısa bir süre önce, farklı bir alanda yapılan gözlemlerden, çağrışıma [ilişkilendirmeye] yönelik bu zorlanımlı

eğilimin gücünü anladım. Birkaç haftadır, her zamanki yatağımın yerine daha sert bir yatakta yatmak zorundaydım; bu da daha çok veya daha canlı rüyalar görmeme neden oldu, ya da belki de uykunun normal derinliğine ulaşamadım. Uyandıktan sonraki ilk çeyrek saat içinde gece boyunca gördüğüm rüyaların hepsini hatırladım ve bunları yazarak çözmeye çalıştım. Bu rüyaların tamamını iki etkene bağlamayı başardım: (1) gün boyunca merakla üzerine şöyle bir eğildiğim —şöyle bir dokunduğum, ama nihai anlamda ele almadığım— düşünceler üzerinde çalışma zorunluluğu ve (2) aynı bilinç durumunda bulunabilecek düşünceleri birbirine bağlama zorunluluğu. Rüyaların anlamsız ve çelişik yapısı, bu son etkenin dizginsiz egemenliğine bağlanabilir."

Freud aynı yılın (1895) Eylül ayında "Bilimsel bir Psikoloji Projesi"nin (Fliess yazışmalarına Ek olarak yayımlanmıştır) ilk kısmını yazmıştır; bu "Proje"nin 19, 20 ve 21. Bölümleri, tutarlı bir rüya teorisine ilk yaklaşımları içermektedir. Bu proje, elinizdeki çalışmada tekrar ortaya çıkan şu türden birçok önemli ögeyi içermektedir: (1) rüyaların arzu giderici (gerçekleştirici) yapısı; (2) halusinasyonel yapısı; (3) halusinasyonlarda ve rüyalarda zihnin gerilemeci işleyişi; (4) uyku durumunun motor felci (hareket yeteneğinin kaybedilmesi) içermesi; (5) rüyalardaki yerdeğiştirme mekânizmasının yapısı; ve (6) rüya mekânizmalarıyla nevrotik semptomların mekânizmaları arasındaki benzerlik. Ne var ki "Proje" bunların da ötesinde, *Rüyaların Yorumu*'nda dünyaya sunulan keşiflerden belki de en önemlisinin —iki farklı ruhsal işleyiş tarzı, yani Temel ve İkincil Süreçler arasındaki ayrımın— bariz bir işaretini vermektedir.

Ama "Proje"nin ve 1895 sonlarına doğru bununla ilgili olarak Fliess'e yazdığı mektupların önemi bununla sınırlı değil. *Rüyaların Yorumu*'nun yedinci bölümünün büyük bir kısmının ve

gerçekten de Freud'un sonraki "metapsikolojik" çalışmalarının, ancak "Proje"nin yayımlanmasından sonra tam olarak anlaşılır olduğunu söylemek abartı değildir.

Burada konuya ilişkin ayrıntılı bir tartışmaya girmek mümkün olmasa da[1] işin özü basit bir şekilde ortaya konabilir. Freud'un "Proje"sinin özü, farklı kökenli iki teoriyi tek bir bütün içinde birleştirme fikrinde yatmaktadır. Bunlardan ilki Helmholtz fizyoloji ekolünden kaynaklanmaktadır, ki Freud'un hocası fizyolog Brücke de bu ekolün önde gelen bir üyesidir. Bu teoriye göre nörofizyoloji ve dolayısıyla psikoloji, arı kimyasal fiziksel yasalara tabidir. Örneğin hem Freud hem de Breuer tarafından anılan ve 1892'de (ölümünden sonra yayımlanan bir taslakta, Breuer ve Freud, 1940) şu terimlerle ifade edilen "sabitlik ilkesi" böyle bir şeydi: "Sinir sistemi, işlevsel ilişkilerinde 'uyarımlar toplamı' olarak tanımlayabileceğimiz bir şeyi sabit tutmaya çalışır." Freud'un "Proje"sinde rol oynayan ikinci ana teori, seksenli yılların sonunda nöroanatomistler tarafından benimsenmeye başlayan anatomik nöron doktriniydi. ("Nöron" terimi, Waldeyer tarafından daha 1891 yılında ortaya atılmıştı.) Bu doktrin, merkezi sinir sisteminin işlevsel biriminin, komşu hücrelerle dolaysız anatomik bir sürekliliği bulunmayan ayrı bir hücre olduğunu savunuyordu. "Proje"nin giriş cümleleri, bu iki teorinin bir birleşimine nasıl dayandığını açıkça göstermektedir. Freud, amacının "ruhsal süreçleri, belirlenebilir maddi parçacıkların nicel olarak belirlenmiş durumlarını temsil etmek" olduğunu yazıyor ve bu "maddi parçacıkların" nöronlar olduğunu ve aktif durumda oluşlarını pasif durumda oluşlarından

1 Okur, söz konusu çalışmada (Freud, 1950a) ve Ernst Kris'in aydınlatıcı girişinde daha ayrıntılı bilgi bulabilir. Ayrıca bu bağlamda Siegfried Bernfeld'in "Freud'un İlk Teorileri" (1944) başlıklı makalesi de büyük bir önem taşır.

ayıran şeyin, "genel hareket yasalarına tabi bir nicelik" olduğunu söylüyor. Dolayısıyla bir nöron "boş" veya "belli bir nicelikle dolu," yani "yüklü" olabiliyordu.[1] "Sinir uyarımı," nöronlar sisteminden akan bir "nicelik" olarak yorumlanıyordu; nöronlar arasındaki "temas engellerinin" durumuna göre bu akım zorlaşıyor veya kolaylaşabiliyordu. (Bugün iki komşu nöron ucu arasındaki temas noktası anlamında kullanılan "*synapse*" terimi daha sonra Foster ve Sherrington tarafından 1897'de ortaya atılmıştı.) Sinir sisteminin tamamının işleyişi, genel bir "eylemsizlik" ilkesine tabiydi; bu ilkeye göre nöronlar içlerinde bulunabilecek "nicelikten" sürekli kurtulma eğilimi göstermektedir; ki bu, "sabitlik" ilkesine karşılık gelen bir ilkedir. Bu ve benzeri kavramları yapıtaşı olarak kullanan Freud, nörolojik makinenin bir parçası olarak zihnin [ruhsal aygıtın] son derecede karmaşık ve olağanüstü ölçüde dahice bir modelini inşa etmiştir.

Ama engeller ve zorluklar üst üste binmeye başlamış ve Freud, "Proje"yi yazdıktan sonraki aylarda teorilerini sürekli olarak değiştirmiştir. Zaman geçtikçe ilgisi nörolojik ve teorik sorunlardan düzenli olarak psikolojik ve klinik sorunlarına kaymış, sonunda projenin tamamından vazgeçmiştir. Birkaç yıl sonra elinizdeki kitabın yedinci bölümünde teorik sorunu tekrar ele alınca —nihai anlamda psikolojinin fiziksel temelinin belirlenebileceğine olan inancından hiçbir zaman vazgeçmemesine[2] rağmen— nörofizyolojik temeli açıkça bir yana bırakmıştır.

1 Freud'un bu spekülasyonlarının, sinir uyarımlarının doğası ve iletim koşulları konusunda sistematik incelemeler yapılmadan yıllarca önceki bir döneme ait olduğunu belirtmekte yarar var.

2 Yedinci bölümde temel ve tali süreçlere ilişkin tartışmasında şöyle diyor: "Bu süreçlerin mekâniğini pek bilmiyorum; bu fikirleri ciddiye alanların, bunların fiziksel benzerlerini araması ve nöronların uyarımına eşlik eden hareketleri tanımlamanın bir yolunu bulması gerekecektir."

Yine de —ki "Proje"nin, *Rüyaların Yorumu*'nun okuru açısından önemli olmasının nedeni de budur— eski tasarının genel yapısının önemli bir kısmı ve birçok ögesi, yeni tasarıya taşınmıştır. Freud'un daha önce ortaya attığı nöron sistemlerinin yerini *ruhsal* sistemler veya kurumlar; fiziksel "niceliğin" yerini ruhsal enerjinin farazi "yükü" almıştır; eylemsizlik ilkesi, haz (ya da Freud'un elinizdeki kitapta dediği gibi hoşnutsuzluk) ilkesinin temeli olmuştur. Ayrıca yedinci bölümde ruhsal süreçlere ilişkin verilen ayrıntılı açıklamaların bazıları, fizyolojik öncüllerine çok şey borçludur ve onlara gönderme yapılarak daha kolay anlaşılabilir. Bu örneğin "hatırlatıcı sistemlerdeki" bellek izlerinin oluşması, arzuların doğasına ve bunların farklı giderme yollarına ilişkin tartışma ile gerçekliğin gereklerine uygun düzenleme yapılmasında sözel düşünce süreçlerinin oynadığı rolün vurgulanması için geçerlidir.

Bütün bunlar da Freud'un, *Rüyaların Yorumu*'nun esas itibarıyla 1896 başlarında bittiği iddiasını büyük ölçüde haklı çıkarmaya yeterlidir (Freud, "Psikanalitik Hareketin Tarihi Üzerine," 1914d, I. Bölüm sonlarına yakın bir yerde.) (Freud'un ancak daha sonra ortaya koyduğu teorik öneme sahip üç nokta, rüyaların altında yatan bilinçdışı arzuların çocuksu kökenini vurgulayan Odipus kompleksinin varlığı, rüyalarda uyuma arzusunun her zaman bulunması ve "ikincil revizyonun" oynadığı roldür.)

Freud, hem metni hem de tashihlerini eleştirileri için düzenli olarak Fliess'e göndermiştir. Fliess'in, kitabın son şekli üzerinde önemli bir etkisi olmuş gibidir, ayrıca gizlilik gerekçesiyle bazı pasajların atılmasından da sorumlu gibidir. Ama en ağır eleştiri de temelde tarza ve edebi biçime karşı olmak üzere yazarın kendisinden gelmiştir. Kitap bittikten sonra 21 Eylül 1899'da (1950a, Mektup 119) şöyle yazıyor: "Öz-eleştirimin hep-

ten yersiz olmadığına inanıyorum. Benim de içimde gizli bir yerlerde bölük pörçük de olsa bir biçem duygusu, kusursuzluk örneği olarak güzellik duygusu var; rüyalar konulu kitabımdaki dolaylı deyimlerle ve konuya yanlı bakışlarla desteklenen cümlelerim, içimdeki bir idealde ağır yaralar açtı. Bu biçem yokluğunu, konuya yeterince hakim olamamanın bir işareti olarak değerlendirmekte pek de yanılmıyorum."

Ama bu öz-eleştirilere ve dış dünyanın kitabı neredeyse hepten ihmal etmesine yol açan bunalıma —yayımlandıktan sonraki ilk altı yıl içinde sadece 351 nüsha satmıştır— rağmen Freud, *Rüyaların Yorumu*'nu her zaman için en önemli çalışması olarak değerlendirmiştir: "Bu tür bir içgörü insanın başına hayatta bir kez gelir," diye yazıyor üçüncü İngilizce basımın önsözünde.

[İLK BASIMA] ÖNSÖZ

BU ciltte rüyaların yorumuna ilişkin bir açıklama sunmaya çalıştım; bunu yaparken de nöropatolojinin kapsadığı alanın dışına çıkmadığıma inanıyorum. Çünkü psikolojik incelemeler, rüyaların, pratik nedenlerle doktorların ele alması gereken histerik fobiler, saplantılar ve kuruntular gibi anormal ruhsal olgular grubunun ilk üyesi olduğunu gösterir. Aşağıda da görüleceği üzere rüyaların bu tür pratik bir önemi olduğunu iddia edemeyiz; öte yandan bir paradigma olarak teorik değerleri çok daha fazladır. Rüya imajlarının kökenini açıklamayı başaramayan birisi fobileri, saplantıları veya kuruntuları anlamayı ya da bunlarda terapi etkisi yaratmayı bekleyemez.

Ama konunun öneminden sorumlu olan bu ilişki, mevcut çalışmanın kusurlarının da sorumlusudur. Sunumu sık sık kesintiye uğratan kopukluklar, rüyaları formüle etme sorunuyla, daha kapsamlı olan psikopatoloji sorunları arasındaki birçok temas noktasından başka bir şey değildir. Burada inceleyemediğimiz bu konuları zamanın ve gücümün elvermesi ve yeni malzemelerin kazanılması halinde sonraki yazılarımda ele alacağım.

Rüyaların yorumunu örneklemek için kullanmak zorunda kaldığım malzemenin özgünlükleri de sunuş zorluğunu artır-

mıştır. Kitabın akışından, konuya ilişkin literatürde bildirilen veya belirsiz kaynaklardan toplanan rüyalardan hiçbirisinin neden işime yaramadığı açıklık kazanacaktır. Kullanabildiğim tek rüyalar, kendi rüyalarımla psikanalitik tedavi gören hastalarımın rüyalarıdır. Ama rüya süreçlerinin, nevrotik özelliklerin varlığı gibi ilave bir etken yüzünden istenmeyen bir karmaşıklığa tabi olması, bu ikinci grup malzemeyi kullanmamı engellemiştir. Ancak kendi rüyalarımı yazacak olursam, ruhsal yaşamımdaki kişisel ayrıntıların, arzu ettiğimden, veya şair değil de bir bilim adamı olan bir yazar için normalde gerekenden daha çoğunu kamuoyunun önüne sermem kaçınılmaz olacaktı. Bu, acı verici, ama kaçınılmaz bir zorunluluktu ve ben, psikolojik bulgularımı kanıtlama ihtimalinden tamamen vazgeçmek yerine, bu zorunluluğa boyun eğdim. Ama doğal olarak atlamak veya ikâmeler kullanmak suretiyle bazı kusurlarımı örtme kışkırtmasına direnemedim. Ama bunun olduğu yerlerde örneklerimin değeri belirgin ölçüde azalmıştır. Okurun, kendini içinde bulunduğum bu zor durumda benim yerime koyup, beni hoşgörüyle karşılamasını ve rüyalarımda kendine ilişkin şeyler bulan kişinin, bana —en azından rüyalarımda— düşünce özgürlüğü tanımasını dilemekten başka bir şey yapamam.

İKİNCİ BASIMA ÖNSÖZ

OKUNMASI pek de kolay olmayan bu kitabın basımından bu yana geçen on yıl içinde ikinci bir basıma ihtiyaç duyulduysa bunun nedeni ilk önsözümün seslendiği profesyonel çevrelerin gösterdiği ilgi değildir. Psikiyatriden meslektaşlarım, rüyalara yönelik yeni yaklaşımımın yarattığı ilk şaşkınlığı atlatmakta pek zorlanmışa benzemiyor. Bilinçli durumların salt bir uzantısı olarak değerlendirdikleri rüya yaşamının sorunlarını birkaç cümleyle —genellikle aynı cümlelerle— geçiştirmeye alışan profesyonel felsefecilerin, burada psikolojik teorilerimizde mutlaka bir dönüşüm yaratacak olan bir dizi çıkarsama yapabileceğimiz bir şeyle karşı karşıya olduğumuzun farkına varamadığı açıktır. Bilimsel dergilerde eleştirmenlerin takındığı tutumdan edinilecek tek izlenim, çalışmamın tam bir sessizliğe gömülmeye mahkûm olduğudur; buna karşılık gözetimim altında tıbbi psikanaliz uygulayan, rüya yorumunda beni izleyen ve nevrotiklerin tedavisinde bundan yararlanan az sayıdaki cesur taraftar, kitabın ilk basımını hiçbir zaman tüketemeyecekti. Bu kendimi nedenle geniş bir eğitimli ve meraklı okur çevresine borçlu hissediyorum; onların ilgisi dokuz yıllık bir aradan sonra zor, ama birçok açıdan temel olan bu çalışmaya tekrar dönmemi sağlamıştır.

Kitapta değiştirecek pek az şey bulduğumu söylemekten memnunum. Yer yer yeni malzemeler, artan tecrübemden edindiğim bazı yeni noktalar ilave ettim ve birkaç yerde ifadelerimi düzelttim. Ama rüyalar ve yorumu kadar bunlardan çıkarsanacak psikolojik teoremlerim konusunda yazdıklarımın özü aynen kalmıştır; bunlar öznel olarak zamanın sınavından başarıyla geçmiştir. Psikonevrozların kökeni ve mekânizması konusundaki diğer yazılarımdan haberi olanlar, kesin olmayan kanıları sanki kanıtlanmış gerçekler gibi asla ortaya koymadığımı, artan bilgimle uyum içinde olacak şekilde ifadelerimde sürekli değişiklik yaptığımı bilir. Rüya yaşamı alanında ilk iddialarımı aynen koruyabildim. Nevrozların sorunları üzerine çalıştığım uzun yıllar içinde sık sık kuşkuya kapıldım, bazen inançlarımın sarsıldığı da oldu. Bu tür dönemlerde bana eminliğimi tekrar kazandıran şey her zaman *Rüyaların Yorumu* olmuştur. Dolayısıyla çok sayıdaki bilimsel muhalifimin, beni özellikle de rüyalara ilişkin araştırmalarımda izlemeyi reddetmesine yol açan şey, mutlak bir içgüdüdür.

Kitabın, kendi rüyalarımdan oluşan, olayların akışıyla büyük ölçüde aşılan veya değersiz kılınan ve rüya yorumu kurallarının örneklenmesinde kullandığım *malzemesi* de kitabın gözden geçirilmesi sırasında kapsamlı değişikliklere aynı direnme dayanıklılığını ve gücünü göstermiştir. Çünkü bu kitabın benim için kişisel olarak bir başka öznel anlamı daha vardır; bu, ancak kitabı bitirdikten sonra kavradığım bir anlamdır. Bu çalışmanın, kendi üzerimdeki psikanalizin bir kısmı ve babamın ölümüne —yani insan hayatındaki en önemli, en acı verici kayba— gösterdiğim tepki olduğunu anladım. Böyle olduğunu keşfedince bu yaşantının izlerini silemeyeceğimi hissettim.[1] Ne var ki okurun,

1 [Freud'un babası 1896'da ölmüştür. O dönemdeki duygularını Fliess'e yazdı-

rüyaların önemini ne tür malzemeye dayanarak kavradığı ve rüya yorumunu öğrendiği fark etmez.

Esaslı ilaveleri özgün metinle bütünleştirmeyi mümkün görmediğim durumlarda ilavenin tarihini köşeli parantez içinde belirttim.[1]

BERCHTESGADEN, *Yaz* 1908

ğı 2 Kasım 1896 tarihli mektubunda dile getirmiştir. (Freud, 1950a, Mektup No 50.)]

1 [1914 *tarihli dipnot*:] Sonraki basımlarda [dördüncü basımdan itibaren] bu tarihler atılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BASIMA ÖNSÖZ

KİTABIN birinci basımı ile ikincisi arasında dokuz yıl geçmesine karşılık, üçüncü basımı için sadece bir yıl gerekli olmuştur. Olayların bu şekilde gelişmesinden hoşnut olabilirim; ama tıpkı daha önce kitabımın okurlar tarafından göz ardı edilmesini değersizliğinin kanıtı olarak değerlendirmek istemeyişim gibi, şimdi de gördüğü ilgiye kitabın mükemmelliğinin bir kanıtı olarak bakmak istemem.

Rüyaların Yorumu bile bilimsel bilgimizdeki ilerlemeden nasibini almıştır. Kitabı 1899'da yazdığım zaman *Cinsellik Teorisi* [Üç Deneme (1905d)] adlı çalışmam henüz yayımlanmamıştı ve daha karmaşık psikonevrozların analizi henüz yeni yeni başlamıştı. Rüya yorumunun, nevrozların psikolojik analizinin mümkün kılınmasına yardımcı olmasını umuyordun; o günden bu yana rüyalara ilişkin görüşlerimiz sayesinde nevrozlar konusunda daha derin bir kavrayışa ulaştık. Rüya yorumu teorisinin kendisi de kitabın ilk basımında yeterince vurgulanmayan bir yönde gelişme göstermiştir. Kendi deneyimlerim kadar Wilhelm Stekel ve diğerlerinin çalışmaları da bana, rüyalardaki (daha doğrusu bilinçdışı düşüncelerdeki) sembolizmin kapsam ve önemini daha doğru değerlendirmeyi öğretti. Yani bu yıllar-

da ilgi gerektiren çokça şey birikti. Metne çeşitli ilaveler yaparak ve dipnotlar düşerek bu yeniliklere yer vermeye çalıştım. Eğer bu ilaveler zaman zaman kitabın tümel çerçevesini bozacak gibi olursa, ya da özgün metni her yerinde bugünkü bilgimiz düzeyine çekmeyi başaramadıysam, bu kusurlardan ötürü okurun hoşgörüsüne sığınıyorum; bunlar, bilimimizde bugün gerçekleşen hızlı gelişmelerin sonuçları ve işaretleridir. Hatta gerekirse bu kitabın sonraki basımlarının bundan ne yönde farklılık göstereceğini bile söyleyebilirim. Bunlar bir yandan yaratıcı yazında, mitlerde, dilde ve folklorda bulunan verimli malzemeyle daha yakın bir temas sağlayacak; öte yandan da rüyaların nevrozlarla ve ruhsal hastalıklarla ilişkisi ile burada mümkün olandan daha ayrıntılı olarak incelemek durumunda kalacaktır.

Ek malzemenin seçiminde bana yardımları dokunan ve tashihin sorumluluğunu tamamen üstüne alan Bay Otto Rank'a olduğu kadar katkıları ve düzeltirleri için diğer birçok kişiye de teşekkür ederim.

VİYANA, *Bahar* 1911

DÖRDÜNCÜ BASIMA ÖNSÖZ

GEÇEN yıl (1913) New York'lu Dr. A. A. Brill kitabın İngilizce çevirisini yaptı (*The Interpretation of Dreams*, G. Allen & Co., Londra).

Ayrıca Dr. Otto Rank tashih yapmakla kalmayıp, metne kendi içinde bütünlüklü iki bölüm de ekledi: VI. Bölüm ekleri.

VİYANA, *Haziran* 1914

BEŞİNCİ BASIMA ÖNSÖZ

DÜNYA Savaşı sırasında bile *Rüyaların Yorumu*'na duyulan ilgi azalmadı, savaş devam ederken yeni bir basıma ihtiyaç duyuldu. Ne var ki 1914'ten sonraki yayınları izlemek mümkün olmadı; ne Dr. Rank, ne de ben o tarihten sonraki yabancı çalışmalar konusunda bilgi sahibi olamadık.

Kitabın Dr. Hollós ve Dr. Ferenczi tarafından hazırlanan Macarca çevirisi basılmak üzere. 1916-17'de *Psikanalize Giriş Dersleri* adlı kitabım Viyana'da Hugo Heller tarafından yayımlandı. Söz konusu kitabın on bir bölümü, bu kitaba kıyasla daha temel ve nevrozlar teorisine daha yakın bilgiler vermeyi amaçlamaktadır. Kitap, bir bütün olarak bazı noktalarda daha çok ayrıntı vermesine rağmen, *Rüyaların Yorumu*'nun bir özeti gibidir.

Bu kitabı, bugünkü psikanalitik görüşlerimizin düzeyine çekebilecek, ancak öte yandan da kitabın tarihsel yapısını bozabilecek temel değişiklikler yapmaya kalkışamadım. Ama yirmi yıla yakın bir süreden sonra kitabın görevini tamamladığına inanıyorum.

BUDAPEŞTE-STEINBRUCH, *Temmuz* 1918

ALTINCI BASIMA ÖNSÖZ

BUGÜN kitap piyasasının içinde bulunduğu zorluklar yüzünden bu yeni basıma uzun zamandır ihtiyaç duyuluyordu; ve ilk kez hiçbir değişiklik yapılmadan bir öncekinin tıpkıbasımı yapıldı. Sadece kitabın sonundaki kaynakça Dr. Rank tarafından tamamlandı ve güncelleştirildi.

Dolayısıyla yirmi yıla yakın bir süreden sonra kitabın görevini tamamladığı savım doğrulanmadı. Tersine, kitabın yeni bir görevi olduğunu söyleyebilirim. Daha önceki işlevi rüyaların doğası konusunda bilgi vermek olan bu çalışmanın, bugün bu bilginin inatla yanlış anlaşılmasına karşı mücadele etmek gibi bir o kadar önemli bir görevi vardır.

VİYANA, *Nisan* 1921

SEKİZİNCİ BASIMA ÖNSÖZ

KİTABIN 1922 yılındaki son (yedinci) basımından bu güne geçen süre içinde Viyana'da Internationaler Psychoanalytischer Verlag tarafından *Gesammelte Schriften* [Toplu Eserlerim] yayımlandı. Bu toplu eserlerin ikinci cildi, *Rüyaların Yorumu*'nun ilk basımının tıpkıbasımını içermektedir; üçüncü cildinde ise o günden beri yapılan bütün ilaveler yer almaktadır. Aynı süre içinde yapılan çeviriler, çalışmanın tek ciltlik versiyonuna dayalı olarak yapılmıştır: Fransızca'sı L. Meyerson tarafından 1926 yılında "Bibliothéque de Philosophie Contemporarie"de *La Science des rêves* adıyla, İsveççe'si John Landquist tarafından *Drömtydning* (1927) adıyla, İspanyolca'sı Luis López-Ballesteros y de Torres tarafından *Obras Completas*'ın VI ve VII. Ciltlerinde yayımlanmıştır. Ta 1918'lerde tamamlanmak üzere olduğunu düşündüğüm Macarca çevirisi henüz yayımlanmış değil.[1]

Gözden geçirilmiş mevcut basımda bu çalışmaya yine özünde tarihsel bir belge gibi yaklaşarak sadece netliğin ve kendi görüşlerimdeki derinleşmenin gerektirdiği türden değişiklikler

1 [Macarca'sı 1934'te yayımlanmıştır. Freud'un hayatta olduğu dönemde yukarıdakilere ek olarak 1913'te Rusça , 1930'da Japonca ve 1938'de Çekçe çevirileri yayımlanmıştır.]

yaptım. Buna uygun olarak, kitabın ilk basımından bu yana yayımlanan rüya sorunları konulu çalışmaların bir listesini ekleme fikrinden sonunda vazgeçtim ve bu bölümü kitaptan çıkardım. Ayrıca önceki basımlarda Otto Rank'ın kaleme aldığı "Rüyalar ve Yaratıcı Yazım" ile "Rüyalar ve Mitler" başlıklı bölümler de kitaptan çıkarılmıştır.

VİYANA, *Aralık* 1929

ÜÇÜNCÜ (GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ) İNGİLİZCE BASIMA ÖNSÖZ

1909 yılında G. Stanley Hall beni psikanaliz konulu dersler[1] vermek üzere Worcester'deki Clark Üniversitesine davet etmişti. Aynı yıl Dr. Brill yazılarımın ilk çevirilerini yayımlamış, bunu çok geçmeden diğerleri izlemişti. Bugün psikanaliz Amerikan entelektüel yaşamında bir rol oynuyorsa, ya da gelecekte bir rol oynayacaksa, bu sonuçta Dr. Brill'in bu ve diğer etkinliklerinin katkısı büyük olmuştur.

Rüyaların Yorumu'nun ilk çevirisi 1913'te yayımlanmıştı. O günden bu yana dünyada çok şey olmuş, nevrozlar konusundaki görüşlerimizde de çok şey değişmiştir. Psikolojiye yeni katkılar yapan ve ilk yayımlandığında (1900) dünyayı şaşırtan bu kitap, özünde aynen kalmıştır. Bugün bile bu kitabı, talihimin bana lütfettiği en değerli keşif olarak değerlendiriyorum. Bu tür bir içgörü insanın başına hayatta bir kez gelir.

VİYANA, 15 *Mart* 1931

1 [*Psikanaliz üzerine Beş Ders* (1910a).]

BÖLÜM I
RÜYA SORUNLARIYLA İLGİLİ BİLİMSEL LİTERATÜR

AŞAĞIDAKİ sayfalarda rüyaları yorumlamayı mümkün kılan psikolojik bir teknik bulunduğunu gösterecek ve bu işlemin uygulanması halinde her rüyanın, bir anlamı olan ve uyanık yaşamın ruhsal etkinliklerinde belirlenebilecek bir noktaya bağlanabilen bir ruhsal yapı olarak belirdiğinin kanıtlarını ortaya koyacağım. Ayrıca rüyalara tuhaflığını ve bulanıklığını kazandıran süreçleri açıklamaya ve bu süreçlerden, birlikte veya karşıt eylemleriyle rüyalara yol açan ruhsal güçlerin yapısını çıkarsamaya çalışacağım. Bu noktadan sonra anlatım bir yerde kesilecek, çünkü rüya sorunlarının, başka bir tür malzeme temelinde çözüm aranması gereken daha karmaşık sorunlarla kaynaştığı bir noktaya ulaşmış olacağız.

Girişte daha önceki yazarların konuya ilişkin çalışmalarını olduğu kadar, bilim dünyasında rüya sorunlarının bugünkü konumunu da özetleyeceğim, çünkü tartışmamın akışı içinde çoğu kez bu konulara dönme fırsatım olmayacak. Binlerce yıllık çabaya rağmen rüyalara ilişkin bilimsel kavrayış pek ilerleme

kaydetmemiştir; bu, literatürde öylesine genel kabul gören bir gerçektir ki, bunu destekleyen örnekler vermeyi gereksiz görüyorum. Çalışmamın sonunda bir listesi verilen bu yazılarda kamçılayıcı birçok gözlem, konumuzla ilgili çok miktarda ilginç malzeme bulunabilir, ama rüyaların temel doğasına değinen veya sunduğu bilmecelerden birine kesin bir çözüm öneren pek bir şey yoktur. Eğitimli amatörlerin bilgisinde de pek bir derinleşme olmadığı açıktır.

Tarih öncesi çağlarda ilkel ırkların rüyalar konusunda ne düşündüğü ve rüyaların, dünya ve ruh kavramlarının oluşmasında ne tür bir etki yarattığı sorulabilir: Bu öylesine büyük bir ilgi konusudur ki bu konuya burada değinmekten istemeye istemeye kaçınıyorum.[1] Okura, Sir John Lubbock, Herbert Spencer, E. B. Tylor ve diğerlerinin standart eserlerine başvurmasını öneriyorum; burada sadece önümüzdeki konuyu —rüyaların yorumunu— ele alıncaya kadar bu geniş sorunlar ve spekülasyonlar alanını gereğince değerlendiremeyeceğimizi söylemek istiyorum.

Rüyalara ilişkin tarih öncesi görüşün, klasik antik çağın insanlarının rüyalar konusunda benimsediği tutuma yansıdığına kuşku yok.[2] O insanlar, rüyaların inandıkları insanüstü yaratıklar dünyasıyla ilişkili olduğunu, tanrılardan ve şeytanlardan gelen vahiyler olduğunu kendi içinde açık bir gerçek olarak kabul etmiştir. Ayrıca rüyayı gören kişi için rüyaların kural olarak gelecekten haber vermek gibi önemli bir amacı olduğuna kuşku yok. Ama rüyaların içeriğindeki ve bıraktıkları izlenimlerdeki olağanüstü çeşitlilik, bu konuda tekbiçimli bir görüş edinmeyi zorlaştırmış ve önemlerine ve güvenilirliklerine göre rüyaları

1 [Bu ve bunu izleyen paragraf 1914'te eklenmiştir.]

2 [1014 *tarihli dipnot:*] Aşağıdaki açıklamalar Büchsenschütz'ün akademik çalışmasına (1868) dayanmaktadır.

çeşitli gruplara ve alt gruplara ayırmayı zorunlu kılmıştır. Antik çağda felsefecilerin rüyalara karşı takındığı tutum bir ölçüde doğal olarak genelde kehanete yönelik tutumlarına bağlı olmuştur.

Aristo'nun konuyla ilgili iki çalışmasında rüyalar, psikolojik araştırmanın konusu olmuştur. Rüyaların, tanrılar tarafından gönderilmediği, ilahi bir yapıda olmadığı, "şeytani" olduğu, çünkü doğanın ilahi değil "şeytani" olduğu söylenir. Yani rüyalar, doğaüstü dışavurumlardan kaynaklanmaz, ilahi güçlerle akrabalığı doğru olsa da, insan ruhunun yasalarına uyar. Rüyalar, uyuyan kişinin uyuduğu süredeki ruhsal etkinliği olarak tanımlanır.[1]

Aristo, rüya yaşamının bazı özelliklerinin farkındaydı. Örneğin rüyaların, uyku sırasında ortaya çıkan küçük uyarımlara abartılı bir ifade kazandırdığını biliyordu. "İnsanlar ateşin içinde yürüdüklerini ve olağandışı ölçüde ateşli olduklarını sanırlar, oysa gerçekte bazı kısımlarda sadece hafif bir ısı vardır."[2] Buradan hekimin rüyalarda uyanık yaşamda gözlenmeyen bir bedensel değişmenin ilk işaretlerini görebileceği sonucunu çıkarır.[3]

Bilindiği gibi Aristo çağından önce eskiler rüyaları rüya gören aklın bir ürünü olarak değil, ilahi bir kurumun verdiği bir şey olarak değerlendiriyordu; o çağlarda rüya yaşamına ilişkin görüşleri tarihin her döneminde etkilediğini gördüğümüz iki karşıt akım ortaya çıkmıştı. Uyuyan kişiye onu uyarmak ve gelecekten haber vermek için gönderilen doğru, değerli rüyalarla, onu yanlış yönlendirmeyi veya yok etmeyi amaçlayan boş, aldatıcı, değersiz rüyalar arasında bir ayrım yapılıyordu.

---

1 [*De divinatione per somnum*, II (İng. Çev.,1935, 377) ve *De somniis*, III (Çev. 1935, 365).]

2 [*De divinatione*, I, (İng. Çev. 1935, 375).]

3 [1914 *tarihli dipnot*:] Yunanlı hekim Hipokrat ünlü eserinin bölümlerinden birisinde rüyalarla hastalıklar arasındaki bu ilişkiyi ele alır. [*Ancient Medicine*, X (İng. Çev., 1923, 31). Bkz. ayrıca *Regimen*, IV, 88 (İng. Çev., 1931, 425, vs.)]

Gruppe (1906, 2, 930),[1] Macrobius ve [Daldisli] Artemidorus tarafından yapılan bu çizgide bir rüya sınıflandırmasından söz ediyor: "Rüyalar iki gruba ayrılıyordu. Birincisinin bugün veya geçmiş tarafından etkilendiği, ama geleceğe ilişkin bir anlam taşımadığı düşünülüyordu. Belli bir fikri veya karşıtını —örneğin açlığı veya giderilmesini— doğrudan doğruya temsil eden ἐνύπνια yani *insomnia* ile bu fikre fantastik bir uzantı kazandıran —örneğin kâbus, yani *ephialtes*— φαυτάσματα bu gruptaydı. Tersine diğer grubun geleceği belirlediği varsayılıyordu. Bu da (1) rüyada alınan dolaysız kehanetleri (χρηματισμός, yani *oraculum*), (2) gelecekteki bir olayın öngörülerini (ὅραμα, yani *visio*) ve (3) yorum gerektiren sembolik rüyaları (ὄνειρς, yani *somnium*) içeriyordu. Bu teori yüzyıllarca varlığını sürdürmüştür."

Rüyalara verilmesi gereken değerdeki bu değişiklik, bunları "yorumlama" sorunuyla yakından ilgiliydi.[2] Genelde rüyalardan önemli sonuçlar bekleniyordu. Ama rüyalar anında anlaşılır değildi ve anlaşılmayan belli bir rüyanın önemli bir duyuru yapıp yapmadığını söylemek mümkün değildi. Bu da bir rüyanın anlaşılmaz içeriğinin, anlaşılır ve anlamlı bir içeriğe dönüştürülmesini sağlayacak bir yöntem geliştirmek için bir teşvik unsuru olmuştu. Antik çağın sonraki dönemlerinde Daldisli Artemidorus, rüya yorumu konusundaki en büyük otorite olarak kabul edilmiştir. Onun kapsamlı çalışması [*Oneirocritica*] aynı konudaki diğer yazıların kaybedilmesini telafi etse gerek.[3]

1 [Bu paragraf 1911'de eklenmiştir.]

2 [Bu paragraf 1914'te eklenmiştir.]

3 [1914 *tarihli dipnot*:] Orta Çağlardaki rüya yorumunun tarihi konusunda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Diepgen (1912) ile Förster (1910 ve 1911), Gotthard (1912), vd. monografları. Yahudilerde rüya yorumu Almoli (1637), Amram (1901) ve Löwinger (1908); ayrıca son zamanlarda ve psikanalitik bulguları dikkate alarak Lauer (1913) tarafından tartışılmıştır. Rüya yorumu konusun-

Antik çağın insanlarınca benimsenen bilim öncesi rüya görüşünün, aslında sadece kendi kafalarında gerçek olan şeyleri sanki gerçekmiş gibi dış dünyaya yansıtmalarına yol açan genel evren görüşleriyle tam bir uyum gösterdiği açıktır. Ayrıca rüya görüşleri, bellekte rüyadan geriye kalan şeyin sabahleyin uyanan akılda bıraktığı temel izlenimi —başka bir dünyadan gelen ve aklın diğer içeriğiyle çelişen yabancı bir şey izlenimini— de hesaba katıyordu. Aklıma gelmişken, rüyaların doğaüstü bir kaynağı olduğu teorisinin, günümüzde taraftar bulmadığını düşünmek hata olacaktır. Gerçekten de, bilimsel açıklamayla fethedilmediği ölçüde geniş doğaüstü alanından geride kalanlarla uğraşmaya devam etmekte kesinlikle haklı olan dindar ve mistik yazarları bir yana bırakabiliriz. Ama onların da dışında, fantastik fikirleri olmasa bile, dini inançlarını doğaüstü ruhani güçlerin varlığını ve etkinliğini rüya yaşamının işte bu açıklanamayan yapısıyla desteklemeye çalışan açık fikirli insanlarla karşılaşırız. (Bkz. Haffner, 1887.) Bazı felsefe ekollerinin (örneğin Schelling[1] yandaşlarının), antik çağda tartışmasız kabul edilen rüyaların ilahi doğası görüşünün bir yankısı olduğu açıktır. Rüyaların uyarıcı ve geleceği haber verici gücüne ilişkin tartışmalar da bitmiş değil. Çünkü bilimsel bir kafaya sahip insanların sempatisi bu tür inançları benimsemeye ne kadar açıkça karşı çıkarsa çıksın, psikolojik bir açıklama bulma çabaları toplanan malzemeyi kapsamaya yetmemiştir.

---

da Araplarda Drexl (1909), Schwartz (1913) ve misyoner Tfinkdji (1913), Japonlarda Miura (1906) ve Iwaya (1902), Çinlilerde Secker (1909-10) ve Hint halklarında Negelein (1912) tarafından bilgi verilmiştir.]

1 [On dokuzuncu yüzyılın ilk yarılarında Almanya'da popüler olan panteistik "Doğa Felsefesi"nin başlıca yorumcularından. Freud, rüyaların batıl anlamı sorununa sık sık değinmiştir. Bkz. özellikle *Yeni Giriş Dersleri* (1933a, ÖFD., 2), 30. ders.]

Rüya sorunlarını konu eden bilimsel çalışmanın tarihçesini yazmak zordur, çünkü bu çalışma bazı noktalarda ne kadar değerli olursa olsun, belli bir yöndeki ilerleme çizgisi takip edilemez. Sağlam bulgulardan, daha sonraki bir araştırmacının dayanabileceği bir temel oluşturulmuş değil; her yeni yazar aynı sorunları yeniden incelemekte ve sanki sil baştan başlamaktadır. Soruna ilişkin yazı yazanları kronolojik sıraya göre ele alıp rüya sorunlarına ilişkin görüşlerinin bir özetini vermeye kalkışsaydım, bu konudaki bilgimizin bugünkü durumunun kapsamlı, genel bir tablosunu verme umudundan vazgeçmem gerekirdi. Bu nedenle açıklamamı, yazarlardan çok konulara göre tasarlamayı ve sırasıyla her rüya sorununu gündeme getirdikçe çözümüyle ilgili olarak literatürde bulunan malzemeleri ortaya koymayı tercih ettim.

Ancak çok geniş bir dağılım gösteren ve diğer birçok alana yayılan konuya ilişkin literatürün tamamını ele almam mümkün olmadığı için okurdan, sunumda hiçbir temel olgunun ve hiçbir önemli görüş açısının göz ardı edilmediği gerçeğiyle yetinmesini rica ediyorum.

Son zamanlara kadar konuya ilişkin yazarların çoğu rüyalarla uykuyu tek bir başlık altında inceleme gereği duymuş ve kural olarak patolojinin kıyısındaki benzer olaylarla halusinasyonlar, vizyonlar, vb. gibi rüyamsı durumları ele almıştır. Tersine en son çalışmalar, daha kısıtlı bir temayı tercih etmekte ve rüya yaşamı alanındaki tek bir sorunu ele almaktadır. Bu tutum değişikliğinde, bu türden bulanık konularda ancak bir dizi ayrıntılı araştırmayla açıklama bulunabileceği ve kabul gören bulgular elde edilebileceği inancının bir dışavurumunu görmekten mutluyum. Bu kitapta sunabileceğim tek şey de ağırlıklı psikolojik bir yapıya sahip işte bu türden ayrıntılı bir araştırmadır. Uyku

sorununu inceleyecek pek fırsatım olmadı, çünkü uyku durumunun tipik özelliklerinden birisinin de ruhsal aygıtın işleyiş koşullarında değişiklik yaratması olsa da, uyku özünde fizyolojinin bir sorunudur. Dolayısıyla uykuyu konu alan literatür bu çalışmada göz ardı edilmiştir.

Rüya olgularını konu alan bilimsel incelemenin ortaya koyduğu sorular, yer yer çakışmadan kaçınmak mümkün olmasa da, bu kitapta yer alan başlıklar altında toplanabilir.

(A)
RÜYALARLA UYANIK YAŞAM ARASINDAKİ İLİŞKİ

Uykusundan henüz uyanan eğitimsiz birisi rüyalarının, başka bir dünyadan gelmeseler de, onu başka bir dünyaya sürüklediklerini düşünür. Rüya olguları konusunda dikkatli ve ustaca bir açıklamayı borçlu olduğumuz yaşlı fizyolog Burdach (1838, 499), çok atıfta bulunulan bir pasajında bu inancı dile getirir: "Çabalarıyla, hazlarıyla, sevinç ve acılarıyla gündelik yaşam rüyalarda asla tekrarlanmaz. Tersine rüyaların amacı bizi gündelik yaşamdan kurtarmaktır. Aklımız bir konuyla tamamen dolu olduğu, derin üzüntülere kapıldığımız, ya da zihinsel gücümüzün tamamı bir sorunla meşgul olduğu zaman bile rüya, ruhumuza girip gerçekliği sembollerle ifade etmekten başka bir şey yapmaz." I. H. Fichte (1864, 1, 541) aynı anlamda aslında "tamamlayıcı rüyalardan" söz eder ve bunları, ruhun kendi kendini iyileştirici doğasının gizli nimetlerinden birisi olarak tanımlar.[1] Rüyaların doğası ve kökeni konulu —yaygın kabul ve hak ettiği

1 [Bu cümle 1914'te eklenmiştir.]

saygıyı gören— çalışmasında Strümpell (1877, 16) benzer şeyler yazıyor: "Rüya gören kişi uyanık bilincin dünyasından uzaklaşır." Ayrıca (age., 17): "Uyanık bilincin düzenli içeriğine ve davranışına ilişkin belleğimiz rüyalarda neredeyse tamamen kaybolur." Yine aynı eserde (age., 19) "rüyalarda aklımız, neredeyse belleksizmiş gibi uyanık yaşamın sıradan içeriğinden kopar," diye yazıyor.

Ne var ki yazarların büyük çoğunluğu rüyalarla uyanık yaşam arasındaki ilişki konusunda karşıt bir görüşü benimser. Örneğin Haffner şöyle yazıyor (1887, 245): "Her şeyden önce rüyalar, uyanık yaşamı devam ettirir. Rüyalarımız düzenli bir biçimde, kısa süre önce bilincimizde bulunan fikirlere bağlı olarak ortaya çıkar. Dikkatli gözlemler, bir rüyayı önceki günün yaşantılarına bağlayan bir ilintiyi neredeyse her zaman ortaya çıkarır." Weygandt (1893, 6), Burdach'ın yukarıda alıntı yaptığım ifadesine özellikle karşı çıkar: "Çünkü sık sık, açıkçası büyük çoğunluğunda, rüyaların bizi gündelik yaşamdan kurtarmak yerine, gerçekte bizi tekrar oraya götürdüğü gözlenir." Maury (1878, 51) ise kısa bir formül ortaya koyar: "Nous rêvons de ce que nous avons vu, dit, désiré ou fait";[1] buna karşılık psikoloji konulu kitabında Jessen (1855, 530), biraz daha uzun bir ifade kullanır: "Rüya içeriği değişmez bir biçimde ve şu veya bu ölçüde, rüyayı görenin bireysel kişiliği, yaşı, cinsiyeti, sınıfı, eğitim durumu, yaşam tarzı ve önceki yaşamının tamamındaki olaylar ve deneyimler tarafından belirlenir."

Bu soruna yönelik en ödün vermez tutum,[2] Winterstein'in (1912) alıntı yaptığı felsefeci J. G. E. Maass (1805, [I, 168 ve

1 ["Gördüğümüz, söylediğimiz, arzuladığımız veya yaptığımız şeyin rüyasını görürüz."]

2 [Bu paragraf 1914'te eklenmiştir.]

173]) tarafından benimsenmiştir: "Deneyimler, çoğunlukla en sıcak tutkularımızın odaklandığı şeylerin rüyasını gördüğümüz görüşünü doğrulamaktadır. Bu da tutkularımızın, rüyalarımızın oluşumunda etkili olması gerektiğini gösterir. Hırslı insan rüyasında kazandığı (veya kazandığını hayal ettiği), veya kazanacağı başarıları görür; âşık insan rüyasında tatlı ümitlerinin nesnesiyle meşgul olur... Kalbimizde yatan bütün bu tensel arzular ve tiksintiler, bir şeyin bunları harekete geçirmesi halinde, bunlarla ilişkili düşüncelerden bir rüyanın oluşmasına veya bu düşüncelerin zaten varolan bir rüyaya girmesine neden olur."

Rüya içeriğinin uyanık yaşama olan bağımlılığı konusundaki aynı görüş antik çağlarda da benimsenmişti. Radestock (1879, 134), Yunanistan'a karşı sefere çıkmadan önce Xerex'in nasıl caydırıcı yönde öğütler aldığını, ama sürekli olarak rüyalarıyla güdülendiğini; bunun üzerine Persli yaşlı rüya yorumcusu Artabanus'un, ona kural olarak rüya resimlerinin, kişinin uyanıkken zaten düşündüğü şeyleri içerdiğini söylediğini anlatır.

Lucretius'un didaktik şiiri *De rerum natura* şu dizeleri içerir (IV, 962):

> Et quo quisque fere studio devinctus adhaeret
> aut quibus in rebus multum sumus ante morati
> atque in ea ratione fuit contenta magis mens,
> in somnis eadem pleumque videmur obire;
> causidici causas agere et componere leges,
> induperatores pugnare ae proelia obire...[1]

1 ["Rüyalarımızda gördüğümüz şeyler genellikle, dört elle sarıldığımız arayışlarımızdır, geçmişte bizi çok meşgul eden şeylerdir: Avukatlar davalarını savunup yasaları inceler, generaller cepheye gidip savaşır..."]

Cicero da (*De divinatione* II, lxvii, 140) Maury'un yıllar sonra söylediklerine aynı şeyi yazıyor: "Maximeque reliqfae rerum earum moventur in animis et agitantur de quibus viligantes aut cogitavimus aut egimus."[1]

Rüya yaşamının uyanık yaşamla ilişkisi konusundaki bu iki görüş arasında bulunan karşıtlık aslında çözümsüz gibi görünür. Dolayısıyla "çelişkilerle netleşiyor gibi gözüken bir dizi tezat" yoluyla olanın dışında rüyaların özelliklerini tanımlamanın mümkün olmadığına inanan Hildebrandt'ın (1875, 8) konuya ilişkin tartışması bu noktada geçerlidir. "Bu tezatlardan ilki," diye yazıyor, "bir yandan rüyaların gerçek ve fiili yaşamdan *tamamen tecrit edilmesi ve ayrılması*, öte yandan da sürekli birbirlerini *ihlal* etmeleri ve karşılıklı bağımlılık içinde olmalarıdır. Rüya, uyanıkken yaşanan gerçeklikten deyiş yerindeyse hava geçirmez bir şekilde tecrit edilen kendine ait bir varoluşla koparılan ve gerçek yaşamdan aşılmaz bir uçurumla ayrılan bir şeydir. Rüya, bizi gerçeklikten kurtarır, buna ilişkin normal belleğimizden arındırır ve bizi özünde gerçeğiyle hiçbir ilişkisi olmayan başka bir dünyaya ve yaşam öyküsüne götürür..." Hildebrandt daha sonra uyuduğumuz zaman her türlü varoluş biçimiyle varlığımızın tamamının, "deyiş yerindeyse görünmez bir kapıdan" nasıl "uçup gittiğini" göstermeye çalışır. Rüyayı gören kişi böylece, orada tutuklu bulunan Napolyon'a beyaz şarap sunmak için St. Helena'ya bir deniz yolculuğu yapabilir. Sabık İmparator onu dostça karşılar; ama uyanıp da bu ilginç yanılsama ortadan kalktıktan sonra buna neredeyse üzülür. Ama Hildebrandt'ın da yaptığı gibi rüyadaki durumu gerçeklikle kıyaslayalım. Rüyayı gören hiçbir zaman şarap tüccarı olmamıştır ve olmayı da hiç

1 ["Özellikle işte o zaman uyanık düşüncelerimizin ve edimlerimizin kalıntıları ruhta uyanıp harekete geçer."]

istememiştir. Hiç deniz yolculuğu yapmamıştır ve yapsa bile St. Helena gitmek isteyeceği en son yerdir. Napolyon'a karşı hiçbir yakınlık hissetmemiştir, tersine keskin, yurtseverce bir nefret beslemiştir. Bütün bunların da ötesinde rüyayı gören kişi, Napolyon öldüğünde henüz doğmamıştır bile; dolayısıyla onunla kişisel bir ilişkisi bulunması ihtimal sınırları dışındadır. Bu nedenle rüya yaşantısı, hayatın, tam anlamıyla kesintisiz ve birbiriyle tutarlı olan iki kısmı arasına sokulan yabancı bir şeydir.

"Yine de," diye devam ediyor Hildebrandt [age., 10], "bunun *tersi* gibi görünen şey de aynı ölçüde doğrudur. Her şeye rağmen, tecrit ve ayırmayla en yakın ilişkinin olduğuna inanıyorum. Hatta rüyalarda ne olursa olsun, malzemelerini gerçek yaşamdan ve gerçekliğin çevresinde dönen zihinsel yaşamdan aldıklarını söyleyecek kadar ileri gidebilirim... Ne kadar tuhaf sonuçlara ulaşırlarsa ulaşsınlar, aslında hiçbir zaman gerçek rüyadan kurtulamazlar; ve en aptalca olduğu kadar en yüce yapılarını da her zaman için dünyada duyu organlarımızdan geçen temel malzemeden, ya da uyanık düşüncelerimizde zaten şu veya bu biçimde yer eden şeylerden —başka bir deyişle dışarıda veya içeride yaşadıklarımızdan— ödünç almaları gerekir."

(B)
RÜYA MALZEMESİ
RÜYALARDA BELLEK

Bir rüyanın içeriğini oluşturan malzemenin tamamı şu veya bu şekilde yaşantıdan türetilmiştir, yani rüyada yeniden üretilmiş veya *hatırlanmıştır*; en azından bu kadarını tartışmasız bir gerçek olarak değerlendirebiliriz. Ama rüya içeriğiyle gerçeklik arasındaki bu türden bir ilişkinin, bunları kıyaslamanın dolaysız bir sonucu olarak mutlaka kolayca su yüzüne çıkacağını düşünmek hata olacaktır. Tersine bu bağlantı özenli bir araştırmayı gerektirir ve çok sayıda olayda uzunca bir zaman gizli kalabilir. Bunun nedeni de rüyalardaki bellek becerisinin sergilediği ve genellikle değinilmesine rağmen bugüne kadar açıklamaya direnen bir dizi özgünlükte yatmaktadır.

Rüyanın içeriğinde, uyanık durumdayken bilgimizin veya yaşantılarımızın bir parçası gibi görünmeyen bir malzeme kırıntısı ortaya çıkabilir. Kuşkusuz, söz konusu şeyi rüyamızda gördüğümüzü hatırlarız, ama bunu gerçek hayatta yaşayıp yaşamadığımızı, ya da ne zaman yaşadığımızı hatırlayamayız. Dolayısıyla rüyanın hangi kaynaktan beslendiği konusunda kuşkuya düşer ve

rüyaların, bağımsız bir üretim gücüne sahip olduğuna inanma eğilimi duyarız. Sonunda ve sık sık uzunca bir aralıktan sonra bazı yeni yaşantılar diğer olaya ilişkin kaybolan belleği canlandırır ve aynı zamanda rüyanın kaynağını su yüzüne çıkarır. Bu durumda uyanık belleğimizin ulaşamadığı bir şeyi rüyamızda bildiğimizi ve hatırladığımızı kabul etmeye zorlanırız.[1]

Delboeuf [1885, 107] buna kendi yaşantısından özellikle çarpıcı bir örnek vermiştir. Rüyasında, evinin karla kaplı avlusunda kara gömülmüş, yarı donmuş iki küçük kertenkele bulduğunu görür. Hayvanları seven birisi olduğu için bu hayvanları alır, ısıtır ve ait oldukları duvardaki küçük deliğe koyar. Ayrıca onlara, kertenkelelerin düşkün olduğunu bildiği eğrelti otu yaprağı verir. Rüyasında bitkinin adını bilir: *Asplenium ruta muralis*. Rüya devam eder ve bir miktar salınımdan sonra tekrar kertenkelelere döner. Delboeuf şaşkınlık içinde, iki yeni kertenkelenin eğrelti otu artıklarını yemekle meşgul olduğunu görür. Bunun üzerine çevresine bakınır ve duvardaki deliğe doğru yürüyen bir beşinci, derken altıncı bir kertenkeleyi görür, ta ki yolun tamamı aynı yönde yürüyen bir kertenkeleler ordusuyla doluncaya kadar...

Delboeuf, uyanınca birkaç bitkinin Latince adını hatırlar, ama *Asplenium* bunlar arasında değildir. Büyük bir şaşkınlıkla, bu isme sahip bir eğrelti otunun gerçekten de varolduğunu öğrenir. Bitkinin tam adı *Asplenium ruta muraria*'dır ve rüyada biraz çarpıtılmıştır. Bu kolay kolay bir rastlantı olamaz; Rüyasındaki "*Asplenium*" adını nereden öğrendiği Delboeuf için bir bilmece olarak kalır.

Rüyayı 1862'de görmüştür. Altı yıl sonra, felsefeci [Delboeuf] dostlarından birisini ziyaret ederken, İsviçre'nin bazı yerle-

1 [1914 *tarihli dipnot*:] Vaschide (1911) insanların rüyalarında yabancı dilleri uyanık yaşamlarından daha akıcı ve doğru konuştuklarının sık sık gözlendiğini belirtiyor.

rinde hatıra olarak yabancılara satılan türden küçük bir kurutulmuş çiçek albümü görür. Ve hatırlamaya başlar: Kurutulmuş bitki albümünü açar, rüyasındaki *Asplenium*'u bulur ve kendi el yazısıyla altına yazdığı Latince adı görür. Böylece gerçek su yüzüne çıkar. 1860 yılında (kertenkele rüyasından iki yıl önce) söz konusu dostunun kız kardeşi balayı sırasında Delboeuf'u ziyaret eder. Bu hanım kardeşine hediye olarak yanında bir de albüm getirmiştir ve Delboeuf, bir botanistin yardımıyla kurutulan her bitkinin altına Latince adını yazar.

Bu örneği kaydedilmeye değer kılan şans, DelbOeuf'un rüya içeriğinin başka bir kısmının unutulan kaynağını izlemesini de mümkün kılar. 1877'de bir gün eski bir resimli dergi sayısını açar ve 1862'de rüyasında gördüğü kertenkele ordusunun resmini bulur. Dergi 1861 tarihlidir ve Delboeuf, bu dergiye ilk sayısından itibaren abone olduğunu hatırlar.

Rüyalarda, uyanık yaşamda erişilmez olan anıların bulunması gerçeği öylesine çarpıcı ve teorik açıdan öylesine önemlidir ki, daha başka "güçlü bir bellek [hatırlama yeteneği]" sergileyen rüyalar anlatarak buna daha çok dikkat çekmek istiyorum. Maury [1878, 142], "Mussidan" kelimesinin gün boyunca kafasını nasıl meşgul ettiğini anlatır. Fransa'da bir kasaba olması dışında bu kelime konusunda bir şey bilmez. Bir gece rüyasında Mussidan'dan geldiğini ve bunun neresi olduğunun sorulması üzerine Dordogne bölgesinde küçük bir kasaba olduğunu söyleyen birisiyle konuşur. Mauray uyandıktan sonra rüyasında kendisine verilen bilgiye inanmaz; ama daha sonra coğrafya sözlüğünden bu bilginin doğru olduğunu öğrenir. Bu olayda rüyanın üstün bilgisi doğrulanmıştır, ancak bu bilginin unutulan kaynağı keşfedilememiştir.

Jessen de (1855, 551) daha eskilere dayanan bir rüyasında buna çok benzeyen bir olay anlatır: "Diğer rüyalar arasında, Veronalı

ünlü erkeklere övgü dolu bir şiir yazan yaşlı Scaliger'in (aktaran Hennings, 1784, 300) bir rüyası bu gruba girer. Rüyasında, karşısına adının Brugnolus olduğunu ve ihmal edildiğini söyleyen birisi çıkar. Scaliger bu ismi duyduğunu hatırlayamasa da, birkaç dize de onun için yazar. Çok geçmeden, Verona'da gerçekten de Brugnolus adında birisinin eleştirmen olarak ünlendiğini öğrenir."

Vaschide'nin (1911, 232) aktardığı Marquis d'Hervey de St Denys [1867, 305], ilk başta belirsiz bir anı olan şeyin anlaşılmasını tamamlayan ikinci bir rüyanın izlemesinden ötürü özel bir özgünlüğü olan güçlü bir bellek sergileyen bir rüya anlatır.[1] "Bir keresinde rüyamda altın saçlı bir genç kadının, kız kardeşime bir nakış göstererek onunla konuştuğunu gördüm. Rüyamda kadın bana çok tanıdık geliyordu; onu daha önce sık sık gördüğümü düşündüm. Uyandıktan sonra yüzü açık seçik gözlerimin önündeydi, ama kim olduğunu hatırlayamıyordum. Daha sonra tekrar uyudum ve rüyadaki görüntü tekrarlandı... Ama bu ikinci rüyada sarı saçlı hanımla konuştum ve ona daha önce tanışma zevkine erişmiş miydim, diye sordum. `Elbette,' diye karşılık verdi, `Pronic'teki *kumsalı* hatırlamıyor musunuz?' Derhal uyandım ve rüyadaki çekici görüntüyle ilgili bütün ayrıntıları net olarak hatırladım."

Aynı yazar (aktaran yine Vaschide, age., 233-4) tanıdığı bir müzisyenin bir keresinde rüyasında kendisine tamamen yeniymiş gibi gelen bir melodiyi nasıl duyduğunu anlatır [age, 306]. Ancak birkaç yıl sonradır ki aynı melodiyi, bir müzik parçaları koleksiyonunda bulmuş, ama buna daha önce hiç bakıp bakmadığını hatırlayamamış.

Myers'in [1892] Ruhsal Araştırmalar Topluluğu *Bültenlerinde* bu türden çok sayıda güçlü bir bellek sergileyen rüyalardan olu-

1 [Bu paragraf 1914'te eklenmiştir.]

şan büyük bir koleksiyon yayımladığını biliyorum; ama ne yazık ki bunlara ulaşamıyorum.

Rüyalarla ilgilenen herkesin, bir rüyada kişinin uyanıkken farkında olmadığı bilgilerin ve anıların kanıtlarının ortaya çıkmasının çok sıradan bir olgu olduğunu keşfedeceğine inanıyorum. Daha sonra sözünü edeceğim nevrotik hastalarla olan kendi psikanalitik tecrübelerimde rüyalarına dayanarak hastalarıma alıntılarla, muzır deyişlerle, vb. gerçekten tanışık olduklarını ve uyanık yaşamda unutmuş olsalar da bunları rüyalarında kullandıklarını haftada birkaç kez kanıtlayabilecek bir konumdayım. Sadece rüyada erişilebilir olan bilgi kaynağını izlemenin çok kolay olması nedeniyle, masum bir rüya belleği olayı daha anlatacağım.

Hastalarımdan birisi epeyce uzun olan bir rüyasında bir kafede kendine bir "*Kontsuzówka*" ısmarladığını görmüş. Bunu anlattıktan sonra bana "*Kontsuzówka*"nın ne olduğunu sordu, çünkü bu adı daha önce hiç duymamıştı. Cevap olarak bunun bir Polonya likörü olduğunu, bu adı uydurmuş olamayacağını, çünkü bunu reklam afişlerinden uzun süredir bildiğimi söyledim. İlk önce bana inanmadı; ama birkaç gün sonra, rüyası bir kafede gerçeğe dönüştükten sonra, birkaç aydır günde en az iki kez geçtiği bir köşe başındaki bir reklam panosunda bu adı farketmişti.

Kendi rüyalarımdan, bir rüyadaki belli unsurların kaynağının keşfedilip keşfedilmeyeceğinin rastlantıya ne kadar bağlı olduğunu farkettim.[1] Örneğin bu kitabı tamamlamadan birkaç yıl önce, tasarımı çok basit olan ve görüp görmediğimi hatırlayamadığım bir kilisenin görüntüsü sürekli kafamdaydı. Bir gün Salzburg ile Reichenhall arasındaki küçük bir istasyonda kiliseyi tam bir eminlikle tanıdım. Olay 1890'lı yılların ikinci yarısında

1 [Bu paragraf 1909'da eklenmiştir.]

olmuştu ve söz konusu yoldan ilk kez 1886'da geçmiştim. Sonraki yıllarda kendimi rüya çalışmasına kaptırdığım sıralarda rüyalarımda özellikle kuraldışı görünen bir yerin görüntüsünün sık sık ortaya çıkması beni açıkça rahatsız etmeye başlamıştı. Kendimle mekânsal bir ilişki içinde, sol tarafımda bir dizi grotesk kumtaşlı figürün ışıldadığı karanlık bir alan görmüştüm. İnanmak istemediğim belli belirsiz bir anı buranın bir bira mahzeni olduğunu söylüyordu. Ama rüya görüntüsünün anlamını da, kaynağını da keşfedememiştim. 1907 yılında, 1895'ten beri gidemediğim için üzüldüğüm Padua'ya gitmiştim. Bu sevimli üniversite kasabasına ilk ziyaretim bir hayal kırıklığı olmuştu, çünkü Madonna dell'Arena'daki Gitto fresklerini görememiştim. Kilisenin o gün kapalı olduğunu öğrenince yarı yoldan dönmek zorunda kalmıştım. On iki yıl sonraki ikinci ziyaretimde bunu telafi etmeye karar verdim ve yaptığım ilk şey Arena kilisesine yönelmek oldu. Yürürken, yolumun üzerinde sol tarafımda büyük bir ihtimalle 1885 yılında geri döndüğüm noktada, rüyalarımda sık sık gördüğüm kısmen kumtaşından inşa edilmiş olan yerle karşılaştım. Bu aslında bir restoranın bahçe kapısıydı.

Rüyaların yeniden üretim için malzeme topladığı —ki bunların bir kısmı uyanık yaşamda ne hatırlanır, ne de uyanık düşünce etkinliklerinde kullanılır— kaynaklardan birisi çocukluk yaşantılarıdır. Bu gerçeği farkedip vurgulayan yazarlardan sadece birkaçından alıntı yapacağım.

Hildebrandt (1875, 23): "Rüyaların bazen gençlik dönemine ait olan ve daha sonra gömülen en eski yaşantıları, belli yerlerin, şeylerin veya insanların görüntülerini tamamen olduğu gibi ve olanca özgün tazeliğiyle nasıl gözler önüne serdiğini gözlemlediğimiz zaman durum çok daha belirginleşir. Bu da canlı bir izlenim bırakan veya büyük bir ruhsal öneme sahip olan ve

daha sonra bir rüyada uyanık bilincin hoşlanacağı gerçek anılar olarak tekrar su yüzüne çıkan yaşantılarla sınırlı değildir. Tersine, rüyalardaki belleğin derinlikleri en eski dönemlere kadar uzanan ve hiçbir ruhsal önem taşımayan veya canlılık taşımayan, ya da taşısa da bunu uzun zaman önce kaybeden ve sonuçta eski kökenleri keşfedilinceye kadar rüyada olduğu kadar uyanık düşüncelere de tamamen yabancı ve bilinmez gibi gelen insanların, şeylerin, mekânların ve olayların görüntülerini de içerir."

Volkelt (1875, 119): "Çocukluk ve gençlik anılarının rüyalara girmesi özellikle dikkati çekicidir. Rüyalar bize sürekli olarak, artık düşünmediğimiz ve bizim için taşıdığı önemi uzun zaman önce kaybeden şeyleri hatırlatmaktadır."

Rüyalar çocukluk malzemelerini kullandığı ve hepimizin bildiği gibi bu malzemenin büyük çoğunluğu, bilinçli belleğimizde bulunan boşluklarla gizlendiği için, bu koşullar güçlü bir belleğe sahip ilginç rüyalara yol açmaktadır; aşağıda buna birkaç örnek daha vereceğim.

Maury (1878, 92), çocukken doğum yeri olan Meaux'tan, babasının bir köprü inşaatını denetlediği komşu Trilport köyüne sık sık gittiğini anlatır. Bir gece rüyasında Trilport sokaklarında oynadığını görür. Bir tür üniformalı birisi karşısına çıkar. Maury adını sorunca adam adının C. olduğunu ve köprüde bekçilik yaptığını söyler. Maury bu anının doğruluğuna ilişkin kuşkuyla uykusundan uyanır ve çocukluğundan beri onunla olan yaşlı bir hizmetçiye, bu isimde birisini hatırlayıp hatırlamadığını sorar. "Evet, neden sordun?" diye karşılık verir hizmetçi, "baban köprüyü yaptırırken o da bekçilik yapıyordu."

Maury [age., 143-4] rüyada ortaya çıkan bir çocukluk anısının doğruluğunu aynı ölçüde kanıtlayan bir örnek daha veriyor. Rüya, çocukluğu Montbrison'da geçen Bay F'ye aittir. Söz konu-

su bay, oradan ayrıldıktan yirmi beş yıl sonra evini ve o günden bu yana görmediği bazı aile dostlarını tekrar ziyaret etmeye karar verir. Yola çıkmadan önceki gece rüyasında Montbrison'dadır, kasaba yakınlarında şahsen tanımadığı bir adamla karşılaşır; adam adının Bay T olduğunu ve babasının dostu olduğunu söyler. Rüyayı gören kişi, çocukken bu isimde birisini tanıdığını bilmektedir, ama uyanık durumda adamın neye benzediğini artık hatırlamamaktadır. Birkaç gün sonra Montbrison'a gider, rüyasında ona tanıdık gelmeyen yeri bulur, rüyada Bay T. olarak gördüğü adamla karşılaşır ve onu hemen tanır. Ama karşılaştığı kişi rüyasındaki adamdan çok daha yaşlı gözükmektedir.

Bu noktada kendi rüyalarımdan birisini anlatabilirim; bu rüyada bir izlenimin değil, bir bağlantının izlerini sürebiliriz. Rüyamda, doğduğum kasabada doktor olduğunu düşündüğüm birisini gördüm. Yüzü belirsizdi, ama hâlâ zaman zaman karşılaştığım ortaokul öğretmenlerimden birisinin yüzüyle karışmıştı. Uyanınca bu iki insan arasındaki bağlantıyı anlayamadım. Ama çocukluğumun ilk yıllarına kadar giden bu doktor hakkında annemden bilgi isteyince, tek gözlü olduğunu öğrendim. Rüyada doktorun yüzünü gizleyen öğretmenim de tek gözlüydü. Doktoru en son otuz sekiz yıl önce görmüştüm ve bildiğim kadarıyla, yanağımdaki bir yara izinin onu hatırlatabilmesine karşın, uyanık yaşamımda onu hiç düşünmemiştim.

Öte yandan bir dizi yazar, rüyaların çoğunda rüyadan önceki son birkaç güne ait unsurların bulunduğunu savunur; bu da çocukluk yaşantılarının rüyalarda oynadığı rolün çok fazla vurgulanmasını dengelemeye yönelik bir çaba gibi gözükür. örneğin Robert (1886, 46), kural olarak normal rüyaların sadece son birkaç günün yaşantılarıyla ilişkili olduğunu söyler. Ama Robert tarafından ortaya konan rüya teorisinin, en son yaşantıları öne çıkarmasını ve eskileri göz

ardı etmesini zorunlu kıldığını göreceğiz. Yine de, ifade ettiği olgu doğrudur ve kendi incelemelerimle de doğrulanmıştır. Amerikalı bir yazar olan Nelson [1888, 380], rüyada en sık kullanılan izlenimlerin, rüyadan bir gün öncesine, ya da evvelki güne —sanki rüyadan *hemen* önceki günün izlenimleri yeterince zayıflamamış veya uzakta kalmamış gibi— ait olduğunu savunuyor.

Rüya içeriğiyle uyanık yaşam arasındaki yakın ilişkiye kuşku düşürmekten çekinen çeşitli yazarlar, uyanık düşüncelerin yoğun bir şekilde meşgul olduğu izlenimlerin, sadece uyanık düşünce süreci tarafından şöyle veya böyle bir yana itildiği zaman rüyalarda ortaya çıktığı gerçeği karşısında şaşırmaktadır. Örneğin insanlar sevdikleri birisinin ölümünden sonra kural olarak başlangıçta acıya gömüldükleri dönemde rüyalarında onu görmezler (Delage, 1891, [40]). Öte yandan son günlerde gözlemci Hallam (Hallam ve Weed, 1896, [410-11]), tersini gösterir örnekler toplayarak, her birimizin bu açıdan ruhsal bireysellik hakkını ortaya koymuştur.

Rüyalarda belleğin üçüncü, en çarpıcı ve en az anlaşılır özelliği, yeniden üretilen malzemenin *seçiminde* kendini gösterir. Çünkü uyanık yaşamdaki gibi sadece en önemli olanlar değil, tersine en önemsiz olanlar da hatırlanmaya değer görülür. Bu noktada şaşkınlıklarını en iyi ifade eden yazarlardan alıntı yapacağım.

Hildebrandt (1875, 11): "İlginç olanı, rüyaların malzemeyi önceki günün büyük ve sansasyonel olaylarından, güçlü ve sürükleyici ilgilerinden değil, son zamanlarda yaşanan veya daha uzak geçmişte kalan olayların rasgele ayrıntılarından, deyiş yerindeyse değersiz parçalarından almasıdır. Bizi derinden etkileyen, gecenin geç saatlerinde ağırlığıyla uyuduğumuz bir aile yası, sabahleyin uyanıp da rahatsız edici bir yoğunlukla tekrar hatırlanıncaya kadar bellekten silinip gider. Öte yandan sokakta kar-

şılaştığımız ve geçip gittikten sonra bir an bile düşünmediğimiz bir yabancının yüzündeki sivilce rüyamızda bir *rol* oynar..."

Strümpell (1877, 39): "Öyle rüyalar vardır ki analiz, rüyanın bileşenlerinden bazılarının gerçekten de önceki günün veya daha öncesinin yaşantılarından alındığını, ancak bu yaşantıların uyanık bilinç açısından kısa sürede unutulacak kadar önemsiz olduğunu gösterir. Bu türden yaşantılar örneğin kazara kulağa gelen ifadeler, dikkat edilmeden gözlenen bir başka insanın eylemleri, yanımızdan geçip giden insanların bakışları, gördüğümüz şeyler, veya kişinin okuduğu tuhaf parçalar, vb. içerir."

Havelock Ellis (1899, 727): "Uyanık yaşamdaki derin duygular, iradi ruhsal enerjimizin büyük çoğunu harcadığımız sorunlar, rüya bilincinde genellikle ortaya çıkmaz. Yakın geçmiş söz konusu olduğu sürece rüyalarımızda yeniden ortaya çıkan şeyler, gündelik yaşamın çoğunlukla önemsiz, kazara, 'unutulan' izlenimleridir. Uyanık olan en yoğun ruhsal etkinlikler, en derin uykuya dalanlardır."

Binz (1878, 44-45) ise rüya belleğinin bu özgünlüğünü, kendisinin de desteklediği rüya açıklamalarının yetersizliğini anlatmak için kullanıyor: "Doğal rüya benzer sorunlar getirir. Neden yaşamakta olduğumuz günün hatırlatıcı izlenimlerini her zaman rüyamızda görmeyiz? Görünürde bir güdü olmaksızın neden sık sık bunun yerine uzak, neredeyse ortadan kalkan geçmişe dalarız? Yaşananların en duyarlı işaretlerini taşıyan beyin hücreleri kısa süre önce, uyanık yaşamda yeniden kamçılanmadığı sürece çoğunlukla sessiz ve hareketsiz kalırken, sık sık rüyalardaki bilinçlilik, neden *ilgisiz* hatırlatıcı imajların izlenimini alır?"

Rüya belleğinin, uyanık yaşamın ilgisiz, dolayısıyla farkedilmeyen unsurlarına yönelik belirgin tercihinin, insanların genelde rüyaların uyanık yaşama olan bağımlılığını göz ardı etmesine

nasıl yol açtığını ve belli bir olayda bu bağımlılığı kanıtlamayı nasıl zorlaştırdığını görmek kolaydır. Örneğin Bayan Whiton Calkins (1893, [315]), kendi ve deneklerinin rüyaları üzerine yaptığı istatistiksel çalışmasında toplam rüyaların yüzde on birinde uyanık yaşamla gözle görülür hiçbir ilişki olmadığını bulmuştur. Hildebrandt'ın (1875, [12]), yeterli zamanı ayırmamız ve kökenini izleme zahmetine katlanmamız halinde her rüya imajının kökenini açıklayabilmemiz gerektiğini savunmakta haklı olduğuna kuşku yok. Bundan "son derece emek isteyen nankör bir iş" olarak söz eder. Çünkü kural olarak bu, belleğin en ücra köşelerindeki kesinlikle değersiz olan her türden ruhsal olayın çekilip çıkarılmasıyla ve geçmişin belki de yaşandığı anda tamamen silinip giden her türden ilgisiz anının bir kez daha gün ışığına çıkarılmasıyla sonuçlanır." Yapabileceğim tek şey bu keskin görüşlü yazarın, bu talihsiz başlangıcı yapan yolu izlemekten kendini alıkoymasına üzülmektir; eğer izlemiş olsaydı bu yol onu rüyaların açıklamasının tam da kalbine götürürdü.

Belleğin rüyalardaki davranış tarzının, genelde her bellek teorisi için büyük bir önem taşıdığına kuşku yok. Bu bize "ruhsal olarak sahip olduğumuz hiçbir şeyin tamamen kaybedilmeyeceğini" öğretir (Scholz, 1893, 59); veya Delboeuf'un da dediği gibi [1885, 115]: "que toute impression même la plus insignifiante, laisse une trace inaltérable, indéfiniment susceptible de reparatre au jour."[1] Ruhsal yaşamdaki birçok hastalıklı olgu bizi de bu sonuca varmaya yöneltmiştir. Rüyalara ilişkin daha sonra değineceğimiz bazı teoriler, rüyalardaki saçmalığı ve tutarsızlığı gündüz bildiğimiz şeylerin kısmen unutulmasıyla açıklamaya çalışmaktadır. Rüyalarda belleğin sergilediği olağanüstü etkililiği dikkate alacak olursak, bu teorilerin içerdiği çelişkiyi canlı bir şekilde hissedeceğiz.

1 ["En önemsiz izlenim bile süresiz hatırlanabilme yeteneğine sahip değişmez bir etki bırakır."]

Rüya görme olgusunun tamamen bir bellek olgusuna indirgenebileceği aklımıza gelebilir: Rüyaların, geceleri bile iş başında ve kendi içinde amacı olan yeniden üretici bir etkinliğin dışavurumu olduğu varsayılabilir. Bu da rüyanın görüldüğü zamanla içeriği arasında sabit bir ilişki bulunduğunu söyleyen Pilcz'in (1899) ifadesiyle paralellik gösterir: En uzak geçmişe ait izlenimler rüyalara derin uykudayken girer, buna karşılık daha yakın geçmişe ait olan izlenimler sabaha karşı ortaya çıkar. Ama bu türden görüşler, rüyaların hatırlanacak malzemeyi ele alış tarzından ötürü yapısal bir imkânsızlığa sahiptir. Strümpell [1877, 18] rüyaların, yaşantıları yeniden üretmediğine haklı olarak dikkati çekmiştir. Rüyalar ileri bir adım daha atar, ama zincirdeki bu ileri adım atlanır, veya değişik bir kılıkta ortaya çıkar, ya da yerini tamamen dışsal olan bir şey alır. Rüyalar, yeniden üretimin sadece *parçalarını* verir; ve bu, kural olarak öylesine geneldir ki teorik sonuçları buna dayandırabiliriz. Rüyanın, bir olayı uyanık belleğimizle sağlanabilecek ölçüde eksiksiz olarak yeniden tekrarladığı istisna durumların olduğu doğrudur. Delboeuf [1885, 239] üniversiteden meslektaşlarından birisinin, mucizevi bir şekilde kurtulduğu tehlikeli bir araba kazasının bütün ayrıntılarını rüyasında nasıl tekrarladığından söz eder. Bayan Calkins (1893), içeriği önceki güne ait bir olayın eksiksiz bir kopyası olan iki rüya anlatır; ben de daha sonra çocukluktaki bir yaşantının rüyada aynen ortaya çıktığı bir örnek vereceğim. [Bölüm V (B)'de.][1]

1 [1909 *tarihli dipnot*:] Sonraki deneyimlerime dayanarak, önceki günün masum ve önemsiz eylemlerinin —valizi toplamak, mutfakta yemek pişirmek, vb. gibi— rüyada tekrar ortaya çıkmasının hiç de ender olmadığını eklemek isterim. Ama bu tür rüyalarda rüyayı görenin vurguladığı şey anının içeriği değil, "gerçek" olmasıdır: "Bunları dün gerçekten de *yaptım*." [Bu ve önceki bölümlerde tartışılan konulara, V. Bölümün ilk iki kısmında tekrar dönülüyor.]

(C)
RÜYA UYARIMLARI VE KAYNAKLARI

Halk arasında "rüyaların hazımsızlıktan kaynaklandığı" söylenir; bu da rüya uyarımları ve kaynakları ile neyin kastedildiğini görmemize yardımcı olur. Bu kavramların arkasında, rüyaların, uykudaki bir rahatsızlığın sonucu olduğu teorisi yatmaktadır: Uyurken rahatsız edici şeyler olmadığı sürece rüya görmeyiz; rüya bu rahatsızlığa bir tepkidir.

Rüyaların tetikleyici nedenlerine ilişkin tartışmalar bu konudaki literatürde oldukça büyük bir yer işgal etmektedir. Sorunun ancak rüyaların biyolojik incelemeye tabi tutulmasından sonra ortaya konabileceği açıktır. Rüyaların tanrılar tarafından esinlendiğine inanan eski insanlar, bunların uyarımlarını arama ihtiyacı duymamıştır: Rüyalar, ilahi veya şeytani güçlerin iradesinden kaynaklanır ve içerikleri, bu güçlerin bilgisini veya amacını gösterir. Bilim, rüya uyarımının her zaman aynı olup olmadığı, veya bu türden birçok uyarım bulunup bulunmadığı sorunuyla karşı karşıya gelmiştir; bu da rüyaların nedenselliği açıklamasının psikolojinin mi yoksa fizyolojinin mi alanına girdiğinin incelenmesini gerektirmiştir. Öyle görünüyor ki otori-

telerin çoğunluğu uykuyu rahatsız eden nedenlerin —yani rüya kaynaklarının— çok çeşitli olabileceği ve hem bedensel hem de ruhsal uyarımların, aynı şekilde rüya başlatıcıları olarak hareket edebileceği görüşüne katılmaktadır. Ama rüyanın şu veya bu kaynağına ilişkin tercihte ve rüya üretimindeki etkenler olarak bunlara verilen önem sırasında büyük görüş ayrılıkları söz konusudur.

Rüya kaynaklarına ilişkin eksiksiz bir gruplandırma, rüyaların sınıflandırılması için de kullanılabilecek olan dört kaynak türünü ortaya çıkarır: (1) dış (nesnel) duyusal uyarımlar; (2) iç (öznel) duyusal uyarımlar; (3) iç (organik) bedensel uyarımlar; ve (4) salt ruhsal uyarım kaynakları.

1. DIŞ DUYUSAL UYARIMLAR

Kitabında rüya sorunlarına ilişkin bazı ipuçları bulduğumuz felsefecinin oğlu olan genç Strümpell [1883-4; İng. Çev. (1912, 2, 160)], vücudunun yüzeyinde genel bir duyarsızlık ve üst duyu organlarından bazılarında felç olan bir hastası üzerindeki gözlemleri konusunda iyi bilinen bir açıklama yayımlamıştır. Bu hastanın dış dünyaya açık kalan duyu kanallarından birkaçı kapatıldığı zaman, adam uykuya dalmaktadır. Biz de uyumak istediğimiz zaman Strümpell'in deneyindekine benzer bir ortam yaratmaya çalışırız. En önemli duyu kanallarımızı, yani gözlerimizi kapar ve diğer duyuları, her türlü uyarımdan veya bunlar üzerinde etkili olan uyarımların değişmesinden korumaya çalışırız. Planımız hiçbir zaman tam olarak gerçekleşmese de, böylece uykuya dalarız. Uyarımları duyu organlarımızdan tamamen uzak tutamadığımız gibi, duyu organlarımızın uyarılabilirliğini de tamamen askıya alamayız. Güçlü bir uyarımın bizi herhangi bir anda uyandırabilmesi, "uykumuzda bile ruhumuzun dış

fiziksel dünyayla sürekli temas halinde olduğunun" kanıtıdır.[1] Uyku sırasında bize ulaşan duyu uyarımları, rüya kaynağına pekâlâ dönüşebilir.

Uyku durumunun içerdiği veya zaman zaman katlanmak zorunda kaldığı kaçınılmaz uyarımlardan, rastlantıya bağlı olan ve uykuya son verebilen uyarımlara kadar değişkenlik gösteren bu türden çok sayıda uyarım vardır. Gözümüze parlak bir ışık gelebilir, bir ses duyabiliriz, veya keskin bir koku burnumuzu uyarabilir. Uyku sırasındaki istemsiz hareketlerle vücudumuzun bir yanını açıp soğuk duyumlarına maruz kalabilir, veya pozisyonumuzdaki bir değişmeyle baskı veya temas duyumları yaratabiliriz. Sivrisinek sokabilir, veya gece baş gösteren bir şey birkaç duyu organımızı birden uyarabilir. Dikkatli gözlemciler, uyanır uyanmaz farkedilen bir uyarımla rüya içeriğinin bir kısmı arasında bu tür kapsamlı bir örtüşme bulunan çok sayıda rüya kaydetmiştir; bu rüyalarda rüyanın kaynağı olan uyarımı belirlemek mümkün olmuştur.

Jessen'den (1855, 527) nesnel, şu veya bu ölçüde kazara duyusal uyarıma bağlanabilen bu türden birkaç rüya aktaracağım.

"Belli belirsiz algılanan her gürültü, buna karşılık gelen rüya imajları yaratır. Bir gök gürültüsü bizi bir savaşın ortasına atar; bir horozun ötüşü bir imdat çığlığına dönüşebilir; bir kapı gıcırtısı hırsızlara ilişkin bir rüya üretebilir. Gece üstümüzün açılması halinde rüyamızda çıplak yürüdüğümüzü veya suya düştüğümüzü görebiliriz. Yatakta çapraz uzanmış ayaklarımızı kenara dayamışsak rüyamızda ürkütücü bir uçurumun kıyısında olduğumuzu veya bir uçurumdan düştüğümüzü görebiliriz. Başımız yastığın altına girecek olsa, rüyamızda başımızın üstünde ağırlığı altında ezilmek üzere olduğumuz dev bir kaya olduğunu görebi-

1 [Burdach'ın I (E) kısmında yer alan ifadesine bakın.]

liriz. Meni birikmesi şehvani rüyalara yol açarken, vücudun çeşitli yerlerindeki ağrılar kötü muamele görme, saldırıya uğrama, yaralanma düşünceleri yaratır..."

"Meier (1758, 33) bir keresinde rüyasında, bazı insanların onu sırt üstü yere uzatıp ayak parmakları arasından yere kazık çaktıklarını görmüş. Bu rüyadan uyanınca ayak parmakları arasında bir saman çöpü olduğunu farketmiş. Hennings'e (1784, 258) göre bir başka seferinde Meier gömleğinin yakasını sıkacak şekilde düğmelediği zaman rüyasında asıldığını görmüş. Hoffbauer [1796, 146] gençliğinde rüyasında yüksek bir duvardan düştüğünü görmüş ve uyanınca karyolasının çöktüğünü ve yere gerçekten düştüğünü farketmiş... [John] Gregory, bir keresinde ayaklarını sıcak su şişesine dayayarak uzanırken rüyasında Etna Dağı'nın tepesinde olduğunu, bastığı yerin dayanılmaz derecede sıcak olduğunu görmüş. Başının altında sıcak lapayla yatan bir başkası rüyasında Kızılderililerin kafa derisini yüzdüğünü görmüş; nemli bir pijamayla yatan bir üçüncüsü akıntıda sürüklendiğini görmüş. Uykuda ansızın baş gösteren bir gut nöbeti geçiren hasta rüyasında, Enginizisyoncuların kendisine işkence ettiğini görmüş. (Macnish [1835, 40].)"

Uyuyan kişiye kasıtlı olarak duyusal bir uyarım uygulayıp onda bu uyarıma karşılık gelen bir rüya yaratmanın mümkün olması halinde uyarımla rüya içeriği arasındaki benzerliğe dayalı sav destek kazanacaktır. Macnish'e göre [aktaran Jessen (1855, 529)] bu türden deneyler Girou de Buzareingues [1848, 55] tarafından yapılmıştır. "Dizini açık bıraktı ve rüyasında gece bir posta arabasıyla seyahat ettiğini gördü. Bunun üzerine yolcuların, arabada geceleri dizlerin ne kadar üşüdüğünün farkında olduğunu söyledi. Başka bir seferinde başını arkadan açık bıraktı ve rüyasında açık havada dini bir ayine katıldığını gördü. Yaşa-

dığı ülkede geleneksel olarak bu ayinlerin dışında başın sürekli örtülü tutulması gerektiğini belirtelim."

Maury (1878, [154-6]), kendi gördüğü rüyalar konusunda bazı yeni gözlemlerden söz etmiştir. (Diğer bazı deneyler başarısız olmuştur.)

(1) Dudaklarına ve burnunun ucuna bir tüy sürtülür. Rüyasında, ürkütücü bir işkence görür: Yüzüne zifttten yapılma bir maske yapıştırılarak çekilir ve yüzünün derisi kalkar.

(2) Bileyiciyle makas bilenir. Rüyasında çanların çaldığını, bunu ikaz zillerinin izlediğini ve 1848'in Haziran günlerine döndüğünü görür.

(3) Burnuna kolonya tutulur. Rüyasında Kahire'de, Johann Maria Fartina'nın dükkanında olduğunu görür. Bunu hatırlayamadığı bazı absürd maceralar izler.

(4) Boğazına hafif bir çimdik atılır. Rüyasında, bir hardal yakısı uygulandığını görür ve ona çocuk gibi davranan doktoru düşünür.

(5) Sıcak bir ütü yüzüne yaklaştırılır. Rüyasında, "ısıtıcılar"[1] eve girdiğini, ayaklarını kömür ateşine bastırarak evdekileri paralarını vermeye zorladığını görür. Daha sonra rüyada yardımcısı olduğu Abrantès Düşesi ortaya çıkar.

(8) Alnına bir damla su damlatılır. Rüyasında İtalya'da olduğunu, çok terlediğini ve beyaz Orvieto şarabı içtiğini görür.

(9) Kırmızı bir kağıdın arkasından yüzüne tekrar tekrar mum ışığı tutulur. Rüyasında, havayı ve sıcakları, İngiliz Kanalı'nda yaşadığı fırtınaya tekrar tutulduğunu görür.

1 "*Chaffeurs*" [ısıtıcılar] La Vendèe'deki bir soyguncular çetesiydi [Fransız Devrimi döneminde] ve burada anlatılan işkence yöntemini kullanıyorlardı.

Diğer deneysel rüya yaratma girişimleri Hervey de Saint-Denys [1867, 268 ve 376], Weygandt (1893) ve diğerleri tarafından yayımlanmıştır.

Birçok yazar, "rüyaların, algı dünyasından gelen ani bir izlenimi, daha önceden düzenlenen ve aşama aşama gerçekleşen bir felaket gibi gözükecek şekilde kendi yapılarına katma konusundaki çarpıcı becerisinden" söz etmiştir. (Hildebrandt, 1875 [36].) "Gençliğimde," diye devam ediyor bu yazar, "aynı saatte uyanmak için çalar saat kullanıyordum. Yüzlerce kez, saatin sesinin, sanki rüyanın tamamı bu olaya yol açıyormuş ve belirlenen sonuna mantıksal açıdan vazgeçilmez bir dorukla ulaşıyormuş gibi uzunca ve ilişkili bir rüyaya denk düştüğünü gördüm." [Age., 37.]

Bu çalar saat rüyalarından üçünü başka bir bağlamda az sonra anlatacağım.

Volkelt (1875, 108) şöyle yazıyor: "Bir besteci rüyasında sınıfta ders verdiğini ve bir noktayı öğrencilerine açıklamaya çalıştığını görür. Bunu yaptıktan sonra öğrencilerden birine döner ve izleyip izlemediğini sorar. Öğrenci çılgın gibi bağırır: `Oh ja!' [`Oh evet!'] Bunun üzerine bağırdığı için öğrenciyi azarlamaya başlayınca, sınıfın tamamı da ilk önce 'Orja!' daha sonra 'Eurjo!' ve en sonunda 'Feuerjo!' diye bağırmaya başlar.[1] Bu noktada sokaktan gelen gerçek 'Feuerjo!' çığlıklarıyla uyanır."

Granier (1872, [1, 476]), I. Napolyon'un, arabasında uyurken patlayan bir topla nasıl uyandığını anlatır. Rüyasında, Avusturya bombardımanı altında Tagliamento'yu tekrar geçtiğini ve sonunda şu bağırtıyla harekete geçtiğini görür: "Altımızı oyuyorlar."

Maury'un (1878, 161) ünlü bir rüyası vardır. Hastadır ve yatağa uzanmıştır, annesi yanında oturmaktadır. Rüyasında Terör

1 [Bu son üç nidadan ilk ikisi anlamsızdır; üçüncüsü ise geleneksel yangın imdat nidasıdır.]

Saltanatı döneminde olduğunu görür. Bir dizi ürkütücü cinayet sahnesine tanık olduktan sonra sonunda kendisini de devrim mahkemesinin huzurunda bulur. Orda Robespierre'i, Marat'ı, Fouquier-Tinville'i ve o korkunç günlerin diğer acımasız kahramanlarını görür. Onlar tarafından sorgulanır ve aklında kalmayan bir dizi olaydan sonra mahkûm edilerek kalabalık bir güruhun çevrelediği idam yerine götürülür. Cellat tarafından giyotin kazığına bağlanır ve giyotinin bıçağı boynuna iner. Kafasının gövdesinden ayrıldığını hisseder, aşırı bir kaygıyla uyanır ve yatağın üstünün düşerek tıpkı bir giyotin bıçağı gibi ense köküne değdiğini görür.

Bu rüya *Revue philosophique*'de Le Lorrain (1894) ile Egger (1895) arasındaki ilginç bir tartışmanın temeli olmuştur. Tartışmada ortaya konan sorun, rüyayı gören kişinin böylesine fazla miktarda malzemeyi uyarımı algılamasıyla uyanması arasında geçen kısa süreye sıkıştırmasının nasıl mümkün olduğudur.

Bu türden örnekler, rüya kaynaklarının tamamı içinde en iyi doğrulananların, rüya sonrasında ortaya çıkan nesnel duyusal uyarımlar olduğu izlenimi bırakır. Ayrıca amatörlerin hesaba kattığı tek kaynak da bunlardır. Rüya literatürünü bilmeyen eğitimli bir insana rüyaların nasıl ortaya çıktığı sorulacak olursa, rüyanın uyandıktan sonra keşfedilen nesnel duyusal bir uyarımla açıklandığı bir olaya gönderme yaparak cevap verecektir. Ama bilimsel inceleme burada duramaz. Rüya sırasında duyu organlarını etkileyen uyarımın, rüyada *gerçek* şekliyle ortaya çıkmaması, bunun yerini şu veya bu şekilde bununla ilişkili başka bir imajın alması gibi gözlemsel bir olguyu daha başka sorunları ortaya koymak için kullanır. Ama Maury'dan (1853, 72) alıntı yapacak olursak, uyarım ile bunun sonucu olan rüyayı birleştiren ilişki, "une affinité quelconque, mais qui n'est pas unique

et exclusive"dir.[1] Bu bağlamda Hildebrandt'ın çalar saatli rüyalarından üçünü ele alalım (1875, 37). Bunların gündeme getirdiği soru, aynı uyarımın neden bu kadar farklı üç rüyaya yol açtığı ve neden daha başka değil de bu rüyalara yol açtığıdır.

"Rüyamda, bir bahar sabahı yürüyüşe çıktığımı ve yeşil tarlaların içinden geçerek komşu köye vardığımı, orada en güzel kıyafetlerini giyen köylülerin koltuklarının altında dua kitaplarıyla gruplar halinde kiliseye doğru yürüdüğünü gördüm. Elbette! Günlerden pazardı ve sabah ayini başlamak üzereydi. Ayine katılmaya karar verdim; ama yürürken terlediğim için dinlenmek üzere ilk önce kiliseyi çevreleyen avluya gittim. Mezar taşlarından bazılarını okurken çancının kilise kulesine tırmandığını duydum, ayinin başlangıcını haber veren küçük köy çanını gördüm. Kısa bir süre hareketsiz durdu, sonra salınmaya ve birdenbire net, kulak tırmalayıcı bir sesle çalmaya başladı. Sesi öylesine net ve tırmalayıcıydı ki uyandım. Ama çalan şey çalar saatti.

"Başka bir örnek daha. Aydınlık bir kış günüydü ve sokaklar kalın karla kaplıydı. Bir kızak gezisine katılmayı kabul etmiştim; ama kızağın kapıya geldiği haberini uzunca süre beklemem gerekmişti. Bunu hazırlıklar izledi —kızağın üzerine keçe yayıldı, ayak örtüsü hazırlandı— ve sonunda kızaktaki yerimi aldım. Ama o zaman bile kalkış anı gelmemişti, ta ki dizginlerle atlara hareket sinyali verilinceye kadar. Derken atlar şiddetli bir sarsıntıyla ileri atıldı, kızak zilleri bilinen sesle çalmaya başladı; aslında sesleri öyle yüksekti ki rüyamın örgüsü anında darmadağın oldu. Burada da söz konusu olan çalar saatin sesinden başka bir şey değildi.

"Üçüncü bir örnek daha. Mutfak hizmetçisinin, kucağında üst üste yığılı birkaç düzine tabakla yemek odasına giden koridorda yürüdüğünü gördüm. Kucağındaki porselen tabak yığınını bana

1 ["Bir tür ilişkidir, ama benzersiz ve dışlayıcı olmayan bir ilişki."]

dengesini kaybedecekmiş gibi gözüktü. 'Dikkat et,' diye bağırdım, 'tabakları düşüreceksin.' Kaçınılmaz cevap geldi: O bu işlere alışıktı, vs. Bu arada hizmetçiyi kaygılı gözlerle izliyordum. Derken —tam da beklediğim gibi— kapı eşiğinde tökezledi, kucağındaki porselenler kayıp düştü ve yüzlerce parçaya ayrıldı. Ama şangırtı sesi bitmek bilmiyordu, bu ses çok geçmeden artık bir şangırtı olmaktan çıkmış, bir zil sesine dönüşmüştü. Uyanır uyanmaz farkına vardığım gibi bu da görevini yapan çalar saatin sesiydi."

Nesnel duyusal uyarımların yapısının rüyalarda neden karıştırıldığı sorusuna Strümpell'den (1877, [103]) de Wundt'la (1874, [659]) neredeyse aynı cevap gelir: Ruhsal yapı uyku sırasında ulaşan uyarımları, yanılsamaların oluşumuna elverişli koşullar altında alır. İzlenimin yeterince güçlü, net ve kalıcı olması ve bunu düşünecek yeterli zamanımızın bulunması koşuluyla, bir duyu izlenimini *algılar* ve *doğru yorumlarız*; yani geçmiş deneyimlerimizin tamamına göre ait olduğu anılar grubuna dahil ederiz. Bu koşulların yerine gelmemesi halinde, izlenimin kaynağı olan nesneyi karıştırırız: Onun hakkında bir yanılsama [illüzyon] oluştururuz. "Açık arazide yürüyen birisi uzaktaki bir nesneyi belli belirsiz algıladığı zaman ilk önce bunun bir at olduğuna inanabilir." Daha yakından bakınca bunu yatan bir inek olarak yorumlayabilir, ama daha da yakına gelince sonunda bunun yere oturan bir grup insan olduğu anlaşılabilir. Uyku sırasında dış uyarımlardan alınan izlenimler de aynı şekilde belirsiz bir yapıdadır; ruhsal sistem izlenimleri bunlara dayanarak oluşturur, çünkü bu izlenim şu veya bu sayıda hatırlatıcı imajı canlandırır ve izlenim ruhsal değerini işte bunlar sayesinde kazanır. Strümpell'in teorisi, ilgili imajların söz konusu çok sayıda anı grubunun *hangisinden* canlandırılacağı ve buna uygun olarak olabilecek çağrışımsal

bağlantılardan *hangisinin* eyleme aktarılacağı sorularını deyiş yerindeyse keyfi yargıya bırakır.

Bu noktada iki seçenek arasında bir tercihle karşı karşıyayız. Rüyaların oluşumunda geçerli yasaları izlemenin mümkün olmadığını kabul edebilir ve buna uygun olarak, rüyayı görenin duyu izleniminin yol açtığı yanılsamayı yorumlamasını belirleyen başka etkenlerin bulunup bulunmadığını araştırmaktan vazgeçebiliriz. Ya da öte yandan, uyuyan kişiyi etkileyen duyusal uyarımın, rüyanın oluşumunda sadece alçakgönüllü bir rol oynadığı ve içinde canlanacak hatırlatıcı imajların seçimini başka etkenlerin belirlediği kuşkusuna kapılabiliriz. Aslında Maury'un deneysel rüyalarını inceleyecek olursak (ki bu rüyaları ayrıntılarıyla vermemin nedeni de işte budur), deneyin aslında rüyalardaki unsurlardan sadece birisinin kökenini açıkladığını söyleyebiliriz; içeriklerinin geri kalanı öylesine kendine yeterli, ayrıntılarda öylesine kesin gözükür ki, sadece bunlarla dışarıdan deneysel olarak sokulan unsurlar arasında bir paralellik kurma ihtiyacıyla açıklanamaz. Gerçekten de nesnel izlenimlerin rüyalarda bazen en özgün ve geniş kapsamlı yorumlara tabi tutulduğunu gördükten sonra, yanılsama teorisi ve bu izlenimlerin rüyalara şekil verme gücü konusunda kuşku duymaya başlarız. Örneğin Simon (1888), masa başında oturan ve yemek yerken birbirine değen çenelerinden ürkütücü sesler çıkardığını net olarak duyduğu bazı dev yaratıkları gördüğü bir rüyasından söz eder. Uyanınca dörtnala giden bir atın penceresinin yanından geçerken çıkardığı nal seslerini duyar. Rüyayı görenin yardımı olmaksızın yoruma kalkışacak olursam, atın ayak sesleri, *Güliverin Maceraları*'yla ilişkili bir dizi düşünceyi —Brobdingnag devlerini ve erdemli Houyhnhnm'ları— canlandırmış olabileceğini söyleyebilirim. Bu durumda sadece nesnel uyarımdan öte

güdüler böylesine olağandışı bir anılar grubunun seçilmesini kolaylaştırmış olamaz mı?[1]

2. İÇSEL (ÖZNEL) DUYU UYARIMLARI

Tersine itirazlara rağmen, uyku sırasında rüyaların oluşumunda nesnel duyusal uyarımların tartışmasız bir rol oynadığı kabul edilmelidir. Ve yapıları ve frekansları açısından bu uyarımlar *her* rüya imajını açıklamaya yeterli gözükmeyecek olursa, işleyiş açısından bunlara benzeyen diğer rüya kaynaklarını arama konusunda cesaretimiz kırılacaktır. *Dışsal* duyusal uyarımlarla birlikte duyu organlarındaki içsel (öznel) uyarımları da hesaba katma fikrinin ilk kez ne zaman aklıma geldiğini söyleyemem. Yine de rüyaların kökenine ilişkin son zamanlardaki tartışmaların tamamında şu veya bu ölçüde açıktan yapılan budur. Wundt (1874, 657) şöyle yazıyor: "Uyanık yaşamdan görüş alanımız karardığı zaman görünen şekilsiz parlaklık alanları olarak, ya da kulaklarda çınlama veya vızıltı olarak bildiğimiz öznel görsel ve işitsel duyumların rüyalardaki yanılsamaların üretiminde temel bir rol oynadığına inanıyorum. Bunlar arasında retina üzerindeki öznel uyarımlar özellikle önemlidir. Rüyaların, benzer veya birbirinin aynı nesneleri çoğaltarak gözlerimizin önünde canlandırmaya yönelik belirgin eğilimi bu şekilde açıklanabilir. Rüyamızda, sayısız kuş, kelebek, balık, renkli boncuk, çiçek, vs. görürüz. Burada kararan görüş alanındaki parlak tozlar fantastik bir şekil alır ve

1 [1911 *tarihli dipnot*:] Rüyada devasa figürlerin görülmesi, işin içine kişinin çocukluğundan bir sahnenin karıştığı varsayımını desteklemektedir. [1925 *tarihli ek*:] Aklıma gelmişken, metinde yer alan ve *Güliver'in Maceraları*'nın hatırlanmasına dikkati çeken yorum, bir yorumun ne olmaması gerektiğine güzel bir örnektir. Rüya yorumcusunun, kendi yaratıcılığını serbest bırakarak rüyayı görenin çağrışımlarını ihmal etmemelidir.

içerdiği çok sayıda tanecik, rüyaya aynı sayıda ayrı imajlar olarak girer; bunlar, hareket yetenekleri nedeniyle de *hareket eden* nesneler olarak değerlendirilir. Rüyaların, her türden hayvan figürüne olan aşırı düşkünlüğünün temeli de kuşkusuz budur; çünkü çok fazla değişkenlik gösteren bu şekiller, öznel parlak imajların aldığı özgün biçime kolayca uyarlanır."

Rüya imajlarının kaynağı olarak öznel duyusal uyarımların, nesnel olanlar gibi dış rastlantılara bağımlı olmamaları nedeniyle açık bir avantajı vardır. Bunlar, deyiş yerindeyse açıklamaya ihtiyaç duyulduğunda hazırdır. Ama nesnel uyarımlarla kıyaslanınca, bir rüyanın başlatılmasında oynadıkları rolün, nesnel uyarımlarda olduğu gibi gözlemle veya deneyle doğrulanmaya açık olmaması gibi bir dezavantajları vardır. Öznel duyusal uyarımların rüyaları başlatma gücünü destekleyen başlıca bulgular, "hipnagojik halusinasyonlar"dır, veya Johannes Müller'in bir terimini (1826) kullanacak olursak, "hayali görsel olgulardır." Çoğu kez çok canlı olan ve hızla değişen bu imajlar, uykuya dalma sırasında —bazı insanlarda alışkanlık olarak— baş gösteren imajlardır; bunlar ayrıca gözler açıldıktan sonra da bir süre varlığını koruyabilir. Buna büyük bir yatkınlığı olan Maury bunları ayrıntılarıyla incelemiştir ve (Müller'in yaptığı gibi [age., 49]) rüya imajlarıyla ilişkili, hatta aynı olduğunu savunmaktadır. Söylediğine göre (Maury, 1878, 59) bunları üretmek için bir miktar ruhsal pasiflik, dikkatin gevşemesi gerekmektedir. Yine de hipnagojik halusinasyon görmek için (kişinin gerekli yatkınlığa sahip olması koşuluyla) bu türden bir gevşeklik durumuna bir iki saniye girmek yeterlidir. Bundan sonra kişi tekrar uyanabilir ve bu işlem uykuya dalana kadar birkaç kez tekrarlanabilir. Maury, çok uzun süre geçmeden tekrar uyandığı takdirde, uyumadan hemen önce gözlerinin önünde uçuşan hipnagojik halusinas-

yonlarla aynı imajları rüyasında tespit edebildiğini bulmuştur (age., 134). Bir keresinde, uykuya dalmadan hemen önce aşırı bir inatçılıkla onu rahatsız eden çarpık yüzlü ve tuhaf saçlarıyla bir dizi grotesk figürü, uykuya dalıp uyandıktan sonra rüyasında gördüğünü hatırladığında olan budur. Başka bir seferinde, hafif bir diyet uygulaması nedeniyle açlık hissi duyarken, hipnagojik görüntüde bir tepsi ve tepsideki yemeğe uzanan çatallı bir el belirir. Bunu izleyen rüyada kendini büyükçe bir masada görür, yemek yiyen insanların çatallarının çıkardığı sesi duyar. Yine başka bir seferinde tahrişten yanan gözleriyle uykuya dalarken beliren hipnagojik halusinasyonda ancak teker teker ve bin bir zorlukla okuyabildiği bazı mikroskobik işaretler görür; bir saat sonra uyanır ve rüyasında önünde zar zor okuyabildiği küçük harflerle basılmış açık bir kitap gördüğünü hatırlar.

Kelimelerden, isimlerden, vs. oluşan işitsel halusinasyonlar da görsel imajlarla aynı şekilde hipnagojik olarak baş gösterebilir ve tıpkı bir giriş müziğinin, operada dinlenecek olan başlıca temaları bildirmesi gibi, daha sonra rüyada tekrarlanabilir.

Hipnagojik halusinasyonları daha yakın bir dönemde inceleyen G. Trumbull (1892) da Müller ve Maury ile aynı çizgiyi izlemiştir. Bir süre çalıştıktan sonra, aşamalı olarak uykuya daldıktan birkaç dakika sonra kendini ansızın ama gözlerini açmaksızın uyandırmayı başarmıştır. Böylece silinmeye başlayan retinal duyumlarla hatırladığı rüya görüntülerini karşılaştırma fırsatı bulmuştur. Her olayda bu ikisi arasında içsel bir ilişki bulunduğunu görmenin mümkün olduğunu, çünkü parlak noktaların ve idiyoretinal ışık çizgilerinin, rüyada ruhsal olarak algılanan figürlerin deyiş yerindeyse bir taslağını veya şemasını sağladığını söylüyor. Örneğin retinada paralel çizgiler halinde beliren bir parlak noktalar kümesi, rüyasında önünde net olarak görebildiği

ve okumakla meşgul olduğu yazı satırlarına karşılık gelmektedir. Ya da onun ifadesini kullanacak olursak, "rüyamda okuduğum okunaklı sayfa, uyanan bilincime, tıpkı bir kâğıt üzerindeki oval bir delikten gerçek bir kitap sayfasına bir kelimenin bir parçasını zar zor seçecek kadar uzaktan bakıyormuşum gibi gözüküyordu." Ladd (merkezi [serebral] etkenler olgusunun oynadığı rolü küçümsemese de), iç-oküler retinal uyarımın sağladığı malzeme olmaksızın kolay kolay görsel bir rüyanın oluşmayacağı kanısındadır. Bu özellikle karanlık bir odada uyuduktan hemen sonra görülen rüyalar için geçerlidir; buna karşılık sabahleyin uyanmadan kısa süre önce görülen rüyalardaki uyarım kaynağı, ışımaya başlayan odada gözlere gelen nesnel ışıktır. İdiyoretinal ışık uyarımının değişen, sürekli kayan yapısı, rüyalarda gördüğümüz görüntülerin sürekli hareket etmesine aynen karşılık gelir. Ladd'ın bu gözlemlerini önemseyen hiç kimse bu öznel uyarım kaynaklarının rüyalarda oynadığı rolü küçümsemeyecektir, çünkü bilindiği kadarıyla görsel imajlar, rüyalarımızın başta gelen bileşenini oluşturmaktadır. İşitme dışında diğer duyulardan gelen katkılar kesik kesiktir ve daha önemsizdir.

3. İÇSEL ORGANİK BEDENSEL UYARIMLAR

Bu noktada rüyaların kaynaklarını dışarıda değil, organizmanın içinde arayacağımız için, iç organlarımızın tamamının, sağlıklı oldukları sürece işleyişleri konusunda bizi pek haberdar etmeseler de, heyecan durumları dediğimiz durumlarda veya hastalık sırasında temelde bir bunaltıcı duyumlar kaynağına dönüştüklerini aklımızda tutmalıyız. Bu duyumların, dışarıdan bize ulaşan duyusal veya acı verici uyarımlarla denk sayılması gerekir. Çağların deneyimi —bir örnek vermek gerekirse— Strümpell'in konuya ilişkin ifadesinde yansıtılmaktadır (1877, 107):

"Uyku sırasında zihin, bedensel olaylar konusunda uyanık durumdakinden çok daha derin ve geniş bir duyusal bilince ulaşır. Vücudun çeşitli yerlerinden ve vücuttaki değişmelerden gelen uyanıkken hakkında hiçbir şey bilmediği uyarım izlenimlerini alması gerekir ve bunlardan etkilenir." Aristo gibi çok eskilerde kalan bir yazar bile, bir hastalığın başlangıcının uyanık yaşamda bu konuda daha hiçbir şey farkedilmeden önce, rüyaların izlenimler üzerindeki abartıcı etkisi nedeniyle kendini rüyalarda pekâlâ hissettirebileceğini düşünmüştür. (Bkz. sf. 59.) Rüyaların kehanet gücüne elbette hiç inanmayan tıbbi yazarlar da hastalığın habercileri olarak bunların önemini inkâr etmemiştir. (Bkz. Simon, 1888, 31 ve daha eski birçok yazar.[1])

Rüyaların hastalığı teşhis edebilme gücüne ilişkin örnekler yakın tarihlerde doğrulanmış gibidir. Örneğin Tissié (1898, [62]), Artigues'ten (1884, [43]), görünürde sağlığı kusursuz olmasına rağmen birkaç yıldır kaygı rüyaları gören kırk üç yaşındaki bir kadının öyküsünü aktarır. Daha sonra tıbbi muayenede sonunda yenik düştüğü bir kalp rahatsızlığının ilk evrelerinde olduğu anlaşılır.

1 [1914 *tarihli dipnot*:] Antik çağlarda rüyalara atfedilen teşhis değerinin dışında (örneğin Hipokrat'ın eserlerinde), bunların *tedavi edici* öneminin de akılda tutulması gerekir. Yunanistan'da iyileşmek isteyen hastalar tarafından düzenli olarak ziyaret edilen rüya kâhinleri vardı. Hasta bir insan Apollo veya Aesculapius tapınağına girer, orada çeşitli törenler yapar, taharet, masaj ve tütsüyle arınır ve kurban edilen bir koçun derisine bir arınmışlık duygusuyla uzanırdı. Daha sonra uyur ve rüyasında hastalığının çarelerini görürdü. Bu çareler ona ya doğal halleriyle, ya da daha sonra rahipler tarafından yorumlanacak olan semboller ve resimler halinde görünürdü. Yunanlılarda tedavi edici rüyalar konusunda daha fazla bilgi için bkz. Lehmann (1908, 1, 74), Bouché-Leclercq (1879-1882), Hermann (1858, 41, 263 ve 1882, 38, 356), Böttinger (1795, 163), Llyod (1877), Döllinger (1857, 130). [Rüyaların "teşhis" değerine ilişkin başka bir yorum da Freud'un (1917d) makalesinin başlarında bulunabilir (ÖFD., 12).]

İç organlardaki bariz rahatsızlıkların, çok sayıda olayda rüya başlatıcısı olarak hareket ettiği açıktır. Kalp ve akciğer hastalıklarında kaygı rüyalarının sıklığı genellikle bilinmektedir. Gerçekten de, öylesine çok sayıda otorite rüya yaşamının bu yanını öne çıkarmıştır ki, burada sadece konuya ilişkin literatüre gönderme yapmakla yetineceğim: Radestock [1879, 70], Spitta [1882, 241], Maury [1878, 33], Simon (1888), Tissié [1898, 60]. Hatta Tissié etkilenen söz konusu organın rüya içeriğine tipik bir görünüm kazandırdığı kanısındadır. Örneğin kalp rahatsızlığı olan kişilerin rüyaları genellikle kısadır ve uyanma anında ürkütücü bir sonla noktalanır; içeriklerinde hemen her zaman dehşet verici bir ölüm içeren bir sahne vardır. Akciğer rahatsızlığı bulunanlar, rüyalarında boğulma, sıkışma ve kaçma rüyaları ve bilinen kabusları görürler. (Aklıma gelmişken, Börner'in (1855), yüzükoyun yatarak veya solunum kanallarını kapatarak bu son grup rüyaları deneysel olarak yaratmayı başardığı söylenebilir.) Sindirim sistemi rahatsızlıklarında rüyalarda yiyecekten zevk alma veya tiksintiyle ilişkili düşünceler bulunur. Son olarak, cinsel heyecanın rüyaların içeriği üzerindeki etkisini herkes kendi deneyimlerinden yeterince anlayabilir; ki bu etki, rüyaların organik uyarımlarla başlatıldığı teorisine en güçlü desteği sağlar.

Ayrıca konuya ilişkin literatürü tarayan herkes Maury [1878, 451] ve Weygandt (1893) gibi bazı yazarları rüya sorunlarını incelemeye iten şeyin, kendi hastalıklarının rüyalarının içeriği üzerindeki etkisi olduğunu farkedecektir.

Yine de bu gerçeklerin su götürmez bir şekilde kanıtlanmasına rağmen, bunların rüya kaynaklarının incelenmesi açısından taşıdığı önem umulduğu kadar büyük değildir. Rüyalar, sağlıklı insanlarda da —belki de herkeste, her gece— baş gösteren olgulardır ve organik hastalığın rüyaların vazgeçilmez koşulları

arasında sayılamayacağı açıktır. Hem bizi ilgilendiren bazı özel rüyaların kökeni değil, normal insanların sıradan rüyalarını başlatan kaynaktır.

Ne var ki şu ana kadar ele aldıklarımızdan daha bariz olan ve gerçekten de sanki hiçbir zaman tükenmeyecekmiş gibi görünen bir rüya kaynağına ulaşmamız için bir adım daha atmamız yeterlidir. Vücudun iç organlarının, hastalıklı durumdayken rüyalar için bir uyarımlar kaynağı olduğu kanıtlanabilir ve uyku sırasında dış dünyadan uzaklaşan zihnin, vücudun iç kısmına daha fazla dikkat edebildiğini kabul edersek, iç organların, uyuyan zihne ulaşacak uyarımları —her nasılsa rüya imajlarına dönüşen uyarımları— yaratabilmek için hasta olması gerekmediğini varsaymak inandırıcı gözükür. Uyanıkken yaygın ve genel bir koenestezi duygusunun, hem de sadece ruhsal durumumuzun bulanık bir niteliği olarak farkındayızdır; tıbbi görüşe göre bütün organik sistemler bu duyguya katkıda bulunur. Ama geceleri güçlü bir etki kazanan ve çeşitli bileşenleriyle hareket eden aynı duygu, rüyaların başlatılmasında en güçlü ve aynı zamanda en yaygın kaynak olur. Eğer durum buysa geriye sadece organik uyarımların rüya imajlarına dönüşmesini belirleyen yasaları incelemek kalıyor.

Burada tıp otoritelerinin tamamının tercih ettiği bir rüya kökeni teorisine ulaştık. Varlığımızın merkezini bilgimizden gizleyen bulanıklık (Tissié'nin [1898, 23] ifadesiyle "*moi splanchnique*") ile rüyaların kökenini çevreleyen bulanıklık, birbiriyle ilişkilendirilmeyecek kadar uygunluk gösterir. Ayrıca bitkisel organik duyumu rüyaların mimarı olarak değerlendiren düşünce çizgisi tıbbi çevrelere özellikle cazip gelmektedir, çünkü bu, dışavurumlarında ortak birçok nokta bulunan rüyalarla rahatsızlıklar için tek bir köken öngörmeyi mümkün kılmaktadır; çünkü

koenestetik değişmeler ile iç organlardan yükselen uyarımlar ayrıca psikozların kökeninden de büyük ölçüde sorumlu tutulmaktadır. Dolayısıyla bedensel uyarım teorisinin kökeninin, birden çok bağımsız kaynağa bağlanabilmesi şaşırtıcı değildir.

1851'de Schopenhauer'in geliştirdiği tartışma çizgisinin, bir dizi yazar üzerinde belirleyici bir etkisi olmuştur. Ona göre evrene ilişkin tablomuz, zekâmızın dışarıdan gelen izlenimleri alıp bunları zaman, mekân ve nedensellik formlarında yeniden şekillendirilmesiyle oluşmaktadır. Organizmanın içinden, sempatetik sinir sisteminden gelen uyarımlar gün boyunca ruhsal durumumuz üzerinde olsa olsa bilinçsiz bir etki uygular. Ama tıpkı gündüz gürültülerinin bastırdığı ırmak uğultusunu geceleyin işitebilmemiz gibi, günün izlenimleriyle artık sağır edilmediğimiz geceleyin içeriden yükselen uyarımlar da daha fazla dikkat çekebilmektedir. Peki zekâ, kendi özgün işlevini yürütmenin dışında bu uyarımlara nasıl tepki gösterir? Uyarımlar da yukarıdaki gibi zaman ve mekân işgal eden ve nedensellik yasalarına uyan biçimlerde yeniden şekillendirilir ve böylece rüyalar ortaya çıkar [bkz. Schopenhauer, 1862, 1, 249]. Scherner (1861) ve ondan sonra Volkelt (1875), bedensel uyarımlarla rüya imajları arasındaki ilişkileri daha ayrıntılı incelemeye çalışmıştır; ancak ben rüyalara ilişkin çeşitli teorilerin tartışıldığı bölüme kadar bu girişimlere ilişkin görüşlerimi erteleyeceğim.

Belirgin bir tutarlılıkla yürütülen bir araştırmada psikiyatrist Krauss [1859, 255], rüyaların, deliliklerin[1] ve kuruntuların kökenini aynı etkene, yani organik olarak belirlenen duyumlara bağlıyor. Bir rüyanın veya kuruntunun başlangıç noktası olmayabilecek bir organizma parçası düşünmek pek mümkün değildir. Organik olarak belirlenen duyumlar "iki gruba ayrılabilir:

1 [kastedilen şey "halusinasyon" olabilir.]

(1) genel ruh halini (koenestezi) oluşturanlar ve (2) bitkisel organizmanın başlıca sistemlerinde bulunan özgün duyumlar. Bu sonuncuda beş grup birbirinden ayırdedilir: (*a*) kas, (*b*) solunum, (*c*) gastrik, (*d*) cinsel ve (*e*) çevresel duyumlar." Krauss, rüya imajlarının bedensel uyarımlar temelinde belirme sürecinin şöyle olduğunu varsayıyor. Baş gösteren duyumlar, bir çağrışım [ilişki] yasasına uygun olarak ortak kökene sahip bir imajı canlandırır. Bu imajla organik bir yapıda birleşir, ama bilinç buna anormal bir tepki verir. Çünkü bilinç *duyuma* dikkat etmez, dikkatinin tamamını eşlik eden *imajlara* yönlendirir, bu da gerçeklerin bunca zamandır neden yanlış anlaşıldığını açıklar. [Age., 233.] Krauss, bu süreci tanımlamak için özel bir terim kullanıyor: Duyumların rüya imajlarında "cisimleşmesi." [Age., 246.]

Organik bedensel uyarımların rüya oluşumu üzerindeki etkisi bugün neredeyse evrensel olarak kabul edilmektedir; ama aralarındaki ilişkide geçerli olan yasalar sorununa çok farklı, çoğu kez bulanık ifadelerle cevap verilmektedir. Bedensel uyarım teorisi temelinde rüya yorumu, rüya içeriğini buna yol açan organik uyarımlara kadar izlemek gibi özgün bir sorunla karşılaşmaktadır; ve Scherner (1861) tarafından ortaya konan yorum kuralları kabul edilmediği takdirde, organik uyarımın varlığını gözler önüne seren tek şeyin de zaten rüyanın kendi içeriği olması gibi zor bir gerçekle karşılaşırız.

Ne var ki çok sayıda insanda ve çok benzer içeriklerle baş göstermeleri nedeniyle "tipik" diye tanımlanan çeşitli rüyaların yorumu konusunda büyük ölçüde görüş birliği söz konusudur. Bilinen yüksekten düşme, diş düşürme, uçma, çıplaklıktan veya yetersiz giyinmeden utanma gibi rüyalar bu gruba girer. Bu son rüya, uyuyan kişinin uykusunda üstünü açıp havaya maruz kalmasını algılamasına bağlanır. Diş düşürme rüyası "diş

uyarımına" bağlanır, ancak bu dişteki uyarımın patolojik olduğu anlamına gelmez. Strümpell'e göre [1877, 119] uçma rüyası, gırtlaktaki deri duyumların artık bilinçli olmadığı zamanlarda akciğer loblarının inip kalkmasının yarattığı uyarım için zihnin uygun gördüğü bir imajdır: Ki yüzme düşüncesine bağlanan duyguya yol açan şey işte bu son koşuldur. Yüksekten düşme rüyasının, deri basıncının artık bilinç olmadığı zamanlarda bir kolun düşmesinden veya bükülen bacağın ansızın uzatılmasından kaynaklandığı söylenir; söz konusu hareketler, dokunma duyumlarının tekrar bilince vurmasına neden olmakta ve bilince geçiş ruhsal yapıda düşme rüyasıyla temsil edilmektedir (age., 118). İnandırıcı gibi gelse de bu açıklama çabalarının bariz zayıflığı, şu veya bu organik duyumlar grubunun, rüyanın açıklanmasını sağlayan bir kümeleşmeye ulaşılıncaya kadar belirip kaybolduğu yolunda peş peşe hipotezler üretebilmesinde yatmaktadır. Tipik rüyalar ve kökenleri sorununa daha sonra dönme fırsatım olacak. [Bkz. sf. 339 ve 506.]

Simon (1888, 34) bir dizi benzer rüyayı kıyaslayarak organik uyarımları, sonuçtaki rüyaları belirleyişinde geçerli olan kurallardan bazılarını bulmaya çalışmıştır. Normalde bir duygunun dışavurumunda rol oynayan organik bir yapının, normalde duygunun yarattığı bir uyarım durumuna uyku sırasında dışsal bir nedenle sokulması halinde, söz konusu duyguya uygun imajlar içeren bir rüyanın baş göstereceğini iddia etmektedir. Bir başka kural da, uyku sırasında bir organın aktiflik, uyarım veya rahatsızlık durumunda olması halinde, rüyanın, söz konusu organla gerçekleşen işlevin yerine getirilmesiyle ilgili imajlar üreteceğidir.

Mourly Vold (1896) belli bir alanda rüyaların üretiminde bedensel uyarım teorisinin iddia ettiği etkiyi deneysel olarak kanıtlamaya çalışmıştır. Deneyleri, uyuyan kişinin kol ve bacakla-

rının yerini değiştirip, sonuçtaki rüyaları yapılan değişikliklerle kıyaslamaktan ibarettir. Bulgularını şöyle ortaya koyuyor:

(1) Bir üyenin rüyadaki konumu, yaklaşık olarak gerçek konumuna karşılık gelir. Örneğin rüyamızda üyenin [kol veya bacağın] statik bir durumda olduğunu gördüğümüzde gerçekte de böyledir.

(2) Rüyamızda, bir üyenin hareket ettiğini görürsek, hareketin tamamlanış seyri içinde geçilen konumlardan birisi değişmez olarak bu üyenin gerçek konumuna karşılık gelir.

(3) Rüyayı gören kişinin kendi üyesinin konumu, rüyada başka bir insana aitmiş gibi görülebilir.

(4) Rüya, söz konusu hareketin *engellenmesiyle* ilgili olabilir.

(5) Söz konusu konumdaki üye, rüyada bir hayvan veya canavar olarak belirebilir; bu durumda aralarında belli bir benzerlik kurulur.

(6) Bir üyenin konumu, rüyada bu üyeyle bağlantılı düşüncelere yol açabilir. Örneğin parmaklar söz konusu ise rüyamızda rakamları görürüz.

Bu bulgulardan, bedensel uyarım teorisinin bile hangi rüya imajlarının üretileceğinin belirlenememesi sorununa çözüm getirmediği sonucuna varmaktan yanayım.[1]

4. FİZİKSEL UYARIM KAYNAKLARI

Rüyalarla uyanık yaşam arasındaki ilişkileri ve rüya malzemesini ele alırken, en eski ve en yeni rüya araştırmacılarının, insanların gündüz yaptıkları ve uyanıkken meşgul oldukları şey-

1 [1914 *tarihli dipnot:*] Bu yazar o günden bu yana deneyleri konusunda daha sonra anılan iki ciltlik bir rapor (1910 ve 1912) yayımlamıştır. [Bkz. sf. 317, n. 2.]

lerin rüyasını gördüklerine inanma konusunda görüş birliğinde olduklarını bulmuştuk. Uyanık yaşamdan uykuya aktarılan bu meşguliyet, sadece ruhsal bir bağ, rüyalarla yaşam arasında bir bağlantı olmakla kalmayacak, ayrıca bize hiç de küçümsenmeyecek bir başka rüya kaynağı daha sağlayacaktır. Gerçekten de uyku sırasında gelişen meşguliyetler —uyuyan kişiyi meşgul eden uyarımlar— bağlamında bütün rüya imajlarının kökenini açıklamak yeterli olabilirdi. Ama bunun tersini de duymuştuk; yani rüyaların uyuyan kişiyi günün meşguliyetlerinden uzaklaştırdığını, kural olarak gün boyunca bizi en çok etkileyen şeyleri rüyamızda ancak bunlar uyanık yaşamda gerçek etkisini kaybettikten sonra gördüğümüz iddia edilmişti. Dolayısıyla rüya yaşamı analizimizde attığımız her adımda, "sık sık," "kural olarak," veya "olayların çoğunda" gibi sınırlayıcı ifadeler kullanmaksızın ve istisnaların geçerliliğini kabul etmeksizin genelleştirmeler yapmanın mümkün olmadığına inanmaya başladık.

Eğer rüyaların kökeninin, uyku sırasındaki iç ve dış uyarımların yanı sıra uyanık yaşamın meşgalelerinden ibaret olduğu kesin ise, bir rüyadaki her ögenin kökenini yeterince açıklayabilecek bir konumda olmamız gerekirdi: Böylece rüya kaynakları bilmecesi çözülmüş olacak ve geriye belli bir rüyada ruhsal ve bedensel uyarımların payına düşeni tanımlamak kalacaktı. Gerçekte rüyalara ilişkin bu tür eksiksiz bir açıklama henüz bulunamamıştır ve buna kalkışanlar rüyanın parçalarını (genellikle de çok sayıda parçasını) açıklayabilmiş, buna karşılık kökenleri konusunda hiçbir şey söyleyememiştir. Gündüz meşguliyetlerinin, herkesin günlük işlerini rüyalarında devam ettirdiği yolundaki kategorik iddialardan beklendiği kadar kapsamlı ruhsal rüya kaynakları olmadığı açıktır.

Başkaca fiziksel rüya kaynağı bilinmemektedir. Dolayısıyla konuya ilişkin literatürde —belki de daha sonra ele alacağımız

Scherner dışında— verilen rüya açıklamalarının, iş rüyaların en tipik özelliğini oluşturan düşünsel imajların kökenini belirlemeye gelince büyük bir boşluk bıraktığı ortaya çıkar. Bu utandırıcı durumda söz konusu yazarların çoğunluğu rüyaların başlatılmasında belirlenmelerinin çok zor olması nedeniyle ruhsal etkenlerin oynadığı rolü en aza indirmeye eğilim göstermiştir. Rüyaları iki ana sınıfa ayırdıkları doğrudur: "Sinirsel uyarımdan" ve "çağrışımdan" gelen rüyalar, ki bu sonuncu grubun tek kaynağı [zaten yaşanmış olan malzemelerin] yeniden üretimidir (kar. Wundt, 1874, 657). Yine de bu yazarlar, "bedensel bir uyarımın etkisi olmaksızın bir rüyanın baş gösterip göstermeyeceği" kuşkusundan kaçamazlar (Volkelt, 1875, 127). Hatta salt çağrışımsal rüyalar tanımı vermek bile zordur. "Gerçek çağrışımsal rüyalarda böylesine [bedensel uyarımdan türetilen] kesin bir çekirdek söz konusu olamaz. Rüyanın merkezi bile çok gevşek bir birliktelik içindedir. Rüyada mantıktan ve sağduyudan etkilenmeyen düşünsel süreçler burada nispeten önemli bedensel veya ruhsal uyarımlarla artık birlikte bile tutulamaz ve bu nedenle kendilerine özgü kaleidoskopik değişmelere ve karışıklıklara terk edilir." (Age., 118.) Wundt da (1874, 656-7) rüyaların başlatılmasındaki ruhsal etkenin önemini en aza indirgemeye çalışır. Rüyalardaki hayal ürünü şeyleri arı halusinasyonlar olarak değerlendirmek için hiçbir neden göremediğini, rüya imajlarının çoğunun aslında belki de yanılsama olduğunu, çünkü bunların uyku sırasında hiçbir zaman ortadan kalkmayan silik duyu izlenimlerinden kaynaklandığını söyler. Weygandt (1893, 17) aynı görüşü benimsemiş ve genel geçerliliğe sahip olduğuna inanmıştır. *Bütün* rüya imajlarının "temel nedeninin duyusal uyarımlar olduğunu ve yeniden üretici çağrışımların ancak sonradan bunlara bağlandığını" iddia etmektedir. Tissié (1898, 183) ruhsal

uyarım kaynaklarını sınırlama konusunda daha da ileri gidiyor: "Les rêves d'origine absolument psychique n'existent pas"; ve (age., 6) "les pensés de nos rêves nous viennent du dehors..."[1]

Ünlü felsefeci Wundt gibi orta yol tutan bazı yazarlar da rüyaların çoğunda bedensel uyarımlarla (ister bilinmeyen, ister gündüzün meşguliyetleri olarak algılanan) ruhsal başlatıcıların birlikte etkili olduğunu belirtmekten geri durmamaktadır.

Daha sonra, kuşkulanılmayan bir ruhsal uyarım kaynağının ortaya çıkarılmasıyla rüyaların oluşumu bilmecesinin çözülebileceğini göreceğiz. Bu arada ruhsal yaşamdan kaynaklanmayan uyarımların rüyaların oluşumunda oynadığı rolün abartılması bizi şaşırtmayacak. Hem keşfedilmeleri kolaydır ve hatta deneysel doğrulamaya açıktır, hem de rüyaların bedensel kökeni görüşü günümüz psikiyatrisindeki egemen eğilimle tam bir uyum içindedir. Beynin organizma üzerindeki egemenliğinin, bariz bir güvenle iddia edildiği doğrudur. Yine de ruhsal yaşamın belirlenebilir organik değişmelerden şöyle veya böyle bağımsız olduğunu veya dışavurumlarının şu veya bu ölçüde kendiliğinden olduğunu gösterebilecek her şey, sanki böyle bir şeyi kabul etmek kaçınılmaz olarak Doğa Felsefesi ve ruhsal yapıya ilişkin metafizik bakış açısı günlerini geri getirecekmiş gibi çağdaş psikiyatristi telaşlandırır. Psikiyatristlerin kuşkuları ruhsal yapıyı deyiş yerindeyse vesayet altına koymuştur; şimdi ise bu yapıdaki dürtülerin hiçbirisinin kendine ait araçlara sahip olduğunun düşünülmesine izin vermemekte ısrar ediyorlar. Bu davranışları bedensel olanla ruhsal olan arasındaki nedensel bir ilişkinin geçerliliğine gerçekten de ne kadar az inandıklarını göstermekten başka bir işe yaramıyor. Araştırmalar, bir olgunun temel uyarıcı nedeninin ruhsal olduğunu gösterse bile, günün birinde daha

1 ["Salt ruhsal kökenli rüya yoktur." "Rüyalarımızdaki düşünceler dışarıdan gelir."]

derinlemesine bir araştırma daha ileri gidecek ve ruhsal olayın organik bir temeli olduğunu keşfedecektir. Ama şimdilik ruhsal olanın ötesini göremiyorsak bu, bedensel olanın varlığını inkâr etmek için bir neden değildir.[1]

1 [Bu kısmın konuları V (C) Bölümünde tekrar ele alınıyor.]

(D)
UYANDIKTAN SONRA RÜYALAR NEDEN UNUTULUR?

Rüyaların, sabahleyin silinip gittiği bilinen bir gerçektir. Kuşkusuz hatırlanabilirler; çünkü rüyaların varlığını ancak uyandıktan sonraki onlara ilişkin belleğimizle bilebiliriz. Ama çoğu kez bir rüyayı sadece kısmen hatırladığımız, gece rüyamızda daha çok şeyin bulunduğu duygusu taşırız; sabahleyin hâlâ canlı olan bir rüyaya ilişkin hatırladıklarımızın, günün akışı içinde küçük kırıntılar dışında nasıl silinip gittiğini de gözleyebiliriz; sık sık *ne gördüğümüzü* bilmeksizin rüya gördüğümüzü biliriz; rüyaların unutulmaya yatkın olduğu gerçeği bizim için öylesine açıktır ki birisinin gece rüya görüp de sabahleyin rüyasında ne gördüğünün, hatta rüya gördüğünün farkında olmaması bize saçma gelmez. Öte yandan, bazen rüyaların bellekte olağandışı bir inatçılıkla korunduğu da olur. Hastalarımda, yirmi beş yıl, hatta da daha önce görülen rüyalar analiz etmişimdir; en az otuz yedi yıl önce görmeme rağmen, belleğimde o günkü kadar canlı olan bir rüyamı hatırlayabiliyorum. Bütün bunlar, ilk bakışta anlaşılmasa da son derece dikkate değerdir.

Rüyaların unutulmasına ilişkin en ayrıntılı açıklama Strümpell [1877, 79] tarafından verilmiştir. Strümpell'in bir değil, birçok nedene bağladığı bu olgunun karmaşık olduğu açıktır.

Her şeyden önce uyanık yaşamda unutmaya yol açan nedenlerin tamamı rüyalar için de geçerlidir. Uyanıkken sürekli olarak sayısız duyumu ve algıyı unuturuz, çünkü bunlar ya çok zayıftır ya da bunlara bağlanan ruhsal uyarım çok hafiftir. Aynı şey birçok rüya imajı için de geçerlidir: Bunlar, çok zayıf oldukları için unutulur; buna karşılık bunlarla aynı yerde olan güçlü imajlar hatırlanır. Ne var ki bir rüya imajının hatırlanıp hatırlanmayacağını belirlemek için yoğunluk etkeni elbette yeterli değildir. Diğer yazarlar (örneğin Calkins, 1893, [312]) gibi Strümpell [1877, 82] de sık sık, çok canlı olduğunu bildiğimiz rüya imajlarını unuttuğumuzu, buna karşılık silik ve duyusal güçten yoksun olan çok sayıda imajın bellekte kaldığını kabul ediyor. Ayrıca uyanıkken sadece bir kez olan bir olayı unutmaya ve defalarca algılanabilen bir şeyi kolayca farketmeye yatkınız. Rüyaların çoğunluğu eşsizdir;[1] bu da bütün rüyaları unutmamıza katkıda bulunacaktır. Üçüncü bir unutma nedenine çok daha fazla önem verilir. Düşüncelerin, duyumların, fikirlerin, vs. belli bir hatırlanabilirlik düzeyine ulaşabilmesi için, tecrit edilmiş halde kalmamaları, bunun yerine uygun birleşimler ve gruplandırmalar halinde düzenlenmeleri temel bir önem taşır. Kısa bir şiir mısrası kelimelerine bölünüp karıştırıldığı takdirde, hatırlamak çok zorlaşır. "Kelimelerin gereğince düzenlenip uygun bir düzene sokulması halinde bir kelime diğerine yardımcı olacak ve anlamla yüklenen bütünlük kolayca hatırlanacak ve uzun süre bellekte kalacaktır. Karışık şeyler gibi anlamsız olanla-

1 Periyodik olarak tekrarlanan rüyalar da sık sık gözlenmiştir. Chalbaneix (1897) tarafından verilen koleksiyona bakın. [Bkz. sf. 278.]

rı da korumak genelde hem zor hem de alışılmadık bir şeydir." [Strümpell, 1877, 83.] Rüyalar da çoğunlukla anlaşılırlıktan ve düzenden yoksundur. Rüyayı oluşturan kompozisyonlar, hatırlanmalarını mümkün kılacak niteliklerden yoksundur ve kural olarak hemen sonrasında parçalara bölündükleri için unutulurlar. Ama Radestock (1879, 168), en iyi hatırlanan rüyaların, en tuhaf rüyalar olduğunu gözlediğini iddia etmektedir; bunun da az önce söylenenlere pek uymadığını kabul etmek gerek.

Strümpell [1877, 82] rüya görme ile uyanık yaşam arasındaki ilişkiden çıkarılan diğer bazı etkenlerin, rüyaların unutulmasında çok daha büyük bir önem taşıdığına inanıyor. Rüyaların uyanık bilinç tarafından unutulmaya açık oluşunun, daha önce değinilen olgunun karşılığından başka bir şey olmadığı açıktır: Rüyalar uyanık yaşamdan anıları nadiren kendi düzeni içinde, ama çoğunlukla bunların uyanık yaşamda genellikle hatırlanan ruhsal bağlamından koparılarak seçilen bazı ayrıntılarını alır [sf. 80]. Dolayısıyla rüya kompozisyonları, zihni dolduran ruhsal dizilerin eşliğinde kendine bir yer bulamaz. Bunları hatırlamamıza yardım edebilecek hiçbir şey yoktur. "Bu yolla rüya yapıları deyiş yerindeyse ruhsal yaşamımızın tabanından yükseltilmiştir ve ruhsal alanda tıpkı rüzgârla savrulan bulutlar gibi yüzmektedir." (Strümpell, 1877, 87.) Ayrıca uyandıktan sonra duyular dünyası öne atılır ve o anda çok az rüya imajının direnebileceği bir güçle dikkat mekânizmasını kendi kontrolüne alır; bu nedenle burada da aynı yönde eğilim gösteren başka bir etken buluruz. Tıpkı yıldızların parlaklığının güneşin ilk ışıklarına yenik düşmesi gibi, rüyalar da yeni günün izlenimlerinin önünde eğilir.

Son olarak, rüyaların unutulmasına yol açabilecek olan başka bir olgunun, yani insanların çoğunun rüyalarına çok az ilgi duymasının hesaba katılması gerekir. Bilimsel bir araştırmacı gibi

rüyalarına belli bir süre dikkat eden herkes, olagelenden çok rüya görecektir, yani rüyalarını çok daha kolay ve sık hatırlayacaktır.

Rüyaların unutulmasının Benini'nin [1898, 155-6], Bonatelli [1880] tarafından Strümpell'in belirttiklerine ilave olarak ortaya konduğunu söylediği diğer iki neden aslında değindiğimiz son nedenin içinde gibi gözükmektedir. Bunlar (1) koenestezide uyku ve uyanıklık durumları arasındaki değişmelerin, bunlar arasında karşılıklı yeniden üretim için elverişsiz olması; ve (2) rüyalardaki düşünsel malzemenin farklı düzenlenişinin, bunları deyiş yerindeyse uyanık bilince tercüme edilemez kılmasıdır.

Aslında rüyaların unutulmasına yol açan bütün bu nedenler açısından, (Strümpell'in de ısrar ettiği gibi [1877, 6]) birçoğunun bellekte kalması son derece ilginçtir. Konuya ilişkin yazarların, rüyaların hatırlanmasını düzenleyen kuralları belirlemeye yönelik tekrarlanan girişimleri, burada da şaşırtıcı ve açıklanmamış bir şeyle karşı karşıya olduğumuzun itirafına eşdeğerdir. Sabahleyin unutulmuş gibi gözüken bir rüyanın, unutulmuş da olsa içeriği gün boyunca rastlantıya bağlı bir algıyla ilişkilendiği zaman günün akışı içinde hatırlanabilmesi gibi rüyaların hatırlanmasının bazı tipik özellikleri son zamanlarda gereğince vurgulanmıştır (bkz. Radestock, 1879, [169] ve Tissié, 1898, [148]).

Ama genelde rüyaların hatırlanması bunların değerini kritik yargıda mutlaka hiçe indirgeyecek bir itiraza açıktır. Rüyaların çok büyük bir kısmı hepten kaybedildiği için, bunlara ilişkin belleğimizde kalanların da çarpıtılmasından kuşkulanabiliriz.

Rüyaların yeniden üretilmesine [hatırlanmasına] ilişkin bu kuşkular Strümpell (1877, [119]) tarafından da dile getirilmiştir: "Dolayısıyla uyanık bilinç bir rüya belleğine farkında olmadan kolayca ilaveler yapabilir: Rüyamızda, asıl rüyada bulunmayan her türden şeyi gördüğümüze kendimizi inandırırız."

Jessen (1885, 547) bu noktayı özellikle vurguluyor: "Dahası, tutarlı rüyaları inceleyip yorumlarken, bana şimdiye kadar yeterli ilgiyi görmemiş gibi gelen bir durumun dikkate alınması gerekir. Bu durumlarda, bu türden rüyaları hatırlarken rüya imajlarındaki boşlukları —istemsizce ve farkında olmaksızın— dolduruyor olmamız, gerçeği hemen her zaman bulandırır. Tutarlı bir rüyanın, gerçekte belleğimizde gözüktüğü kadar tutarlı olduğuna nadiren rastlanır, belki de hiç rastlanmaz. En doğrucu insan bile dikkate değer bir rüyayı bazı ilaveler veya süslemeler yapmaksızın kolay kolay anlatamaz. İnsan aklının her şeyi birbiriyle bağlantılı görme eğilimi öylesine güçlüdür ki, tutarsız bir rüya nedeniyle bellekte olabilecek tutarsızlıkları farkında olmadan giderir."

Bağımsız olarak kazanıldığına kuşku duymasak da, Egger'in [1895, 41] bazı ifadeleri Jessen'in bu pasajıyla neredeyse aynı satırları içermektedir: "L'observation des rêves a ses difficultés spéciales et le seul moyen d'éviter tout erreur en pareille matière est de confier au papier sans le moindre retard ce que l'on vient d'éprouver et de remarquer; sinon, l'oubli vient vite ou total ou partiel; l'oubli total est sans gravité; mais l'oubli partiel est perfide; car si l'on se met ensuite à compléter par ce que l'on n'a pas oublié, on est exposé à compléter par imagination les fragments incohérents et disjoints fournis par la mémoire...; on devient artiste à son insu, et le récit périodiquement répété s'impose à la créance de son auteur, qui de bonne foi, le présente comme un fait authentique, dment établi selon les bonnes méthodes..."[1]

1 ["Rüyaların gözlenmesinde özgün zorluklar vardır ve bu konularda hatadan sakınmanın tek yolu, gözlediğimiz veya yaşadığımız şeyi olabilecek en kısa sürede kağıda dökmektir. Aksi takdirde, çok geçmeden kısmi veya tam bir unutkanlık egemen olacaktır. Tam unutkanlık ciddi değildir; ama kısmi unutkanlığa güvenilmez. Çünkü unutmadığımız şeyi açıklamaya giriştiğimiz

Birbiriyle gevşek ilişkiler içinde olan ögelere bir düzen vermemizin, ancak rüyayı yeniden üretmeye kalkıştığımız zaman söz konusu olduğuna inanıyor gibi gözüken Spitta (1882, 338) da çok benzer görüşler dile getirmiştir: "sadece *yan yana gelen* şeyleri *dizilere* veya *nedensel halkalara* dönüştürürüz, yani rüyada bulunmayan bir mantıksal bağlantı sürecini devreye sokarız."

Belleğimizin geçerliliği konusundaki tek kontrolümüz nesnel doğrulama olduğuna ve bunu, kişisel yaşantımız ve hakkındaki tek bilgi kaynağımız kendi hatırladıklarımız olan rüyalara uygulayamadığımıza göre rüyalara ilişkin hatırladıklarımıza ne gibi bir değer biçebiliriz ki?[1]

takdirde belleğimizdeki tutarsız ve kopuk parçaları hayal gücümüzle birleştirmeye, boşlukları doldurmaya eğilim gösteririz... Farkında olmadan yaratıcı birer sanatçı oluruz; ve zaman zaman tekrarlanması halinde, sahiden olmuş ve belirlenmiş bir gerçekmiş gibi anlattığımız hikâyeye kendimiz de inanırız."]

1 [Bu kısımda ortaya konan sorunlar VII (A) bölümünde tekrar ele alınıyor.]

(E)
RÜYALARIN AYIRDEDİCİ RUHSAL ÖZELLİKLERİ

Rüyalara ilişkin bilimsel incelememiz bunların kendi ruhsal etkinliğimizin ürünleri olduğu varsayımından yola çıkar. Yine de biten rüyalar bize yabancı bir şeymiş gibi bizi etkiler. Buradaki sorumluluğumuzu kabul etme gereğini o kadar az duyarız ki "*ich habe geträumt*" ["rüya gördüm"] der gibi kolayca "*mir hat geträumt*" ["bir rüyam oldu," kelimesi kelimesine "bana bir rüya geldi"] de deriz. Bu rüyaların ruhumuza dışarıdan geldiği duygusunun kökeni nedir? Rüyaların kaynaklarına ilişkin tartışmamız açısından, bu yabancılığın nedeninin rüya içeriğine giren malzeme olduğu sonucuna varamayız, çünkü bu malzeme çoğunlukla rüya ve uyanık yaşamda ortaktır. Rüyalarda ruhsal süreçlerde tartıştığımız izlenimi yaratan değişmelerin olup olmadığı sorusu gündeme gelir; bu nedenle bu bölümde rüyaların ruhsal özelliklerinin bir tablosunu çizmeye çalışacağız.

Hiç kimse *Elemente der Psychophysik* (1889, 2, 520-21) adlı eserindeki bir pasajda G. T. Fechner'in yaptığından daha kesin bir biçimde rüya görme ile uyanık yaşam arasındaki temel farkı

vurgulamamış veya bundan onunki kadar kapsamlı sonuçlar çıkarmamıştır. Ona göre "ne sadece bilinçli ruhsal yaşamın ana eşiğin altına indirilmesi," ne de dikkatin dış dünyanın etkilerinden uzaklaşması, uyanık yaşama tezatla rüya yaşamının tipik özelliklerini açıklamaya yetmez. O daha çok, *rüya eylemlerinin sahnesinin, uyanık düşünsel yaşamınkinden farklı olabileceğini* düşünür. "Kanımca, ruhsal-fiziksel eylem sahnesi uyurken ve uyanıkken aynı olsaydı, rüyalar, uyanık düşünsel yaşamın daha düşük yoğunlukta bir devamı ve ayrıca zorunluluk gereği aynı malzemeden ve biçimden ibaret olurdu. Ama böyle değildir."

Fechner'in, bu ruhsal etkinlik mekânı değişikliğinden söz ederken neyi kastettiği açık değildir; bildiğim kadarıyla onun ifadesinin gösterdiği yolu izleyen birisi de çıkmamıştır. Sanırım, ifadesine anatomik bir yorum getirme ve bunun fizyolojik serebral lokalizasyonla, hatta serebral korteksin tarihsel katmanlarıyla ilgili olduğunu varsayma ihtimalini bir yana bırakabiliriz. Ama birbiri ardına gelecek şekilde düzenlenen bir dizi kurumdan oluşan *ruhsal* bir aygıta uygulanması halinde, bu varsayım sonunda akıllıca ve verimli olabilir.[1]

Diğer yazarlar rüya yaşamının ayırdedici özelliklerinden daha somut olanlara dikkati çekmekle ve bunları daha kapsamlı açıklama girişimlerinin başlangıç noktası yapmakla yetinmiştir.

Rüya yaşamının başlıca özgünlüklerinden birisinin, tam da uykuya dalma süreci sırasında kendini gösterdiği ve uykuyu haber veren bir olgu olarak tanımlanabileceği haklı olarak söylenmiştir. Schleimermacher'e göre (1862, 351), uyanıklık durumunu tanımlayan şey, düşünce etkinliğinin *imajlarla* değil, *kavramlarla* yürütülmesidir. Rüyalar ise özünde imajlarla düşünür; ve uykunun yaklaşmasıyla birlikte, hepsi de imajlar sınıfına giren

1 [Bu fikir, elinizdeki kitabın VII (B) Bölümünde ele alınıp geliştirilmiştir.]

istemsiz düşünceler ortaya çıkarken bununla orantılı olarak iradi etkinliklerin nasıl daha zorlaştığını gözlemek mümkündür. İradi olduğunu hissettiğimiz türden düşünsel çalışma yetisinin ortadan kalkması ve (bu tür *soyutlama durumlarıyla* ilişkilendirilmesi alışkanlık halini alan) imajların ortaya çıkışı: Rüyalarda varlığını gösteren ve rüyaların psikolojik analizinde rüya yaşamının temel özellikleri olarak değerlendirmek zorunda kaldığımız şey işte bu iki tipik özelliktir. Bu imajların —hipnagojik halusinasyonların— içeriklerinin rüya imajlarıyla aynı olduğunu yukarıda [sf. 93] görmüştük.[1] O halde rüyalar, ağırlıklı olarak görsel imajlarla düşünür, ama sadece bunlarla değil. İşitsel imajlardan ve daha az ölçüde de olsa diğer duyu organlarına ait izlenimlerden de yararlanılır. Rüyalarda da (tıpkı uyanık yaşamda normalde olduğu gibi) birçok şey sadece düşünce veya fikir olarak —yani belki de sözel ifadelerin kalıntıları biçiminde— ortaya çıkar. Yine de rüyaların gerçek tipik özelliği, sadece, içeriklerinde bulunan ve hatırlatıcı temsillerden çok algılara benzeyen imajlar gibi davranan ögelerdir. Halusinasyonların doğası konusunda psikiyatristlerce çok iyi bilinen tartışmaların tamamını bir yana bırakacak olursak, rüyaların *halusinasyon yaptığını*, düşüncelerin yerine halusinasyonları koyduğunu savunan her otoriteyle aynı görüşte olacağız. Bu açıdan görsel ve akustik ifadeler arasında bir fark yoktur: Bir insan bir dizi müzikal notayı hatırlayarak uykuya dalması halinde bu hatırlamanın aynı melodinin yer aldığı bir halusinasyona dönüştüğü; tekrar uyanması halinde —ki uyuma sürecinde bu iki durum arasında tekrar tekrar gidip gelinebilir— halusinasyonun

1 [1911 *tarihli dipnot*:] Silberer (1909), uykulu bir haldeyken, soyut düşüncelerin bile aynı anlamı dile getirmeye çalışan görsel plastik imajlara nasıl dönüştüğünü gösteren bazı güzel örnekler vermiştir. [1925 *tarihli ek*:] Başka bir bağlamda bu bulguya dönme fırsatım olacak. [Bkz. sf. 460 ve 654.]

da karşılık olarak daha zayıf ve nitelik açısından daha farklı olan hatırlatıcı ifadeyi canlandırdığı gözlenmiştir.

Rüyaların, uyanık yaşamda bunlara karşılık gelen düşüncelerden farklılık göstermesinin tek yanı düşüncelerin halusinasyonlara dönüşmesi değildir. Rüya, bu imajlardan bir *ortam* inşa eder; bu imajlar fiilen olan bir olayı temsil eder; Spitta'nın da (1882, 145) belirttiği gibi bunlar bir fikri "dramatize eder" [sahneler]. Ama ancak şu gerçeği de kavrayabilirsek rüya yaşamının bu özelliğini tam olarak anlayabiliriz: Rüyalarda —özel inceleme gerektiren istisnalar bulunduğu için, kural olarak— *düşünmek* yerine *yaşarız*; yani, halusinasyonlara tamamen inanırız. Aslında hiçbir şey yaşamadığımızı, sadece özgün bir tarzda düşündüğümüzü, başka bir deyişle rüya gördüğümüzü söyleyen eleştirel yorum ta ki uyanana kadar ortaya çıkmaz. Gerçek rüyaları, gerçeklikle asla karıştırılmayan gündüz düşlerinden [hayallerden] ayıran şey de işte bu tipik özelliktir.

Burdach (1838, 502) rüya yaşamının şimdiye kadar tartıştığımız özelliklerini şöyle özetliyor: "Rüyaların temel özellikleri şunlardır: (*a*) Rüyalarda zihnimizin öznel etkinliği nesnel bir biçimde ortaya çıkar, çünkü algısal donanımımız hayal ürünü olan şeyleri sanki duyu izlenimleriymiş gibi değerlendirir... (*b*) Uyku, benliğin otoritesine son verir. Dolayısıyla uyumak, belli bir pasifliği de beraberinde getirir... Uykuya eşlik eden imajlar, sadece benliğin otoritesinin azalması koşuluyla baş gösterebilir."

Bir sonraki adım, zihnin rüya halusinasyonlarına inanmasını açıklamaya çalışmaktır; bu, sadece benliğin "otoriter" etkinliği ortadan kalktığı zaman söz konusu olan bir inançtır. Strümpell (1877) bu açıdan zihnin işlevini doğru ve kendi mekânizmasıyla uyum içinde yürüttüğünü söylüyor. Rüya ögeleri salt temsiller olmak şöyle dursun, duyu organları aracılığıyla uyanık yaşam-

da ortaya çıkanlarla aynı türden *gerçek ruhsal yaşantılardır*. (Age., 34.) Uyanık zihin düşünceleri ve fikirleri sözel imajlarla ve konuşmayla üretir; ama rüyalarda bunu gerçek algısal imajlarla yapar. (Age., 35.) Dahası, rüyalarda mekânsal bir bilinç de vardır, çünkü duyular ve imajlar, tıpkı uyanık yaşamda olduğu gibi dışsal bir mekâna aktarılır. (Age., 36.) Dolayısıyla rüyada zihnin, imajlarıyla ve algılarıyla uyanık yaşamdakiyle aynı ilişki içinde olduğu kabul edilmelidir. (Age., 43.) Eğer bunu yaparken hataya düşüyorsa bunun nedeni dışarıdan ve içeriden gelen duyu algıları arasında ayrım yapmasını tek başına mümkün kılan ölçütten uyku durumundayken yoksun olmasıdır. Rüya imajlarını, nesnel gerçekliklerini kanıtlayabilecek testlere tabi tutamaz. *Buna ek olarak* zihin, sadece *keyfi olarak* birbirinin yerine konabilen imajlarla keyfiyet unsurunun bulunmadığı durumlar arasındaki farkı göz ardı eder. Hataya düşer, çünkü rüyaların içeriğine nedensellik yasasını uygulayamaz. (Age., 50-51.) Özetle dış dünyadan uzaklaşmış olması, rüyaların öznel dünyasına inanmasının da nedenidir.

Delboeuf (1885, 84) bir ölçüde farklı psikolojik savlardan yola çıkarak aynı sonuca varır. Rüya imajlarının gerçeklerine inandığımızı, çünkü uykumuzda dış dünyadan uzaklaşmamız nedeniyle bunlarla kıyaslayabileceğimiz başka izlenimlerin bulunmadığını söylüyor. Ama bu halusinasyonlara inanmamızın nedeni, bunları rüya *içinde* teste tabi tutmanın imkânsızlığı değildir. Rüya bize bu tür testler sunabiliyor gibidir: Gördüğümüz bir güle dokunmamıza izin verebilir, yine de rüya görmekteyizdir. Delboeuf'a göre rüya mı gördüğümüzün, yoksa uyanık mı olduğumuzun tek bir geçerli ölçütü vardır, o da uyanmak gibi salt olgusal bir ölçüttür. Uyuduğum andan uyanana, yani uyanıp da yatakta soynuk bir halde uzanmakta olduğumu görene kadar yaşadığım her şe-

yin yanılsamalı olduğu sonucuna varırım. Uyku sırasında kendi egomla kıyasladığım bir dış dünyanın varlığını öngörmekten ibaret olan (ve uyumayan) *ruhsal [zihinsel] alışkanlığım* yüzünden rüya imajlarını gerçek şeyler olarak değerlendirdim.[1]

Dolayısıyla dış dünyadan uzaklaşma, rüya yaşamının en belirgin özelliklerini belirleyen etken olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle Burdach'ın uzun zaman önce dile getirdiği uyuyan zihinle dış dünya arasındaki ilişkilere ışık tutan ve son birkaç sayfada varılan sonuçlardan fazla bir şey beklememizi önleyecek kadar hesaplı olan bazı aydınlatıcı ifadelerden alıntı yapmaya

1 Delboeuf gibi Haffner (1887, 243) de rüya etkinliğini, anormal bir durumun sağlam zihinsel bir aygıtın başka türlü doğru işleyişinde kaçınılmaz olarak yarattığı değişiklikle açıklamaya çalışır; ama bu durumu biraz farklı açıklar. Ona göre bir rüyanın ilk işareti, zaman ve mekândan bağımsız olmasıdır, yani bir temsilin, öznenin olayların zaman-mekan düzenindeki konumundan kurtarılmasıdır. Rüyaların ikinci temel özelliği —yani halusinasyonların, fantazilerin ve hayali birleşimlerin dış algılarla karıştırılması— ilk özellikle ilişkilendirilir "Zihnin bütün yüksek güçleri —özellikle de bir yandan kavramların oluşumu, yargı ve çıkarsama becerileri, öte yandan da özgür ve kendi başına karar verebilme gücü— duyusal imajlara bağlanır ve her zaman arka cephesinde imajları bulundurur. Dolayısıyla buradan, bu yüksek etkinliklerin rüya imajlarının düzensizliğinde de rol oynadığı sonucu çıkar. 'Rol oynadığı' dedim, çünkü yargı ve irade gücümüz uykuda hiçbir şekilde değişmez. Etkinliklerimiz, uyanık yaşamdaki kadar net ve özgürdür. İnsan, rüyalarında bile bu haliyle düşünce yasalarını çiğneyemez; örneğin gördüğü özdeş şeyleri karşıtmış gibi değerlendiremez, vs. Yine rüyalarında da sadece iyi dediği şeyleri (*sub ratione boni*) arzulayabilir. Ama insan ruhu rüyalarda düşünce yasalarını *uygulama konusunda* bir düşünceyi bir başkasıyla karıştırmak suretiyle yoldan çıkar. Dolayısıyla rüyalarda en kaba çelişkileri yaşamak gibi bir kabahat işleriz, buna karşılık ve aynı zamanda da en net yargılara varabilir, en mantıklı çıkarsamaları yapabilir, en erdemli ve kutsal kararları verebiliriz... Rüyada hayal gücümüzün yaptığı uçuşların sırrının tamamı, yönelim yokluğudur; ve yargılarımızın olduğu kadar umut ve arzularımızın da rüyalarda sergilediği aşırı savurganlığın temel kaynağı, eleştirel düşünce ve başkalarıyla iletişim yokluğudur." (Age., 18.) ["Gerçeklik testi" sorunu daha sonra Bölüm VII (c)'de ele alınıyor.]

değer. "Uyku," diye yazıyor, "sadece zihnin duyusal uyarımlarla rahatsız edilmemesi koşuluyla söz konusu olabilir... Ama uykunun gerçek önkoşulu duysal uyarımların yokluğundan çok, bunlara yönelik ilginin yokluğudur.[1] Aslında zihnin sakinleşebilmesi için bazı duyu izlenimleri gerekli olabilir. Örneğin değirmenci sadece değirmen tıkırtısı duyabildiği sürece uyur; gece lambasını yanık bırakmaya ihtiyaç duyanlar, karanlıkta uyuyamaz." (Burdach, 1838, 482.)

"Uykuda zihin kendini dış dünyadan tecrit eder ve kendi çevresinden uzaklaşır... Yine de bağlantı tamamen kesilmez. Eğer sadece uyandıktan sonra işitip hissedebilseydik, uyurken işitemeyip hissedememiz halinde bizi uyandırmak hiç mümkün olmazdı... Bizi uyandıran şeyin her zaman bir izlenimin salt duyusal gücü değil, ruhsal bağlamı olması duyumun varlığını sürdürdüğünü çok daha net olarak kanıtlar: Uyuyan kişi ilgisiz bir sözle uyanmaz, adıyla seslenildiği zaman uyanır... Yani uyuyan zihin uyarımlar arasında bir ayrım yapar... Kendisi için düşünsel öneme sahip bir şeyle ilişkili olması halinde bir duyusal uyarımın yokluğunun kişiyi uyandırabilmesinin nedeni de işte budur; gece lambası yanık uyuyan kişinin lamba söndürülünce, değirmencinin değirmeni durunca uyanmasının nedeni budur. Yani onu uyandıran şey duyusal [algısal] bir etkinliğin ortadan kalkmasıdır; bu da kişinin söz konusu etkinliği algıladığını, ama bu ilgisiz, daha doğrusu doyurucu olduğu için zihnini kurcalamadığını gösterir." (Age., 485-6.)

Bu itirazları göz ardı etsek bile —ki bunlar hiç de önemsiz değildir— rüya yaşamının şu ana kadar ele aldığımız ve dış dünyadan uzaklaşmaya bağladığımız özelliklerinin, rüyanın tuhaflığını

1 [1914 *tarihli dipnot*:] Claparède'in (1905, 306) uykuya dalma mekânizması olarak değerlendirdiği "*désintérêt*" terimi ile karşılaştırın.

tam olarak açıklamadığını itiraf etmemiz gerekir. Çünkü başka türlü de bir rüyadaki halusinasyonları tekrar fikirlere, rüya ortamlarını düşüncelere dönüştürmek ve bu yolla rüya yorumu sorununu çözmek mümkün olmalıydı. Aslında uyandıktan sonra rüyayı hatırlamaya çalıştığımız zaman yaptığımız şey de budur; ama bu tercümeyi yapma konusundaki başarımız ister tam ister kısmi olsun, rüya önceki kadar bilmece olarak kalır.

Gerçekten de bütün otoriteler, rüyalarda, uyanık yaşamdaki düşünsel malzemede daha başka ve çok daha derinlemesine değişmelerin gerçekleştiğini tereddütsüz varsaymaktadır. Strümpell (1877, 27-8) şu pasajda bu değişmeye parmak basmaya çalışmıştır: "Duyusal işleyişin ve normal hayati bilincin ortadan kalkmasıyla birlikte ruhsal yapı [zihin], arzularının, duygularının, ilgi ve etkinliklerinin kök saldığı zemini kaybeder. Uyanık yaşamda hatırlatıcı imajlarla ilişkilendirilen ruhsal durumlar da —duygular, ilgiler, değer yargıları— ...bu imajlarla bağlantılarının koparılmasının sonucunda bulanıklaştırıcı bir baskıya tabi tutulur; şeylere, insanlara, yerlere ilişkin algısal imajlar, uyanık yaşamdaki olaylar ve eylemler rüyalarda ayrı ayrı ve çok sayıda üretilir, ancak bunlardan hiçbirisi *ruhsal de*ğerini yanında taşımaz. Bu değer bunlardan koparılır ve bunlar, zihinde kendi keyiflerine göre yüzerler..." Strümpell'e göre imajların ruhsal değerinden sıyrılması (ki bu da dış dünyadan kopuşa dayanır) rüyaları belleğimizdeki gerçek yaşamdan ayırdeden tuhaflık [yabancılık] izleniminin yaratılmasında baş rolü oynar.

Uykuya dalınca zihinsel işlevlerimizden birisini, yani düşüncelerimizin sıralanışına iradi kılavuzluk etme gücümüzü kaybettiğimizi görmüştük [sf. 113]. Şimdi uyku durumunun etkilerinin, zihnin *bütün* becerilerine yayılıyor olabileceği yolunda inandırıcı bir varsayımla karşı karşıyayız. Bu işlevlerden bazıları tamamen

askıya alınıyor gibidir; ama burada ortaya çıkan sorun geri kalanının normal işleyişini sürdürüp sürdürmediği ve bu koşullar altında normal çalışma yeteneğine sahip olup olmadıklarıdır. Bu noktada rüyaların ayırdedici özelliklerinin, uyku durumunda ruhsal etkililiğin azalmasıyla açıklanıp açıklanamayacağı sorulabilir; rüyaların uyanık yargımız üzerinde bıraktığı izlenim de bu kanıyı destekler. Rüyalar kopuktur, en küçük bir itiraz olmaksızın en kaba çelişkileri, imkânsızlıkları kabul eder, uyanıkken büyük ağırlığı olan bilgiyi göz ardı eder, ahlaki aptallıkları gözlerimizin önüne serer. Uyanıkken rüyalardaki gibi davranan kişiye deli gözüyle bakılacaktır. Uyanıkken rüyada konuşulduğu gibi konuşan veya rüyada görülen türden şeyler anlatan kişi bizde kafası karışık veya kıt akıllı birisiymiş izlenimi bırakacaktır. Rüyalardaki ruhsal [zihinsel] etkinlik konusundaki küçümseyici yargımızı dile getirdiğimiz veya rüyada özellikle yüksek zihinsel becerilerimizin askıya alındığını veya büyük ölçüde zayıfladığını iddia ettiğimiz zaman gerçeği sözcüklere dökmekten öte bir şey yapmış olmayız.

Otoriteler, rüyalar hakkında bu türden kanılar dile getirme konusunda olağandışı bir oybirliği sergilemektedir —istisnaları daha sonra [sf. 125] ele alacağız—; bu yargılar da doğrudan doğruya belli bir rüya yaşamı teorisine veya açıklamasına yol açmaktadır. Ama artık genelleştirmeleri bir yana bırakıp bunun yerine çeşitli yazarlardan —felsefecilerden ve doktorlardan— rüyaların psikolojik özelliklerine ilişkin bir dizi alıntı yapmanın zamanı geldi.

Lemoine'e (1855) göre rüya imajlarının "tutarsızlığı" rüyaların temel özelliğidir.

Maury (1878, 163) de ona katılır: "Il n'y a pas de rêves absolument raisonnables et qui ne contiennent quelque incohérence, quelque anachronisme, quelque absurdité."[1]

1 ["*Mutlak olarak* mantıklı olan ve *bir miktar* tutarsızlık, anakronizm veya saçmalık içermeyen hiçbir rüya yoktur."]

Spitta [1882, 163] ise Hegel'e atıfta bulunarak rüyaların her türlü nesnel ve makul tutarlılıktan yoksun olduğunu söyler.

Dugas [1897a, 417] şöyle yazıyor: "Les rêve c'est l'anarchie psychique affective et mentale, c'est le jeu des fonctions livrées à elles-mêmes et s'exerçant sans contrôle et sans but; dans le rêve l'esprit es un automate spirituel."[1]

Teorisi uyku sırasındaki ruhsal etkinliği amaçsız olarak değerlendirmeyen Volkelt (1875, 14) bile "uyanık yaşamda merkezi egonun mantık gücüyle bir arada tutulan düşünsel yaşamın gevşemesinden, kopmasından ve karışmasından" söz eder.

Rüyalarda ortaya çıkan fikir çağrışımlarının *saçmalığı* kolay kolay Cicero'dan daha keskin eleştirilemez (*De divinatione*, II, [lxxi, 146]): "Nihil tam praepostere, tam incondite, tam monstruose cogitari potest, quod non qossimus somnaire."[2]

Fechner (1889, 2, 522) şöyle yazıyor: "Bu sanki ruhsal etkinlik mantıklı bir insanın beyninden bir aptalın beynine aktarılmış gibi bir şeydir."

Radecstock (1879, 145): "Aslında bu çılgın etkinlikte sabit yasalar bulmak imkânsızmış gibi geliyor. Mantıklı irade ve dikkatin gün boyunca uyguladığı katı denetim ortadan kalktıktan sonra rüyalar, delice bir kaleidioskopik karışıklık girdabına dönüşür."

Hildebrandt (1875, 45): "Rüyayı gören kişi örneğin çıkarsama yapma konusunda ne şaşırtıcı sıçrayışlar yapar! Yaşantının en bilinen derslerinin baş aşağı edilişini görürken ne kadar sakindir. Deyiş yerindeyse işler bir şaka olmaktan çıkıp da saçma-

1 ["Rüya ruhsal, duygusal ve zihinsel bir anarşidir; bu, kendi başlarına kalan ve kontrolsüz veya amaçsız davranan işlevlerin bir oyunudur; rüyalarda ruh, ruhani bir robota dönüşür."]

2 ["Hayal gücümüzde, rüyamızda gördüğümüz kadar saçma, karmaşık, ya da anormal olan hiçbir şey yoktur.]

lığın aşırı gerilimi onu uyandırmadan önce doğa ve toplum yasalarındaki gülünesi çelişkileri kabul etmeye ne kadar hazırdır. Üç kere üçün yirmi ettiğini tereddütsüz söyleriz; bir köpek şiir söylediği, ya da ölen birisinin kendi mezarına kendi ayaklarıyla yürüyerek gittiğini, ya da bir kayanın suda yüzdüğünü gördüğümüz zaman bir parça olsun şaşırmayız; Berndburg Dukalığına veya Liechtenstein Prensliğine önemli bir görevle, deniz kuvvetlerini teftişe giderken ciddiyizdir; veya Poltava savaşından kısa bir süre önce XII. Charles'in emrine girmeye ikna oluruz."

Bu türden izlenimlere dayanan rüya teorisini dikkate alan Binz (1878, 33) şunları yazıyor: "Rüyaların en azından onda dokuzunun içeriği anlamsızdır. Rüyalarda birbiriyle hiçbir alakası olmayan insanları ve şeyleri bir araya getiririz. Hemen arkasından kaleidoskopta bir kayma olur ve bir öncekinden mümkünse daha anlamsız ve daha çılgınca yeni bir gruplandırma yaparız. Tamamen uyuyan beynin bu değiştirme oyunu ta ki uyanıp da alnımıza vurarak mantıklı düşüce kapasitemizin hâlâ yerinde olup olmadığını merak edinceye kadar devam eder."

Maury (1878, 50) rüya imajları ile uyanık düşünceler arasındaki ilişkiye hekimler açısından çok önemli olacak bir paralellik bulur: "La production de ces images que chez l'homme éveillé fait le plus souvent natre la volonté, correspond, pour l'intelligence, à ce que sont pour la motilité certains mouvements que nous coffre la chorée et les affections paralytiques..."[1] Rüyaları ayrıca "toute une série de dégradations de la faculté pensante et raisonnante"[2] olarak değerlendirmektedir. (Age., 27.)

1 [Zekâ alanında uyanık kişide genellikle iradi olan bu imajların üretimi, kore ve felç hastalıklarında gözlenen hareketlerden bazılarının hareket alanında işgal edilen yere karşılık gelmektedir.]

2 ["düşünme ve akıl yürütme becerisindeki bir dizi zayıflama."]

Çeşitli yüksek zihinsel [ruhsal] işlevlerle ilgili olarak Maury'un görüşlerini tekrarlayan yazarlardan alıntı yapmaya pek gerek yok. Örneğin Strümpell (1877, 26) rüyalarda —kuşkusuz, bariz bir saçmalığın bulunmadığı durumlarda bile— zihnin ilişkilere ve bağlantılara dayanan mantık işlemlerinin tamamının perdelendiğini söyler. Spitta (1882, 148) rüyalarda baş gösteren düşüncelerin, nedensellik yasasından tamamen uzaklaşmış gibi gözüktüğünü ifade ediyor. Radestock (1879, [153-4]) ve diğerleri rüyaların yargı ve çıkarsama gücündeki zayıflık özelliğinde ısrar eder. Jodl'a göre (1896, 123) rüyalarda eleştirel beceri, bilincin genel içeriğini referans alarak bazı algıları düzeltme gücü bulunmaz. Aynı yazar, "rüyalarda her türden bilinçli etkinliğin bulunduğunu, ama ancak eksik, ketlenmiş ve tecrit edilmiş bir biçimde baş gösterdiğini" söylüyor. Rüyalarımızla uyanık bilgimiz arasındaki çelişkiler Stricker (1879, 98) ve diğer birçoğu tarafından olguların rüyalarda unutulmasıyla veya fikirler arasındaki mantık ilişkilerinin ortadan kalkmasıyla açıklanıyor. Ve açıklamalar böylece uzayıp gidiyor.

Yine de rüyaların ruhsal işleyişine genelde pek sıcak bakmayan yazarlar, rüyalarda bazı zihinsel etkinlik kalıntılarının bulunduğunu kabul etmektedir. Bu, teorileri bu alandaki diğer birçok araştırmacı üzerinde belirleyici bir etkisi olan Wundt tarafından açıkça kabul edilmektedir. Normal zihinsel etkinliğin rüyalarda varlığını sürdüren kalıntılarının doğasının ne olduğu sorulabilir. Yeniden üretici becerinin, yani belleğin çok az etkilendiği ve gerçekten de rüya görmenin bazı anlamsızlıklarının unutkanlıkla açıklanıyor gibi gözükmesine rağmen, bellek işlevinin uyanık yaşamdakinden belli bir üstünlük sergilediği (yukarıda B kısmına bakın) genel olarak kabul edilmektedir. Spitta'ya göre (1882, 84) zihnin [ruhun], uykudan etkilenmeyen

kısmı duygusal yaşamdır ve rüyaları işte bu alan yönlendirmektedir. "Duygu" ["*Gemüt*"] ile kastettiği şey, "insanın en derin öznel varlığını oluşturan istikrarlı duygular birleşimidir."

Scholz (1893) rüyalarda iş başında olan ruhsal etkinliklerden birisinin de rüya malzemesini "alegorik terimlerle yeniden yorumlama" eğilimi olduğuna inanıyor. Siebeck de (1877, 11) rüyalarda her türlü duyguya ve algıya uygulanan "daha geniş bir yorumlama" becerisinden söz ediyor. Ruhsal [zihinsel] işlevler arasında en bariz olan bilincin rüyalardaki konumunu belirlemekte özellikle zorluk çekiliyor. Rüyalar konusunda bildiklerimizin tamamı bilinç kanalıyla öğrenildiği için, bilincin rüyalardaki varlığına kuşku yok; yine de Spitta (1882, 84) rüyalarda varlığını koruyan şeyin öz-bilinç değil, sadece bilinç olduğuna inanıyor. Ama Delboeuf (1885, 19) bu ikisi arasındaki farkı belirleyemediğini itiraf ediyor.

Fikirler dizisini kontrol eden çağrışım yasaları rüya imajları için de geçerlidir; gerçekten de bu yasaların egemenliği rüyalarda çok daha net ve güçlü olarak dile gelir. "Rüyalar," diyor Strümpell (1877, 70), "ya salt fikir yasalarına, ya da bu fikirlere eşlik eden organik uyarım yasalarına uygun olarak, yani düşünme, sağduyu, estetik zevk veya ahlaki yargı olmaksızın gelişmektedir."

Görüşlerini aktardığım yazarlar rüya oluşumu süreci için şöyle bir tablo sunmaktadır. Uyku sırasında yukarıda [C Kısmanda] saydığım çeşitli kaynaklardan üretilen duyusal uyarımların tamamı zihinde ilk önce halusinasyonlar, daha doğrusu dış ve iç uyarımlardan türetilmeleri açısından Wundt'a göre yanılsamalar [illüzyonlar] biçiminde temsil edilen bir dizi fikir olarak ortaya çıkar. Bu fikirler bilinen çağrışım yasalarına göre birbiriyle ilişkilendirilir ve yine aynı yasalara uygun olarak, daha başka fikirler dizisini (veya imajı) canlandırır. Daha sonra bu

malzemenin tamamı zihnin örgütleme ve düşünme becerilerinin işleyişinden arta kalanlarla yeniden işlenir. (Örneğin bkz. Wundt [1874, 658] ve Weygandt [1893].) Henüz keşfedilmeyen tek şey, dışsal olmayan kaynaklardan gelen imajların canlandırılmasının hangi çağrışım zincirini izleyeceğini belirlemektir.

Ne var ki rüya imajlarını birbiriyle ilişkilendiren çağrışımların, oldukça özgün olduğu ve uyanık yaşamda etkili olanlardan farklılık gösterdiği sık sık ifade edilmektedir. Örneğin Volkelt (1875, 15) şöyle yazıyor: "Rüyalarda çağrışımlar, zar zor algılanabilir rastlantıya bağlı benzerliklere ve bağlantılara uygun olarak birbiriyle kıyasıya rekabet halinde gibidir. Her rüya bu türden karman çorman, mekânik çağrışımlarla doludur." Maury (1878, 126) düşüncelerin rüyada birbiriyle ilişkilendirilme özelliğine büyük önem veriyor, çünkü bu onun rüya yaşamı ile bazı ruh hastalıkları arasında yakın bir benzerlik kurmasını mümkün kılıyor. "*Délire*" için iki temel özellik öngörüyor: "(1) une action spontanée et comme automatique de l'esprit; (2) une association vicieuse et irrégulière des idées."[1] Maury, kendi rüyalarından, rüya imajlarının sadece kelime telaffuzundaki bir benzerlikle birbiriyle ilişkilendiği iki güzel örnek verir. Bir keresinde rüyasında Kudüs veya Mekke'ye hacca (*pélerinage*) gittiğini görür; birçok maceradan sonra kimyacı *Pelleiter*'i ziyaret eder, bir süre sohbet ettikten sonra adam ona çinko bir kürek (*pelle*) verir; rüyanın bir sonraki kısmında bu geniş ağızlı bir kılıca dönüşür (age., 137). Başka bir rüyasında bir karayolunda yürümekte ve kilometre taşlarındaki *kilo*metreleri okumaktadır; derken büyük bir terazinin bulunduğu bir

1 ["(1) kendiliğinden ve deyiş yerindeyse otomatik olan ruhsal bir edim; (2) geçersiz ve düzensiz bir düşünceler çağrışımı. Not: Fransız (ve Alman) psikiyatrisinde "*délire*" kuruntulu durum anlamına gelir.]

bakkaldadır ve bakkalcı Maury'u tartmak için kefelere *kilo*gramlar koyar; daha sonra bakkal ona şöyle der: "Paris'te değil, *G*i*lolo* adasındasın. Bunu izleyen çeşitli sahnelerde bir *Lo*belia çiçeğini, derken kısa bir süre önce ölüm haberini okuduğu General *Lo*pez'i görür. Son olarak, *lo*to oynarken uyanır (age., 126).[1]

Ama rüyalardaki ruhsal işleyişe ilişkin bu önemsemeyişin de çelişkiden yoksun olmadığını göreceğimize kuşku yok; ancak bu noktada bir çelişki pek de kolay gözükmeyecektir. Örneğin rüya yaşamını küçümseyenlerden birisi olan Spitta (1882, 118) uyanık yaşamı düzenleyen ruhsal yasaların aynısının rüyalar için de geçerli olduğunda ısrar eder; Dugas (1897a), "le rêve n'es pas déraison ni même irraison pure"[2] der. Ama yazarları rüyalarda hüküm süren ruhsal anarşiye ve her işlevdeki bozulmaya ilişkin kendi tanımlarıyla uzlaştırmaya çalışmadıkları sürece, bu iddiaların pek ağırlığı olmayacaktır. Ne var ki diğer bazı yazarlar, rüyalardaki deliliğin yöntemsiz olmayabileceğini, hatta bu ustaca yargının uygulandığı Danimarkalı prensinki gibi kamçılanabileceğini anlamış gibidir. Bu son yazarlar yargılarını görünümlere dayandırıyor olamaz; ya da rüyaların onlara sunduğu görünümler farklı olmalı.

Örneğin Havelock Ellis (1899, 721) rüyaların görünen saçmalığına dalmadan, bunlardan, üzerlerinde yapılacak bir incelemenin ruhsal [zihinsel] yaşamın evriminin ilkel evrelerini su yüzüne çıkarabileceği "kapsamlı duyguların ve kusurlu düşüncelerin oluşturduğu arkaik bir dünya" olarak söz eder.

James Sully (1893, 362) aynı görüşü daha kapsamlı ve daha

1 [1909 *tarihli dipnot*:] Daha sonra [sf. 678, n.] bu türden baş harf tekrarlarıyla ve benzer sesli ilk hecelerle dolu olan rüyaların anlamını anlayacağız.

2 ["Rüyalar mantığa aykırı, hatta mantıktan tamamen yoksun değildir."]

derinlemesine bir tarzda dile getirir.[1] Rüyaların örtülü bir anlamı olduğuna belki de diğer psikologlardan daha çok inandığını göz önünde alacak olursak, sözleri daha çok dikkati hakeder. "Rüyalarımız, bu ardışık [eski] kişilikleri saklamanın bir yoludur. *Uyurken eskilere gider ve şeyleri eskiden olduğu gibi görür, onlara ilişkin eski duygularımızı hisseder, uzun zaman önce bize egemen olan dürtülere ve eylemlere döneriz.*"

Zeki Delboeuf (1885, 222), kendi teziyle çelişen malzemeyi çürütemediği için yanlış yola girmiş de olsa şöyle der: "Dans le sommeil, hormis la perception, toutes les facultés de l'esprit, intelligence, imagination, mémorie, volonté, moralité, restent intactes dans leur essence; seulement elles s'appliquent à des objects imaginaires et mobiles. Le songeur est un acteur qui joue à volonté les fous et les sages, les bourreaux et les victimes, les nains et les géants, les démons et les angels."[2]

Öyle gözüküyor ki rüyalardaki ruhsal işleyişi küçümseyenlerin en ateşli muhalifi, Maury ile canlı bir tartışmaya girişmiş olan ve bütün çabalarıma rağmen kitabını edinemediğim Marquis d'Hervey de Saind-Denys'tir [1867].[3] Maury (1878, 19) ondan şöyle söz ediyor: "M. le Marquis d'Hervey prête à l'intelligence durant le sommeil, taut sa liberté d'action et d'attention et il ne semble faire consister le sommeil que dans l'occulsion des sens, dans leur fermeture au monde extérieur; en sorte que l'homme qui dort ne se distingue guére, selon sa manière de

1 [Bu paragraf 1914'te eklenmiştir.]

2 [Uykuda bütün ruhsal yetilerin (algı hariç) tamamı —zekâ, hayal gücü, bellek, irade ve ahlak— özünde aynen kalır; değişen tek şey bunların hayali ve istikrarsız nesnelere uygulanmasıdır. Rüyayı gören kişi, kendi iradesiyle delilerin ve felsefecilerin, cellatların ve kurbanlarının, cücelerin ve devlerin, şeytanların ve meleklerin rollerini oynayan bir aktördür."]

3 [Ünlü bir sinologiste ait olan bu çalışma anonim olarak yayımlanmıştır.]

voir, de l'homme qui laisse vaguer sa pensée en se bouchant les sens; toute la différence qui sépare alors la pensée ordinaire de celle du dormeur c'est que, chez celui-ci, l'idée prend une forme visible, objective et ressemble, à s'y méeprendre, é la sensation déterminée par les objects extérieurs; le souvenir revàt l'apparence du fait présent."[1] Maury buna şunu ekliyor: "qu'il y a une différence de plus et capitale à savoir que les facultés intellectuelles de l'homme endormi n'offrent pas l'équilibre qu'elles gradent chez l'homme éveillé."[2]

Vaschide (1911, 146)[3] Hervery de Saint-Denys'in kitabına ilişkin net bir açıklama sunar ve kitaptan rüyaların görünüşteki tutarsızlığı konusunda bir alıntı yapar [1867, 35]: "L'image du rêve est la copie de l'idée. Le principal est l'idée; la vision n'est qu'accessoire. Ceci établi, il faut savoir suivre la marche des idées, il faut savoir analyser le tissu des rêves; l'incohérence devient alors compréhensible, les conceptions les plus fantasques deviennent des faits simples et parfaitement logiques... Les rêves les plus bizzares trouvent même un explication des plus logiques quand on sait les analyser."[4]

1 ["Marquis d'Hervey uyku sırasında zekâya tam bir hareket ve dikkat özgürlüğü atfediyor ve uykunun sadece, duyuların engellenmesinden, dış dünyaya kapatılmasından ibaret olduğunu düşünüyor gibi görünüyor. Ona göre uyuyan kişi, duyularını kapatan ve düşüncelerinin salınmasına izin veren birisinden kolay kolay farklılık göstermez; sıradan düşüncelerle uyuyan kişinin düşünceleri arasındaki tek fark, uyuyan kişide fikirlerin görsel ve nesnel bir şekil alması ve dış nesnelerle belirlenen duyumlardan ayırdedilememesi, anıların şimdiki zamana ait olaylar görünümü almasıdır."]

2 ["Büyük öneme sahip bir fark daha vardır: Uyuyan kişinin zihinsel becerileri uyanık kişide bulunan dengeyi sergilemez."]

3 [Bu ve bir sonraki paragraf 1914'te eklenmiştir.]

4 ["Rüya imajları fikirlerin kopyalarıdır. Esas olan fikirdir, görüntü ise sadece bir aksesuardır. Bu belirlendikten sonra fikirler dizisini nasıl izleyeceğimizi,

Johan Sträcke (1913, 243), rüyalardaki tutarsızlığa ilişkin benzer bir açıklamanın daha eski bir yazar tarafından getirildiğine dikkati çekmiştir. Çalışmasını bilmediğim Wolf Davidson (1799, 136): "Fikirlerimizin rüyalarda yaptığı belirgin sıçrayışların tamamı çağrışım yasasına dayanır; ama bazen bu bağlantılar zihinde çok bulanık kurulur, dolayısıyla fikirlerimiz çoğu kez bir sıçrama yapmış gibi görünürken, aslında böyle bir şey olmamıştır."

Özetle konuya ilişkin literatürde, ruhsal ürünler olarak rüyalara verilen önemde çok büyük farklılıklar görülür. Bu, yukarıda gördüğümüz en derin küçümseyişten, henüz keşfedilmemiş değere ilişkin ipuçlarına, rüyalara uyanık yaşamın işlevlerinden çok daha yüksek bir değer biçen abartılara kadar değişir. Daha önce de gördüğümüz gibi [sf. 66] rüya yaşamının ruhsal özelliklerinin tamamını üç antinomiyle [karşıtlıkla] özetleyen Hildebrandt (1875, 19), üçüncü paradoksu için bu değer aralığının iki ucundan yararlanır: "bu, ruhsal yaşamdaki bir yoğunlaşmayla, sık sık bir sanat eseri düzeyine ulaşan bir zenginleşmeyle sık sık insanlık düzeyinin altında kalan bir bozulma ve zayıflama arasındaki bir tezattır. İlki bağlamında, zaman zaman rüyaların dehasının yaratımlarında ve dokusunda uyanık yaşamımızda sahip olduğumuzu hiçbir zaman iddia edemeyeceğimiz duygusal bir derinlik ve yakınlığın, bir görüş netliğinin, bir gözlem inceliğinin, bir nükte parıltısının ortaya çıktığını hemen hepimiz kendi yaşantılarımızdan doğrulayabiliriz. Rüyalarda muhteşem bir şiir, ustaca bir alegori, eşsiz bir mizah ve ender bulunur bir ironi yatar. Rüya, dünyaya tuhaf bir idealizmin ışığı altında bakar ve çoğu kez gördüğü şeylerin

rüya dokusunu nasıl analiz edeceğimizi bilmemiz gerekir; böylece rüyalardaki tutarsızlık anlaşılır olur ve en fantastik düşünceler basit, tam anlamıyla mantıklı olgulara dönüşür... Nasıl analiz edeceğimizi bilirsek, en tuhaf rüyalar için bile çok mantıklı bir açıklama bulabiliriz." —Aslında bu, Hervey de Saint-Denys'ten kelimesi kelimesine bir alıntı değil, Vaschide'nin bir özetidir.]

temel doğasına ilişkin daha derin bir kavrayışla bunların etkisini artırır. Dünyanın güzelliklerini gerçek göksel bir ihtişamla gözlerimizin önüne serer ve onuru en büyük yücelikle giydirir, gündelik korkularımızı en dehşet verici kılıklarda gösterir, eğlencemizi dokunaklı nüktelere dönüştürür. Bazen, uyanıkken ve bu türden bir yaşantının tam anlamıyla etkisi altındayken, yaşamımızın hiçbir döneminde gerçek dünyanın bize buna eşdeğer bir şey sunmadığını hissetmekten kendimizi alamayız."

İnsan, önceki sayfalarda aktarılan küçümseyici ifadelerin ve yukarıdaki coşkulu övgünün aynı şeyden söz edip etmediğini merak ediyor. Otoritelerimizden bazıları anlamsız rüyaları göz ardı ederken, diğerleri de derin ve ince olanları gözden kaçırmış olabilir mi? Ve her iki türden de, yani her iki değerlendirmeyi de haklı çıkaran rüyalar görülüyor ise rüyaların ayırdedici psikolojik özelliklerini aramak bir zaman kaybı olamaz mı? Rüyalarda —ruhsal yaşamın en derin aşağılanışından, uyanık yaşamda ender olan bir şekilde yüceltilmesine kadar— *her şeyin* mümkün olduğunu söylemek yeterli olmaz mı? Bu tür bir çözüm ne kadar yerinde gözükürse gözüksün, bunun karşısında rüya sorunu konusundaki araştırma çabalarının tamamının, temel çerçevesinde evrensel geçerliliği bulunan ve görünürdeki çelişkileri giderecek olan ayırdedici bir özelliğin *bulunduğu* inancına dayanıyor olması gibi bir gerçek söz konusudur.

Rüyaların ruhsal konumu, şimdi geride bıraktığımız ve insan aklının doğal bilimlerin değil, felsefenin egemenliği altında olduğu entelektüel dönemde daha kolay ve daha sıcak bir kabul görmüştür. Rüyaların, ruhun dış doğanın gücünden, duyuların boyunduruğundan özgürleşmesi olduğunu söyleyen Schubert'in (1814, [20]), genç Fichte'nin (1864, 1 [143])[1] ve rüyaların ruhsal

1 Karş. Haffner (1887) ve Spitta (1882, [11]).

yaşamın daha yüksek bir düzeye yükselmesi olduğunu söyleyen diğerlerinin ifadeleri artık bize pek anlaşılır gelmiyor; bugün bu görüşleri mistikler ve rahipler dillendiriyor.[1] Bilimsel düşünce tarzı, rüya değerlendirmesinde bir tepkiyi de beraberinde getirmiştir. Özellikle tıptan olan yazarlar rüyalardaki ruhsal etkinliği önemsiz ve değersiz bir şey olarak değerlendirmeye eğilimlidir; buna karşılık bu konuya katkıları küçümsenmemesi gereken felsefeciler ve profesyonel olmayan gözlemciler —amatör psikologlar— popüler duyguya paralel olarak, rüyaların ruhsal değerine olan inancı korumuşlardır. Rüyalardaki ruhsal işleyişi küçümseme eğiliminde olanlar doğal olarak rüya kaynağını bedensel uyarımda aramayı tercih edecektir; ama rüya gören ruhun uyanık kapasitelerinin büyük çoğunluğunu koruduğuna inananlar, rüya uyarımının rüya gören ruhun içinde ortaya çıkabileceğini inkâr etmek için elbette hiçbir neden görmeyeceklerdir.

Alçakgönüllü bir kıyaslamayla bile rüya yaşamına atfedilebilecek üstün yetiler arasında en bariz olanı bellek yetisidir; bu görüşü destekleyen olağan kanıtları uzun uzadıya tartışmıştık [yukarıda B kısmında]. Rüya yaşamının eski yazarlar tarafından sık sık övgüyle anılan bir başka üstünlük noktasının —zamanda ve mekânda mesafeyi aşmasının— gerçekte bir temeli olmadığı kolayca gösterilebilir. Hildebrandt'ın da (1875, [25]) dikkati çektiği gibi bu avantaj yanılsamalıdır; çünkü rüya zaman ve mekânı aynen uyanık düşüncenin yaptığı şekilde aşar, çünkü bu sadece bir düşünce biçimidir. Rüyanın, zaman bağlamında uyanık yaşam karşısında başka bir avantajı daha bulunduğu —

1 [1914 *tarihli dipnot*:] Bu kitabın önceki basımlarında değinmeyi ihmal ettiğim için üzüntülerimi dile getirmek istediğim birkaç yazardan birisi ve zeki bir mistikçi olan Du Perl, insan söz konusu olduğu sürece metafiziğe açılan kapının uyanık yaşamda değil, rüyada aranması gerektiğini söylüyor. (Du Perl, 1885, 59.)

başka bir açıdan da zamanın akışından bağımsız olduğu— iddia edilmiştir. Maury'un kendini giyotinle idam edilirken gördüğü (bkz. sf. 88) türünden rüyalar, bir rüyanın, uyanık zihnimizin başa çıkabileceği düşünsel malzeme miktarından çok daha büyük miktarlarda algısal malzemeyi çok kısa bir zaman dilimine sıkıştırabildiğini gösteriyor gibidir. Ama çeşitli savlarla bu sonuca karşı çıkılmıştır; rüyaların görünen sürelerine ilişkin Le Lorain'in (1894) ve Egger'in (1895) makalelerinden bu yana bu konuda uzunca ve ilginç bir tartışma gelişmiştir; ama bu karmaşık sorun ve içerdiği derin anlamlar konusunda henüz son söz söylenmemiş gibidir.[1]

Çeşitli olaylara ilişkin raporlar ve Chabaneix (1897) tarafından oluşturulan koleksiyon, rüyaların, gündüzün söz konusu olan zihinsel çalışmaya devam edebildiğini, gün boyunca ulaşılamayan sonuçlandırmayı yapabildiğini, kuşkuları ve sorunları çözüme bağlayabildiğini, şairler ve besteciler için yeni bir ilham kaynağı olabildiğini su götürmez bir şekilde göstermiştir. Ama bu *olgu* tartışma götürmese de, buradan çıkan sonuçlar temel öneme sahip birçok kuşkuya açıktır.[2]

Son olarak rüyalar, gelecekten haber verme gücüyle ünlenmiştir. Burada neredeyse aşılmaz bir kuşkuculuğun inatla tekrarlanan iddialarla karşılaştığı bir çatışma söz konusudur. Aslında bu görüşün hiçbir temeli olmadığında inat etmemekle doğru bir şey yapacağımıza kuşku yok; çünkü anılan bir dizi örneğin, doğal psikoloji sınırları dahilinde çok geçmeden bir açıklama bulması mümkündür.

1 [1914 *tarihli dipnot*:] Bu sorunlara ilişkin ek bir kaynakça ve eleştirel bir tartışma Tobowolska'da (1900) bulunabilir. [Ayrıca bkz. sf. 636.]

2 [1914 *tarihli dipnot*:] Kar. Havelock Ellis'in (1911, 265) çalışmasında yer alan eleştiri. [Ayrıca bkz. sf. 718.]

(F)
RÜYALARDA AHLAK DUYGUSU

Ancak rüyalara ilişkin kendi araştırmalarım ele alındıktan sonra açıklık kazanacak nedenlerden ötürü, ahlaki eğilimlerin ve duyguların rüya yaşamına girip girmediğine ve giriyorsa bunun ne ölçüde olduğuna ilişkin özel sorunu, rüya psikolojisinden ayrı tuttum. İlginçtir, burada da zihnin rüyalar sırasındaki diğer bütün işlevleriyle ilişkili olarak çeşitli yazarların benimsediğini gördüğümüz aynı çelişkili görüşlerle karşılaşırız. Bazıları rüyalarda ahlaki yargılara yer olmadığını savunurken, bazıları da insanın ahlaki kişiliğinin rüya yaşamında da devam ettiğini aynı açıklıkla savunmaktadır.

Genel rüya yaşantısı, bu görüşlerden ilkinin kuşku götürmez doğruluğunu kanıtlar. Jessen (1855, 533) şöyle yazıyor: "Uykuda daha iyi veya erdemli de olmayız. Tersine, rüyalarda vicdan suskun gibidir, çünkü rüyada hiç merhamet duymayız ve en ağır suçları —hırsızlık, şiddet ve cinayet— tam bir kayıtsızlıkla ve sonrasında hiçbir pişmanlık duymaksızın işleyebiliriz."

Radestock (1879, 164): "Rüyalarda çağrışımların ve fikirlerin, hiçbir düşünce, sağduyu, estetik zevk veya ahlaki yargı ol-

maksızın baş gösterip ilişkilendiğini unutmamak gerekir. Yargı aşırı ölçüde zayıflar ve ahlaki kayıtsızlık ağır basar."

Volkelt (1875, 23): "Hepimizin de bildiği gibi rüyalarda cinsel konularda olaylar özellikle dizginsizdir. Rüyayı gören tam anlamıyla utanmazdır ve ahlaki duygu veya yargıdan yoksundur; ayrıca en derin saygıyı duyduğu insanlar da dahil olmak üzere herkesin, uyanıkken düşüncelerinde bile yakıştırdığı zaman dehşete düşeceği şeyler yaptığını görür."

Bunlarla tam bir karşıtlık içinde, Schopenhauer [1862, 1, 245] gibi, rüyada görülen herkesin kendi kişiliğiyle tam bir uyum içinde hareket ettiğini söyleyen ifadeler buluruz. Spitta'nın (1882, [188]) alıntı yaptığı K. P. Fischer (1805, [72]), öznel duygu ve özlemlerin veya coşku ve tutkuların rüya yaşamında özgürce ortaya çıktığını ve insanların ahlaki özelliklerinin rüyalarında yansıtıldığını söyler.

Haffner (1887, 251): "Ender istisnalar dışında... erdemli bir insan rüyalarında da erdemli olacaktır; kışkırtmaya direnecek ve nefretten, kıskançlıktan, öfkeden ve diğer bütün kötülüklerden uzak duracaktır. Ama günahkâr birisi de kural olarak rüyalarında uyanıkken gördüğü imajların aynısını görecektir."

Scholz [1893, 62]: "Rüyalardaki gerçek: Rüyalarda, dünyaya karşı giydiğimiz bütün maskelere rağmen kendimizi olduğumuz gibi tanımayı öğreniriz... Onurlu insan rüyalarda suç işleyemez, ya da işlese bile doğasına ters düşen bir şey gibi bundan da dehşete düşer. Rüyasında kralı öldürdüğünü gören birisini öldürten Roma İmparatoru, insanın rüyasındaki düşüncelerinin, uyanıkken de kafasında olduğu şeklinde mantık yürütürse haklı çıkar. Kalbimizde veya ruhumuzda yeri olmayan bir şeyle ilgili olması halinde 'böyle bir şeyi rüyamda bile göremem' deyişi iki kat doğru bir anlam kazanır." (Tersine plato en iyi insanların,

başkalarının uyanık yaşamda *yaptıklarını* sadece *rüyalarında gören* insanlar olduğunu düşünmüştür.)[1]

Spitta'nın (1882, 192) alıntı yaptığı Pfaff (1868, [9]) bilinen bir deyişi farklı kelimelerle söyler: "Bana rüyalarını anlat sana kim olduğunu söyleyeyim."

Rüya incelemesine karşılaştığım katkıların tamamı içinde en kusursuz biçime ve en zengin fikirlere sahip olması nedeniyle küçük hacimli kitabından çokça alıntı yaptığım Hildebrandt, rüyalardaki ahlak sorununa merkezi bir önem verir. Hildebrandt da [1875, 54] kural olarak yaşam ne kadar temizse, rüyaların da o kadar temiz, biri ne kadar kirliyse diğerinin de o kadar kirli olduğunu söyler. İnsanın ahlaki doğasının rüyalarda da devam ettiğine inanır: "Aritmetikteki en kaba hata, bilimsel yasaların en romantik tersyüz edilişi, en aptalca anakronizm bile bizi altüst etmeyi, hatta bizde kuşku uyandırmayı başaramazken, iyi ile kötü, doğru ile yanlış, erdem ile kötülük arasındaki ayrım görüşümüzü asla kaybetmeyiz. Uyku saatlerinde, gündüzün bize eşlik eden şeylerin ne kadar çoğunu bir yana bırakırsak bırakalım, Kant'ın peşimizi bir an bile bırakmayan kategorik zorunluluğu, uykumuzda bile kurtulamadığımız yoldaşımız olur... Ama bunu ancak insanın doğasında temel olan şeyin, yani ahlaki varlığının, rüyalarda hayal gücünün, mantığın, belleğin ve benzeri diğer yetilerin boyun eğdiği kaleidiyoskopik kaymadan etkilenmeyecek kadar sağlam kökleri olmasıyla açıklayabiliriz." (Age., 45.)

Ne var ki bu konudaki tartışma devam ettikçe, her iki yazarlar grubu da görüşlerinde bariz kaymalar ve tutarsızlıklar sergilemeye başlar. İnsanın ahlaki kişiliğinin işleyişinin rüyalarda ortadan kalktığını savunanların, kesin bir mantıkla ahlakdışı

1 [Bu cümle 1914'te eklenmiştir. Ayrıca bkz. sf. 782. Göndermenin *Republic*, IX. Kitap, giriş bölümüne yapıldığı açık.]

rüyalara yönelik ilginin tamamını kaybetmeleri gerekirdi. Tıpkı rüyalarının saçmalığına dayanarak, uyanık yaşamdaki zihinsel etkinliklerinin değersiz olduğu sonucunu çıkarma girişimini reddederken duydukları aynı güvenle, rüya göreni rüyasından sorumlu tutma veya rüyalarının kötülüğüne dayanarak kişiliğinde kötülük eğilimleri bulunduğu sonucunu çıkarma girişimini reddedebilirlerdi. Öte yandan "kategorik zorunluluğun" rüyaları da içine aldığına inanan diğer grubun mantıksal olarak, ahlakdışı rüyaların tam sorumluluğunu üstlenmesi gerekirdi. Onlar adına yapabileceğimiz tek şey, kendi ahlaki karakterlerine olan sağlam inançlarını altüst edecek kadar utandırıcı rüyalar görmemelerini ümit etmektir.

Ama öyle görünüyor ki hiç kimse ne kadar iyi veya kötü olduğu konusunda o kadar güvenli değil ve hiç kimse kendi ahlakdışı rüyalarını hatırladığını inkâr edemez. Rüya ahlakı konusundaki görüşlerinin karşıtlığına rağmen her iki gruptan da yazarlar, ahlakdışı rüyaların kökenini açıklamaya çaba göstermektedir; bu kökenin zihnin işlevlerinde mi yoksa bedensel nedenlerin zihin üzerindeki zararlı etkisinde mi aranması gerektiğine bağlı olarak yeni görüş ayrılıkları ortaya çıkar. Böylece gerçeklerin zorlayıcı mantığı, rüya yaşamının sorumluluğunu destekleyenleri de sorumsuzluğunu destekleyenleri de rüyalardaki ahlakdışlığın özgün ruhsal bir kaynağı olduğunu kabul etmeye zorlamaktadır.

Ahlakın rüyalara da girdiğine inananlar yine de rüyaları için *tam* bir sorumluluk üstlenmekten dikkatle kaçınmaktadır. Örneğin Haffner (1887, 250) şöyle yazıyor: "Rüyalarımızdan sorumlu değiliz, çünkü rüyada düşüncemiz ve irademiz, yaşamımızın doğruya ve gerçekliğe sahip olduğu tek temelden yoksundur... Bu nedenle hiçbir rüya arzusu veya eylemi erdemli veya günahkâr

olamaz." Ne var ki dolaylı yollardan neden olmaları ölçüsünde insanların günahkâr rüyalarından sorumlu olduğunu ilave ediyor. Sadece uyanık yaşamda değil, özellikle de uyumadan önce ruhlarını ahlaki olarak temizlemek insanların görevidir.

Hildebrandt [1875, 48] rüyaların ahlaki sorumluluğunun bu karma üstlenilişini ve reddedilişini çok daha derinlemesine analiz eder. Rüyaların ahlakdışı görünümü ele alınırken, dile gelişlerindeki dramatik biçimin, en karmaşık düşünce süreçlerinin en kısa zaman dilimlerine sıkıştırılmasının, ayrıca kendisinin de kabul ettiği gibi rüyanın düşünsel unsurlarındaki karışıklığın ve anlam yoksunluğunun hesaba katılması gerektiğini savunur. Yine de en büyük tereddütü rüyalardaki günahların ve hataların sorumluluğunun tamamen reddedilebileceğini düşünme konusunda yaşadığını itiraf eder.

"Özellikle de amaç ve niyetlerimizle ilgili olan haksız bir suçlamayı reddetmeye çalışırken sık sık, 'böyle bir şeyi rüyamda bile görmedim' ifadesini kullanırız. Bu yolla bir yandan rüyaların, düşüncelerimizden sorumlu tutulamayacağımız kadar uzak ve uç bir bölge olduğunu, çünkü bu bölgedeki düşüncelerin temel benliğimizle bizim düşüncelerimiz pek sayılamayacak kadar gevşek bir bağ içinde olduğumuzu dile getiririz; ama öte yandan da bu bölgedeki bu düşüncelerin varlığını açıkça inkâr etme gereği duyduğumuz için, aynı zamanda ve dolaylı olarak, bu noktaya kadar genişletilmediği sürece kendimizi tamamen haklı göremeyeceğimizi kabul ederiz. Ve sanırım burada bilinçsizce de olsa, gerçeğin dilini konuşuyoruz." (Age., 49.)

"Rüyada, özgün güdülenimin —ister bir arzu, ister bir dürtü olsun— şu veya bu yolla uyanık zihinden geçmeyen bir eylemin varlığını düşünmek mümkün değildir." Hildebrandt, bu özgün [asıl] dürtünün rüya tarafından icat edilmediğini kabul

etmemiz gerektiğini söyleyerek devam ediyor; rüya sadece bu dürtüyü kopya eder ve dile getirir, içimizde bulduğu tarihsel malzeme kırıntısını dramatik bir biçimde işlemekten başka bir şey yapmaz; sadece Havari'nin sözlerini dramatize eder: "Kardeşinden nefret eden katildir." [*I John* iii, 15.] Ve uyandıktan, ahlaki gücümüzün bilincini yeniden kazandıktan sonra günahkâr rüyanın ayrıntılı yapısının tamamına gülümseyebilsek bile, bu yapının kaynaklandığı özgün malzeme gülümseme yaratmayacaktır. Rüyayı görenin hatalarından —tamamından değil, belli bir yüzdesinden— sorumlu hissederiz. "Kısaca İsa'nın 'kötü düşünceler kalbimizden gelir' [Matt. xv, 19] sözünü tartışmaya pek açık olmayan bu anlamda anlayacak olursak, rüyada işlenen bir günahın en azından belirsiz bir suçluluk kırıntısını da birlikte taşıdığı yargısından kaçamayız." (Hildebrandt, 1875, 51.)

Dolayısıyla Hildebrandt, rüyalardaki ahlakdışılığın kaynağını, gün boyunca aklımızdan geçen kışkırtmalar biçimindeki kötülük dürtülerinin tohumlarında ve ipuçlarında arıyor; ve bu ahlakdışı ögeleri kişinin ahlaki değerine ilişkin değerlendirmesine katmakta tereddüt etmiyor. Bildiğimiz gibi her çağın sofularının ve dindarlarının sefil birer günahkârlar olduklarını itiraf etmelerine neden olan şey de yukarıdakiyle aynı düşünceler ve bunlara ilişkin aynı değerlendirmedir.[1]

Bu tür tutarsız fikirlerin genel varlığına elbette kuşku yok; bunlar birçok insanda ahlak dışındaki alanlarda ortaya çıkar. Ama bunlar bazen daha az ciddiye alınır. Spitta (1882, 194),

1 [1914 *tarihli dipnot*:] Enginizisyonun sorunumuza yönelik tutumunu bilmek ilginç olabilir. Caesar Carea'nın *Tractatus de Officio sanctissimae Inquisitionis* (1631) adlı eserinden şunları okuruz: "Enginizatörlerin, rüyasında din aleyhine konuşanların yaşam tarzını sorgulaması gerekir, çünkü bir insanı gün boyunca meşgul eden şeyler uykusunda tekrar gelecektir." (Aktaran Dr. Ehniger, St. Urban, İsviçre.)

Zeller'den [1818, 120-21] bu bağlamla ilgili bir alıntı yapar: "Bir akıl, her anı kontrol edebilen tam bir güce sahip olacak ve düşüncelerinin düzenli ve net seyrinin sadece önemsiz şeylerle değil, açıkça grotesk ve anlamsız fikirlerle de sürekli olarak kesintiye uğratılmasına izin vermeyecek kadar mükemmel bir örgütlenmeye nadiren ulaşır. Gerçekten de en büyük düşünürler bile, en derin düşünme anlarını ve en ciddi ve samimi düşüncelerini rahatsız eden bu rüyamsı, baştan çıkarıcı ve acı verici fikirler güruhundan şikayet etmiştir."

Hildebrandt'ın (1875, 55) rüyaların, doğamızın, uyanıkken genellikle bizim için erişilmez olan derinliklerine ve dehlizlerine arada bir göz atmamızı mümkün kıldığı yolundaki sözleri bu tutarsız düşüncelerin ruhsal durumuna daha aydınlatıcı bir ışık tutmaktadır. Kant da *Anthropologie* [1798][1] adlı eserindeki bir pasajda aynı görüşü dile getirerek rüyaların, bize gizli doğamızı göstermek ve ne olduğumuzu değil, farklı yetişmemiz halinde ne olabileceğimizi gözler önüne sermek için varolduğunu söylüyor. Radestock (1879, 84) da rüyaların sık sık kabul etmediğimiz şeyleri bize göstermekten başka bir şey yapmadığını ve bu nedenle rüyaları yalancı ve hilekâr olarak damgalamanın haksızlık olduğunu ifade ediyor. Erdmann [1852, 115] şöyle yazıyor: "Rüyalar hiçbir zaman bana bir insan hakkında düşünmem gerekenleri göstermemiştir; ama bazen, bir rüyadan bir insan hakkında ne *düşündüğümü* ve ona karşı ne hissettiğimi öğrenerek şaşırıp kaldığım olmuştur." Aynı şekilde I. H. Fichte (1864, 1, 539) şunları söylüyor: "Rüyalarımızın doğası mizacımızın tamamı konusunda uyanık yaşamda kendimizi gözleyerek öğrenebileceğimizden daha doğru bir tablo sunar."[2]

1 [Belirlenemedi.]

2 [Son iki cümle 1914'te eklenmiştir.]

Ahlaki bilincimize yabancı olan dürtülerin ortaya çıkışının, yukarıda öğrendiğimiz bir şeye —rüyaların, uyanık zihnimizde bulunmayan veya çok küçük bir rol oynayan düşünsel malzemeye erişebildiği gerçeğine— benzerlik gösterdiği görülecektir. Örneğin Benini (1898, 149) şöyle yazıyor: "Crete nostre inclinazioni che si credevano soffocate e sepente da un pezzo, si ridestano; passioni vecchie sepolte rivivono; cose e persone a cui non pensiamo mai, ci vengono dinanzi."[1] Volkelt (1875, 105) ise şöyle diyor: "Uyanık bilince neredeyse farkedilmeden giren ve belki de bir daha hiç hatırlanmayan fikirler de rüyalar yoluyla sık sık varlığını duyurur." Son olarak bu noktada Schleiermacher'in "istemsiz fikirlerin" veya imajların uykuya dalma sürecine eşlik ettiği savını [bkz. sf. 113] hatırlayabiliriz.

Dolayısıyla hem ahlakdışı hem de saçma rüyalarda ortaya çıkışı bizi bu kadar şaşırtan düşünsel malzemenin tamamını "istemsiz fikirler" başlığı altında toplayabiliriz. Ne var ki önemli bir farklılık noktası vardır: Ahlaki alandaki istemsiz fikirler alışılmış ruhsal [zihinsel] tutumumuzla çelişirken, diğerleri sadece tuhaflık olarak dikkatimizi çeker. Bu ayrımı çözüme bağlayacak daha derin bir kavrayışa yönelik henüz bir adım atılmış değildir.

Bu noktada rüyalarda istemsiz fikirlerin ortaya çıkışının *anlamına*, yani gece boyunca ahlaki açıdan uygun olmayan bu dürtülerin ortaya çıkışının uyanık ve rüya gören zihnin psikolojisine tuttuğu ışığa ilişkin bir soru gündeme gelir. Burada da görüşlerde yeni bir bölünme, farklı bir gruplandırma buluruz. Hildebrandt ve onun temel konumunu paylaşan diğerlerinin benimsediği düşünce çizgisinin, ahlakdışı dürtülerin uyanık yaşamda da belli

1 ["Bir süre bastırılmış ve sönmüş gibi görünen bazı arzularımız yeniden uyanır; eski ve gömülü tutkularımız tekrar canlanır; hiç düşünmediğimiz şeyler ve kişiler önümüze çıkar."]

bir güce sahip olduğu, ancak bu gücün ketlendiği ve eyleme aktarılamadığı, ama gündüzün ketleme olarak etkili olan ve bu tür dürtülerin varlığının farkına varmamızı engelleyen bir şeyin uyku sırasında devre dışı kaldığı görüşüne yol açması kaçınılmazdır. Dolayısıyla rüyalar, kişinin doğasının *tamamını* olmasa da gerçek doğasını su yüzüne çıkaracak ve ruhun gizli kalan yanlarını öğrenmemizi mümkün kılacaktır. Tıpkı doktorların rüyaların gözlenmeyen fiziksel hastalıklara dikkatimizi çekebileceğini kabul etmeleri gibi, Hildebrandt [1875, 56] da rüyaların ruhumuzdaki ahlaki rahatsızlıklara dikkatimizi çeken ikaz edici güçler atfetmesini sadece yukarıdaki türden önermelere dayandırabilir. Zihni işgal eden (örneğin ergenlikte olduğu gibi) uyarım [heyecan] kaynaklarından söz ederken, rüyayı görene, uyanık yaşamda tam anlamıyla erdemli bir yaşam sürmesi ve ortaya çıktıkları anda günahkâr düşünceleri baskı altına almaya ve eyleme dönüşmelerini engellemeye özen göstermesi halinde elinden geleni yapmış olacağını söyleyerek teselli veren Spitta [1882, 193] da bu görüşü benimsiyor olmalıdır. Bu görüşe göre "istemsiz fikirleri" gün boyunca baskı altına alınan fikirler olarak tanımlayabilir ve ortaya çıkışlarını gerçek ruhsal bir olgu olarak değerlendirebilirdik.

Ne var ki diğer yazarlar bu son sonucu temelsiz bulmaktadır. Örneğin Jessen (1885, 360) gerek rüyalardaki gerekse uyanık yaşamdaki ateşli ve benzeri hezeyanlı durumlardaki istemsiz fikirlerin, "ara verilen iradi bir etkinlik ve şu veya bu ölçüde mekânik olan ve iç dürtülerle kamçılanan bir imajlar ve fikirler dizisi özelliğine sahip" olduğuna inanıyor. Jessen'e göre ahlakdışı bir rüyanın rüyayı gören kişinin ruhsal yaşamı konusunda kanıtladığı tek şey, söz konusu düşünsel içeriğin zaman zaman farkına vardığıdır; yoksa rüyayı görenin kendisine ait bir ruhsal dürtünün kanıtı elbette değildir.

Maury de sanki rüya durumuna ruhsal etkinliğin keyfi yıkımı için değil, bu etkinliği bileşenlerine ayırma yeteneği atfediyor gibidir. Ahlak sınırlarını aşan rüyalar için şunları yazıyor: "Ce sont nos penchants qui parlent et qui nous font agir, sans que la conscience nous retinne, bien que parfois elle nous avertisse. J'ai mes défauts et mes penchants vicieux; à l'état de veille je tâche de lutter contre eux, et il m'arrive assez souvent de n'y pas succomber. Mais dans mes songes j'y succombe toujours ou pour mieux dire j'agis par leur impulsion, sans crainte et sans remords... Evidemment les visions qui se déroulent devant ma pensée et qui constituent le rêve, me sont suggérées par les incitations que je ressens et que ma volonté absente ne cherche pas à refoulder." (Maury, 1878, 133).[1]

Rüyaların, rüyayı görenin bastırılmış veya gizlenmiş de olsa gerçekten varolan ahlakdışı eğilimini gözler önüne serme yeteneğine inanan hiç kimse görüşünü Maury'un sözlerinden daha net ifade edemez: "En rêve l'homme se révèle donc tout entier à soi-même dans sa nudité et sa misère natives. Dés qu'il suspend l'exercice de sa volonté, il devient le jouet de toutes les passions contres lesquelles, à l'état de veille, la conscience, le sentiment de l'honneur, la crainte nous défendent. " (Age., 165.)[2] Daha

1 ["Dile gelen ve bizi harekete geçiren şey dürtülerimizdir, buna karşılık bilincimiz bazen bizi uyarsa da eylemden alıkoymaz. Hatalarım ve kötü dürtülerim vardır; uyanıkken bunlara karşı direnmeye çalışırım ve bunlara boyun eğmemeyi sık sık başarırım. Ama rüyalarımda bunlara her zaman boyun eğerim, daha doğrusu onların baskısıyla korku veya pişmanlık duymadan hareket ederim... Zihnimde açılan ve rüyayı oluşturan görüntülerin, hissettiğim ve orada olmayan irademin bastırmaya çalışmadığı dürtüler tarafından telkinlendiği açıktır."]

2 ["Dolayısıyla kişi rüyalarda olanca ilkel çıplaklığıyla ve yoksulluğuyla kendini görür. İradesinin işleyişini askıya aldığı an, uyanıkken vicdanıyla, onur duygusuyla ve korkularıyla kendini savunduğu tutkuların tamamının bir oyuncağı olup çıkar."]

sonra örnekler vererek, rüyalarında, yazılarında tutkuyla savaş açtığı batıllığın nasıl sık sık kurbanı olduğunu anlatır.

Ne var ki böylesine hatasız gözlemlediği olguları, rüyalara egemen olduğunu düşündüğü ve ruhsal etkinliğin tam karşıtı olduğunu düşündüğü "*automatisme psychologique*"nin bir kanıtı olarak değerlendirmesi yüzünden, Maury'un bu aydınlatıcı ifadeleri rüya yaşamı incelemesindeki değerini kaybeder.

Stricker (1879, [51]) şöyle yazıyor: "Rüyalar sadece yanılsamalardan oluşmaz. Örneğin birisi rüyasında haydutlardan korkmuşsa, haydutlar elbette hayalidir. Ama korku gerçektir." Bu da rüyalardaki *duyguların* içeriklerinin geri kalanıyla aynı şekilde değerlendirilemeyeceği gerçeğine dikkatimizi çeker; ve rüyalarda baş gösteren ruhsal süreçlerin hangi kısmının gerçek olarak değerlendirileceği, yani uyanık yaşamın ruhsal süreçleri arasında sayılacağı sorusuyla karşı karşıya geliriz.[1]

1 [Rüyalardaki duygular sorunu Bölüm VI (H)'de tartışılmıştır. Rüyalardaki ahlaki sorumluluğu konusuna aşağıda sf. 781'de tekrar değinilmiştir.]

(G)
RÜYA GÖRME VE RÜYA İŞLEVLERİ KONUSUNDAKİ TEORİLER

Rüyaların gözlenen olabildiğince çok özelliğini belli bir bakış açısından açıklamaya çalışan ve aynı zamanda rüyaların daha geniş bir olgular alanında işgal ettiği konumu tanımlayan her tez bir rüya teorisi adını hakeder. Rüyaların şu veya bu tipik özelliğini temel olarak seçmeleri ve rüyalara ilişkin açıklama ve öngörülen ilişkiler için bunu başlangıç noktası almaları açısından çeşitli teorilerin farklılık gösterdiği anlaşılacaktır. Teoriden, rüya görmenin (ister yararcı, ister başka türlü) *bir işlevi* olduğu sonucu çıkarmak gerekmez. Yine de teleolojik açıklamalar aramayı alışkanlık edindiğimiz için, rüya görmenin bir işlevi olduğunu söyleyen teorileri kabul etmeye daha yatkın olacağız.

Bu anlamda rüya teorisi adını şöyle veya böyle hakeden çeşitli görüşlerle yukarıda tanışmıştık. Antik çağda benimsenen ve rüyaların, insanın eylemlerine kılavuzluk etmek için tanrılar tarafından gönderildiği inancı, rüyalar konusunda bilinmeye değer her şey üzerine bilgi veren tam bir rüya teorisiydi. Rüyalar bilimsel araştırmaya konu olmaya başladıktan bu yana son

derece eksik olanlar da dahil olmak üzere çok sayıda teori geliştirilmiştir.

Tam bir listesini vermeye kalkışmaksızın rüyalardaki ruhsal etkinliğin miktarına ve doğasına ilişkin altta yatan varsayımlarına göre rüya teorilerini kabaca aşağıdaki üç grup altında toplayabiliriz.

(1) Delboeuf'unki [1885, 221] gibi, ruhsal etkinliğin tamamının rüyalarda da devam ettiğini savunan teoriler vardır. Bu teoriler, zihnin uyumadığını ve yapısının olduğu gibi kaldığını varsayar; ama uyanık yaşamdan farklı olan uyku durumunun etkisine girdiği için, uyku sırasındaki normal işleyişi zorunlu olarak farklı sonuçlar yaratır. Bu teorilerin, uyku koşullarından, rüyalarla uyanık düşünce arasındaki tüm farklılıkları belirleyip belirleyemedikleri sorusu gündeme gelir. Ayrıca Rüyalar için bir *işlev* öngörmeleri de mümkün değildir; neden rüya gördüğümüzü, ruhsal [zihinsel] aygıtın karmaşık mekânizmasının, amacı dışındaki koşullarda neden çalışmaya devam ettiğini açıklamaz. Bu durumda, rüya görmek gibi üçüncü bir alternatiften çok, rüyasız bir uyku veya rahatsız edici uyarımların devreye girmesi halinde uykudan uyanmak tek yararlı tepki olarak gözükecektir.

(2) Tersine, rüyalarda ruhsal etkinlikte bir azalma, bağlantılarda bir gevşeme ve erişilebilir malzemede bir zayıflama olduğunu öngören teoriler vardır. Bu teorilerin rüyalara örneğin Delboeuf tarafından öngörülenlerden oldukça farklı özellikler atfetmesi gerekir. Bu teorilere göre uykunun zihin üzerinde çok kapsamlı bir etkisi vardır; bu sadece zihnin dış dünyaya kapanması değildir; bu daha çok zihinsel [ruhsal] mekânizmaya müdahale ederek onu geçici olarak devre dışı bırakır. Psikiyatri alanından bir benzetme yapacak olursam, ilk teori grubu uykuyu paranoya modeline dayanarak yorumlarken, ikinci grup rüyaları zihinsel kusura veya karışıklık durumlarına benzetir.

Uyku tarafından felç edilmesinden ötürü ruhsal etkinliğin sadece küçük bir bölümünün rüyalarda dile geldiğini savunan teori, tıbbi yazarlar ve genelde bilim dünyasında çok daha popülerdir. Rüyaların açıklanmasına yönelik genel bir ilginin varolduğu varsayıldığı ölçüde bu, egemen teori olarak tanımlanabilir. Bu teorinin, rüyaların açıklanmasına giden yoldaki en büyük engelden —rüyalardaki çelişkileri ele almanın zorluğundan— ne kadar kolay kaçındığı söylenecektir. Bu teori rüyaları kısmi bir uyanmanın, Herbart'ın rüyalara ilişkin bir ifadesinden (1892, [307]) alıntı yapacak olursak, "tedrici, kısmi ve aynı zamanda son derece anormal bir uyanma" olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla bu teori, rüyalardaki ruhsal işleyişin etkinlik derecesindeki ara sıra görülen saçmalığın açığa vurduğu etkisizlikten, tam yoğunlaşmış zihinsel işleyişe kadar uzanan değişkenlikleri açıklamak için, tam uyanık durumla sonuçlanan ve her an artan bir dizi uyanıklık koşulundan yararlanabilir. [Bkz. sf. 267.]

Fizyolojik terimlerle yapılan bir açıklamadan vazgeçemeyenler veya bu terimlerle yapılan bir açıklamayı daha bilimsel bulanlar, istedikleri şeyi Binz'de (1878, 43) bulacaklardır: "Bu (uyuşukluk) durumu sabahın erken saatlerinde, ama ancak aşama aşama ortadan kalkar. Beyin albümininde biriken yorgunluk maddeleri yavaş yavaş azalır; kesintisiz devam eden kan akışıyla bu maddeler giderek daha çok ayrışır veya atılır. Uyuşukluk durumu henüz varlığını korurken, şurada burada ayrı hücre grupları uyanmaya başlar. *Bu ayrı hücre gruplarının tecrit edilmiş çalışması*, beynin çağrışım sürecini yöneten diğer kısımlarının kontrolünden geçmeksizin bulanık bilincimizin önünde belirir. Üretilen ve çoğunlukla yakın geçmişin nesnel izlenimlerine karşılık gelen imajların, tutarsız ve düzensiz bir tarzda birbirine yapışmasının nedeni işte budur. Serbest kalan beyin

hücrelerinin sayısı sürekli artar ve rüyalardaki anlamsızlık buna uygun olarak azalır."

Rüya görmenin eksik, kısmi bir uyanıklık durumu olduğunu söyleyen bu görüşün, her çağdaş fizyologun veya felsefecinin yazılarında bulunacağına kuşku yok. Buna ilişkin en ayrıntılı sunuyu Maury [1878, 6] yapmıştır. Sık sık sanki yazar, uyanıklık ve uyuma durumunun bir anatomik bölgeden diğerine kaydırılabildiğini, her anatomik bölgenin belli bir ruhsal işlevle ilişkili olduğunu hayal ediyormuş gibi gelir. Bu noktada kısmi uyanma teorisi doğrulansa bile, ayrıntılarının tartışmaya açık kalacağını belirtmekle yetineceğim.

Bu görüşte doğal olarak rüya görmeye bir işlev yüklemeye yer yoktur. rüyaların konumu ve anlamı konusunda bundan çıkan mantıksal sonuç Binz (1878, 35) tarafından doğru olarak ortaya konmuştur: "Gözlenen her olgu bizi rüyaların her olayda yararsız ve birçok olayda açıkça patolojik olan *bedensel* süreçler olarak tanımlanması gerektiği sonucuna varmaya zorlamaktadır..."

Binz'in kendisi tarafından italik yazılan "bedensel" teriminin rüyalara uygulanmasının birden çok anlamı vardır. Her şeyden önce bu, toksik maddeler kullanarak rüyaları deneysel olarak yaratma konusunu inceleyen Binz'e özellikle inandırıcı gelen bir rüya *kökenine* gönderme yapar. Çünkü bu tür teorilerde rüyaların başlamasını bedensel nedenlerle olabildiğince sınırlama eğilimi vardır. En uç haliyle bu görüş şöyle gelişir. Bütün uyarımları devre dışı bırakarak uykuya daldıktan sonra, sabaha kadar rüya görmemize gerek de, fırsat da yoktur, buna karşılık yeni uyarımların etkisiyle tedrici uyanma süreci rüya görme olgusunda kendini gösterebilir. Ama uykumuzu uyarımlardan arındırmak pratik değildir; dışarıdan, içeriden, hatta vücudunun uyanıkken farkına bile varmadığı kısımlarından gelen bu

uyarımlar —tıpkı Mephistopheles'in şikayetçi olduğu yaşam tohumları gibi[1]— uyuyan kişiyi her yandan kuşatır. Böylece uyku rahatsız olur; ilk önce zihnin bir köşesi sarsılarak uyanır, sonra bir başka köşesi; zihin kısa bir an için uyanık kısmıyla çalışır, daha sonra tekrar uykuya dalmaktan hoşnut olur. Rüyalar, bir uyarımın uykuda yarattığı rahatsızlığa verilen ve oldukça gereksiz olan bir tepkidir.

Ama —her şey söylenip yapıldıktan sonra zihnin bir işlevi olarak kalan— rüya görmenin, bedensel bir süreç olarak tanımlanmasının başka bir anlamı daha vardır. Bu yaklaşımın amacı, rüyaların ruhsal süreçler olarak sınıflandırmaya değmez olduğunu göstermektir. Rüya görme sık sık, "müzikten zerre kadar anlamayan birisinin on parmağının piyanonun tuşları üzerinde gezinmesiyle" kıyaslanmıştır [Strümpell, 1877, 84; bkz. sf. 317]; bu benzerlik ayrıca genellikle pozitif bilim temsilcilerinin rüya görme konusundaki kanılarını da gösterir. Bu görüşe göre rüya, kesinlikle yorumlanamayacak bir şeydir; çünkü müzikten anlamayan birisinin on parmağının bir müzik parçası çalması mümkün mü?

Uzak geçmişte bile kısmi uyanma teorisi eleştiriden uzak değildi. Örneğin Burdach (1838, 508) şöyle yazıyor: "Rüyaların kısmi bir uyanma olduğu söylendiği zaman bu her şeyden önce uyanıklığa da, uyumaya da hiçbir ışık tutmaz ve ikinci olarak da rüyalarda bazı ruhsal güçlerin aktif olmasına karşılık diğerlerinin durmuş olmasından başka bir şey söylemez. Ama bu türden bir değişkenlik yaşamın her anında baş gösterir."

1 [Faust ile ilk konuşmasında (Kısım I, Perde 3), Mephistopheles ortaya çıkan binlerce yeni yaşam tohumunun, yıkıcı çalışmalarını sürekli engellediğinden yakınır. Freud, bu pasajın tamamını *Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları*'nın VI. Bölümündeki bir dipnotta aktarmıştır (1930a, ÖFD., 13.]

Rüyaları bedensel bir süreç olarak değerlendiren bu egemen teori, ilk kez Robert tarafından 1886'da ortaya atılan çok ilginç bir hipotezin altını çizer. Rüya görmenin bir işlevi, yararcı bir amacı olduğunu öngörebildiği için bu hipotez özellikle caziptir. Robert, rüya malzemelerini incelerken ele aldığımız iki gözlemi (bkz. sf. 77), yani en önemsiz gündelik izlenimleri sık sık rüyamızda görmemize karşılık önemli günlük meşguliyetlerimizi rüyalarımıza çok ender taşımamızı teorisine temel yapmıştır. Robert (1886, 10), enikonu düşündüğümüz şeylerin hiçbir zaman rüya başlatıcıları olmamasının, buna karşılık sadece zihnimizde eksik bir biçimde bulunan veya sadece düşüncelerimizin geçerken dokunduğu şeylerin rüya başlatıcıları olmasının evrensel bir geçerliliği olduğunu iddia ediyor: "Rüyaları açıklamanın genellikle imkânsız olmasının nedeni, bir gün öncesinde rüyayı görenin dikkatini yeterince çekmemiş olan duyusal izlenimlerden kaynaklanmalarıdır." [Age., 19-20.] Dolayısıyla bir izlenimin rüyaya girip girmeyeceğini belirleyen koşul, izlenim üzerinde çalışma sürecinin kesintiye uğrayıp uğramadığı veya bu izlenimin üzerinde çalışılmayı gerektirmeyecek kadar önemsiz olup olmadığıdır.

Robert rüyaları "ruhsal tepkimizde farkına vardığımız bedensel bir boşaltma süreci" olarak tanımlıyor. [Age., 9.] rüyalar doğum anında boğulan düşüncelerin boşaltılmasıdır. "Rüya görme yeteneğinden yoksun bırakılan bir insan zamanla ruhsal açıdan altüst olacaktır, çünkü çok miktarda eksik, üzerinde çalışılmamış düşünce ve gereksiz izlenimler beyninde birikecek ve tamamlanmış bütünlükler olarak belleğine asimile edilmesi gereken düşünceleri mutlaka boğacaklardır." [Age., 10.] Rüyalar, aşırı yüklenen beyin için bir emniyet supabı olarak çalışır. Rüyaların, iyileştirme ve rahatlatma gücü vardır. (Age., 32.)

Rüyalarda baş gösteren fikirlerin nasıl olup da zihni rahatlattığını sorsaydık Robert'i yanlış anlamış olurduk. Robert'in, rüya malzemesinin bu iki özelliğine dayanarak, *bedensel* bir süreç olarak değersiz izlenimlerin uyku sırasında şu veya bu yolla boşaltıldığı ve rüya görmenin özel bir tür ruhsal süreç değil, sadece bu boşaltma konusunda aldığımız bilgi olduğu sonucuna varmaktan başka bir şey yapmadığı açıktır. Ayrıca geceleyin zihinde olan tek şey boşaltma değildir. Robert'in kendisi de buna ek olarak bir gün öncesinde ortaya çıkan düşüncelerin üzerinde çalışıldığını ve "özümsenmeyen düşüncelerin boşaltılmayan parçalarının, hayal gücünden ödünç alınan düşünce bağlarıyla bir bütün içinde toplandığını ve böylece zararsız hayali bir görüntü olarak belleğe eklendiğini" söylüyor. (Age., 23.)

Ama rüya *kaynaklarının* yapısına ilişkin değerlendirmesi açısından Robert'in teorisi egemen teorinin tam karşıtıdır. Egemen teoriye göre zihnin dış ve iç duyusal uyarımlarla sürekli uyandırılmaması halinde rüya görme diye bir şey söz konusu olmayacaktır. Robert'e göre ise rüya görme dürtüsü, zihnin [ruhsal yapının] kendi içinde —aşırı yüklenmesi ve rahatlamaya ihtiyaç duyması olgusunda— ortaya çıkmaktadır; ve kusursuz bir mantık yürüterek, bedensel koşullardan gelen nedenlerin, rüyaların belirlenmesinde tali bir rol oynadığı ve uyanık bilinçten alınarak rüyaların inşasında kullanılan malzemenin bulunmadığı bir zihinde bu nedenlerin rüya yaratamayacağı sonucuna varır. Yaptığı tek sınırlama, rüyalarda zihnin derinliklerinden gelen fantazi imajlarının, sinirsel uyarımlarla ortaya çıkabileceğini kabul etmekten ibarettir. (Age., 48.) Dolayısıyla Robert rüyaların bedensel olaylara tamamen bağımlı olduğunu düşünmüyor. Yine de ona göre rüyalar ruhsal süreçler değildir, uyanık yaşamın ruhsal süreçleri arasında yerleri yoktur; bunlar her gece

ruhsal [zihinsel] etkinlikle ilgili aygıtta baş gösteren bedensel süreçlerdir ve bu aygıtı aşırı gerilimden kurtarmak —veya benzetmeyi değiştirecek olursak— zihnin çöpçüleri olarak hareket etmek gibi bir işlevleri vardır.[1]

Yves Delage adında bir başka yazar da teorisini, rüyaların malzeme seçiminin su yüzüne çıkardığı aynı özelliklerine dayandırıyor; aynı şeye ilişkin görüşündeki küçücük bir değişikliğin, çok farklı sonuçlara varmasına nasıl yol açtığını görmek aydınlatıcıdır.

Delage (1891, [41]) bize, gün boyunca düşüncelerimizi tamamen meşgul eden bir şeyin rüyasını *görmediğimiz*, ya da diğer günlük uğraşlarımızda arka plana çekilinceye kadar görmediğimiz gerçeğini, sevdiği birisinin ölümü nedeniyle şahsen yaşadığını anlatır. Diğer insanlarda yaptığı incelemeler bu olgunun genel doğruluğunu kanıtlamıştır. Genel geçerliliğinin kanıtlanması açısından evli genç çiftlerin rüyaları üzerinde ilginç gözlemler yapar: "S'ils ont été fortement épris, presque jamais ils n'ont rêvé l'un de l'autre avant le mariage ou pendant la lune de miel; et s'ils ont rêvé d'amour c'est pour être infidèles avek quelque personne indifférente ou odieuse."[2] [Age., 41.] O halde neyin rüyasını görürüz? Delage rüyalarımızda gördüğümüz malzemeyi önceki günün ve daha eskilerin parçalarından ve kalıntılarından ibaret olarak tanımlar. İlk bakışta rüya yaşamımızın bir eseri gibi değerlendirmeye yatkın olsak da, daha yakından

1 [Robert'in teorisi sf. 248 n., 264 ve 735'te tekrar tartışılıyor. *Histeri Üzerine İncelemeler* (Breuer ve Freud, 1895, ÖFD., 3) adlı çalışmadaki elinizdeki cildin editörlük girişinde sözü edilen bir dipnotta Freud, rüyaların üretimindeki iki temel etkenden birisi olarak tanımladığı Robert'in bu teorisini kabul etmiştir.]

2 [Eğer birbirlerine derin bir aşk besliyorlarsa, evliliklerinden önce veya balayı sırasında rüyalarında birbirlerini hemen hiç görmezler; ve eğer erotik rüya görürlerse, bu rüyalarda âşıklarını ilgisiz veya itici bir insanla aldatırlar."]

incelendiği zaman rüyalarımızda ortaya çıkan her şeyin [zaten yaşanmış olan malzemelerin] farkedilmeyen yeniden üretimi —"souvenir inconscient"[1] olduğu anlaşılır. Ama bu düşünsel malzemenin ortak bir özelliği vardır: Bu, duyularımızı zihnimizden daha çok etkilemiş olabilecek izlenimlerden, ya da ortaya çıktıktan hemen sonra dikkatimizin başka yöne kaydığı izlenimlerden kaynaklanır. Bir izlenim ne kadar az bilinçli ve aynı zamanda da ne kadar güçlüyse, bir sonraki rüyada rol oynama ihtimali de o kadar fazladır.

Burada özünde Roberts tarafından vurgulanan aynı iki izlenim kategorisiyle karşı karşıyayız: Önemsiz olanlar ve ele alınmamış olanlar. Ama Delage duruma farklı bir açıdan yaklaşır, çünkü bu izlenimlerin, önemsiz oldukları için değil, ele alınmadıkları için rüya yaratabildiğini savunur. Bir anlamda önemsiz izlenimlerin de tamamen ele alınmadığı [aşılmadığı] doğrudur; taze olan bu izlenimler, uyku sırasında bırakılan "*autant de ressorts tendus*"tur.[2] Rüyalarda, üzerinde çalışma sürecinde işaretlenen veya kasıtlı olarak baskı altında tutulan güçlü bir izlenim, zayıf olan ve neredeyse hiç farkedilmeyen bir izlenimden daha çok rol oynayacaktır. Ketlenme ve baskı altına alınma nedeniyle gün boyunca depolanan ruhsal enerji geceleyin rüyaların güdü gücü olacaktır. Baskı altına alınan ruhsal malzeme rüyalarda su yüzüne çıkar. [Age., 1891, 43.][3]

1 ["Bilinçsiz bellek."]

2 ["sıkıştırılmış yaylardır."]

3 [1909 *tarihli dipnot*:] Anatole France, *Le lys rouge*'de aynı görüşü dile getirir: "Ce que nous voyons la nuit, ce sont les restes malheureux de ce que nous avons négligé dans la veille. Le rêve est souvent la revanche des choses qu'on méprise ou le reproche des êtres abandonnés." ["Gece gördüklerimiz, önceki gün ihmal ettiklerimizin sefil kalıntılarıdır. Çoğu kez rüya, küçümsediklerimizin bir intikamı veya terk ettiklerimizin bir sitemidir."]

Ne yazık ki Delage bu noktada düşünce zincirini keser. Rüyalarda bağımsız ruhsal etkinliğe sadece en küçük payı atfedebilir; ve bu nedenle teorisini, beynin kısmi uyanışını savunan egemen teoriyle aynı çizgiye çeker: "En somme le rêve est le produit de la pensée errante, sans but et sans direction, se fixant successivement sur le souvenirs, qui ont gradé assez d'intensité pour se placer sur sa route et l'arrêter au passage, établissant entre eux un lien tantôt faible et indécis, tantôt plus fort et plus serré, selon que l'activité actuelle du cerveau est plus ou moins abolie par le sommeil." [Age., 46.][1]

(3) Rüya gören zihne, uyanık yaşamda büyük ölçüde veya tamamen yoksun olduğu bir yetenekle özgün ruhsal etkinlikleri yerine getirme yeteneği ve eğilimi atfeden teorileri üçüncü bir grupta toplayabiliriz. Bu yeteneklerin eyleme aktarılması rüya görmeye genellikle yararcı bir işlev yükler. Daha önceki psikoloji yazarlarının rüyalar konusundaki değerlendirmelerinin çoğunluğu bu gruba girer. Yine de Burdach'tan (1838, 512) bir cümle aktarmam yeterli olacaktır. Rüya görmenin, "zihnin bireyselliğin gücüyle sınırlanmayan, öz-bilinçle kesintiye uğratılmayan ve kendine yeterlilikle [kişinin kendi iradesiyle] yönlendirilmeyen, ancak duyu merkezlerinin serbest çalışan canlılığı olan doğal bir etkinliği" olduğunu yazıyor.

Kendi güçlerini özgürce kullanan zihnin bu şöleninin Burdach ve diğerleri tarafından zihnin tazelendiği ve günün çalışması için yeni güç topladığı —aslında kısa bir tatil yaptığı— durum olarak değerlendirildiği açıktır. Örneğin Burdach [age., 514]

1 ["Özetle rüyalar, yolunu kesip seyrini değiştirecek güce sahip anılara bağlanarak amaçsız veya yönelimsiz gezinen ve beyin etkinliğinin o anda uykuyla şu veya bu ölçüde ortadan kalkmasına bağlı olarak bu anıları bazen zayıf ve belirsiz, bazen güçlü ve yakın bir bağla birbirine bağlayan düşüncenin bir ürünüdür."]

şair Novalis'in rüyalar alemini öven büyüleyici sözlerini onaylayarak aktarır: "Rüyalar yaşamın can sıkıcı tekdüzeliğine karşı bir kalkandır; hayal gücünü zincirlerinden kurtararak, gündelik varoluşun bütün görüntülerini karışıklığa gömüp erişkin insanın hiç bitmeyen ciddiyetini bir çocuğun neşeli oyunuyla keser. Rüyalar olmasaydı elbette çok çabuk yaşlanırdık; bu nedenle bunlara —belki gökten inen bir armağan gözüyle olmasa da— değerli bir dinleniş, mezara giden yolda bize eşlik eden dost canlısı bir arkadaş gözüyle bakabiliriz." [*Heinrich von Ofterdingen* (1802, Kısım I, Bölüm 1.]

Purkinje (1846, 456) rüyaların tazeleyici ve iyileştirici işlevini daha bir ısrarla tanımlamıştır: "Bu işlevler özellikle üretken rüyalarla yerine getirilir. Bunlar hayal gücü için kolay bir oyundur ve gündelik işlerle hiçbir bağlantısı yoktur. Zihin, uyanık yaşamın gerilimlerini uzatmayı hiç arzulamaz; bunları gidermeye ve bunlardan kurtulmaya çalışır. Uyanıklık koşullarının tersi koşullar yaratır; üzüntüyü neşeyle, tasaları umutla ve mutlu ve eğlenceli görüntülerle, nefreti sevgiyle ve dostlukla, korkuyu cesaret ve öngörüyle iyileştirir; inanç ve sağlam imanla kuşkuları dindirir, boş beklentileri gerçekleştirir. Gün boyunca sürekli olarak tekrar tekrar açılan ruhun yaralarından birçoğunu, bunları örten ve yeni yaralardan koruyan uykuyla iyileştirir. Zamanın iyileştirici etkisi kısmen buna dayanır." Uykunun, ruhsal [zihinsel] etkinlikler üzerinde yararlı bir etkisi olduğuna hepimiz inanırız; toplumsal aklın bulanık işleyişi de rüyanın, uykunun yararlarını göstermesinin yollarından birisi olduğu inancından vazgeçmeyi reddeder.

Rüya görmeyi zihnin sadece uyku durumunda özgür ifade yeteneği kazanan özel bir etkinliği olarak açıklamaya yönelik en özgün ve kapsamlı yaklaşım, Scherner tarafından 1861'de ortaya konmuştur. Kitabı gösterişli ve son derecede akıcı bir tarz-

da yazılmış ve yazarın tutkusunu paylaşmayan herkesi mutlaka itecek olan neredeyse sarhoş edici bir coşkuyla esinlenmiştir. Kitap, içeriğinin analizinin önüne öylesine zorluklar çıkarır ki felsefeci Volkelt'in yaptığı Scherner'in doktrininin kısa bir sunusunu bulmak bizi rahatlatır. "Bu mistik kümelerinden, bu ihtişam ve parıltı bulutlarından şimşeği andıran düşündürücü anlam huzmeleri yayılır. Ama bunlar felsefecinin yolunu aydınlatmaz." Scherner'in yazılarını kendi öğrencisi bile işte bu terimlerle yargılıyor. [Volkelt, 1875, 29.]

Scherner, zihnin yeteneklerinin rüya yaşamında da azalmadan devam ettiğine inananlardan değildir. Kendisi de [Volkelt'in sözleriyle (age., 30)] egonun merkezi çekirdeğinin —kendiliğinden enerjisinin— rüyalarda sinir gücünden nasıl yoksun kaldığını, bu merkezsizleşmenin sonucu olarak algı, duygu, irade ve düşünme süreçlerinin nasıl değiştiğini ve bu ruhsal işlevlerden geriye kalanların artık gerçek zihinsel yapıya sahip süreçler olmaktan çıkıp nasıl salt birer mekânizmaya dönüştüğünü gösterir. Ama buna tezatlık içinde, "hayal gücü" olarak tanımlanabilecek olan ve mantığın ve hafifletici denetimin egemenliğinden kurtulan zihinsel etkinlik sınırsız bir egemenlik konumuna sıçrar. Rüyada hayal gücünün, inşa malzemesi olarak son zamanların uyanık yaşam anılarından yararlanmasına rağmen, bunları uyanık yaşamınkilere en uzak bir benzerlik bile göstermeyen yapılara dönüştürür; rüyalarda sadece yeniden üretici değil, ayrıca *yaratıcı* güçlere de sahip olduğunu gösterir. [Age., 31.] Rüyalara özgün özelliklerini kazandıran şey bunun nitelikleridir. *Aşırı, abartılı ve olağandışı* olan şeyleri tercih eder. Ama aynı zamanda, düşünce kategorilerinin engellerinden kurtulduğu için çeviklik, esneklik ve beceriklilik kazanır. Narin duygu tonlarına ve tutkulu coşkulara çok ince bir duyarlılığı vardır ve iç yaşamımızı

dışsal plastik resimlerle anında birleştirir. Hayal gücü rüyalarda kavramsal konuşma gücüne sahip değildir. Söyleyeceklerini görsel malzemeyle söylemek zorundadır ve hafifletici bir etki uygulayacak kavramlar da olmadığı için görsel biçimden tamamen ve güçlü bir tarzda yararlanır. Dolayısıyla ne kadar net olursa olsun dili dağınık, beceriksiz ve acemicedir. Bir nesneyi kendi gerçek imajıyla temsil etmekten hoşlanmaması, bunun yerine nesnenin özelliklerinden temsil etmeye çalıştığı sadece birisini dile getirecek dışsal bir imajı tercih etmesi, dilinin netliğine özellikle zarar verir. Burada hayal gücünün "sembolleştirme etkinliğiyle" karşı karşıyayız... [Age., 32.] Çok önemli bir başka nokta da rüyada hayal gücünün şeyleri hiçbir zaman tam olarak ifade etmemesi, sadece en kaba haliyle bir taslak olarak sunmasıdır. Bu nedenle resimleri esinlenmiş taslaklara benzer. Ne var ki bir nesnenin salt temsiliyle kalmaz; rüya egosunu nesneyle şu veya bu ölçüde ilişkilendirmeye ve böylece bir *olay* yaratmaya yönelik içsel bir zorunluluğun etkisi altındadır. Örneğin görsel bir uyarımın neden olduğu bir rüyada sokaktaki altın sikkeler temsil edilecektir; rüyayı gören ise sevinçle bu altınları toplayıp gidecektir. [Age., 33.]

Scherner'e göre rüyadaki hayal gücünün sanatsal çalışmasında kullandığı malzeme, gündüzün çok bulanık olan organik bedensel uyarımlar tarafından sağlanır. (Bkz. sf. 95.) Dolayısıyla Scherner'in ortaya koyduğu aşırı fantastik hipotez ile diğer açılardan karşıt kutuplarda yer alan Wundt'un ve diğer fizyologların hak etmedikleri ölçüde makul gözüken doktrinleri, rüyaların kaynaklarına ve başlatıcılarına ilişkin teorileri açısından tamamen aynı noktada kesişmektedir. Ne var ki fizyolojik görüşe göre iç bedensel uyarımlara yönelik ruhsal tepki, bu uyarımlara uygun bazı düşüncelerin kamçılanmasıyla tüketilmektedir; bu

düşünceler çağrışım yoluyla daha başka düşüncelere yol açmakta ve ruhsal olayların akışı bu noktada kesiliyor gibi gözükmektedir. Öte yandan Scherner'e göre bedensel uyarımlar, zihne, yaratıcı amaçlarla kullanabileceği malzemeyi sağlamaktan öte bir şey yapmamaktadır. Scherner'e göre rüyaların oluşumu, diğer yazarların rüyanın bittiğini düşündüğü noktada başlamaktadır.

Rüya hayalinin bedensel uyarımlara yaptığı şeyin, yararlı bir amaca hizmet ettiği elbette düşünülemez. Bunlarla oynar, söz konusu rüyanın uyarımlarının ortaya çıktığı organik kaynakları bir tür plastik sembolizmle görselleştirir. Scherner —burada Volkelt [1875, 37] ve diğerleri onu izlemeyi reddetse de— rüya hayalinin, organizmayı bir bütün olarak —yani bir ev olarak— temsil etme konusunda belli bir tarzı tercih ettiği kanısındadır. Ama bereket versin ki sadece bu temsil yöntemiyle sınırlı gibi değildir. Öte yandan tek bir organı göstermek için bir dizi evden yararlanabilir; örneğin evlerin bulunduğu çok uzun bir sokak bağırsaklardan gelen bir uyarımı temsil edebilir. Evin farklı kısımları vücudun farklı kısımlarını temsil eder; örneğin baş ağrısının neden olduğu bir rüyada bir odanın tiksinti verici, kurbağaya benzer örümceklerle kaplı tavanı, kişinin başını temsil edilebilir. [Age., 33.]

Bu ev sembolünü bir yana bırakacak olursak, bir dizi başka şey de vücudun, rüya uyarımının kaynaklandığı kısımlarını temsil etmek için kullanılabilir. "Örneğin soluklanan akciğer sembolik olarak, gürül gürül yanan bir ocakla; kalp boş kutularla veya sepetlerle, mesane yuvarlak, çanta biçimli nesnelerle veya daha genel olarak boş nesnelerle temsil edilecektir. Erkek cinsel organlarından gelen uyarımların neden olduğu bir rüya, kişinin rüyasında sokakta klarnetin üst parçasını, piponun ağız kısmını, ya da bir kürk parçasını bulduğunu görmesine yol açа-

bilir. Burada klarnet ve pipo erkeklik organının şeklini, kürk ise etek kıllarını temsil eder. Kadındaki cinsel bir rüya durumunda kalçaların birleştiği dar bölge, evlerle çevrili dar bir avluyla, vajina ise bu avludan geçen yumuşak, kişinin belki de bir beyden bir mektup almak için boydan boya geçmek zorunda olduğu kaygan ve çok dar bir patikayla temsil edilebilir." (Age., 34.) Bu türden bedensel uyarımlı rüyaların sonunda rüya hayalinin sık sık, söz konusu organı veya işlevini açıkça göstererek deyiş yerindeyse örtüsünü indirmesi özellikle önemlidir. Örneğin "diş uyarımlı" bir rüya genellikle kişinin kendini rüyasında dişlerinden birisini çıkarırken görmesiyle noktalanır. [Age., 35.]

Ancak rüya hayali dikkatini sadece uyarıcı organın *biçimine* yöneltmeyebilir; aynı şekilde bu organda bulunan maddeyi de sembolize eder. Bu yolla bağırsak uyarımlı bir rüya, kişinin rüyasında çamurlu sokaklardan geçmesine, ya da idrar yolları uyarımlı bir rüya köpüklü bir akıntıya girmesine yol açabilir. Ya da bu haliyle uyarım, yarattığı heyecanın doğası, ya da arzuladığı nesne de sembolik olarak temsil edilebilir. Veya rüya egosu kendi durumunun sembolleriyle somut ilişkilere girebilir; örneğin acı verici uyarımlar durumunda kişi rüyasında azgın köpeklerle veya vahşi boğalarla umutsuz bir mücadeleye girmiş olabilir; cinsel rüya gören bir kadın rüyasında çıplak erkekler tarafından takip edildiğini görebilir. [Age., 35.] Kullandığı çok çeşitli araçların dışında hayal gücünün sembolleştirme etkinliği her rüyadaki merkezi güç olarak kalır. [Age., 36.] Volkelt kitabında bu hayal gücünün doğasına daha derinlemesine girmeye ve burada felsefi bir düşünce sistemine yer vermeye çalışmıştır. Ama güzel ve duyarlı bir tarzda kaleme alınmış olmasına rağmen, felsefenin kavramsal yorumlarını sempatetik düzeyde kavrayacak bir eğitimden geçmiş olmayanların anlayamayacağı kadar zordur.

Scherner'in sembolleştirici hayal gücüne bağlanabilecek yararcı bir işlev söz konusu değildir. Zihin, uykusunda kendisini rahatsız eden uyarımlarla oynar. Bunlarla muzipçe oynadığı da düşünülebilir. Ama ayrıca yapısındaki bariz keyfilikten ve araştırma kurallarının tamamını hiçe saymasından ötürü, Scherner'in rüya teorisine ilişkin ayrıntılı incelememin yararlı bir amacı olup olmayacağı da sorulabilir. Buna cevap olarak Scherner'in teorisini incelemeden bir kenara atan kibre karşı çıkabilirim. Teorisi, rüyaların, bunları büyük bir dikkatle inceleyen ve zihnin bulanık şeylerini inceleme konusunda büyük bir kişisel yeteneğe sahip gibi gözüken birisi üzerinde bıraktığı izlenimler temelinde inşa edilmiştir. Ayrıca bu teori, binlerce yıl boyunca insanlık tarafından bir bilmece, ayrıca kendi içinde ve sonuçlarıyla kuşkusuz önemli olarak değerlendirilen bir konuyu —pozitif bilimin (halk arasındaki inanışın tam karşıtı olarak) anlamını veya önemini reddetme çabasının dışında kendisinin de itiraf ettiği gibi hiçbir katkıda bulunmadığı bir konuyu— ele almaktadır. Son olarak, rüyaları açıklama çabasında fantastik olmaktan kaçınmanın kolay olmadığını dürüstçe söyleyebiliriz. Ganglion hücreleri de fantastik olabilir. Uyanmanın şafağının, serebral korteksteki uyuyan hücreler kütlesini nasıl çaldığını anlatan Binz gibi aklı başında ve ampirik bir araştırmacıdan yaptığım sayfa 147'deki alıntı, Scherner'in yorumlama çabalarından daha az fantastik —ve daha az imkânsız— değildir. Scherner'in çabalarının arkasında, belli belirsiz algılanmış olmasına ve bir rüya teorisine tipik özelliğini kazandıracak olan evrensellikten yoksun olmasına rağmen, bir gerçeklik unsuru bulunduğunu gösterebilmeyi umuyorum. Bu arada Scherner'in teorisi ile tıbbi teori arasındaki bir kıyaslama, bugün bile rüya yaşamı konusundaki açıklamaların açıkça gidip geldiği uçları gösterecektir.

(H)
RÜYALARLA RUH HASTALIKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Rüyalarla ruh hastaları arasındaki ilişkilerden söz ederken üç şeyi göz önüne alabiliriz: (1) bir rüya psikotik bir durumu temsil ettiği, başlattığı, ya da bu durumdan geriye kalan bir şey olarak ortaya çıktığı zaman olduğu gibi, kökensel ve kliniksel bağlantılar; (2) ruh hastalığı olaylarında rüya yaşamının maruz kaldığı değişiklikler; ve (3) rüyalarla psikozlar arasındaki yapısal ilişkiler, özünde akraba olduklarına dikkati çeken benzetmeler. Spitta [1882, 196 ve 319], Radestock [1879, 217], Maury [1878, 124] ve Tissié [1898, 77] tarafından toplanan kaynakçalar, eski zamanlarda tıbbi yazarlar arasında gözde bir konu olan iki olgu grubu arasındaki bu çeşitli ilişkilerin bugün de gözde bir konu olduğunu gösterir. Son zamanlarda Sante de Sanctis de dikkatini bu konuya yöneltmiştir.[1] Tezim açısından bu önemli soruna değinmekle yetinmem yeterli olacaktır.

1 [1914 *tarihli dipnot:*] Bu ilişkileri ele alan son dönem yazarları arasında Féré [1887], Ideler [1853], Lasègue [1881], Pichon [1896], Régis [1894], Vespa [1897], Giessler [1888 vd.], Kazowsky [1901], Pachantoni [1909] ve diğerleri sayılabilir.

Rüyalarla psikozlar arasındaki kliniksel ve kökensel bağlantılar konusunda örnek olarak aşağıdaki gözlemler verilebilir. Krauss [1858, 619] tarafından aktarılan Hohnbaum [1830, 124], birçok olayda kuruntulu deliliğin ilk patlak verişinin kaygılı veya ürkütücü bir rüyadan kaynaklandığını ve ağır basan fikrin rüyayla ilişkili olduğunu söylüyor. Santa de Sanctis de paranoya olaylarında benzer gözlemler ortaya koyarak bunlardan bazılarında rüyanın "vraie cause déterminate de la folie"[1] olduğunu belirtir. Sanctis, psikozların kuruntulu malzemeyi gün ışığına çıkaran etkili bir rüyayla tek hamlede baş gösterebildiği gibi, bir miktar kuşkunun üstesinden gelmesi gereken bir dizi rüyayla yavaş yavaş da gelişebileceğini söylüyor. Elindeki olaylardan birisinde belirleyici rüyadan sonra hafif histeri nöbetleri ve daha sonra kaygılı melankoli rahatsızlığı ortaya çıkmış. Féré [1886] (aktaran Tissié, 1898, [78]) histerik felçle sonuçlanan bir rüya bildirmiştir. Bu olaylarda rüyalar, ruh hastalığının kökeni olarak gösterilir; ama ruh hastalığının ilk kez rüya yaşamında belirdiğini, yani ilk önce rüyada patlak verdiğini söylememiz de yanlış olmaz. Diğer bazı örneklerde patolojik semptomlar rüya yaşamıyla sınırlı kalmıştır, ya da psikoz rüya yaşamıyla sınırlanmıştır. Örneğin Thomayer (1896) epilepsi nöbetlerinin eşdeğerleri olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşündüğü bazı kaygı rüyalarına dikkati çeker. Allison [1868] (aktaran Radestock, 1879, [225]), hastanın gün boyunca tamamen sağlıklı göründüğü, ama geceleri düzenli olarak halusinasyonlara, delilik nöbetlerine, vs. girdiği bir "gece deliliğinden" söz etmiştir. De Sanctis [1899, 226] (alkolik bir hastanın, paranoya eşdeğeri olan ve karısını sadakatsizlikle suçlayan sesleri temsil eden bir rüyası) ve Tissié benzer gözlemler bildirmiştir. Tissié (1898, [147]), ku-

1 ["Deliliğin gerçek belirleyici nedeni."]

runtulu önermelere dayalı davranışlar ve saplantılı dürtüler gibi patolojik yapıdaki bazı edimlerin, rüyalardan kaynaklandığı bol miktarda yeni örnek verir. Guislain [1833] uykunun yerini periyodik bir deliliğin aldığı bir olay anlatır.

Doktorların bir gün dikkatlerini rüya psikolojisinin yanı sıra rüya *psikopatolojisine* de yöneltmek zorunda kalacaklarına kuşku yok.

İyileşen ruh hastalıkları olaylarında sık sık, işleyişin gün boyunca normal olmasına rağmen rüya yaşamının hâlâ psikozun etkisi altında olduğu açıkça gözlenebilir. Krauss'a (1859, 270) göre George ilk önce bu gerçeğe dikkati çekmiştir. Tissié [1898, 89] tarafından aktarılan Macario [1847], tam iyileştikten sonra rüyalarında hâlâ hastalığının tipik özellikleri olan düşüncelerin uçuşuna ve şiddetli tutkulara maruz kalan manik bir hastadan söz eder.

Kronik psikozlar sırasında rüya yaşamında baş gösteren değişmeler konusunda bugüne kadar çok az araştırma yapılmıştır.[1] Öte yandan dikkatler uzun zaman önce rüyalarla ruh hastalıkları arasındaki altta yatan ve dışavurumlarındaki benzerliklerle su yüzüne çıkan akrabalığa yönelmiştir. Maury (1878, 124) bunlardan ilk söz eden kişinin Cabanis (1802) olduğunu ve bunu Lélut [1852], J. Moreau (1855) ve özellikle de felsefeci Maine de Brian'ın [1834, 111] izlediğini söylüyor. Kıyaslamanın daha da eskilere gittiğine kuşku yok. Radestock (1879, 217), rüyalarla delilik arasında benzerlik kuran bir dizi alıntı yaparak bu konuyu ele almıştır. Kant şöyle yazıyor [1764]: "Deli, uyanıkken rüya görendir." Krauss (1859, 270) "Delilik, duyular uyanıkken görülen bir rüyadır," diyor. Schopenhauer [1862, 1, 246] rüyaları kısa süren bir delilik, deliliği ise uzun süren bir rüya olarak adlandırıyor. Hagen [1846, 812] deliliği, uykuyla değil hastalık-

1 [Bu sorun Freud tarafından daha sonra incelenmiştir (1922b, Bölüm B'nin sonları; ÖFD., 10).]

la gelen bir rüya yaşamı olarak tanımlıyor. Wundt [1874, 662] şöyle yazıyor: "Aslında tımarhanelerde karşılaşılan hemen her olguyu biz de rüyalarımızda yaşarız."

Maury (1878) gibi Spitta (1882, 199) da bu kıyaslamanın temelini oluşturan çeşitli uyuşma noktalarını sıralar ve ele alır: "(1) Öz-bilinç askıya alınır veya en azından geri bıraktırılır, bu da durumun doğasına ilişkin bir içgörü yokluğuna yol açar ve sonuçta şaşkınlık duyma yeteneği ortadan kalkar ve ahlaki bilinç kaybolur. (2) Duyu organlarının algısı değişikliğe uğrar: Rüyalarda azalır, ama kural olarak delilikte büyük ölçüde artar. (3) Fikirler arasındaki bağlantı sadece çağrışım ve yeniden üretim yasalarına göre gerçekleşir; böylece fikirler otomatik olarak diziler halinde gruplanır ve sonuçta fikirler arası ilişkide orantısızlık (abartılar ve yanılsamalar) ortaya çıkar. Bu da (4) kişilikte bir değişmeye veya bazı olaylarda tersine dönüşmeye ve bazen de kişilik eğilimlerindeki bir değişmeye (sapık davranışlar) yol açar."

Radestock (1879, 219) birkaç özellik daha —iki durumdaki *malzeme* arasındaki benzerlikleri— ekliyor: "Halusinasyonların ve yanılsamaların çoğunluğu görme, işitme duyuları ve koenestesia alanında olmaktadır. Rüyalarda en az görülen unsurlar ise koku ve tat alma duyularıdır. Hem ateşli hastalarda, hem de rüya görenlerde uzak geçmişe ait anılar ortaya çıkar; hem uykuda hem de hastalıkta insanlar, uyanık ve sağlıklı insanların unutmuş gibi gözüktüğü şeyleri hatırlar." Psikozlarla rüyalar arasındaki benzerlik, ancak dışavurum hareketinin ayrıntılarını ve yüz ifadesinin özgün özelliklerini de kapsayacak şekilde ele alındığı zaman tam olarak anlaşılabilir.

"Fiziksel ve ruhsal acılar çeken bir insan, gerçeğin ona çok gördüğü şeyleri —sağlık ve mutluluğu— rüyalarından elde eder. Ruh hastalığında da mutluluk, görkem, ün ve zenginliğe ilişkin

parlak tablolar vardır. Sözde zenginliklere sahip olma ve arzuların hayal dünyasında gerçekleşmesi —ki bunların devamı veya ortadan kalkması deliliğe ruhsal bir temel sağlar— sık sık deliliğin başlıca içeriğini oluşturur. Sevdiği çocuğunu kaybeden bir kadın analık sevinçlerini deliliğinde yaşar; parasını kaybeden bir adam Karun kadar zengin olduğuna inanır; aldatılan bir genç kız çok sevildiğine inanır."

(Radestock'tan alınan bu parça aslında rüyalardaki ve psikozlardaki fikirlerin, *arzuların giderilmesi, gerçekleşmesi* gibi ortak bir özelliğe sahip olduğunu açıkça gösteren Griesinger'in (1861, 106) keskin gözlemlerinin bir özetidir. Kendi araştırmalarım bana, aslında hem rüya hem de psikozlar konusundaki psikolojik teoriye giden yolun bu olgudan geçtiğini öğretmiştir.)

Rüyaların ve deliliğin başlıca özelliği, garip düşünce zincirlerinde ve yargı güçlerinin zayıflığında yatmaktadır. Her iki durumda da [diye devam ediyor Radestock] kişinin aklı başında birisine anlamsız gelen ruhsal başarılarının aşırı gözde büyütüldüğünü; rüyalardaki hızlı düşünceler sırasının, psikozlardaki düşünce uçuşlarına paralellik gösterdiğini görürüz. Her ikisinde de tam bir zaman duygusu yoksunluğu söz konusudur. Rüyalarda kişilik bölünmesi yaşanabilir, örneğin rüyayı görenin kendi bilgisi iki kişiye bölüştürüldüğü ve rüyada dışsal ego gerçek egoyu düzelttiği zaman olduğu gibi. Bu, halusinasyonlu paranoyada bildiğimiz kişilik bölünmesiyle tam bir aynılık gösterir; rüyayı gören kişi de kendi düşüncelerinin dışarıdan seslerle telaffuz edildiğini işitir. Kronik kuruntulu fikirlerin bile sterotipik ve tekrarlanan patolojik rüyalarda (*le rêve obsédent*) benzerleri vardır. Bir delilik nöbetini atlatan hastaların, hastalık dönemlerinin tamamının kendilerine hiç de nahoş olmayan bir rüya gibi geldiğini söylemeleri pek de ender rastlanır bir şey değildir: Gerçekten de, bazen hastalık sıra-

sında bile ara sıra sadece rüya gördükleri —tıpkı sık sık rüyalarda olduğu gibi— duygusuna kapıldıklarını söylerler.

Bütün bunlardan sonra, Radestock'un kendi ve diğer birçoğunun görüşlerini, "anormal patolojik bir olgu olan deliliğin, periyodik olarak tekrarlanan normal rüya görme durumundaki bir yoğunlaşma olarak değerlendirilmesi gerekir" (age., 228) ifadesiyle özetlemesi şaşırtıcı değildir.

Krauss (1859, 270), rüyalarla delilik arasında bu dışsal dışavurumlarla kurulacak bir benzerlikle gösterilebilenden belki de çok daha yakın bir ilişki bulunduğunu belirlemeye çalışmıştır. O bu ilişkiyi uyarım kaynaklarından çok kökenlerinde aramaktadır. Ona göre bu iki durumdaki temel ortak unsur, daha önce de gördüğümüz gibi [sf. 99] organik olarak belirlenen duyumlarda, bedensel uyarımlardan kaynaklanan duyumlarda, bütün organlardan gelen katkılara dayanan koenaesthesia'da yatmaktadır. (Bkz. Peisse, 1857, 2, 21, aktaran Maury, 1878, 52.)

Rüyalarla delilik arasındaki tipik ayrıntılarına kadar uzayan tartışmasız benzerlik, rüya görmeyi yararsız ve rahatsız edici bir süreç ve zihnin azalan etkinliğinin bir dışavurumu olarak değerlendiren tıbbi rüya yaşamı teorisinin en güçlü desteklerinden birisidir. Ne var ki rüyaların nihai açıklamasını ruh hastalıkları yönünde bulmayı beklemiyoruz; çünkü bu son durumların kökenine ilişkin bilgimizin yetersizliği genellikle kabul edilmektedir. Tersine, rüyalara yönelik tutumumuzdaki bir değişikliğin, aynı zamanda ruh hastalıklarının iç mekânizmasına ilişkin görüşümüzü de etkilemesi ve rüyaların gizemine ışık tutma çabasının, aynı zamanda psikozlara ilişkin bir açıklama yönünde de çaba anlamına gelmesi pekâlâ mümkündür.[1]

1 [Rüyalarla psikozlar arasındaki ilişki konusundaki bir tartışma da *Yeni Giriş Dersleri*'nin 29. Bölümünde bulunabilir (Freud, 1933a, ÖFD., 2).]

1909 TARİHLİ EK

Rüya sorunlarını ele alan literatüre ilişkin açıklamamı, kitabın birinci ve ikinci basımları arasında geçen süreyi de kapsayacak şekilde genişletmemiş olmamın gerekçesini ortaya koyma ihtiyacı duyuyorum. Okura yetersiz gelebilir, ama benim için belirleyicidir. Eski yazarların rüyaları ele alış tarzı konusunda açıklamaya girişmemin güdülenimleri bu giriş bölümünün tamamlanmasıyla tükenmiş bulunuyor; bu işe devam etmek bana olağandışı bir çabaya mal olacak, üstelik de bunun sonucu pek yararlı veya aydınlatıcı olmayacaktı. Çünkü bu arada geçen dokuz yılda olgusal malzemede veya görüşlerde konuya ışık tutabilecek yeni hiçbir şey olmamıştır. Bu süre içinde ortaya çıkan yayınların büyük çoğunluğunda benim çalışmama değinilmemiş veya yer verilmemiştir. En az ilgiyi de elbette rüya "araştırması" denen şeyle uğraşan ve böylece bilimcilerin tipik özelliği olan yeni şeyler öğrenmeye karşı parlak bir tiksinti örneği sağlayan insanlardan almıştır. Anatole France'ın ironik ifadesiyle, "*le savants ne sont pas curieux*." Bilimde misilleme yapma hakkı gibi bir şey olsaydı, karşılık olarak bu kitabın basımından bu yana geçen sürede çıkan literatürü göz ardı etmeye elbette hakkım olurdu. Bilimsel yayınlarda görülen az sayıda değini öylesine büyük bir

anlayış *yokluğu* ve öylesine çok *yanlış* anlama sergilemektedir ki, eleştirmenlere verecek tek cevabım, kitabımı tekrar okumalarını —ya da belki de sadece okumalarını— önermekten ibarettir.

Psikanalitik terapi yöntemini benimsemeye karar veren doktorlar kadar diğer yazarlar da makalelerinde, önerilerime uygun olarak analiz ettikleri çok sayıda rüya yayımlanmıştır. Bu yazılar, görüşlerimin salt doğrulanmasının ötesine geçtiği ölçüde, bulgularını sunuma dahil ettim. Kitabın sonuna, ilk yayımlanışından bu yana ortaya çıkan en önemli çalışmaların bir listesini içeren ek bir kaynakça koydum.[1] Sante de Sanctis'in (1899) yayımından kısa süre sonra Almanca'ya çevrilen kapsamlı rüya monografı benim *Rüyaların Yorumu* ile hemen hemen aynı anda yayımlanmıştır, dolayısıyla ne İtalyan yazarın, ne de benim birbirimizin çalışması konusunda yorum yapma imkânımız olmamıştır. Ne yazık ki bu kapsamlı cildin tam bir fikir yoksunluğu sergilediği —o kadar ki ele aldığım sorunların varlığından kuşkulanmayı bile sağlayamayacak kadar fikir yoksunu olduğu— sonucuna varmaktan kaçamadım.

Benim rüya sorunlarını ele alış tarzıma yaklaşan ve burada anılmayı gerektiren sadece iki çalışma vardır. Genç bir felsefeci olan Hermann Swoboda (1904), Wilhelm Fliess [1906] tarafından keşfedilen biyolojik periyodikliği (23 ve 28 günlük periyodlar halinde) ruhsal olaylara uygulama işine soyunmuştur.[2] Hayal gücü oldukça geniş olan çalışmasında bu anahtarı, diğer sorunların yanı sıra rüya bilmecesini de çözmek için kullanmaya çalışmıştır. Bulguları rüyaların önemini küçümser gibidir; ona göre

1 [Bkz. Editörlük Girişi, sf. 35 ve 36.]

2 [Fliess'in teorilerine ve Swoboda ile ilişkilerine ilişkin bir açıklama, Kris tarafından kaleme alınan Freud-Fliess yazışmalarına (Freud, 1950a) Giriş bölümünün VI. kısmında bulunabilir.]

rüyanın, görüldüğü gece ister ilki, ister ikinci olsun, biyolojik periyodlardan birisini tamamlayan anıların tamamının birleşmesi olarak açıklanması gerekiyor. Yazardan aldığım özel bir mektup ilk anda onun da bu teoriyi artık ciddiye almadığını düşünmeme yol açtı, ama öyle görünüyor ki vardığım bu sonuç yanlıştır.[1] Daha sonra [bkz. sf. 251] Swoboda'nın varsayımıyla ilişkili olarak yaptığım ancak inandırıcı bir sonuca varmamı sağlamayan bazı gözlemlere değineceğim. Beklenmedik bir çevrede ve rastlantı sonucu, kendi rüya teorimin çekirdeğiyle tam bir örtüşme gösteren bir rüya görüşünü keşfetmek beni daha çok mutlu etmişti. Kronolojik nedenlerden ötürü, söz konusu görüşün benim kitabımdan etkilenmesi mümkün değil. Dolayısıyla bağımsız bir düşünürün, konuya ilişkin literatürde, benim rüya teorimin özüyle uyuşan ve keşfedebildiğim tek örnek olarak bunu selamlamam gerekiyor. Rüya konusunda bir pasaj içeren söz konusu kitabın ikinci basımı 1900 yılında "Lynkeus" imzasıyla *Phantasien eines Realisten* başlığıyla yapılmıştır. [İlk basım 1899.][2]

1 [Bugünkü haliyle bu cümle 1911 tarihine dayanır. Bunu izleyen cümle de 1911'de eklenmiştir.]

2 [1930 *tarihli dipnot*:] Josef Popper-Lynkeus ve rüya teorisi konulu makaleme (1923f) bakın. [Freud bu konuda ikinci bir makale daha yazmıştır (1932c). Yukarıdaki metinde sözü edilen pasaj, aşağıda sf. 418'de bir dipnotta eksiksiz aktarılmıştır.]

1914 TARİHLİ EK

Yukarıdaki gerekçe 1909'da yazılmıştı. O günden bu yana durumun değiştiğini itiraf etmeliyim; rüyaların yorumuna katkım konuya ilişkin yazarlarca artık göz ardı edilmiyor. Ama bu yeni durum literatüre ilişkin önceki açıklamamı genişletmemi benim için tamamen gereksiz kılıyor. *Rüyaların Yorumu*, çok çeşitli yollardan tartışılan bir dizi yeni varsayım ve sorun gündeme getirmiştir. Ama bunların dayandığı kendi görüşlerime netlik kazandırmadan önce bu çalışmalara ilişkin bir açıklama sunamam. Dolayısıyla aşağıdaki tartışmanın akışı içinde uygun gördüğüm yerlerde en son literatürde bana değerli gibi gelen şeyleri ele aldım.

BÖLÜM II
RÜYA YORUMLAMA YÖNTEMİ: ÖRNEK BİR RÜYA ANALİZİ

KİTABIM için seçtiğim isim, rüya sorununa geleneksel yaklaşımlardan hangisini izlemeye eğilimli olduğuma açıklık getirmektedir. Kendime belirlediğim amaç, rüyaların yorumlanabilirliğini göstermektir; son bölümde ele alınan sorunların çözümü yönünde yapabileceğim katkılar, bu görevimi yaparken yan ürünler olarak ortaya çıkacaktır. Rüyaların yorumlanabileceği varsayımım, egemen rüya teorisine, aslında sadece Scherner'inki hariç her rüya teorisine muhalif olmama yol açar; çünkü bir rüyayı "yorumlamak," o rüyaya bir "anlam" yüklemek, yani bunu ruhsal eylemler zincirine uyan ve diğerlerine eşit bir geçerliliği ve anlamı bulunan bir şeyle değiştirmek anlamına gelir. Daha önce de gördüğümüz üzere bilimsel rüya teorileri bunları yorumlamaya yer vermez, çünkü savundukları görüşe göre rüya zihinsel [ruhsal] bir eylem değil, ruhsal aygıtta kaydedilen göstergelerle varlığının sinyalini veren bedensel bir süreçtir. Amatör görüş çağlar boyunca farklı bir tutum benimsemiştir. Bu görüş, tutarsız davranma konusundaki geçersiz kılınamaz

hakkını kullanmış ve rüyaların anlaşılmaz ve saçma olduğunu kabul etmesine rağmen, hiçbir anlamı olmadığını söyleyememiştir. Öyle görünüyor ki bu görüş, bulanık bir duyguyla, her rüyanın her şeye rağmen ve gizli de olsa bir anlamı olduğunu, rüyaların başka bir düşünce sürecinin yerini aldığını ve gizli anlamına ulaşabilmemiz için ikâmeyi doğru bir şekilde ortadan kaldırmamızın yeterli olduğunu varsaymıştır.

Dolayısıyla amatör insanlar en eski çağlardan beri rüyaları "yorumlama" işiyle ilgilenmiş ve bunu yapma çabalarında özünde iki farklı yöntemden yararlanmıştır.

Bu yöntemlerden ilki rüya içeriğini bir bütün olarak alır ve bunun yerine anlaşılır ve bazı açılardan özgün içeriğe benzeyen başka bir içerik koymaya çalışır. Bu "*sembolik*" rüya yorumudur ve sadece anlaşılmaz değil, ayrıca karışık da olan rüyalarla karşı karşıya geldiği zaman kaçınılmaz olarak başarısızlığa uğrar. Bu yönteme bir örnek, Tevrat'ta Firavunun rüyası için Yusuf'un önerdiği açıklamadır. Yedi şişman ineği izleyerek yiyen yedi sıska inek: Bu, Mısır ülkesinde yedi yıllık bolluğu tüketecek olan yedi yıllık bir kıtlık kehanetinin sembolik bir ikâmesidir. Yaratıcı yazarlar tarafından uydurulan yapay rüyaların çoğunluğu bu türden sembolik bir yorum için tasarlanmıştır: Bunlar, yazarın düşüncelerini, rüyaların bilinen özellikleriyle uygunluk gösterdiği düşünülen bir kılıf içinde gösterir.[1] Rüyaların öncelikle gelecekle ilgili olduğu ve gelecekten haber verdiği fikri —ki bu,

1 [1909 *tarihli dipnot*:] Rastlantı eseri, Wilhelm Jensen tarafından yazılan *Gravida* adlı kısa bir öyküde, mükemmel bir doğrulukla tasarlanan ve sanki uydurulmuş değil de gerçek insanların gördüğü gerçek rüyalarmış gibi yorumlanabilecek olan bir dizi yapay rüya bulmuştum. Bu konuyu sorduğum yazar, benim rüya teorim konusunda hiçbir bilgisi olmadığını söyledi. Araştırmalarımla bu yazarın yarattığı şeyler arasındaki uyuşmanın, rüya analizimin doğruluğunu destekleyen bir kanıt olduğu sonucuna vardım. [Bkz. ÖFD., 14, 27.]

eskiden rüyaların kehanetine verilen önemin bir kalıntısıdır—rüyanın, sembolik bir yorum vasıtasıyla varılan anlamının gelecek zaman diline aktarılması için bir gerekçe sağlar. Sembolik bir yoruma ulaşma *yöntemi* konusunda ders vermek elbette mümkün değildir. Başarı, zekice bir fikir yürütme, bir doğrudan sezgi sorunudur ve bu nedenle sembolizm yoluyla rüya yorumunu, özel yeteneklere sahip olmaya bağlı sanatsal bir etkinlik düzeyine çıkarmak mümkün olmuştur.[1]

Popüler rüya yorumu yöntemlerinden ikincisi bu tür iddialardan uzaktır. Rüyaları, her bir işaretin sabit bir anahtar yoluyla bilinen bir anlamı bulunan başka bir işarete çevrilebildiği bir tür kriptografi [şifreli yazı] olarak değerlendirdiği için, buna "*deşifre*" yöntemi de denebilirdi. Örneğin rüyamda bir mektup ve bir de cenaze töreni gördüğümü varsayalım. Bir "rüya tabirleri kitabına" bakacak olursam, "mektubun" "dert" olarak, "cenaze töreninin" de "nişanlanma" olarak tercüme edildiğini görürüm. Geriye, bu şekilde deşifre edilen anahtar kelimeleri birbirine bağlayarak sonucu gelecek zaman diline çevirmek kalıyor. Deşifre işleminin, aktarma yönteminin arı mekânik özelliğini bil ölçüde düzelten ilginç bir versiyonu, Daldisli Artemidorus tarafından yazılan rüya yorumu konulu [*Oneirocritica*] bir kitapta bulunabilir.[2] Bu yöntem hem rüya

1 [1914 *tarihli dipnot:*] Aristotle [*De divinatione per somnum*, II (İng. çev. 1935, 383)] bu bağlamda en iyi rüya yorumcusunun, benzerlikleri en iyi kavrayan kişi olduğunu söylemiştir; çünkü rüya görüntüleri, tıpkı su üzerindeki görüntüler gibi, hareketlilik nedeniyle şekil değiştirir ve en başarılı yorumcu, çarpık resimden gerçeği tespit edebilen kişidir. (Büchsenschütz, 1868, 65.)

2 Muhtemelen MS. ikinci yüzyıl başlarında dünyaya gelen Daldisli Artemidorus, bize Greko-Romen dünyasında uygulandığı haliyle rüya yorumuna ilişkin en eksiksiz ve özenli çalışmayı bırakmıştır. Theodor Gomperz'in (1866, [7]) de dikkati çektiği gibi, rüyaların yorumunu gözlem ve deneyime dayandırmanın önemini ısrarla vurgulamış ve kendi sanatıyla yanılsamalı olan diğerleri

içeriğini, hem de rüyayı görenin kişiliğini ve koşullarını dikkate alır; dolayısıyla aynı rüya öğesi zengin, evli bir insan veya sözün gelişi bir orator için, yoksul, bekâr veya tüccar birisi için olandan farklı bir anlam taşıyacaktır. Ne var ki deşifre yönteminin özü, bir bütün olarak rüyanın tamamına değil, rüya sanki her kaya parçasının ayrı bir değerlendirme gerektirdiği jeolojik bir yığmaymış gibi, rüya içeriğinin her bir kısmının

---

arasında keskin bir ayrım yapmıştır. Gomperz'e göre onun yorum sanatı ilkesi, büyüyle, çağrışım ilkesiyle aynıdır. Rüyadaki bir şey, akla —elbette rüya yorumcusunun aklına— getirdiği şey anlamına gelir. Rüya öğesinin, yorumcuya çeşitli şeyleri ve farklı yorumculara farklı şeyleri hatırlatabilmesi gerçeği, aşılmaz bir keyfiyetlik ve belirsizlik kaynağı oluşturur. Aşağıda anlattığım teknik temel bir açıdan eski çağ yönteminden farklılık gösterir: Yorum görevini rüyayı görenin kendisine yükler. Rüyadaki belli bir öğeyle ilgili olarak *yorumcunun* aklına gelenle değil, *rüyayı görenin* aklına gelenle ilgilenir. Ne var ki son zamanlarda misyoner Peder Tfinkdji'den (1913, [516-17 ve 523]) gelen raporlar, Doğudaki çağdaş rüya yorumcularının da rüyayı görenin işbirliğinden rahatça yararlandığını göstermektedir. Mezopotamya Arapları arasındaki rüya yorumcuları konusunda şunları yazıyor: "Pour interprêter exactement un songe, les oniromancies les plus habiles s'informent de ceux qui les consultent de toutes les circonstances qu'ils regardent nécessaries pour la bonne explication... En un mot, nos oniromanciens ne laissent aucune circonstance leur échapper et ne donnent l'interprétation désirée avant d'avoir parfaitement saisi et reçu toutes les interrogations désirables." ["En usta rüya kâhinleri, bir rüyanın kesin yorumunu verebilmek için kendilerine başvuranlardan, bir açıklamaya varabilmek açısından önemli gördükleri bütün koşulları öğrenirler... Kısaca bu rüya kâhinleri tek bir noktanın bile gözlerinden kaçmasına izin vermezler ve sadece gerekli bütün sorgulamalara verilen cevapları tamamen anladıktan sonra yorumlarını yaparlar."] Bu sorgulamalar arasında düzenli olarak rüyayı görenin en yakın aile ilişkileri —ebeveynleri, eşi ve çocukları— konusundaki sorular kadar şu türden tipik formüller de vardır: "Habuistine in hac nocte couplam conjugalem ante vel post somnium?" ["Rüyayı görmeden önceki gece veya daha sonra karınla yattın mı?"] "L'idée dominate dans l'interprétation des songes consiste à expliquer le rêve par son opposée." ["Rüyaları yorumlama konusundaki temel fikir, rüyayı karşıtıyla açıklamakta yatar."]

ayrı ayrı uygulanmasında yatar. Deşifreli yorumlama yönteminin keşfedilmesinin, bağlantısız ve karışık rüyalara dayandığına kuşku yok.[1]

Hiç kuşkusuz, bu iki popüler rüya yorumu yönteminden hiç birisi konunun bilimsel incelemesinde kullanılamaz. Sembolik yöntem uygulamasıyla kısıtlıdır ve genel çizgilerle belirlenemez. Deşifre yönteminde her şey "anahtarın" —rüya tabirleri kitabının— doğruluğuna bağlıdır ve bunu da kimse garanti edemez. Dolayısıyla insan, felsefecilerin ve psikiyatristlerin görüşüne katılarak onlar gibi rüya yorumu sorununu arı fantastik bir iş olarak değerlendirme eğilimi duyabilir.[2]

---

1 [1909 *tarihli dipnot*:] Dr. Alfred Robitsek, oryantal "rüya kitaplarının" (ki bizimkiler bunların kötü birer taklididir) rüya öğelerine ilişkin yorumlarının büyük bir kısmını ses ve kelime benzerliklerine dayandırdığına dikkatimi çekmiştir. Tercümede bu bağlantıların kaçınılmaz olarak ortadan kalkması, bizdeki popüler rüya kitaplarındaki yorumların anlaşılmazlığını açıklar. Doğunun antik uygarlıklarında kelime oyunlarının [cinas, mugalata] oynadığı olağandışı ölçüde önemli rol, [ünlü arkeolog] Hugo Winckler'in yazılarında incelenebilir. [1914 *tarihli ek*:] Artemidorus [Book IV, Chap. 24; Krauss çevirisi, 1881, 255] anlatıyor: "Ben de Aristander'in, Sur kenti [Τύρος] kuşatmasında kuşatmanın uzun sürmesinden ötürü tedirgin ve rahatsız olan Makedonyalı İskender'e çok müjdeli bir yorum yaptığını düşünüyorum. İskender rüyasında kalkanı üzerinde dans eden bir satir [σάτύρος] görür. Tesadüf eseri, Suriye seferi yapan kralına eşlik eden Aristander de Sur yakınlarındadır. Satir kelimesini σά ve τύρος şeklinde bölerek, kuşatmayı sürdürmesi için cesaret verir ve kral kentin efendisi olur." (σά τύρος = Sur senin.) Gerçekten de rüyalar linguistik ifadeyle öylesine yakından ilişkilidir ki Ferenczi [1910] her dilin kendi rüya diline sahip olduğunu haklı olarak söylemiştir. Kural olarak bir rüyayı yabancı dile tercüme etmek imkânsızdır ve korkarım bu, elinizdeki kitap için de aynı ölçüde geçerlidir. [1930 tarihli *ek*:] Yine de New Yorklu Dr. A. A. Brill ve ondan sonra diğerleri de *Rüyaların Yorumu*'nu çevirmeyi başarmıştır.

2 Kitabı bitirdikten sonra, rüyaların bir anlamı olduğunu ve yorumlanabileceğini kanıtlamaya çalışan Stumpf'un (1899) bir çalışmasıyla karşılaştım. Ancak o yorumlarını, yönteminin genel geçerliliği konusunda hiçbir garanti vermeksizin alegorik yapıda bir sembolizm yoluyla yürütmektedir.

Ama ben daha iyisini öğrendim. Burada da eski ve kıskançlıkla korunan bir inancın, gerçeğe, günümüzün ağır basan yargısından daha yakın gibi gözüktüğü ender olmayan durumlardan birisiyle karşı karşıya olduğumuzu farkettim. Rüyaların bir anlamı olduğunu ve bunları yorumlamak için bilimsel bir yöntem geliştirmenin mümkün olduğunu kabul etmem gerek.

Bu yöntem konusundaki bilgim şöyle kazanılmıştır. Yıllarca (terapi amacıyla) çeşitli psikopatolojik yapıları —histerik fobileri, saplantılı fikirleri, vb.— incelemekle meşguldüm. Aslında Josef Breuer'in önemli bir bildirisinden (patolojik semptomlar olarak değerlendirilen) bu yapılar bağlamında bunların açığa çıkarılmasının, ortadan kaldırılmalarıyla örtüştüğünü öğrendikten bu yana bunu yapıyordum. (Bkz. Breuer ve Freud, 1895.) Hastanın ruhsal yaşamındaki kaynaklandığı öğelere kadar izlenebilmesi halinde, bu türden patolojik bir fikir kendiliğinden ortadan kalkmakta ve hasta bundan kurtulmaktadır. Diğer tedavi çabalarımızın önemini ve bu rahatsızlıkların şaşırtıcı yapısını dikkate alınca, olanca zorluğuna rağmen, eksiksiz bir açıklamaya ulaşıncaya kadar Breuer'in çizdiği yolu izleme eğilimine girdim. Daha sonra bu yöntemin sonunda aldığı şekli ve çabalarımın sonuçlarını anlatmak için fırsatım olacak. Beni rüya yorumuna götüren şey işte bu psikanalitik araştırmaların seyriydi. Hastalarımdan belli bir konuda akıllarına gelen her fikri veya düşünceyi bana anlatmaya söz vermelerini istiyordum; diğer şeylerin yanı sıra bana rüyalarını da anlatıyorlardı, böylece bellekte patolojik bir fikirden geriye doğru izlenmesi gereken ruhsal zincire bir rüyanın da eklenebileceğini öğrenmiştim. Bundan sonra, rüyanın kendisini de bir semptom olarak değerlendirip semptomlar için geliştirilen yorum yöntemini rüyalara da uygulamaya geçmek için sadece küçük bir adım yeterli olmuştu.

Bu da hasta için bir miktar ruhsal hazırlık içerir. Onda iki değişme yaratmayı amaçlamamız gerekir: Kendi ruhsal algılarına gösterdiği dikkatteki bir artışla, normalde aklına gelen düşünceleri elekten geçirdiği eleştirinin devreden çıkarılması. Dikkatini öz-gözlem üzerinde yoğunlaştırabilmesi için rahat bir pozisyonda uzanıp gözlerini kapaması yararlı olmaktadır.[1] Algıladığı her türlü düşünceyi eleştirmekten vazgeçmesinde açıkça ısrar etmek zorunludur. Dolayısıyla ona psikanalizin başarısının, örneğin ona önemsiz, ilgisiz veya anlamsız geldiği için bir fikri bastırmak yerine, aklına gelen her şeyi anlatmasına bağlı olduğunu anlatırız. Aklına gelen her şeye karşı tam bir tarafsız tutum takınması gerekir, çünkü olayların sıradan akışı içinde rüyasını, saplantılı fikrini, vs. arzulandığı şekilde çözmeyi başaramayışından işte bu eleştirel tutumu sorumludur.

Psikanalitik çalışmalarım sırasında, düşünen bir insanın tümel zihinsel çerçevesinin, kendi ruhsal süreçlerini gözleyen birisininkinden tamamen farklı olduğunu farkettim. Düşünme eyleminde, en dikkatli öz-gözlemdekinden farklı bir ruhsal etkinlik daha vardır; bir öz-gözlemcinin dingin ifadesine kıyasla düşüncelerini izleyen bir insan, diğer şeylerin yanı sıra gergin bakışlarıyla, kırışık alnıyla kendini belli eder. Her iki durumda da dikkatin[2] yoğunlaşması gerekir, ama düşünen kişi ayrıca *eleştirel* becerisini de uygulamaktadır; bunun sonucunda aklına gelen bazı düşünceleri algıladıktan sonra reddeder, diğerlerini yol açacağı yeni düşünce zincirlerini izlemeksizin kısa keser, daha başkalarını hiçbir şekilde bilince ulaşmamasını ve buna uygun olarak algılanmadan önce bastırılmasını sağlayacak şekilde dev-

1 [Freud kısa bir süre sonra gözleri kapamanın (ki bu, eski hipnotik yöntemin bir kalıntısıdır) gerekliliğini vurgulamaktan vazgeçmiştir.]

2 [Dikkatin işlevi aşağıda (sf. 751) tartışılmıştır.]

re dışı bırakır. Öte yandan kendini gözleyen kişinin, sadece eleştirel becerisini baskı altına alması yeterlidir. Bunu yapmayı başardığı takdirde, başka türlü hiçbir zaman farkına varmayacağı sayısız düşünce bilince ulaşır. Kendini algılamak için bu yolla yeni elde ettiği malzeme, hem patolojik fikirlerini hem de rüya yapılarını yorumlamayı mümkün kılar. Burada ruhsal enerji (yani hareketli dikkat) dağılımıyla uykuya dalma durumuna —kuşkusuz hipnoza da— benzerlik gösteren ruhsal bir durumun oluştuğu açıktır. Uykuya dalarken, uyanıkken düşüncelerimizin seyrini etkileyen belli bir iradi (ve ayrıca eleştirel) bir etkinliğin gevşemesi nedeniyle "istemsiz fikirler" ortaya çıkar. (Bu gevşemeyi genellikle "yorgunluğa" bağlarız.) Ortaya çıkan bu istemsiz fikirler, görsel ve işitsel imajlara dönüşür. (Yukarıda sf. 113'te [ve 139'da] anılan Schleiermacher ve diğerlerinin ifadelerine bakın.)[1] Rüyaların ve patolojik fikirlerin analizi için kullanılan durumda hasta amaçlı ve kasıtlı olarak bu etkinlikten vazgeçer ve bu yolla tasarruf ettiği ruhsal enerjiyi (veya bir kısmını) şimdi ortaya çıkan ve —ki buradaki durum uykuya dalmaktan farklılık gösterir— fikir olma özelliğini koruyan istemsiz düşünceleri dikkatle izlemekte kullanır. *Bu yolla "istemsiz" fikirler "istemli [iradi]" fikirlere dönüştürülür.*

"Kendi özgür iradeleriyle" ortaya çıkıyor gibi görünen fikirlere yönelik gerekli ruhsal tutumun benimsenmesi ve bunlara karşı normalde devrede olan eleştirel işlevin terk edilmesi bazı insanlar için zor gözükmektedir.[2] "İstemsiz düşünceler," bunla-

1 [1919 *tarihli dipnot*:] Silberer (1909, 1910 ve 1912) fikirlerin görsel imajlara dönüşümünü dolaysız bir yöntemle gözleyerek rüya yorumuna önemli katkılar yapmıştır. [Bkz. sf. 460 ve 645.]

2 [Bu paragraf 1909'da eklenmiş ve bir sonraki paragrafın ilk cümlesi buna uygun olarak değiştirilmiştir.]

rın ortaya çıkışını engellemeye çalışan en şiddetli direnmeleri yaratmaya eğilimlidir. Ne var ki büyük şair ve felsefeci Friedrich Schiller'e bakılırsa şiirsel yaratım da aynen benzer bir tutum gerektirir. Körner'e yazdığı bir mektupta —ki bunun ortaya çıkarılmasını Otto Rank'a borçluyuz— Schiller (1 Aralık 1788 tarihli mektup) dostunun yetersiz üretkenlikten şikayet etmesine cevap verir: "Şikayetinin temeli bana mantığının hayal gücüne uyguladığı kısıtlamada yatıyor gibi geliyor. Bir benzetme yaparak fikrimi daha da somutlaştıracağım. Mantığın, gelen düşünceleri —deyiş yerindeyse tam da giriş kapısında— çok yakından incelemesi hoş olmayacak ve yaratıcı zihin çalışmasına zarar verecektir. Kendi başına ele alındığında bir düşünce çok önemsiz veya çok fantastik gelebilir; ama bunu izleyen düşünceyle önem kazanabilir ve aynı şekilde saçma gelen daha başka düşüncelerle ilişkili olarak en etkili bağlantıya dönüşebilir. Mantık, düşünceyi diğerleriyle ilişkili olarak bakmaya yetecek kadar uzun süre korumadığı sürece, bütün bunlar hakkında bir kanıya varamaz. Öte yandan bana öyle geliyor ki yaratıcı zihnin olduğu yerde mantık kapılardaki gözetimini gevşetir, düşünceler apar topar içeri koşar ve ancak o zaman bunlara tepeden tırnağa bakarak kütle halinde inceler. Eleştirilerin, ya da buna her ne diyorsan, bütün gerçek yaratıcı kafalarda bulunan ve sürelerinin uzunluğuyla veya kısalığıyla düşünen sanatçıyı hayal kuran kişiden ayırdeden anlık ve geçici aşırılıklardan utanır veya korkar. Verimsizlikten şikayet ediyorsun, çünkü çok erken reddediyorsun veya çok katı ayrım gözetiyorsun."

Yine de Schiller'in mantık kapılarındaki denetimin gevşemesi olarak düşündüğü şey, yani eleştirel olmayan bir öz-gözlem tutumunun benimsenmesi hiç de zor değildir. Hastalarımın çoğu ilk talimatlardan sonra bunu başarmaktadır. Kendi adıma

ben de aklıma geldikçe yazmanın yardımıyla bunu çok eksiksiz yapabiliyorum. Eleştirel etkinliği azaltıp öz-gözlem yoğunluğunu artırmayı mümkün kılan ruhsal enerji miktarı kişinin dikkatini sabitlemeye çalıştığı konuya bağlı olarak büyük ölçüde değişir.

Bu yöntemi uygulama yönündeki ilk adımımız bize, dikkatimizin nesnesi olarak seçmemiz gereken şeyin bir bütün olarak rüya değil, içeriğinin ayrı ayrı kısımları olduğunu öğretir. Henüz yeni olan bir hastaya "Bu rüyayla ilgili olarak aklına ne geliyor?" diye sorduğum zaman kural olarak zihinsel ufku boşalmaktadır. Ama rüyayı parçalara bölerek önüne koyduğum zaman her parçasına, rüyanın söz konusu kısmının "arka cephesindeki düşünceler" denebilecek bir dizi çağrışım verecektir. Dolayısıyla benim uyguladığım rüya yorumu yöntemi daha bu ilk önemli açıdan sembolizm ve ikinci veya "deşifre" yöntemiyle yapılan popüler, tarihsel ve destansı yorum yönteminden farklılık göstermektedir. Bu son yöntem gibi benimki de yorumlamayı *en masse* değil de *en détail* [bir bütün olarak değil, ayrıntılarıyla] uygular; bu sonuncu gibi benimki de rüyaları ta başından itibaren birleşik yapıda bir şey olarak, ruhsal oluşumların yığmaları olarak değerlendirir. [Bkz. sf. 545 ve 581.][1]

Nevrotiklerin psikanalizlerinin seyri içinde şu ana kadar binden fazla rüya yorumlamış olmalıyım; ama buradaki rüya yorumu tekniği ve teorisine giriş sunumda bu malzemeden yararlanmayı düşünmüyorum. Böyle bir sununun, bunların normal insanların rüyaları bağlamında geçerli çıkarsamalara elverişli olmayan nöropatların rüyaları olduğu itirazına açık olmasının yanı sıra, beni bu karara zorlayan başka bir neden daha vardır. Hastalarımın bu rüyalarının bizi götürdüğü konu kuşkusuz her zaman için nevrozlarının altında yatan durum öyküleridir. Dolayısıyla her bir rüya

1 [Rüya yorumu tekniği ayrıca aşağıda sf. 668'de tartışılmıştır.]

uzunca bir girişi ve psikonevrozların yapısına ve kökensel bileşenlerine ilişkin bir incelemeyi gerektirecektir. Ama bu sorunların kendileri de yenidir, son derecede şaşırtıcıdır ve dikkatleri rüya sorunundan uzaklaştıracaktır. Tersine, niyetim rüyalara ilişkin bu açıklamamı, nevrozlar psikolojisinin daha zor sorunlarının çözümüne yönelik bir ilk adım olarak kullanmaktır.[1] Ama başlıca malzememden, yani nevrotik hastalarımın rüyalarından vazgeçtiğim takdirde elimde kalanlar konusunda pek fazla seçici olamam. Geriye kalacak tek şey, tanıdığım normal insanların zaman zaman bana anlattığı rüyalarla rüya yaşamına ilişkin literatürde örnek olarak verilen rüyalar olacaktır. Ama ne yazık ki bu rüyalardan hiçbirisinin analizi verilmemiştir; ve ben bu analiz olmaksızın bir rüyanın anlamını keşfedemem. Benim yöntemim, rüya içeriğinin belli bir parçasını sabit bir anahtarla tercüme eden popüler deşifre yöntemi kadar kolay değildir. Tersine, bir içerik kırıntısının farklı insanlarda veya farklı bağlamlarda görülmesi halinde farklı bir anlamı olabileceğini görmeye hazırım. Dolayısıyla geriye bol ve elverişli bir malzeme sunan kendi rüyalarımı kullanmak kalıyor; bunlar, yaklaşık olarak normal olan bir insanın günlük yaşamının çok çeşitli olaylarıyla ilgili rüyalarıdır. Bu türden bir "kendi kendine analizin" güvenilirliği konusunda kuşkularla elbette karşılaşacağım; bunların keyfi sonuçlara giden kapıyı açık bıraktığı söylenecektir. Aslında bana göre öz-gözlemdeki durum diğer insanları gözlemedekinden daha elverişlidir; şöyle veya böyle, deneyebilir ve kendi kendine analizin bizi rüya yorumu konusun-

1 [VII (E). Bölüm başlarında Freud, ilk basıma önsözünde de ortaya koyduğu gibi konuyu bu programla sunmasının zorluklarına değinmektedir. Sf. 228'de ve sf. 234'teki bir dipnotta da dikkati çektiği gibi, sık sık bunu göz ardı etmeye yönelmiştir. İfade ettiği niyete rağmen hastalarının birçok rüyasından yararlanır ve çeşitli yerlerde nevrotik semptomların mekânizmasına ilişkin tartışmalara girişir (örn. sf. 232).]

da nereye kadar götürebileceğini görebiliriz. Ama kendi içimde bulunan ve üstesinden gelmem gereken daha başka zorluklar da var. Kendi ruhsal yaşamımdan çok fazla kişisel şeyi açığa vurma konusunda doğal bir tereddüt söz konusudur; bunların yabancılar tarafından yanlış yorumlanmasına karşı bir garanti de yoktur. Ama bu tereddütleri aşmak mümkün olsa gerek. "Tout psychologiste," diye yazıyor Delboeuf [1885], "est obligé de faire l'aveu même de ses faiblesses s'il croit par là jeter du jour sur quelque probléme obscur."[1] Okurlarımın da çok geçmeden, yapmaktan kaçınamayacağım dikkatsizliklerime başlangıçta duydukları ilginin bunların ışık tutacağı psikolojik sorunlara yönelik derin bir ilgiye dönüşeceğini rahatlıkla varsayabiliriz.[2]

Buna uygun olarak kendi rüyalarımdan birisini seçip yorum tekniğini buna dayanarak göstereceğim. Bu türden her rüyada ön bilgi niteliğinde bir açıklama gerekecektir. Bu noktada okurdan, bir süre için benim ilgilerimi kendininmiş gibi ele almasını ve benimle birlikte yaşamımın küçük ayrıntılarına dalmasını rica etmem gerek; çünkü rüyaların gizli anlamına duyduğumuz ilgi bu türden bir aktarımı zorunlu kılmaktadır.

ÖN BİLGİ

1895 yazında benimle ve ailemle çok iyi anlaşan genç bir hanıma psikanalitik tedavi uyguluyordum. Bu türden karma bir ilişkinin bir doktorda, özellikle de psikoterapistte birçok ra-

1 ["Her psikolog, bulanık bir soruna ışık tutabileceğine inanması halinde kendi zayıflıklarını bile itiraf etme yükümlülüğü altındadır."]

2 Ne var ki yukarıda söylediklerimi sınırlamak açısından, kendi rüyalarımın bence bilinen tam yorumunu aktarmaya pek yanaşmadığımı da eklemem gerek. Okurlarımın özenine çok fazla güvenmemekle belki de akıllıca davranmış olurdum.

hatsız edici duygunun kaynağı olabileceği kolayca anlaşılacaktır. Doktorun kişisel ilgisi fazla, ama otoritesi azsa, herhangi bir başarısızlık hastanın ailesiyle olan yılların dostluğu için bir tehdit oluşturur. Bu tedavi kısmi bir başarıyla sonuçlanmıştı; hasta histerik kaygısından kurtulmuştu, ama bedensel semptomlarının hepsi ortadan kalkmamıştı. O dönemde histerik bir olayın nihayet kapandığını gösteren ölçütler konusunda henüz pek net değildim ve hastaya kabul etmeye gönülsüz gibi gözüktüğü bir çözüm önerdim. Bu görüş ayrılığı sürerken yaz tatili için ayrıldık. Bir gün en eski arkadaşlarımdan birisi olan ve hastam Irma ve ailesiyle onların yazlık evinde kalan genç bir meslektaşım ziyaretime geldi. Irma'yı nasıl bulduğunu sordum, o da "Daha iyi, ama çok da iyi değil," dedi. Dostum Otto'nun sözlerinin, ya da sesinin tonunun beni rahatsız ettiğinin bilincindeydim. Sanki hastaya çok fazla şey vaat etmişim gibi sözlerinde bir sitem bulduğumu düşündüm; ve doğru veya yanlış, Otto'nun bana karşı tavır almasını, bana hiçbir zaman tedaviden yana gibi gözükmeyen hasta yakınlarının etkisine bağladım. Ama benim için açık olmayan bu nahoş izlenimimi açıktan belli etmedim. Aynı akşam, kendimi haklı çıkarmak için Dr. M'ye (o dönemde çevremizde ağırlıklı bir şahsiyeti olan ortak bir dostumuzdu) vermek üzere oturup Irma olayını kaleme aldım. O gece (veya muhtemelen sabaha karşı) aşağıdaki rüyayı gördüm ve uyandıktan hemen sonra kağıda döktüm.[1]

1 [1914 *tarihli dipnot*:] Ayrıntılı bir yoruma tabi kıldığım ilk rüya budur. [Freud, *Histeri Üzerine İncelemeler* (Breuer ve Freud, 1895) adlı çalışmada kendi rüyalarını analiz etmeye yönelik ilk acemilik girişimlerinden bazılarını anlatıyor. Söz konusu pasaj bu cildin Editörlük Girişinde aynen aktarılmıştır. Bkz. ayrıca ÖFD., 3, 127 n.]

23-24 TEMMUZ 1895 TARİHLİ RÜYA

Büyük bir salon – çok sayıda misafir karşılıyoruz. Bunlar arasında Irma da var. Sanki mektubuna cevap vermek ve "çözümümü" henüz kabul etmediği için ona sitem etmek için ona ilk önce yandan bakarak şöyle diyorum: "Eğer hâlâ ağrın varsa bu sadece senin hatan." O da şöyle cevap veriyor: "Boğazımda, midemde ve karnımda hissettiğim ağrıların, beni nasıl boğduğunu bir bilseydin." Korkuyla ona bakıyorum. Solgun ve şişkin görünüyor. Kendi kendime, organik bir sorunu gözden kaçırmış olmam gerektiğini düşünüyorum. Onu pencerenin yanına götürüp boğazına bakıyorum, o ise takma dişli kadınlar gibi inatlaşma belirtileri gösteriyor. Kendi kendime, bunu yapmasına gerçekten hiçbir neden olmadığını düşünüyorum. Daha sonra ağzını gerektiği gibi açınca, sağ tarafta iri, beyaz bir leke görüyorum; başka bir yerde ise burnun helezonik kemiklerine benzeyen bazı bariz kıvrımlı yapılar üzerinde yaygın beyazımsı gri kabuklar görüyorum. Derhal Dr. M'yi çağırıyorum, o da muayene ederek durumu doğruluyor... Dr. M. alışılmıştan çok farklı görünüyor; çok solgun, topallayarak yürüyor, sinekkaydı tıraş olmuş... Şimdi dostum Otto da Irma'nın yanında duruyor ve dostum Leopold korsesinin üzerinden perküzyon [elle muayene] yaparak şöyle diyor: "Sol alt tarafında bir duyarsızlık var." Ayrıca sol omzundaki derinin bir kısmının iltihaplı olduğunu gösteriyor. (Onun gibi ben de elbisesine rağmen bunu farkediyorum.)... M. şöyle diyor: "Enfeksiyon olduğuna kuşku yok, ama önemli değil; dizanteri gelişecek ve toksin giderilecek."... Enfeksiyonun kaynağının da doğrudan farkındayız. Yakın zamanlarda, Irma kendini kötü hissederken dostum Otto ona bir propil, propils... propiyonik asit... trimetilalinin preparatı enjekte etmişti (ve şimdi bunun formülünü koyu yazıyla görüyorum)... Bu tür enjeksiyonların bu kadar düşüncesizce yapılmaması gerekir... Hem belki de şırınga temiz değildi.

Bu rüyanın diğer birçoğu karşısında bir avantajı vardır. Bir gün öncesinde bunun başlangıç noktasını oluşturan olaylar anında açıklık kazanır. Verdiğim ön bilgi bunu açıklar. Irma'nın durumu konusunda Otto'nun verdiği haber ve gecenin ilerleyen saatlerine kadar üzerinde çalıştığım durum öyküsü, uyuduktan sonra bile zihnimi meşgul etmeyi sürdürmüştür. Yine de sadece ön bilgiyi ve rüya içeriğini okuyan hiç kimse rüyanın ne anlama geldiği konusunda en ufak bir fikir bile edinemez. Benim de hiçbir fikrim yoktu. Rüyada Irma'nın şikayet ettiği semptomlar beni şaşkına çevirmişti, çünkü bunlar tedavi uyguladığım semptomlarla aynı değildi. Anlamsız propiyonik asit enjeksiyonu fikrine ve Dr. M.'nin rahatlatıcı düşüncelerine güldüm. Sonuna doğru rüya bana başlangıcından daha bulanık ve yoğunlaştırılmış geldi. Bütün bunların anlamını keşfetmek için ayrıntılı bir analiz gerekiyordu.

ANALİZ

Salon –çok sayıda misafir karşılıyoruz. O yazı, Vellevue'de, Kahlenberg'in[1] bitişiğindeki tepelerden birisinde tek başına duran bir evde geçiriyorduk. Ev daha önce bir eğlence merkezi olarak tasarlanmıştı ve bu nedenle salonu andıran resepsiyon odaları alışılmadık ölçüde yüksekti. Rüyayı, karımın doğum gününden birkaç gün önce, Bellevue'de görmüştüm. Bir gün önce karım bana bazı dostlarımızın doğum gününde bizi ziyarete gelmesini beklediğini, bunların arasında Irma'nın da olduğunu söylemişti. Dolayısıyla rüyamda bu olayın beklentisi

vardı: Karımın doğum günüydü ve Bellevue'deki büyük salonda Irma da dahil olmak üzere misafirlerimizi kabul ediyorduk.

1 [Viyana yakınlarında çok tutulan bir sayfiye yeri.]

Önerdiğim çözümü kabul etmediği için Irma'ya sitem ettim; ona "Eğer hâlâ ağrın varsa bu senin hatan," dedim. Ona bunu uyanık yaşamımda söylemiş olabilirdim, aslında söylemiş olabilirim de. O dönemde hastaya semptomlarının gizli anlamını anlattığım zaman görevimin bittiğine inanıyordum (ancak daha sonra bunun yanlış olduğunu anladım): Başarının buna bağlı olmasına rağmen, çözümü benimseyip benimsememesinin sorumluluğunun bana ait olmadığını düşünüyordum. Kaçınılmaz bilgisizliğime rağmen, tedavide başarılı olmamın beklendiği bir dönemde hayatımı kolaylaştıran şey de şimdi düzelttiğim bu hataydı. Ne var ki rüyada Irma'ya söylediğim sözlerde hâlâ çektiği ağrılardan sorumlu olmamaya özellikle dikkat ettiğimi farkettim. Eğer bunlar onun hatası idiyse, benim olamazdı. Rüyanın amacı bu yönde yatıyor olamaz mıydı?

Irma'nın şikayeti: Boğazında, midesinde ve karnında ağrı; bu onu boğuyor. Mide ağrısı hastamın semptomlarından birisiydi ama ağır basan semptomu değildi; o daha çok bulantı ve tiksinti duygularından şikayetçiydi. Boğaz ve karın ağrısı ile boğazdaki daralma hastalığında pek bir rol oynamıyordu. Rüyada neden bu semptomları seçtiğimi merak ettim, ama o anda bir açıklama bulamadım.

Solgun ve şişkin görünüyor. Hastamın teni her zaman pembeydi. Onun yerine bir başkasını koymuş olabileceğimden kuşkulanmaya başladım.

Organik bir hastalığı gözden kaçırmış olabileceğim fikri beni korkutuyor. Anlaşılacağı üzere, uygulaması neredeyse tamamen nevrotik hastalarla sınırlı olan ve histeriye, diğer doktorların organik olarak değerlendirdiği çok sayıda semptom atfetmeyi alışkanlık edinen bir uzman için bu, hiç bitmeyen bir kaygı kaynağıdır. Öte yandan korkumun samimi olmadığı yolunda içime —ne-

reden geldiğini söyleyemesem de— belli belirsiz bir kurt düştü. Irma'nın ağrılarının organik bir temeli olması halinde bunları gidermekten yine sorumlu olmayacaktım; tedavim sadece *histerik* ağrılardan kurtulmasına yönelikti. Aslında gerçekte yanlış teşhis konulmuş olmasını *arzuladığımı* hatırladım; çünkü böyle olması halinde başarısızlıkla suçlanmam da söz konusu olmayacaktı.

*Onu pencerenin yanına götürüp boğazına bakıyorum. O ise takma dişli kadınlar gibi ayak diriyor. Bunu yapmasına ger*çekten gerek olmadığını düşünüyorum. Irma'nın ağız boşluğunu muayene etmek için hiç fırsatım olmadı. Rüyada olan şey bana bir süre önce muayene ettiğim bir dadıyı hatırlattı; ilk bakışta gençlik dolu bir güzelliğin tablosunu andırıyordu, ama sıra ağzını açmaya gelince diş kaplamalarını gizlemeye çalışmıştı. Bu da diğer tıbbi muayeneleri ve bu muayeneler sırasında taraflardan hiç birisinin hoşuna gitmeyen küçük sırların açığa çıkışını hatırlattı. "*Bunu yapmasına gerçekten gerek yoktu*" ifadesinin ilk önce Irma'ya bir iltifat olarak niyetlendiğine kuşku yok; ama bunun başka bir anlamı daha olabileceğini düşündüm. (İnsan analizi dikkatle yürüttüğü zaman, arka cephede beklenen bütün düşünceleri dikkate alıp almadığını merak ediyor.) Irma'nın pencere kenarında duruş tarzı birdenbire bana başka bir yaşantıyı hatırlattı. Irma'nın, hakkında çok iyi şeyler düşündüğüm yakın bir hanım arkadaşı vardı. Bir akşam bu hanımı ziyaret ettiğim zaman onu pencere kenarında rüyada tekrarlanan pozisyonda görmüştüm; doktoru, yani bizim Dr. M., hanımın difteri olduğunu söylüyordu. Dr. M. figürü ve zar rüyanın sonraki bölümlerinde de tekrar ortaya çıkmıştı. Son birkaç ayda söz konusu bu hanımın da histerik olduğunu düşünmek için her türlü nedenim olduğu aklıma geldi. Aslında Irma'nın kendisi de konuyu bana açmıştı. Onun hakkında

ne biliyordum? Kesin olarak bir şey: Rüyamdaki Irma gibi, o da histerik boğulma duygusu yaşıyordu. Yani rüyamda hastamın yerine arkadaşını koymuştum. Sık sık, onun da benden kendisini semptomlarından kurtarmamı isteyebileceği fikriyle oynadığımı hatırladım. Ama çok ketum bir tip olduğu için buna ben de pek ihtimal vermiyordum. Rüyada da gösterildiği gibi *inatçıydı. Bunu yapmasına gerek olmaması* için başka bir neden dahA: şu ana kadar, kendi durumuyla dışarıdan yardım almaksızın başa çıkabilecek durumda olduğunu göstermişti. Burada geriye ne Irma'ya ne de arkadaşına bağlayamayacağım bazı özellikler kalıyor: S*olgunluk, şişkinlik, takma dişler*. Takma dişler beni yukarıda değindiğim dadıya götürdü; şimdi *kötü* dişlerle yetinme eğilimi hissediyordum. Derken bu özelliklerin atıfta bulunabileceği başka birisini düşündüm. O da hastam değildi ve hastam olmasını istemezdim, çünkü varlığımdan utandığını farketmiştim ve uyumlu bir hasta olacağını düşünemezdim. Genellikle solgundu, ama bir keresinde özellikle sağlıklı gözüktüğü bir dönemde şişkin bir hali vardı."[1] Dolayısıyla hastam Irma'yı yine tedaviye ayak direyecek olan diğer iki kişiyle kıyaslıyordum. Rüyada onun yerine arkadaşını koymamın nedeni ne olabilirdi? Belki de onun yerine arkadaşını almayı *istiyordum*: Ya arkadaşına karşı daha fazla sempati duyuyordum, ya da onun daha zeki olduğunu düşünüyordum. Çünkü Irma bana aptal geliyordu, çünkü önerdiğim çözümü kabul etmemişti. Arkadaşı daha akıllı olacaktı, yani daha kısa

1 *Karın ağrıları* konusundaki henüz açıklanmayan şikayet de bu üçüncü kişiye bağlanabilir. Söz konusu kişi elbette kendi karımdı; karın ağrıları bana utangaçlığını farkettiğim durumlardan birisini hatırlatmıştı. Bu rüyada Irma'ya da, karıma da pek nazik davranmadığımı kabul etmem gerekti; ama buna bir özür olarak, her ikisine de iyi ve uyumlu hasta standardıyla davrandığım görülmelidir.

sürede boyun eğecekti. Daha sonra *ağzını gerektiği gibi açacak* ve Irma'dan daha fazlasını anlatacaktı.[1]

Boğazında gördüklerim: Beyaz bir leke, helezon kemiklerin üzerindeki kabuklar. Beyaz leke bana difteriyi ve dolayısıyla Irma'nın arkadaşını, ama ayrıca aşağı yukarı iki yıl öncesinde büyük kızımın geçirdiği ciddi bir hastalığı ve o günlerdeki korkularımı hatırlattı. Helezon kemiklerin üzerindeki kabuklar bana kendi sağlık durumum konusundaki bir endişemi hatırlattı. O dönemde rahatsız edici burun şişkinliklerini azaltmak için sık sık kokain kullanıyordum ve birkaç gün önce beni örnek alan kadın hastalarımdan birisinin, burun mukozasında yaygın bir nekroza [kangrene] yakalandığını duymuştum. 1885'te[2] kokain kullanımını ilk kez öneren kişi bendim ve bu yüzden ciddi suçlamalar almıştım. Bu ilacın kötüye kullanılması aziz bir dostumun ölümünü çabuklaştırmıştı. Bu 1895'ten [rüya tarihinden] önceydi.

Derhal Dr. M.'yi çağırdım, o da muayeneyi tekrarladı. Bu, M.'nin bulunduğumuz çevredeki konumuna karşılık geliyor. Ama "*derhal*" ifadesi özel bir açıklama gerektirecek kadar çarpıcıdır. [Bkz. sf. 657.] Bu bana mesleğimdeki trajik bir olayı hatırlattı. Bir keresinde o dönemde zararsız olarak değerlendirilen bir ilacı (sulfonal) tekrar tekrar yazmak suretiyle kadın hastalarımdan

1 Rüyanın bu kısmının yorumunun, gizli anlamının tamamını izlemeyi mümkün kılacak kadar ileri götürülmediği duygusunu taşıyorum. Üç kadın arasındaki kıyaslamayı izleyecek olsaydım bu beni konudan çok uzaklaştıracaktı. Her rüyada keşfedilmesi mümkün olmayan en az bir nokta —deyiş yerindeyse bilinmeyenle temas noktasını oluşturan bir göbek— vardır. [Bkz. sf. 671.]

2 [Aslında "1884'te: Bu, Freud'un kokain konulu ilk makalesinin tarihidir. Freud'un kokainle ilgili çalışmasının tam bir açıklaması, Freud'un hayatını konu alan Ernest Jons'un ilk cildinin VI. Bölümünde bulunabilir. Buradan "aziz dostun" Fleischl von Marxow olduğu anlaşılıyor (bkz. sf. 621 n.). Sf. 255, 297, 309 ve 623'te bu olaya ilişkin daha başka dolaylı göndermeler bulunabilir.]

birisinde ağır bir toksik durum yaratmış ve deneyimli, kıdemli meslektaşımdan aceleyle yardım ve destek istemiştim. Aklımda bu olayın bulunduğu fikrini doğrulayan tali bir ayrıntı daha var. Zehre yenik düşen hastamın adı, büyük kızımınkiyle aynıydı. Bu daha önce hiç aklıma gelmemişti, ama şimdi bana neredeyse kaderin bir cilvesi [intikamı] gibi geliyor. Sanki bir insanın yerine bir başkasının konulması başka bir anlamda da devam ediyordu: O Mathlide'ye karşılık bu Mathlide, göze göz, dişe diş. Sanki tıbbi dikkatsizliği kanıtlayan her fırsatın üstüne atlıyordum.

Dr. M. solgundu, sinekkaydı tıraş olmuştu ve topallayarak yürüyordu. Sağlıksız görünüşünün dostlarını kaygılandırması ölçüsünde bu da doğruydu. Diğer iki özellik başka birisine gönderme olsa gerek. Yurtdışında yaşayan, sinekkaydı tıraş olan ve yanlış hatırlamıyorsam rüyadaki M.'nin epeyce benzediği ağabeyimi düşündüm. Birkaç gün önce, kalçasındaki bir artirit nedeniyle topalladığını duymuştuk. Rüyada bu iki kişiyi kaynaştırmamın bir nedeni olması gerektiğini düşününce, her ikisine de kızmak için de benzer bir nedenim olduğunu hatırladım: Her ikisi de önlerine koyduğum bir öneriyi reddetmişti.

Dostum Otto hastanın yanında duruyor, dostum Leopold ise Irma'yı muayene ederek sol alt tarafında bir mat [duyarsızlık] olduğunu gösteriyor. Dostum Leopold da bir doktordu ve Otto'nun akrabasıydı. Her ikisi de tıbbın aynı dalında uzmanlaştığı için, birbirleriyle rekabet etmek alınlarının yazısıydı ve aralarında sürekli kıyaslama yapılıyordu. Bir çocuk hastanesinin[1] ayakta hasta kabul eden nöroloji kliniğinden sorumlu olduğum yıllarda her ikisi de asistanım olarak çalışmıştı. Orada rüyadaki türden sahneler sık sık yaşanıyordu. Otto ile bir olayın teşhisini tartışırken, Le-

1 [Viyana'daki Kassowitz Enstitüsü.]

opold da çocuğu bir kez daha muayene ediyor ve tartışmamıza beklenmedik bir katkıda bulunuyordu. Kişilikleri arasındaki fark, kâhya Bräsig ile dostu Karl[1] arasındaki farka benziyordu: Birisi çabukluğuyla tanınırken diğeri yavaş ama kendinden emindi. Eğer rüyada Otto ile dikkatli Leopold'u kıyaslıyorduysam, bunu Leopold lehine yaptığım açıktı. Bu kıyaslama, asi hastam Irma ile ondan daha akıllı olduğunu düşündüğüm arkadaşı arasındaki kıyaslamaya benziyordu. Rüyada düşünce zincirinin yöneldiği —hasta çocuktan çocuk hastanesine— başka bir çizgiyi daha algılıyorum. *Sol alt taraftaki duyarsızlık* bana bütün ayrıntılarıyla Leopold'un özenli dikkatiyle beni şaşırttığı belli bir olayla uyuşuyor gibiydi. Ayrıca metastatik bir duyguya benzer belli belirsiz bir şey düşünmüştüm; ama bu da Irma'nın yerine hastam olmasını arzuladığım hastaya bir gönderme olabilir. Anladığım kadarıyla yalancı bir tüberküloz yaratmıştı.

Sol omzundaki derinin bir kısmı iltihaplanmıştı. Bir keresinde bunun, gece geç saatlere kadar oturduğum zaman kaçınılmaz olarak farkettiğim kendi omzumdaki romatizma olduğunu görmüştüm. Ayrıca Rüyadaki sözler çok ikircikliydi: "*Tıpkı onun gibi ben de bunu farketmiştim...*" Bunu kendi vücudumda farketmiştim, yani alışılmadık ifade tarzı beni de şaşırtmıştı: "Derinin bir kısmı iltihaplanmıştı." Bizler, "sol üst arka iltihabından" söz etmeyi alışkanlık edinmiştik; yine bu da akciğerlere ve tüberküloza bir gönderme olacaktır.

Elbisesine rağmen. Şöyle veya böyle bu bir araya sokmaydı. Hastanede çocukları doğal olarak soyunuk muayene ediyorduk: Bu da erişkin kadın hastaların muayene tarzına ters düşecektir.

1 [Fritz Reuter (1862-4) tarafından kaleme alınan ve Mecklenburg diyalektiyle yazılan *Ut mine Stromtid* adlı bir zamanların popüler romanındaki iki ana karakter.]

Ünlü bir klinikçinin, hastalarını sadece giysileri üzerindeyken fiziksel muayeneye tabi tuttuğunun söylendiğini hatırlıyorum. Bundan ötesini göremiyorum. Açıkçası bu noktada daha derinlere dalmak istemiyorum.

Dr. M. dedi ki: "Enfeksiyon, ama önemli değil. Dizanteri gelişecek ve toksin atılacak." İlk bakışta bu bana aptalca geldi. Ama diğerleri gibi bunun da analiz edilmesi gerekiyordu. Daha yakından bakınca aynı türden bir anlamı varmış gibi geldi. Hastada keşfedilen şey lokal difteriydi. Kızımın hasta olduğu dönemden, difteritis ile difteri üzerine yapılan bir tartışmayı hatırlıyorum; bu ikincisi [difteri] lokal difteritisten kaynaklanan genel bir enfeksiyondu. Leopold, metastatik bir odak olarak değerlendirilebilecek duyarsız [mat] bir bölgenin varlığına dayanarak bu türden genel bir enfeksiyon bulunduğunu göstermişti. Aslında bu türden metastazların difteride görülmediğini düşünüyor gibi gözüktüğüm doğrudur: Bu bana daha çok piyemiyi [iltihabın kana karışması] düşündürmüştü.

Önemli değil. Bunun amacı teselliydi. Bağlama şöyle uydurulmuş gibiydi. Rüyanın önceki kısmının içeriği, hastamın ağrılarının ağır bir organik hastalıktan kaynaklandığıydı. Bu yolla sadece kabahati kendi üstümden atmaya çalıştığım duygusu taşıyordum. Difterik ağrıların devamından psikolojik tedavi sorumlu tutulamazdı. Yine de sadece kendimi aklamak için Irma'ya bu kadar ağır bir hastalık uydurduğum için bir tür beceriksizlik duygusu taşıyordum. Bu çok acımasızcaydı. Dolayısıyla sonunda her şeyin iyiye gideceği güvencesine ihtiyacım vardı ve bana bu teselliyi tam da Dr. M.'nin ağzına koymak kötü bir seçim gibi gelmiyordu. Ama burada rüyaya karşı üstün bir tutum takınıyordum ve bu da kendi içinde açıklama gerektiriyordu.

Peki bu avuntu neden bu kadar anlamsızdı?

Dizanteri. Hastalıklı maddenin bağırsaklar yoluyla atılabileceği yolunda eski bir teorik görüşle ilgisi var gibi. Dr. M.'nin, kapsamlı açıklamalar üretme ve beklenmedik patolojik bağlantılar yapma konusundaki üretkenliğiyle dalga geçmeye çalışıyor olamaz mıyım? Dizanteri konusunda şimdi aklıma bir şey daha geldi. Birkaç ay önce dışkılamayla ilgili bariz zorlukları olan ve diğer doktorlar tarafından "yetersiz beslenmeye bağlı kansızlık" vakası olarak tedavi edilen genç bir erkeğe bakmıştım. Ben ise bunu bir histeri olarak değerlendirmiştim, ama onu psikoterapiye sokmaya gönülsüzdüm ve onu bir deniz yolculuğuna göndermiştim. Birkaç gün önce ondan Mısır'dan gönderdiği umutsuz bir mektup almıştım; mektubunda orada yeni bir krize girdiğini ve bir doktorun dizanteri teşhisi koyduğunu yazıyordu. Bu teşhisin, histerinin kendisini yanıltmasına göz yuman bilgisiz bir doktorun hatası olmasından şüphelenmiştim. Ama hastamı, histerik bağırsak rahatsızlığının üstüne bir de organik rahatsızlık yaratan bir duruma sokmuş olabileceğim için kendimi suçlamaktan başka bir şey yapamıyordum. Ayrıca [Almanca'da] "dizanteri" kulağa "difteri" gibi geliyordu; bu da rüyada görülmeyen bir uğursuzluk sözüdür.

Evet, diye düşündüm kendi kendime, "Dizanteri gelişecek, vs." gibi avutucu bir prognozla Dr. M. ile dalga geçiyor olmalıyım: Çünkü aklıma, onun kendisinin de yıllarca önce başka bir doktor hakkında benzer türden eğlenceli bir hikâye anlattığı gelmişti. Dr. M., durumu ciddi olan bir hastada konsültasyona çağrılmış ve o, meslektaşının çok iyimser görüşü karşısında hastanın idrarında albümin bulduğuna dikkati çekme ihtiyacı duymuştu. Ama öteki zerre kadar rahatsız olmamış, "Önemli değil. Albümin kısa sürede giderilecek!" demiştir. Dolayısıyla rüyanın bu kısmının, histeri konusunda bilgisiz olan doktorlara

karşı bir aşağılamayı dile getirdiğine artık kuşkum yok. Sanki bunu doğrularcasına başka bir düşünce daha geçti aklımdan: "Dr. M, hastasındaki (Irma'nın arkadaşındaki) tüberkülozdan korkmasına yol açan semptomların ayrıca histerik bir temeli de olduğunu anlıyor mu? Bu histeriyi tespit etmiş midir? Yoksa buna kanmış mıdır?"

Peki ama bu arkadaşıma bu kadar kötü davranmamın arkasındaki güdü ne olabilirdi? Bu basit bir konuydu. Dr. M. de "çözümüm"e Irma kadar az katılıyordu. Dolayısıyla rüyada bu iki insandan intikam almıştım: "Eğer hâlâ ağrın varsa bu senin hatan," diyerek Irma'dan, ona söylettiğim anlamsız teselli sözleriyle de Dr. M.'den.

Enfeksiyonun kökeninin doğrudan farkındaydık. Rüyadaki bu doğrudan bilgi ilginçtir. Hemen öncesinde bu konuda bir şey bilmiyorduk, çünkü enfeksiyonu ortaya çıkaran Leopold olmuştu.

Kendini kötü hissettiği bir keresinde dostum Otto ona iğne yapmıştı. Aslında Otto bana Irma'nın ailesindeki kısa ziyareti sırasında kendini birdenbire kötü hisseden birisine iğne yapmak için yakınlardaki bir otele çağrıldığını anlatmıştı. Bu enjeksiyonlar bana kendini kokainle zehirleyen talihsiz dostumu bir kez daha hatırlattı [bkz. sf. 187 n.]. İlacı sadece morfini kestikten sonra ağızdan almasını tavsiye etmiştim, ama o kendine kokain *enjekte etmişti*.

Propil... propils... propiyonik asit preparatı. Bunu nasıl düşünmüş olabilirim? Önceki akşam, durum öyküsünü yazmadan ve rüyayı görmeden önce karım bir şişe likör açmıştı; bu, mümkün olan her fırsatta hediye getirmeyi alışkanlık edinen dostumuz Otto'nun getirdiği bir hediyeydi ve üzerinde "Ananas"[1] yazıyor-

1 ["Ananas" kelimesinin sesinin, hastam Irma'nın aile adına bariz bir benzerlik gösterdiğini eklemeliyim.]

du. Kendi kendime, bir gün onu bu alışkanlıktan kurtaracak bir eş bulmasını umduğumu düşündüm.[1] Bu likörü öyle yoğun füzel yağı kokuyordu ki ağzıma sürmeyi reddetmiştim. Karım şişeyi hizmetçilere vermeyi önermiş ama ben —daha büyük bir alçakgönüllülükle— insan sever bir ruhla *onları* da zehirlemeye gerek olmadığını ekleyerek bu öneriyi veto etmiştim. Füzel yağının kokusunun (amil...), dizinin tamamını —propil, metil, vs.— hatırlattığı ve bunun da rüyadaki propil preparatına yol açtığı açıktır. Bu süreçte bir ikâme yaptığım doğrudur: Amil kokladıktan sonra rüyamda propil görmüştüm. Ama organik kimyada belki de bu türden ikâmeler makuldür.

Trimetilamin. Rüyamda bu maddenin kimyasal formülünü görmüştüm, bu da belleğimin gösterdiği büyük çabaya tanıklık eder. Ayrıca formül, sanki özel önemi varmış gibi bağlamın bir bölümünü vurgulamak istercesine koyu yazılmıştı. Peki trimetilaminin dikkatimi bu yolla çektiği şey neydi? Bu, tıpkı benim onunkilerden haberdar olmam gibi, yıllardır yazılarımdan daha oluşma sürecinde haberdar olan bir başka dostumla olan bir sohbetti.[2] O dönemde cinsel süreçlerin kimyası konusunda bazı fikirlerini bana açmış ve diğer şeylerin yanı sıra, cinsel metabolizmanın ürünlerinden birisinin de trimetilamin olduğuna inandığını söylemişti. Dolayısıyla bu madde beni cinselliğe, yani iyileştirmeye çalıştığım nevrotik rahatsızlıkların kökeninde en büyük önemi verdiğim etkene götürmüştü. Hastam Irma genç

1 [1904 *tarihli dipnot*, ancak 1925'ten itibaren tekrar atılmıştır:] Bu açıdan rüyanın kehanet içermediği anlaşılıyor. Ama başka bir açıdan öyle. Çünkü hastamın suçlanmaktan çok korktuğum "çözülmeyen" gastrik ağrılarının, safra kesesi taşlarının yol açtığı ciddi bir hastalığın öncülleri olduğu anlaşıldı.

2 [Bu, Berlinli bir biyolog, burun-boğaz uzmanı olan, bu kitabın yayımından önceki yıllarda Freud üzerinde büyük etkisi bulunan ve sayfalarda kural olarak isim verilmese de sık sık anılan Wilhelm Fliess'tir. Bkz. Freud, 1950a.]

bir duldu; tedavisindeki başarısızlık için bir gerekçe bulmak istediğim takdirde, dostlarının değiştiğini görmekten mutluluk duyacağı dulluğundan daha güzel bir bahane olamazdı. Bu tür bir rüyanın ne kadar tuhaf bir şekilde birleştiğini düşündüm kendi kendime! Rüyada Irma'nın yerine hastam olan diğer kadın da genç bir duldu.

Rüyada trimetilamin formülünün neden bu kadar ağır bastığını tahmin etmeye başladım. Önemli birçok konu bu tek kelimeye yakınsıyordu. Trimetilamin sadece çok güçlü olan cinsellik etkenine değil, ayrıca görüşlerimde kendimi yalnız hissettiğim zamanlarda bana katılmasından mutluluk duyduğum bir insana da atıfta bulunuyordu. Kuşkusuz, yaşamımda böylesine büyük bir rol oynayan bu dostumun, bu düşünce zincirinde başka bir yerde tekrar ortaya çıkması gerekir. Evet. Çünkü burun ve çevre boşluklardaki rahatsızlıkların sonuçları konusunda özel bir bilgisi vardı; ve helezonik kemiklerle kadının cinsel organı arasında bulunan bazı bariz bağlantılara bilimsel dikkati çekmişti. (Irma'nın boğazındaki kıvrımlı üç yapı.) Gastrik ağrılarının burundan kaynaklanıp kaynaklanmadığını belirlemek için Irma'yı ona muayene ettirmiştim. Ama onun kendisi de iltihaplı rinitten muzdaripti, bu da beni kaygılandırıyordu; rüyadaki metastazlarla ilgili olarak belli belirsiz aklıma gelen piyemide [kana iltihap karışması] buna yönelik bir gönderme olduğuna kuşku yok.[1]

Bu tür enjeksiyonların bu kadar düşüncesizce yapılmaması gerekir. Burada doğrudan doğruya dostum Otto'ya yönelik bir düşüncesizlik suçlaması var. Sözlerinden ve görünüşünden, bana karşı tavır aldığını düşündüğüm o öğlenden sonra buna benzer bir şey düşündüğümü hatırlıyorum. Şöyle bir şeydi: "Düşünceleri

1 [Rüyanın bu kısmının analizine sf. 401'de devam edilmiştir.]

ne kadar kolay etkileniyor! Ne kadar düşüncesiz sonuçlara varıyor!" Bunun yanı sıra, rüyadaki bu cümle bana aceleyle kokain enjeksiyonlarına başvuran ölen arkadaşımı bir kez daha hatırlattı. Daha önce de söylediğim gibi, bu ilacın enjeksiyonla verilmesini hiç düşünmemiştim. Otto'yu kimyasal maddeleri kullanma konusundaki düşüncesizlikle suçlarken, kendime karşı aynı suçlamaları yapmama neden olan talihsiz Mathlide'in öyküsüne değindiğimi de farkettim. Burada kendi dikkatliliğime, ama ayrıca dikkatsizliğime ilişkin olayları hatırladığım açıktır.

Belki de şırınga temiz değildi. Bu da Otto'ya karşı başka bir kaynaktan gelen bir suçlamaydı. Bir gün önce seksen ikisinde yaşlı bir hanımın, günde iki kez morfin iğnesi yapmak zorunda kaldığım oğluyla karşılaşmıştım.[1] O sırada taşradaydı ve oğlu bana flebitten [ven iltihabı] muzdarip olduğunu söylemişti. İlk önce bunun kirli bir şırınganın neden olduğu bir iltihaplanma olması gerektiğini düşünmüştüm. İki yıl içinde tek bir iltihaplanmaya neden olmamakla gurur duyuyordum; şırınganın temiz olduğundan emin olmak için sürekli çaba harcıyordum. Kısacası, dikkatliydim. Filebit beni tekrar hamileliklerinden birisinde trombosis geçiren karıma götürdü; ve karımla, Irma ve ölen Mathlide ile ilgili üç benzer durumu hatırladım. Bu durumların aynılığının, rüyada bu üç kişiyi birbirine ikâme etmemi mümkün kılmıştı.

Böylece rüyanın yorumunu tamamlamış oluyorum.[2] Bunu yaparken, rüya içeriği ile bunun arkasında yatan düşünceler ara-

1 [Bu yaşlı hanım, Freud'un bu dönemdeki yazılarında sık sık anılıyor. Bkz. sf. 336 ve *Gündelik Yaşamın Psikopatolojisi* (1901b), Bölüm VIII (*b, g*) ve Bölüm XII (C*b*), ÖFD., 6.]

2 [1909 *tarihli dipnot*:] Yorum sırasında aklıma gelen her şeyi yazmadığım anlaşılacaktır.

sındaki kıyaslamanın kamçıladığı düşüncelerin tamamıyla başa çıkmakta biraz zorlandım. Bu arada rüyanın "anlamı" bana malum olmuştu. Rüyayla gerçekleştirilen ve rüyayı görmemi güdülemiş olması gereken bir niyetin farkına varmıştım. Rüya, önceki akşamın olaylarının (Otto'nun verdiği haber ile durum öyküsünü yazmam) başlattığı bazı arzuları gerçekleştirmişti. Rüyanın vardığı sonuç, Irma'nın ağrılarının devamından benim değil, Otto'nun sorumlu olduğuydu. Aslında Otto, Irma'nın eksik tedavisi konusundaki sözleriyle canımı sıkmıştı ve rüya suçlamayı gerisingeri ona yönelterek intikam almamı sağlamıştı. Bu rüya, diğer etkenlerden kaynaklandığını göstererek —bir dizi gerekçe yaratarak— beni Irma'nın durumunun sorumluğundan kurtarmıştı. Rüya, olmasını arzuladığım belli bir durumu temsil ediyordu. *Dolayısıyla içeriği bir arzunun gerçekleşmesi, güdüsü ise bir arzuydu.*

Böylece epeyce şey gözler önüne serilmiş oldu. Ama Rüyanın birçok ayrıntısı da benim için arzu gerçekleştirme [giderme] açısından anlaşılır oldu. [Rüyada] tıbbi uygulamasında (iğne yaparak) bu kadar aceleci davranan birisi olarak temsil etmek suretiyle sadece Otto'dan intikam almakla kalmamış; ayrıca bana füzel yağı kokan berbat bir likör armağan ettiği için de intikam almıştım. Rüyada iki sitemi birleştiren bir ifade bulmuştum: İğne, bir propil preparatı iğnesiydi. Bu da bana yetmemiş, onu en güvenilir rakibiyle kıyaslayarak intikamımı sürdürmüştüm. Şöyle der gibiydim: "*Onu senden* daha çok seviyorum." Ama öfkemin gazabına uğrayan tek kişi Otto değildi. Yerine daha akıllı ve daha az inatçı olan birisini seçerek söz dinlemeyen hastamdan da intikamımı almıştım. Dr. M.'nin de karşı çıkışlarının sonuçlarından kaçmasına izin vermemiş, ona net bir gönderme yoluyla bu konuda zır cahil olduğunu göstermiştim. ("*Dizanteri gelişecek*, vs.")

Gerçekten de tıpkı Irma'dan arkadaşına, Otto'dan Leopold'a yönelişim gibi, ondan da daha bilgili olan birisine (trimetilaminden söz eden dostuma) yönelmiş gibiydim. "Bu üç kişiyi koyuver gitsin. Bunun yerine seçtiğim diğer üç kişiyi verin! Böylece haketmediğim bu suçlamalardan kurtulacağım.!" Rüyada suçlamaların temelsizliği en ayrıntılı biçimlerde kanıtlıyordum. Irma'nın ağrılarının suçlusu *ben* değildim, çözümümü kabul etmediği için kendisiydi. Irma'nın ağrılarıyla *ilgilenmiyordum*, çünkü bunlar organik bir yapıdaydı ve psikolojik tedaviyle iyileştirilemezdi. Irma'nın ağrıları dul olmasıyla pekâlâ açıklanabilirdi (trimetilamin) ve *ben* bunu değiştiremezdim. Irma'nın ağrılarına neden olan, ona uygun olmayan bir ilacı dikkatsizce enjekte eden Otto'ydu; bu, benim asla yapmayacağım bir şeydi. Tıpkı bizim yaşlı hanımın flebiti gibi, Irma'nın ağrıları, pis bir enjektörle iğne yapılmasının sonucuydu; ama *ben* enjeksiyonlarımda asla zarar vermedim. Doğrusu Irma'nın ağrılarına ilişkin (beni aklayan) bu açıklamaların birbiriyle tamamen tutarlı olmadığını, gerçekten de birbirini dışladığını farkediyorum. Savunmanın tamamı —ki rüyanın tek amacı buydu— insana, komşularından birisi tarafından ödünç aldığı ibriği hasarlı bir şekilde iade ettiği için dava edilen adamın savunmasını hatırlatır. Davalı her şeyden önce ibriği hasarsız iade ettiğini; ikincisi ödünç aldığında zaten delik olduğunu; ve üçüncü olarak da bu komşusundan hiçbir zaman bir ibrik ödünç almadığını iddia eder. Bu kadarı yeterli: Bu savunma çizgilerinden sadece birisinin bile geçerli kabul edilmesi halinde adam suçsuz bulunacaktır.

Irma'nın hastalığı konusunda kendimi temize çıkarmamla bu kadar açıktan ilgili olmayan daha başka temalar da rüyada rol oynamıştır: Kızımın hastalığı ile aynı adı taşıyan hastamın hastalığı, kokainin zararlı etkisi, Mısır'a giden hastamın rahat-

sızlığı, karımın, kardeşimin ve Dr. M.'nin sağlığı, kendi fiziksel rahatsızlıklarım konusundaki tasam, iltihaplı rinitten muzdarip olan ama rüyamda görülmeyen dostum için duyduğum kaygı. Ama bütün bunları göz önüne alınca, hepsinin tek bir düşünce altında toplanabileceğini ve deyiş yerindeyse "kendi sağlığıma ve başkalarının sağlığına duyduğum özen —profesyonel dikkatlilik" olarak adlandırılabileceğini görürüz. Otto, Irma'nın durumu konusunda bilgi verdiği zaman edindiğim bulanık, nahoş izlenimi hatırladım. Rüyada belli bir rol oynayan bu düşünceler grubu, geriye dönüp bu geçici izlenimi kelimelerle ifade etmemi mümkün kılmıştır. Sanki bana şöyle demiştir: "Tıbbi yükümlülüklerini yeterince ciddiye almıyorsun. Dikkatli değilsin; üstlendiğin şeyi yerine getirmiyorsun." Bunun üzerine bu düşünce grubundan yararlanarak ne kadar dikkatli olduğumu, yakınlarımın, dostlarımın ve hastalarımın sağlığıyla ne kadar derinden ilgilendiğimi gösterecek kanıtları üretmiş gibiyim. Bu malzemenin ayrıca temize çıkışımdan çok, dostum Otto'nun suçlamalarını destekleyen bazı nahoş anılar da içermesi dikkate değer. Malzemenin tarafsız olduğu söylenebilir; ama yine de bununla rüyanın altında yatan daha kapsamlı düşünceler grubu ve Irma'nın hastalığı konusunda masum olma arzusuna yol açan dar rüya teması arasında şaşmaz bir bağlantı vardır.

Bu rüyanın anlamını tamamen keşfettiğimi veya yorumunda boşluk olmadığını iddia etmeyeceğim. Bunun üzerinde daha fazla zaman harcayabilir, rüyadan daha fazla bilgi toplayabilir ve ortaya çıkaracağı yeni sorunları tartışabilirim. Daha başka düşünce zincirlerinin izlenebileceği noktaları biliyorum. Ama her rüyamda ortaya çıkan varsayımlar, beni yorum çalışmama devam etmekten alıkoyuyor. Beni aceleyle, ketum olmakla yargılayıp bunu ifade etme eğilimi duyanlara, benden daha dürüst

olmayı denemeyi tavsiye ediyorum. Şu an için bu yeni bilgi kırıntısını yeterli buluyorum. Burada gösterdiğim rüya yorumlama yöntemini benimsememiz halinde rüyaların gerçekten de bir anlamı olduğunu ve otoritelerin iddia ettiği gibi beynin bölük pörçük etkinliğinin bir dışavurumu olmadığını görürüz. *Yorumlama çalışması tamamlandığı zaman rüyanın, bir arzunun gerçekleşmesi, giderilmesi olduğunu algılarız.*[1]

1 [Fliess'e yazdığı 12 Haziran 1900 tarihli bir mektupta (Freud, 1950a, Mektup 137) Freud, Bellevue'deki bu rüyayı gördüğü eve yaptığı sonraki bir ziyareti anlatır. "Düşünebiliyor musun," diye yazıyor, "bir gün evin duvarına şu sözler yazılı mermer bir levha asılsın?

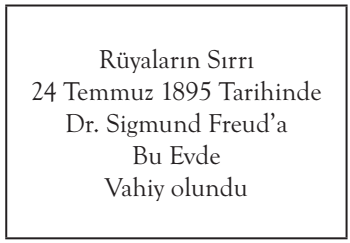

Şimdilik bu pek mümkün gözükmüyor."]

BÖLÜM III
RÜYA BİR ARZUNUN GERÇEKLEŞMESİDİR

DAR bir patikadan geçip de yolun bölündüğü, her yerin açık seçik göründüğü yüksek bir düzlüğe vardığımız zaman bir an için durup ilk önce hangi yöne gideceğimizi düşünebiliriz.[1] İlk kez bir rüya yorumunu aştığımız için biz de aynen bu durumdayız. Kendimizi apansız bir buluşun aydınlığında bulduk. Rüyalar, bir çalgıcının parmaklarıyla değil de harici bir güçle çalınan bir müzik aletinin çıkardığı düzensiz seslere benzetilemez: Bunlar, anlamsız da, saçma da değildir; fikirlerimizin bir bölümü uyurken diğer bölümünün uyanık olduğunu göstermez. Tersine, bunlar tam geçerliliği olan ruhsal olgulardır, yani arzuların gerçekleşmesidir;

1 [Fliess'e yazdığı 6 Ağustos 1899 tarihli bir mektubunda (Freud, 1950a, Mektup 114) Freud, bu kitabın giriş bölümlerini şöyle anlatıyor: "Her şey hayali bir yürüyüş modeline dayanarak tasarlandı. İlk önce net bir görüş açısının bulunmadığı, yolumuzu kolayca kaybedebileceğimiz (ağacı göremeyen) koyu bir otoriteler ormanına dalarız. Bunu okurlarıma öncülük ettiğim dehlizi andırır bir patika —özgünlükleri, ayrıntıları, dikkatsizlikleri, kötü nükteleri ile örnek rüyam— izliyor. Derken bir anda, yüksek bir düzlüğe, açık bir araziye varırız ve şu soru gündeme gelir: 'Hangi yöne gitmek istiyorsun?'"]

bunlar, zihnin anlaşılır uyanık ruhsal edimler zincirine eklenebilir; zihnin son derece karmaşık bir etkinliğiyle oluşurlar.

Ama bu buluşun daha tadını çıkarmaya bile başlamadan bir sorular seli üstümüze çullanır. Rüya yorumunun da bize söylediği gibi eğer rüya bir arzunun gerçekleşmesini temsil ediyor ise, arzu gerçekleştirmenin dile geldiği bu ilginç ve şaşırtıcı biçimin kökeni nedir? Uyandığımız zaman hatırladığımız açık rüyaya dönüşmeden önce rüya düşünceleri ne tür bir değişikliğe uğrar? Bu değişiklik nasıl gerçekleşir? Rüyada değişikliğe uğrayan malzemenin kaynağı nedir? Rüya düşüncelerinde gözlenen —örneğin birbirine karşıt olmaları gibi— birçok özgünlüğün kaynağı nedir? (Sf. 197'deki ödünç alınan ibrik benzetmesiyle kıyaslayın.) Bir rüya iç ruhsal süreçlerimiz konusunda bize yeni bir şeyler söyleyebilir mi? Rüyanın içeriği, gün boyunca beslediğimiz düşünceleri düzeltebilir mi?

Bütün bu soruları şu an için bir yana bırakıp belli bir yolu biraz daha izlemeyi öneriyorum. Rüyanın, bir arzuyu gerçekleşmiş, yerine gelmiş gibi temsil edebileceğini öğrendik. İlk yapmamız gereken şey bunun rüyaların evrensel bir özelliği mi olduğunu, yoksa sadece analiz ettiğimiz ilk rüyanın (Irma'nın enjeksiyonu rüyasının) içeriğinde mi ortaya çıktığını incelemektir. Çünkü her rüyanın bir anlamı ve ruhsal değeri olduğunu bulsak bile, bu anlam her rüyada aynı olmayabilir. İlk rüyamız bir arzunun gerçekleşmesiydi; ikincisinin anlamı bir korkunun gerçekleşmesi olabilirdi; bir üçüncüsünün içeriği bir düşünce; dördüncüsününki sadece bir anının canlanışı olabilirdi. Bunun yanı sıra daha başka arzu giderici rüyalarla karşılaşacak mıyız? yoksa tüm rüyalar arzu giderici midir?

Rüyaların sık sık, hiçbir kılığa girmeden arzuların gerçekleşmesi olarak ortaya çıktığını kanıtlamak kolaydır; dolayısıyla

rüya dilinin uzun zaman önce anlaşılmaması şaşırtıcı gelebilir. Örneğin şahsen benim dilediğim sıklıkta —deyiş yerindeyse deneysel olarak— üretebileceğim bir rüya vardır. Akşam ançüez, zeytin veya çok tuzlu başka bir şey yediğim zaman gece susuyor ve uykudan uyanıyorum. Ama uyanmadan hemen önce bir rüya görmüş oluyorum; bu da her zaman hep aynı içeriğe sahip oluyor, yani rüyamda içiyorum. Rüyamda kana kana su içtiğimi görüyorum; bunun da susuzluktan dili damağı yanan birisinin soğuk bir şeyler içmesine denk enfes bir tadı oluyor. Daha sonra uyanıyor ve gerçek bir şeyler içme ihtiyacı duyuyorum. Bu basit rüyaya yol açan şey, uyandığım zaman farkına vardığım susamışlıktır. Susuzluk, bir içme arzusu yaratıyor ve rüya bana bu arzunun giderildiğini söylüyor. Bunu yaparken de anlaşılması kolay bir işlevi yerine getiriyor. İyi bir uykucuyum ve fiziksel ihtiyaçlarımla uyanmaya alışık değilim. Su içtiğimi *rüyamda görerek* susuzluğumu bastırmayı başarabilirsem, susuzluğumu gidermek için uyanmama gerek kalmaz. Dolayısıyla bu bir kolaylık rüyasıdır. Yaşamda başka durumlarda sık sık olduğu gibi, burada da eylemin yerini rüya almıştır. Ne yazık ki rüya, susuzluğumu gidermek için suya duyduğum ihtiyacı, dostum Otto ile Dr. M'ye karşı hissettiğim intikama susamışlığımla aynı şekilde gideremez; ama her ikisinde de iyi niyet vardır. Kısa bir süre önce bu rüyam biraz değişiklik göstermişti. Uykuya dalmadan önce de susuzluk hissetmiş ve yatağımın başucundaki sehpada duran bir bardak suyu başıma dikmiştim. Birkaç saat sonra tekrar susamıştım ve bu da sorun yaratmıştı. Biraz su alabilmek için kalkıp karımın yatağının başucundaki sehpada duran bardağı almam gerekmişti. Dolayısıyla buna uygun bir rüya görmüştüm: Rüyamda karımın vazodan bana bir bardak içecek verdiğini görmüştüm; bu, İtalya'ya yaptığım bir seyahatten dönüşte getirdiğim, ancak

daha sonra ortadan kalkan ölü külü saklamak için imal edilen bir Etruscan kâsesiydi. Ama içindeki su öylesine tuzluydu ki (kasedeki küller yüzünden) uykumdan uyandım. Bu rüyada her şeyin ne kadar uygun düzenlendiği farkedilecektir. Tek amacı bir arzuyu gidermek [gerçekleştirmek] olduğu için, tam anlamıyla bencilce olabilir. Rahata ve kolaylığa düşkünlük, başkalarına karşı düşünceli olmakla gerçekten uyuşmuyor. Kül kâsesi de belki başka bir arzu gidermeydi. Tıpkı karımın sehpasındaki su dolu bardağın ulaşamayacağım bir yerde oluşu gibi, vazonun da artık bende olmaması üzücüydü. İçindeki külle kâse de ağzımda artmaya başlayan ve beni mutlaka uyandıracağını bildiğim tuzlu tada uygun düşmektedir.[1]

Bu türden kolaylık rüyalarını gençliğimde çok sık görürdüm. Hatırlayabildiğim kadar eskilerden itibaren gecenin geç saatlerine kadar çalışmayı alışkanlık edindiğim için, erken kalkmayı hep zor bulmuşumdur. O zamanlar sürekli olarak rüyamda yataktan çıktığımı, lavabonun önünde durduğumu görürdüm; bir süre sonra gerçekte hâlâ yatakta olduğum gerçeğini kendim-

1 Weygandt (1893, 41) susuzluk rüyalarının farkındadır ve şöyle yazar: "Susuzluk duygusu başka her şeyden daha büyük bir kesinlikle hissedilir; bu her zaman için dindirildiğine ilişkin bir düşünceye yol açar. Rüyada susuzluğun giderilişinin temsili farklılık gösterir ve özgün biçimini yakın bir anıdan alır. Bu olaylardaki bir başka genel özellik de susuzluğun giderildiği düşüncesinden hemen sonra bu hayali tazelenmenin yarattığı önemsiz etki karşısında duyulan bir hayal kırıklığıdır." Ancak Weygandt, bir uyarıma yönelik bu rüya tepkisinin, evrensel geçerliliği bulunan bir tepki olduğunu gözden kaçırıyor. Gece susayan başka insanlar rüya görmeksizin uyanabilir; ama bu benim deneyime bir itiraz değildir. Bu sadece benden daha kötü uykucuların bulunduğunu gösterir. [1914 *tarihli ek*:] Bu bağlamda Isaiah xxix, 8 ile kıyaslayın: "Aç bir adam rüyasında yemek yer, ama uyanır ve ruhunun boş olduğunu görür; ya da susayan bir insan rüyasında su içer, ama uyanır ve zayıf düştüğünü ve ruhunun iştahlı olduğunu görür."

den daha fazla gizleyemezdim, ama bu arada biraz daha uyumuş olurdum. Benim gibi uykuyu seven genç bir tıbbiyeli meslektaşım bu türden bir tembellik rüyasını özellikle eğlenceli ve ince bir tarzda anlatmıştı. Hastane yakınlarındaki pansiyonun sahibesine onu her sabah zamanında uyandırması için kesin talimat verir, ama bunun kolay bir iş olmadığı anlaşılır. Bir sabah uyku ona özellikle tatlı gelir. Pansiyoncu hanım kapıdan bağırır: "Uyanın Herr Pepi! hastaneye gitmenin zamanı geldi!" Buna tepki olarak meslektaşımız rüyasında hastanedeki odaların birisinde yatakta uzandığını ve yatağın başucunda "Pepi H., tıp öğrencisi, 22 yaşında" yazılı bir vizite kartı bulunduğunu görür. Rüya devam ederken kendi kendine "Zaten *hastanede* olduğuma göre, orya gitmeme gerek yok" der ve dönüp uyumaya devam eder. Bu yolla rüyasının güdüsünü de açıkça itiraf eder.

İşte size uyarımın etkisini yine uyku sırasında yarattığı bir rüya daha. Kötüye giden çene kemiğinden ameliyat olmak zorunda kalan bir kadın hastama, doktorları, yüzünün bir yanına orasını gece gündüz soğuk tutacak bir aygıt takmasını söylemişlerdi. Ama uykuya dalar dalmaz bu aygıtı çıkarıp atıyordu. Bir gün, aygıtı tekrar yere fırlattıktan sonra onunla bu konuyu ciddi olarak konuşmam istenmişti. "Bu kez gerçekten yapacak bir şeyim yok," dedi. "Bunun nedeni gece gördüğüm bir rüya. Rüyamda operada bir kabinde olduğumu ve gösteriden çok zevk aldığımı gördüm. Ama Herr Karl Meyer bakımevindeydi ve çenesindeki ağrıdan acı acı dert yanıyordu. Ben de kendi kendime, hiç ağrım olmadığı için aygıta ihtiyacım olmadığını söyledim ve fırlatıp attım." Acı çeken bu zavallı kadının rüyası, bazen nahoş durumlarda insanların dudaklarından dökülen bir ifadenin neredeyse konsantre bir temsiline benzer: "Bundan daha iyisini düşünemezdim." Rüya, daha iyisinin bir tablosunu

verir. Rüyayı gören hanımın kendi ağrılarını aktardığı Herr Karl Meyer, tanıdıkları arasında hatırlayabildiği en duygusuz gençti.

Normal insanlardan derlediğim diğer bazı rüyalarda da arzu giderme aynı kolaylıkla tespit edilebilir. Rüya teorimi bilen ve karısına bundan söz eden bir dostum bir gün şöyle dedi: "Karım dün gördüğü bir rüyasını sana anlatmamı istedi. Rüyasında adet görmüş. Bunun ne olduğunu tahmin edebilirsin." Gerçekten de tahmin edebiliyordum. Bu evli genç kadının rüyasında adet görmesi, adet gününü kaçırdığı anlamına geliyordu. Anneliğin yükünü omuzlamadan önce özgürlüğünün tadını biraz daha çıkarmaktan memnun olacağına pekâlâ inanabilirim. Bu [rüya] ilk hamileliğini duyurmanın açık bir yoluydu. Başka bir arkadaşım bana yazarak, karısının bir süre önce rüyasında fanilasının önünde bazı süt lekeleri gördüğünü anlatmıştı. Bu da bir hamilelik duyurusuydu, ama ilki değil. Genç anne, ikinci çocuğunu ilkinden daha iyi besleyebilmeyi arzuluyordu.

Genç bir hanım, bebeğini emzirdiği bir dönemde bulaşıcı bir hastalık nedeniyle haftalarca insanlardan uzak kalmıştı. Çocuk iyileştikten sonra rüyasında aralarında Alphonse Daudet, Paul Bourget ve Marcel Prévost'un da bulunduğu bir partide olduğunu görür; hepsi de ona çok dostça ve eğlendirici davranırlar. Resmini hiç görmediği Marcel Prévost hariç yazarların hepsi portrelerine benzer; Prévost ise... bir gün önce hasta odasını tütsüleyen ve bunca zamandan sonra ilk ziyaretçisi olan dezenfekte görevlisine benzemektedir. Dolayısıyla rüyanın tam bir tercümesini vermek mümkün görünür: "Artık bu bitmek bilmeyen hasta bakıcılığından daha eğlenceli şeyler yapmanın zamanı geldi."

Bu örnekler, sadece arzuların gerçekleşmesi olarak anlaşılabilen ve anlamlarını hiçbir kılığa girmeden olduğu gibi gösteren

rüyaların, en sık ve farklı koşullarda bulunabileceğini göstermek için yeterli olabilir. Otoritelerin başlıca ilgisini çeken karışık ve abartılı kompozisyonlara hoş bir tezatlık oluşturan bu rüyalar çoğunlukla basit ve kısadır. Yine de bu basit rüyalar üzerinde bir an durmanın karşılığını alacağız. En basit rüya biçimlerini, ruhsal ürünlerinin erişkinlerdekinden daha az karmaşık olduğuna kuşku duymadığımız çocuklarda bulmayı bekleyebiliriz. Kanımca, tıpkı evrimin alt evrelerindeki hayvanların yapısı veya gelişmesi konusundaki incelemelerin, evrimin daha üst basamaklarındaki hayvanların yapısı konusundaki araştırmalara sağladığı yararlı hizmetlerin aynısını çocuk psikolojisi de erişkin psikolojisi için mutlaka sağlayacaktır. Şu ana dek bu amaçla çocuk psikolojisinden yararlanmaya yönelik çok az planlı çaba harcanmıştır.

Küçük çocukların rüyaları sık sık salt arzu gidericidir ve bu açıdan erişkinlerin rüyalarına kıyasla daha az ilginçtir. Bu rüyalar çözüm gerektiren sorunlar çıkarmaz; ama öte yandan temel doğalarıyla rüyaların, arzuların giderilmesini temsil ettiğini kanıtlama açısından paha biçilmez bir öneme sahiptirler. Kendi çocuklarımın sağladığı malzemeden, bu tür rüyalara birkaç örnek derleyebilmiştim.

Bu rüyalardan ikisini 1896 yazında Aussee'den sevimli bir köy olan Hallstatt'a[1] yaptığımız bir geziye borçluyum: Bunlardan birisi o tarihte sekiz buçuk yaşında olan kızıma, diğeri ise beş yaşlarındaki oğluma aittir. Ön bilgi olarak, yazı Aussee yakınlarındaki bir dağ eteğinde geçirdiğimizi, havaların iyi gittiği zamanlarda Dachstein'in enfes manzarasını izlediğimizi söylemem gerek. Simony Hütte dürbünle açık seçik ayırdedilebiliyordu. Çocuklar sürekli olarak orayı dürbünden görmeye

1 [Yukarı Avusturya'nın Salzkammergut bölgesinde.]

çalışıyorlardı, ama ne kadar başarılı olduklarını söyleyemem. Geziden önce çocuklara Hallstatt'ın, Dachstein eteklerinde olduğunu anlatmıştım. Gezi gününü dört gözle bekliyorlardı. Hallstatt'tan Echerntal'a yürümüştük; sürekli değişen manzara çocukların hoşuna gitmişti. Ama içlerinden birisi, yani beş yaşındaki oğlum giderek korkmaya başlamıştı. Ne zaman yeni bir dağ görse, bunun Dachstein olup olmadığını soruyor, ben de "Hayır, bu sadece tepelerinden birisi" demek zorunda kalıyordum. Bunu birkaç kez sorduktan sonra tamamen sessizleşti; ve şelaleye giden dik yoldan bizimle gelmeyi açıkça reddetti. Yorulduğunu düşündüm. Ama ertesi gün ışıyan bir yüzle gelip "Dün gece rüyamda Simony Hütte'de olduğumuzu gördüm," dedi. Onu anlamıştım. Dachstein'den söz edince Hallstatt'a gezimiz sırasında dağa tırmanmayı ve dürbünle ilişkili olarak hakkında onca şey söylenen kulübe yakınlarına gitmeyi beklemişti. Ama tepelerin ve şelalenin kendisini aldattığını görünce hayal kırıklığına uğramış ve morali bozulmuştu. Rüya bir telafiydi. Ayrıntılarını keşfetmeye çalıştım, ama dişe dokunur bir şey bulamadım: Ona söylenen şey, "Altı saat boyunca tırmanmak zorundasın" olmuştu.

Aynı gezi sekiz buçuk yaşındaki kızda da bazı arzular —rüyasında gerçekleştirmek zorunda kaldığı arzular— uyandırmıştı. Hallstatt'a giderken komşumuzun on iki yaşındaki oğlunu da yanımıza almıştık. Daha o yaşta tam gelişmiş bir zamparaydı ve küçük hanımın sevgisini kazandığını gösterir işaretler vardı. Ertesi sabah şu rüyayı anlattı: "Bir düşünün! Rüyamda Emil'in ailemizden birisi olduğunu ve size 'Baba,' 'Anne' dediğini ve diğer erkekler gibi büyük odada bizimle yattığını gördüm. Derken annem gelip yataklarımızın altına mavi yeşil kağıda sarılı çikolatalar attı." Rüyaları anlama konusunda bir becerileri bu-

lunmayan kardeşleri, otoritelerin yolunu izleyerek rüyanın anlamsız olduğunu söyledi. Kız ise rüyanın en azından bir kısmını savunmaya geçti: "Emil'in ailemizden birisi olması elbette anlamsız; ama çikolatayla ilgili kısım değil." Anlamadığım nokta da işte bu kısımdı, ama kızın annesi gerekli açıklamayı sağladı. İstasyondan eve dönerken çocuklar tam da rüyada görülen türden parlak metalik kâğıtlara sarılı olan ve çocukların almaya alışık olduğu türden çikolataların satıldığı bir jeton makinesinin önünde durmuşlar. Almak istemişler ama anneleri o gün için yeterince arzunun gerçekleştiğine karar vermiş ve bu arzuyu rüya tarafından gerçekleştirilmeye bırakmış. Olaya kendim tanık olmadım. Ama rüyanın kızımın yasakladığı kısmı benim için anında açıklık kazandı. İnce davranışlı misafirimizin yolda çocuklara Anne ile Baba onlara yetişene kadar beklemelerini söylediğini kendi kulaklarımla duymuştum. Küçük kızın rüyası bu geçici akrabalığı kalıcı bir evlatlığa dönüştürmüştü. Duyduğu sevgi, rüyada temsil edilen ve erkek kardeşleriyle ilişkisine dayanan biçimin dışında başka bir arkadaşlık biçimi hayal edemiyordu. Onu sorgulamaksızın çikolataların neden yatakların altına atıldığını keşfetmek elbette mümkün değildi.

Bir dostum, oğlumun rüyasına çok benzeyen bir rüya anlatmıştı. Rüyayı gören kişi sekiz yaşında bir kız çocuğuydu. Babası birkaç çocukla birlikte Rohrer Hütte'yi ziyaret etmek amacıyla Dornbach'a[1] bir yürüyüşe çıkar. Ama geç olduğu için çocuklara bunu başka bir zaman telafi etme sözü vererek geri döner. Dönüş yolunda Hameau'ya giden yolu gösteren yol işaretini geçerler. Bunun üzerine çocuklar Hameau'ya gitmek isterler; ama yine aynı nedenle ve başka bir gün gitme vaadiyle bu istekleri geri çevrilir. Ertesi sabah sekiz yaşındaki kız babasına gelip hoş-

1 [Viyana'nın hemen dışındaki tepelerde.]

nut bir sesle şöyle der: "Babacım, dün gece rüyamda bizi Rohrer Hütte'ye ve Hameau'ya götürdüğünü gördüm." Sabırsız kız, babasının vaatlerinin yerine getirildiğini görmüştür.

İşte size, Aussee'deki manzaranın güzelliğinin o tarihte üç çeyrek yaşında olan bir diğer kızımda yarattığı yukarıdakine eşdeğerde dolaysız bir rüya. Gölü ilk kez geçmişti ve bu geçiş onun için çok kısa sürmüştü: İskeleye yanaşınca tekneden inmek istememiş ve acı acı ağlamıştı. Ertesi gün şöyle dedi: "Dün gece göle gittim." Rüyadaki göl gezisinin, daha uzun sürdüğünü umalım.

O zamanlar sekiz yaşında olan en büyük oğlum fantazilerini gerçekleştiren rüyalar görüyordu: Rüyasında Achilles ile bir savaş arabasında olduğunu, arabayı Diomede'nin sürdüğünü görmüştü. Tahmin edileceği üzere, bir gün önce ablasına verilen Yunan masallarına ilişkin bir kitaptan etkilenmişti.

Çocukların uyurken söylediklerini rüyalar başlığı altına dahil edebilirsem, bu noktada dağarcığımdaki en genç rüyalardan birisini aktarabilirim. O tarihte on dokuz aylık olan en küçük kızım bir sabah kusmaya başlayınca gün boyunca kendisine yiyecek hiçbir şey verilmemişti. Yemeksiz geçen bu günün gecesi uykusunda heyecanla şöyle bağırdığı duyuldu: "Anna Fweud, çilekler, yabani çilekler, omlet, puding!" O dönemde bir şeyi kendi mülkiyetine alma fikrini dile getirmek için kendi adını kullanma alışkanlığı edinmişti. Mönüde, ona güzel bir yemek gibi gözüken hemen her şey vardı. Çileklerin konuşmada iki çeşidiyle anılması, evdeki sağlık kurallarına karşı bir gösteriydi. Bu, bakıcısının rahatsızlığını aşırı çilek yemeye bağladığından haberdar olmasına dayanıyordu. Dolayısıyla rüyasında bu nahoş yargıya misilleme yapıyordu.[1]

1 Kısa bir süre sonra bu küçük kızın ninesi de –ki ikisinin yaş toplamı yetmişi buluyordu– bir rüyasında aynı şeyi yapmıştı. Böbreklerindeki bir rahatsızlık

Cinsel arzulardan henüz uzak olduğu için çocukluğun mutluluğu konusunda iyi şeyler düşünsek de, iki büyük hayati içgüdüden diğerinin ne kadar verimli bir hayal kırıklığı ve vazgeçiş kaynağı olduğunu, bunun sonucunda rüya görmeye yönelik nasıl bir uyarım sağladığını unutmamalıyız.[1] Buna bir başka örneğim daha var. 22 aylık yeğenime, yılın o döneminde henüz mevsimi gelmemiş olan bir sepet kiraz vererek doğum günümü kutlama görevi verilmişti. Bu işi çok zor bulmuş olmalı, çünkü sürekli olarak "İçinde kiraz var," deyip duruyor ve armağanı vermeye ikna edilemiyordu. Ama bunu telafi etmenin bir yolunu bulmuştu. Her sabah annesine rüyasında "beyaz askeri" —bir keresinde sokakta hayranlıkla baktığı beyaz üniformalı bir karakol görevlisi— gördüğünü söylemeyi alışkanlık edinmişti. Doğum günü öncesinin ertesi günü ancak bir rüyadan kaynaklanabilecek tatlı bir haberle uyanmış: "Hermann bütün kirazları yemiş!"[2]

---

nedeniyle gün boyu yemeksiz bırakılmıştı. O gece, kuşkusuz kendini genç kızlığının en parlak günlerinde hayal ederek, rüyasında hem öğlen hem de akşam yemeklerine "davet edildiğini" ve her ikisinde de sofranın en iştah açıcı yiyeceklerle donatıldığını görmüştü.

1 [1911 *tarihli dipnot*:] Kuşkusuz, çocukların ruhsal yaşamının daha yakından incelenmesi bize cinsel içgüdüsel güçlerin, çocukların ruhsal etkinliğinde çocuksu biçimiyle yeterince büyük ve uzun zamandır göz ardı edilen bir rol oynadığını öğretmiştir. Bu yakından inceleme ayrıca bize, geriye dönüp bakan erişkilerin yorumladığı haliyle çocukluğun mutluluğuna kuşkuyla bakmamızı sağlamıştır. Bkz. *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme* (1905d). [Yukarıdaki metindeki cümle, diğer sayfalardaki bazı cümlelere tamamen ters düşmektedir (örn. sf. 336).]

2 [1911 *tarihli dipnot*:] Çocukların çok geçmeden daha karmaşık ve daha bulanık rüyalar görmeye başladığını ve öte yandan, bazı şartlar altında erişkinlerin de sık sık aynı şekilde basit, çocuksu yapıda rüyalar gördüğünü söylemek gerekir. Dört-beş yaşındaki çocukların rüyalarında baş gösterebilecek beklenmedik malzeme bolluğu, "Beş Yaşındaki bir Oğlan Çocuğun Fobisinin Analizi" (1909b) başlıklı makalemde ve Jung'un (1910a) bir makalesinde örneklerle

gösterilmiştir. [1914 tarihli ek:] Çocuk rüyalarının analitik yorumu için ayrıca bkz. von Hug-Hellmuth (1911 ve 1913), Putnam (1912), Spielrein (1913) ve Tausk (1913). Çocuk rüyaları ayrıca Bianchieri (1912), Busemann (1909 ve 1910), Doglia ve Bianchieri (1910-11) ve özellikle de bu rüyaların arzu gerçekleştirme eğilimini vurgulayan Wiggam (1909) tarafından rapor edilmiştir. [1911 tarihli ek:] Öte yandan çocuksu tip rüyalar, kendilerini olağandışı dış şartlarda bulan erişkinlerde özellikle sık görülüyor gibidir. Örneğin Otto Nordenskjöld (1904, 1, 336) Antarktika'ya yaptıkları kış seferdeki adamları hakkında şöyle yazıyor: "Hiçbir zaman bu kadar canlı veya bol olmayan rüyalarımız, en derin düşüncelerimizin girdiği yönü gösteriyordu. Başka zamanlarda ender rüya görenlerimiz bile bu hayal dünyasındaki en son yaşantılarımızı anlattığımız sabahları uzun hikâyeler anlatabiliyordu. Fiili şartlara uyum sağlamış olmalarına rağmen, hepsi de şimdi bize bu kadar uzak olan dış dünyayla ilgiliydi. Arkadaşlarımdan birisi özellikle tipik olan bir rüyasında, tekrar kendisine öğretim amacıyla özel olarak hazırlanan minyatür ayıbalığını soyma görevi verildiği okuldaki sınıfında olduğunu görmüştü. Ama rüyalarımızın çevresinde dönüp durduğu temel konu yeme içmeydi. Gece boyunca büyük yemek partilerine katılma konusunda özel bir yeteneği olan bir arkadaşımız, sabahleyin 'üç çeşit yemek yediğini' söyleyebildiği zaman bununla gurur duyuyordu. Bir diğerimiz tütün, tütünden dağlar görüyor; bir üçüncümüz açık sulardan gelen tam yelken açmış bir gemi görüyordu. Yine bir başkasının rüyasını anmaya değer. Rüyasında postacı postayı getirir ve neden bu kadar uzun süre beklemek zorunda kaldığımızı açıklar: Postayı yanlış adrese teslim etmiş ve ancak zar zor geri alabilmiştir. Kuşkusuz, çok daha imkânsız şeylerin de rüyasını görüyorduk. Ama kendi gördüklerim, ya da anlattığım rüyaların hemen hemen hepsi de çok çarpıcı bir hayal gücünden yoksunluk sergiliyordu. Bütün bu rüyaların kaydedilebilmesi elbette büyük bir psikolojik değer taşırdı. Uykuyu ne kadar özlediğimiz kolayca anlaşılacaktır, çünkü bu her birimize en çok arzuladığımız her şeyi veriyordu." [Bu pasaj Nordenskjöld'ün kitabının İngilizce çevirisinde (1905, 290) epeyce kısaltılmıştır.] —[1914 *tarihli dipnot*:] Du Prel'e göre (1885, 231), "Mungo Park, Afrika gezilerinin birisinde susuzluktan neredeyse ölmek üzereyken, rüyasında sürekli olarak vatanının sulu vadilerini ve otlaklarını görür. Aynı şekilde, Magdeburg kalesindeki tutsaklığı sırasında açlıktan kıvranan Baron Trenck rüyasında zengin yemeklerle çevrili olduğunu görür; Franklin'in ilk seferine katılan ve ürkütücü yoksunluklarının sonucunda açlıktan ölmek üzere olan George Back rüyasında sürekli olarak bol bol yemek görür."

Hayvanların neyin rüyasını gördüğünü bilmiyorum. Ama öğrencilerimden birisinin dikkatimi çektiği bir özdeyiş bildiğini iddia ediyor: "Kazlar rüyasında ne görür?" diye soruyor özdeyiş ve "Mısır," diye cevap verir.[3] Rüyaların, arzuların gerçekleşmesi olduğu teorisinin tamamı bu iki özdeyişle ifade edilmektedir.[4]

Görüleceği üzere, sadece dildeki kullanımı izleyerek rüyaların gizli anlamına ilişkin teorimize daha çabuk ulaşabilirdik. Gündelik dilin bazen rüyalardan küçümsemeyle söz ettiği doğrudur. ("*Träume sind Schäume*" ["Rüyalar köpüktür"] ifadesi rüyalara ilişkin bilimsel değerlendirmeyi desteklemek amacıyla söylenmiş gibidir.) Ama bir bütün olarak gündelik kullanım

3 [1911 *tarihli dipnot*:] Ferenczi'nin [1910] değindiği bir Macar özdeyişi biraz daha ileri gider "domuzların rüyasında meşe palamudu, kazlarınsa mısır gördüğünü" söyler. [1914 *tarihli ek*:] Bir Yahudi özdeyişi ise "Tavuklar rüyasında ne görür? Darı." şeklindedir. (Bernstein ve Segel, 1908, 116.) [Türkçe'de de buna karşılık gelen bir söz vardır: "Aç tavuk düşünde darı görür."]

4 [1914 tarihli dipnot:] Rüyaların arzulardan kaynaklandığı fikrini ilk kez ortaya atan kişi olma iddiasında değilim. (Bir sonraki bölümün ilk cümlelerine bakın.) Bu türden beklentileri önemli bulanlar klasik antik çağa dönerek birinci Ptolemy döneminde yaşayan bir doktor olan Herophilus'tan alıntı yapabilir. Büchsenschütz'e (1868, 33) göre Herophilus rüyaları üçe ayırmıştır: Tanrılar tarafından gönderilen rüyalar, doğal olan ve zihinde kendisine hoş gelen ve gerçekleşecek olan bir şeyin tablosu oluşturulduğu zaman ortaya çıkan rüyalar, karma bir yapıda olan ve arzuladığımız şeyi gördüğümüz görüntülerin ortaya çıkışından kaynaklanan rüyalar. J. Stärcke (1913, [248]) Scherner'in derlemesinden, rüyayı görenin kendisinin de bir arzunun gerçekleşmesi olarak tanımladığı bir rüyaya dikkati çeker. Scherner (1861, 239) şöyle yazıyor: "Rüyayı gören hanımın hayal gücü, uyanık yaşamdaki arzusunu çabucak gerçekleştirmişti, bunun da tek nedeni bu arzunun onda duygusal açıdan aktif olmasıydı." Scherner bu rüyayı "mizaç rüyaları" sınıfına katıyor; bunun yanı sıra kadınlardaki "erotik özlem rüyalarından" ve "huysuzluk" rüyalarından söz ediyor. Scherner'in, rüyaların tetiklenmesinde arzulara bir başka uyanık ruhsal durumdan daha fazla önem vermediği açıktır; arzularla rüya görmenin temel doğası arasında bir ilişki kurması da söz konusu değildir.

rüyaları her şeyden önce arzuların mutlu bir şekilde gerçekleşmesi olarak değerlendirir. Bir olayın beklentilerimizi aşması halinde neşeyle şöyle haykırırız: "Böyle bir şeyi rüyamda bile göremezdim."[1]

1 [[Çocuk rüyaları (bu bölümde aktarılanların birçoğu da dahil olmak üzere) ve çocuksu tip rüyalar, Freud'un *Giriş Dersleri*'nin (1916-17, ÖFD., 1) 8. Bölümünde tartışılmıştır.]

BÖLÜM IV
RÜYALARDA ÇARPITMA

HER rüyanın anlamının bir arzunun gerçekleşmesi olduğunu, yani arzu gerçekleştirici rüyaların dışında başka rüya olmadığını iddia etmem halinde en kategorik itirazlarla karşılaşacağımdan eminim.

"Arzunun gerçekleşmesi olarak değerlendirebileceğimiz *bazı* rüyaların olduğu fikrinde yeni bir şey yoktur; otoriteler bunu uzun zaman önce farketmiştir," denecektir. Bkz. Radestock (1879, 137), Volkelt (1875, 110), Purkinje (1846, 456), Tissié (1898, 70), Simon (1888, 42, Baron Trenck'in tutsak olduğu dönemdeki açlık rüyaları) ve Griesinger'in (1845, 89) çalışmasındaki bir pasaj.[1] Ama arzu giderici rüyaların dışında hiçbir rüya olmadığı iddiası, temelsiz, ama bereket versin ki çürütülmesi kolay olan bir genelleştirmeden başka bir şey değildir. Her şey bir yana, en bunaltıcı konuları içeren, ama bir arzunun gerçekleşmesi konusunda en küçük bir iz bile taşımayan sayısız rüya

1 [1914 *tarihli dipnot*:] Du Perl'in (1885, 276) aktardığı kadarıyla Neoplatonist Plotinus kadar eski bir yazar bile şöyle demektedir: "Arzularımız uyandığı zaman hayal gücümüz araya girer ve deyiş yerindeyse bu arzuların nesnelerini bize sunar." [*Ennead*, iv, 4, 17.]

vardır. Arzu gerçekleştirme teorisine belki de en uzak olan kişi kötümserlik felsefecisi Eduard von Hartmann'dır. *Philosophie des Unbewussten* (1890, 2, 334) adlı eserinde şöyle yazıyor: "Rüyalara gelince, uyanık yaşamın bütün sıkıntılarının uykuya da taşındığını görürüz; *görmediğimiz* tek şey eğitimli bir insanı yaşamla bir ölçüde barıştırabilecek bir şeydir, bilimsel ve sanatsal bir zevktir..." Ama daha az hoşnutsuz gözlemciler bile rüyalarda hoşnutsuzluğun ve acının hazdan daha sık görüldüğünde ısrar etmiştir: Örneğin bkz. Scholz (1893, 57), Volkelt (1875, 80) ve diğerleri. Gerçekten de Florence Hallam ve Sarah Weed (1896, [499]) adlı iki hanım, kendi rüyalarını konu alan bir incelemeye dayanarak, rüyadaki hoşnutsuzluğun ağır basmasını istatistiksel olarak ifade etmiştir. Rüyaların yüzde 57.2'sinin "nahoş," sadece yüzde 28.6'sının açıkça "hoş" olduğunu bulmuşlardır. Ve yaşamın çeşitli bunaltıcı duygularını uykuya taşıyan bu rüyaların dışında, bütün nahoş duygular arasında en ürkütücü olan ve uyanıncaya kadar bizi esir alan kaygı rüyaları söz konusudur. Ve bu kaygı rüyalarının en yaygın kurbanları da rüyalarının kılık değiştirmemiş arzuların doyumu olduğu söylenen çocuklardır.[1]

Aslında kaygı rüyaları (son bölümde aktarılan örneklere dayanarak) rüyaların arzu gerçekleştirici olduğu yolunda genel bir önerme ortaya atmayı sanki imkânsızlaştırıyor; gerçekten de bu tür bir öneriyi saçmalık olarak damgalıyor gibidir.

Yine de görünürde kesin olan bu itirazlara cevap vermek çok zor değil. Teorimin, rüyaların açık içeriğine değil, yorum çalışmasıyla rüyaların arkasında yattığı gösterilen düşüncelere dayandığı gerçeğine dikkati çekmek yeterlidir. Rüyaların *açık* [görünen] içeriği ile *gizli* içeriği arasında bir ayrım yapmamız gerekir. Açık içeriği çok bunaltıcı olan rüyaların bulunduğuna

1 *Pavor nocturnus* [çocukların gece korkuları] konusunda bkz. Debacker (1881).

kuşku yok. Ama bu tür rüyaları yorumlamaya, arkalarındaki gizli düşünceleri su yüzüne çıkarmaya kimse kalkışmış mıdır? Eğer bu yapılmamışsa teorime karşı ortaya konan iki itiraz temelden yoksundur: Yorumlandıkları zaman, bunaltıcı ve kaygı rüyalarının da arzuların gerçekleşmesi olduğu pekâlâ anlaşılabilir.[1]

Bilimsel çalışma sırasında çözümü zor bir sorunla karşılaştığımız zaman, tıpkı iki cevizi bir cevizden daha kolay kırmamız gibi, özgün olanın yanı sıra ikinci bir sorunu da ele almak çoğu kez işe yarar. Dolayısıyla karşı karşıya olduğumuz tek soru "Bunaltıcı rüyalar ve kaygı rüyaları birer arzu gerçekleştirme nasıl olabilir?" değildir; düşüncelerimiz buna ikinci bir soruyu daha eklememizi mümkün kılar: "Arzu gidermeyi amaçladığı anlaşılan ilgisiz içerikli rüyalar anlamlarını neden kılık değiştirmeksizin dile getirmez?" Örneğin uzun uzadıya incelediğim Irma'nın enjeksiyonu rüyasını ele alalım. Bu rüya hiç de bunaltıcı değildi ve yorumu bir arzunun gerçekleşmesine çarpıcı bir örnek teşkil ediyordu. Ama neden bir yoruma ihtiyaç duyuyordu? Söylemek istediğini neden dosdoğru söylemedi? İlk bakışta Irma'nın enjeksiyonu rüyası, rüyayı gören kişinin bir arzusunu gerçekleşmiş olarak temsil

1 [1909 *tarihli dipnot*:] Bu kitabın okurlarının ve eleştirmenlerinin, bu varsayıma gözlerini kapatıp rüyaların açık içeriği ile gizli içeriği arasındaki temel ayrımı görmezlikten gelme konusundaki inatçılıklarını anlamak zor. [1914 *tarihli ek*:] Öte yandan, başka hiçbir şey James Sully'nin "The Dream as a Revelation" (1893, 364) adlı makalesindeki bir pasaj kadar benim hipotezime yaklaşmaz. Bunu ancak şimdi aktarıyor olmam, bir küçümseme işareti kesinlikle değildir: "Her şey bir yana Chaucer, Shakespeare ve Milton gibi yazarların söylediği gibi rüyaların hiç de tamamen anlamsız olmadığı görülecektir. Gece rüyamızın oluşturduğu kaotik yığmanın bir anlamı vardır ve yeni bir bilgi iletir. Şifresi çözülecek bir mektup gibi rüya da yakından incelendiği zaman ilk bakıştaki saçmalığını kaybeder ve ciddi, anlaşılır bir mesaj görünümünü alır. Ya da biraz farklı bir tarzda ortaya koyacak olursak, bir papirüs gibi rüya da yüzeydeki değersiz karakterlerinin altında eski ve değerli bir bilginin izlerini açığa vurur."

ettiği yolunda hiçbir izlenim bırakmıyordu. Okurların böyle bir izlenim edinmiş olmayacaklar; ama analiz yapmadan önce ben de edinmemiştim. Gelin, rüyaların açıklama gerektiren bu davranışını "rüyalardaki çarpıtma olgusu" olarak tanımlayalım. Böylece ikinci sorumuz şu olur: Rüya çarpıtmasının kökeni nedir?

İlk anda aklımıza soruna yönelik bir dizi çözüm gelebilir: Örneğin uyku sırasında rüya düşüncelerimizin dolaysız dışavurum yetisinin ortadan kalkması gibi. Ama bazı rüyaların analizi bizi rüyalardaki çarpıtma konusunda başka bir açıklama yapmaya zorlar. Bunu başka bir rüyamla örnekleyeceğim. Yine bu da bazı dikkatsizlikler yapmama yol açacak; ama sorunun enine boyuna açıklanması kişisel özverimi telafi edecektir.

ÖN BİLGİ — 1897 baharında üniversiteden iki profesörün *profesör ekstraordinaryus*[1] olarak atanmamı tavsiye ettiğini öğrenmiştim. Bu haber beni şaşırtmış ve çok sevindirmişti, çünkü iki önemli insan tarafından kabul edilmek anlamına geliyordu ve kişisel varsayımlarla bir yana itilemezdi. Ama bu olaydan fazla bir şey beklememe konusunda daha başından kendimi uyarmıştım. Bakanlık son birkaç yıldır bu türden tavsiyeleri göz ardı ediyordu; ve yaşça benden büyük ve düzeyce en az benim kadar olan birkaç meslektaşım umutsuzca tayin bekliyordu. Daha şanslı olduğumu düşünmek için hiçbir nedenim yoktu. Dolayısıyla geleceği çekinceyle karşılamaya kararlıydım. Bildiğim kadarıyla hırslı birisi değildim; unvanın sağladığı avantajlar olmaksızın bile mesleğimi tatmin edici bir başarıyla yürütüyordum. Ayrıca üzümlerin tatlı veya ekşi olduğunu söylemem söz konusu bile değildi: Üzümler başımdan çok fazla yukarıdaydı.

1 [Yaklaşık olarak doçent eşdeğeri. Avusturya'da bu tür atamaların tamamı Eğitim Bakanı tarafından yapılır. Aşağıda sözü edilen "dini kaygıların," on dokuzuncu yüzyılın son yıllarında Viyana'da çok yaygın olan Yahudi düşmanlığı duygularıyla ilgili olduğuna kuşku yok.]

Bir akşam dostlarımdan —durumunu kendime bir uyarı olarak değerlendirdiğim insanlardan— birisi ziyaretime gelmişti. Epeyce bir süredir profesörlüğe —ki bu, toplumumuzda doktoru hastalarının gözünde yarı ilaha dönüştüren bir dereceydi— boş yere tayin bekliyordu. Ama bana kıyasla daha az dikkatliydi ve tayin beklentisiyle Bakanlık görevlilerine zaman zaman saygılarını sunmayı alışkanlık edinmişti. Beni aramadan hemen önce bu ziyaretlerinden birisini yapmıştı. Bu ziyaretinde yüksek görevliyi bir köşeye çekip, atamasındaki gecikmenin aslında dini kaygılardan kaynaklanıp kaynaklanmadığını açıkça sorduğunu anlatmıştı. Aldığı cevap ise o an için mevcut durumda ekselanslarının bunu yapacak bir konumda olmadığı, vs. yolundaydı. "Şimdi en azından nerede olduğumu biliyorum," diye bitirdi dostum. Bu benim için yeni bir şey değildi, yine de çekince duygularımı güçlendirmişti, çünkü aynı dini kaygılar benim için de geçerliydi.

Bu ziyaretten sonra bir sabah diğer şeylerin yanı sıra biçimi açısından ilginç olan şu rüyayı gördüm. Rüya iki düşünceden ve iki görüntüden oluşuyordu, her bir düşünceyi bir görüntü izlemişti. Ancak burada rüyanın sadece ilk yarısını aktaracağım, çünkü diğer yarısının rüyayı anlatmaktaki amacımla hiçbir ilişkisi yok.

I. *... Dostum R. benim amcammış. –Ona karşı derin bir şefkat duyuyorum.*

II. *Her nasılsa değişmiş olan yüzünü karşımda görüyorum. Sanki boylamasına sündürülmüş gibi. Yüzünü çevreleyen sarı sakalı özellikle net olarak görülüyor.*

Bunu burada atlayacağım diğer iki parça izledi; onda da yine bir düşüncenin arkasından bir görüntü gelmişti.

Rüyanın yorumu şöyle gerçekleşti.

Sabahleyin rüyayı hatırlayınca yüksek sesle gülerek şöyle dedim: "Saçma bir rüya!" Ama rüya aklımdan çıkmadı ve ta ki so-

nunda akşamleyin kendimi suçlayıncaya kadar gün boyunca zihnimi kurcaladı: "Bir rüyayı yorumlayan hastalarından birisinin tek yapabildiği şey bunun anlamsız olduğunu söylemek olsaydı, buna inanmaz ve rüyanın arkasında farkına varmaktan kaçınmak istediği nahoş bir hikâyenin yattığından kuşkulanırdım. Kendine de aynı şekilde davran. Rüyanın anlamsız olduğu düşüncen sadece, içinde bunu yorumlamaya karşı bir direnme bulunduğu anlamına gelir. Böyle atlatılmaya göz yumma." Böylece yoruma başladım.

"*R. amcam olmuştu*." Bu ne anlama gelebilirdi? Sadece bir amcam olmuştu: Josef Amcam.[1] Onunla ilgili mutsuz bir hikâye vardı. Bir keresinde —otuz yılı aşkın bir zaman önce— para kazanma hevesiyle ağır cezaya çarptırılan türden bir işe bulaşmış, aslında cezasını da çekmişti. Üzüntüden saçları birkaç gün içinde ağaran babam sürekli olarak, Josef Amcamın aslında kötü bir insan olmadığını, sadece bir budala olduğunu söylerdi; bunlar onun sözleriydi. Dolayısıyla eğer dostum R. Amcam Josef ise, kastettiğim şey R.'nin de bir budala olduğuydu. Hem pek inandırıcı değil hem de çok nahoş! Ama rüyamda sarı sakallı, uzamış bir yüz vardı. Aslında amcamın da uzun, yakışıklı yüzünü bir sakal süslüyordu. Dostum R. başlangıçta son derecede koyuydu; ama siyah saçlı insanlar ağarmaya başlayınca gençliklerinin ihtişamının bedelini ödemeye başlarlar. Siyah sakalları tel tel nahoş bir renk değişimi geçirir: İlk önce kızıl kahveye, derken sarımtırak kahveye ve daha sonra tam beyaza. Dostum R.'nin sakalı o dönemde işte bu evreden geçiyordu; aklıma gelmişken, hoşuma gitmese de farkettiğim gibi benimki de öyleydi. Rüyada

1 Belleğimin —uyanık belleğimin— bu noktada analiz amacıyla ne kadar daraldığını görmek şaşırtıcıdır. Aslında amcalarımdan beşini tanımış ve içlerinden birini sevip saygı duymuştum. Ama rüyayı yorumlamaya karşı gelişen direncimi kırdığım an, kendi kendime hiçbir zaman birden fazla —rüyada kastedilenin dışında— amcam olmadığını söyledim.

gördüğüm yüz hem dostum R.'nin hem de amcamın yüzüydü. Galton'un birleşik fotoğraflarına benziyordu. (Galton, aile benzerliklerini ortaya çıkarmak için birkaç yüzün fotoğrafını aynı film karesi üzerine çekiyordu [1907, 6 ve 221].) Dolayısıyla gerçekten de dostum R.'nin —tıpkı Josef Amcam gibi— bir budala olduğunu kastettiğime kuşku olamaz.

Ama mücadeleye devam ettiğim bu kıyaslamanın amacının ne olabileceği konusunda hâlâ hiçbir fikrim yoktu. Bu kıyaslama pek de ileri gitmiyordu, çünkü her şey bir yana amcam bir suçluydu, dostum R. ise bisikletiyle bir çocuğa çarptığı için aldığı cezanın dışında lekesiz bir kişiliğe sahipti. Bu suçu düşünmüş olabilir miydim? Bu da kıyaslamayla dalga geçmek olurdu. Bu noktada birkaç gün önce N. adında başka bir meslektaşımla yaptığım yine aynı konudaki bir sohbeti hatırladım. N. ile sokakta karşılaşmıştım. O da profesörlük için tavsiye edilmişti. Bana verilen onuru duymuş ve bu konuda beni kutlamıştı; ama ben bu kutlamayı tereddütsüz reddetmiştim. "Böyle bir şaka yapacak en son kişi sensin," dedim, "kendi tecrübelerinden bu tür bir tavsiyenin ne gibi bir değer taşıdığını biliyorsun." "Kim bilir?" dedi görünürde şaka yollu. "*Bana* karşı bariz bir şeyler var. Bir keresinde bir kadının bana karşı yasal işlemler başlattığını bilmiyor musun? Davanın düştüğünü söylememe gerek yok. Onur kırıcı bir şantaj girişimiydi; ceza almaktan kurtulmakta çok zorlanmıştım. Ama belki de Bakanlıkta atamanın yapılmaması için bunu bir bahane olarak kullanıyorlardır. Ama *senin* lekesiz bir kişiliğin var." Bu da bana kimin suçlu olduğunu, aynı zamanda da rüyanın nasıl yorumlanması gerektiğini, amacının ne olduğunu göstermişti. Josef amcam profesörlüğe atanmayan —birisi budala, diğeri suçlu— iki dostumu temsil ediyordu. Artık neden bu ışıkta temsil edildiklerini de görüyorum. Eğer dostum R.

ile N.'nin atamaları "dini" nedenlerle erteleniyor idiyse, kendi atamam da kuşkuya açıktı; ama eğer bu iki dostumun reddedilmesini benim için geçerli olmayan başka nedenlere bağlayabilirsem, kendi ümitlerim aynen kalabilirdi. Rüyamın benimsediği yöntem buydu: Dostlarımdan birisini, yani R.'yi bir budalaya, N.'yi ise bir suçluya dönüştürmüştü, oysa *ben* ne birisi ne de diğeriydim; dolayısıyla aramızda ortak hiçbir şey yoktu; profesörlüğe atanmamın sevincini yaşayabilir ve görevlinin R.'ye söylediklerinin aynı şekilde benim için de geçerli olması gerektiği yolundaki can sıkıcı sonuca varmaktan kaçınabilirdim.

Ama rüya yorumumda daha ileri gitmem gerekiyordu; rüyayı henüz yeterince ele almadığımı hissediyordum. Kendi profesörlüğüme giden yolu açık tutmak için iki saygın meslektaşımı aşağılama konusundaki hafifliğim beni hâlâ rahatsız ediyordu. Ama rüyalardaki dışavurumlara bağlanan değeri kavramaya başladığım için davranışım konusundaki hoşnutsuzluğum azalmıştı. R.'nin bir budala olduğunu gerçekten düşündüğümü, N.'nin şantaj konusundaki açıklamasına gerçekten inanmadığımı her koşulda inkâr etmeye hazırdım. Otto'nun propil preparatı enjekte ederek Irma'nın gerçekten tehlikeli bir hastalığa yakalanmasına neden olduğuna da inanmıyordum. Her iki olayda da rüyalarımın dile getirdiği şey sadece *benim bu yöndeki arzumdu*. Arzumu gerçekleştiren iddia son rüyada öncekinden daha az saçma görünür; tıpkı insanların "doğruluk payı olduğuna" inanmalarını sağlayan iyi tasarlanmış bir iftira gibi, rüya da gerçek olaylardan ustaca yararlanmıştı. Çünkü kendi fakültesindeki profesörlerden birisi dostum R.'ye karşı oy kullanmış, dostum N. ise attığım iftira için gerekli malzemeyi olanca masumiyetiyle kendisi bana vermişti. Yine de rüyanın daha fazla açıklamaya ihtiyaç duyduğuna inandığımı tekrarlamam gerek.

Derken rüyanın, henüz yorumlanmayan bir parçası daha olduğunu hatırladım. R.'nin amcam olduğu düşüncesi aklıma geldikten sonra, rüyada ona karşı sıcak bir sevecenlik hissetmiştim. Bu duygu nereye aitti? Josef amcam için doğaldır ki hiçbir zaman sevecenlik hissetmemiştim. Dostum R.'ye düşkündüm ve yıllarca saygı duymuştum; ama ona gidip duygularımı rüyada hissettiğim sevecenliğin derecesine yaklaşan terimlerle ifade edecek olsaydım, kuşkusuz çok şaşırırdı. Tıpkı onun kişiliğini amcamınkiyle kaynaştırarak zihinsel niteliklerine ilişkin yargım (*burada* abartı ters yönde olsa da) gibi, ona duyduğum sevecenlik de bana sahte ve abartılı geldi. Rüyadaki sevecenlik gizli içeriğe, rüyanın arkasındaki düşüncelere ait değildi; bunlara ters düşüyordu ve rüyanın doğru yorumunu gizlemeyi amaçlıyordu. Belki de *raison d'être*'i [varoluş nedeni] de işte buydu. Yoruma kalkışmaya karşı geliştirdiğim direnmeyi, ne kadar uzun süre bir yana bıraktığımı, rüyanın tam bir saçmalık olduğunu nasıl düşündüğümü hatırladım. Psikanalitik tedavilerden, bu tür bir inkârın nasıl yorumlanması gerektiğini öğrenmiştim: Bir yargı değeri yoktur, sadece bir duygu ifadesidir. Küçük kızım önerilen bir elmayı almak istemediği zaman, daha tadına bile bakmadan elmanın ekşi olduğunu iddia ediyordu. Ve hastalarım çocuk gibi davrandığı zaman, *bastırmak* istedikleri bir düşünceye kapıldıklarını biliyordum. Aynı şey rüyam için de geçerliydi. Yorumlamak istememiştim, çünkü yorum, mücadele ettiğim bir şey içeriyordu. Yorumu bitirdikten sonra neye karşı mücadele ettiğimi öğrendim: R.'nin bir budala olduğu iddiası. R.'ye duyduğum sevecenlik gizli rüya düşüncelerinden geliyor olamaz; ama bu mücadelemden kaynaklandığına kuşku yok. Eğer rüyam bu açıdan gizli içeriğinden —karşıtına— çarpıtıl-

dıysa, rüyada açık olan sevecenlik bu çarpıtma amacını güdüyor demektir. Başka bir deyişle bu olayda çarpıtmanın kasıtlı olduğu ve bir örtbas etme aracı olarak iş gördüğü anlaşılır. Rüya düşüncelerimde R'ye karşı bir iftira vardı; ve bunun farkına varmamı engellemek için rüyada bunun karşıtı, yani ona duyduğum sevecenlik ortaya çıkmıştı.

Sanki bu genel geçerliliği olan bir keşif olabilirmiş gibi geliyordu. III. Bölümde aktarılan örneklerle de gösterildiği gibi, kılık değiştirmeyen arzuların gerçekleşmesi olan rüyalar da vardır. Ama arzu gidermenin anlaşılmaz olduğu, kılık değiştirdiği olaylarda arzuya karşı savunmaya geçmeye yönelik bir eğilim olmalı; bu savunma yüzünden arzu, çarpıtılmış bir kılığın dışında kendini dile getiremez. Zihindeki bu içsel olaya paralellik gösteren bir toplumsal olgu bulmaya çalışacağım. Toplumsal yaşamda ruhsal bir eylemin benzer bir şekilde çarpıtılmasını nerede görebiliriz? Sadece içlerinden birisinin, diğerinin hesaba katmak zorunda olduğu bir güce sahip iki kişi arasında. Bu durumda ikinci şahıs ruhsal eylemlerini çarpıtacak, ya da başka bir deyişle örtbas edecektir. Gündelik yaşamda sergilediğim nezaket büyük ölçüde bu türden bir örtbas etmedir; ve rüyalarımı okurlarım için yorumlarken de benzer çarpıtmalar uygulama ihtiyacı duyuyorum. Şair bu çarpıtmalara duyulan ihtiyaçtan şu sözlerle yakınıyor:

Das Beste, was du wissen kanst,
Darfst du den Buben doch nicht sagen.[1]

1 [Goethe, *Faust*, Perde I (Sahne 4): "Ne olursa olsun, bildiğin şeyler içinde en iyileri çocuklara anlatılmayabilir." Freud bu sözleri çok seviyordu. Aşağıda sf. 587'de bu sözleri tekrar kullanıyor. Hayatının sonuna doğru, 1930 yılında Goethe ödülünü alırken bunları Goethe'nin kendisine de uygulamıştır. (Freud, 1930e; ÖFD., 15.)]

Otorite sahibi olanlara anlatacak nahoş gerçekleri olan politik yazar da benzeri bir zorlukla karşılaşır. Bunları olduğu gibi sunacak olursa otoriteler eğer sözlü olarak dile getirilmişse söylendikten sonra, yok eğer yayımlanması amaçlanıyorsa yayımlanmadan önce bastıracaklardır. Yazarın sansüre dikkat etmesi ve bu nedenle düşüncelerinin telaffuzunu yumuşatması veya çarpıtması gerekir. Bu amaçla, sansürün gücüne ve duyarlılığına bağlı olarak ya sadece bazı saldırı biçimlerinden uzak durmakla yetinecek, ya doğrudan göndermeler yerine imalarla konuşacak, ya da tepki uyandıracak düşüncelerini görünürde masum bir kılığın altına gizleme ihtiyacı duyacaktır; örneğin gerçekte düşündüğü insanlar kendi ülkesindeki resmi görevliler iken, o Orta Kraliyetteki iki Devlet Adamı arasındaki bir ihtilafı anlatabilir. Sansür ne kadar katıysa, örtü da o kadar kapsamlı olacak ve okurun gerçek anlamı hissetmesini sağlamakta kullanılan yöntemler de o kadar dahice olacaktır.[1]

1 [1919 *tarihli dipnot*:] Frau Dr. H. von Hugh-Hellmuth (1915), terminoloji seçimimi haklı çıkarma açısından belki de diğerlerinden çok daha uygun bir rüya aktarmıştır. Verdiği örnekte rüya çarpıtması, sakıncalı gördüğü kısımları karalayan resmi sansürle aynı yöntemleri kullanmıştı. Resmi sansür bu tür kısımları tamamen silerek okunmaz hale getirir; rüya sansürü ise bunların yerine anlaşılmaz mırıltılar koyar.

Rüyayı anlaşılır kılmak için, eğitimli ve saygın bir hanım olan rüya sahibinin, elli yaşında olduğunu eklemem gerek. Kendisi on iki yıl kadar önce ölen yüksek rütbeli bir subayın dul eşidir ve birisi rüyanın görüldüğü dönemde cephede asker olan iki yetişkin oğul annesidir. Ve işte savaş dönemindeki "aşk hizmetleriyle" ilgili rüya. ["Liebesdienste," "sevgi uğruna verilen hizmetler," yani "hayır için, karşılıksız yapılan hizmetler" anlamına gelir; ancak alçaltıcı bir anlama da gelebilir.] 1 Nolu Garnizon Hastanesine giderek kapıdaki nöbetçiye Başhekimle görüşmek istediğini (gerçekte tanımadığı birisinin adını telaffuz ederek) söyler, çünkü hastanede gönüllü olarak çalışmayı arzulamaktadır. "Hizmet" kelimesini öyle bir şekilde telaffuz eder ki nöbetçi ilk anda "aşk hizmeti"ni kastettiğini sanır. Yaşlı bir hanım olduğu için de

Sansür ile rüya çarpıtması olgularının en küçük ayrıntılarına kadar paralellik göstermesi, benzer bir şekilde belirlendikleri varsayımımızı haklı çıkarır. Dolayısıyla rüyaların şeklini belirleyen şeyin, iki ruhsal gücün (ki buna akımın veya sistemin de diyebilirdik) işleyişi olduğunu; ve bu güçlerden birisinin rüyada dile gelen arzuyu oluşturduğunu, diğerinin ise bu rüya arzusuna sansür uyguladığını ve bu sansürden yararlanarak arzunun

---

bir anlık tereddütten sonra hanımı içeri bırakır. Ama o Başhekimi bulmak yerine, bir dizi subayın ve askeri doktorun uzun bir masanın başında oturduğu veya ayakta olduğu büyük, loş bir daireye girer. Üst rütbeli bir cerraha yaklaşarak isteğini iletir, subay da birkaç kelimeyle hanımın derdini anlar. Rüyadaki gerçek cümle şöyledir: "Ben ve Viyana'daki diğer birçok kadın ve genç kız..." Rüyanın bu noktasında konuşma mırıldanmaya dönüşür, "birliklerin —ayrım gözetmeksizin subayların ve erlerin— hizmetine hazırız." Hanım, yarı utanmış, yarı mahcup subayların yüz ifadelerinden, herkesin kastettiği şeyi doğru anladığını söyleyebilir. Şöyle devam eder: "Bu kararımızın şaşırtıcı göründüğünün farkındayım, ama bütün samimiyetimizle istiyoruz. Hiç kimse cephede askere ölmek isteyip istemediğini sormuyor." Birkaç dakika boyunca ortalık sessizliğe bürünür. Bunun üzerine cerrah kolunu hanımın beline dolar ve şöyle der: "Diyelim ki madam, gerçekten de... (mırıldanma)..." Hanım, 'Hepsi aynı' diye düşünerek adamdan uzaklaşır ve şöyle cevap verir: "Aman Tanrım! Ben yaşlı bir kadınım ve böyle bir şeye asla razı olmam. Hem, uyulması gereken bir koşul var: Yaşlıya saygı duymak gerek. Yaşlı bir kadın asla... (anlaşılamaz)... bir oğlanla. Bu korkunç olurdu." "Sizi çok iyi anlıyorum," der subay. Subaylardan bazıları, ki içlerinden birisi gençliğinde ona talip olmuştur, kahkahayla güler. Derken hanım, meselenin halli için, tanıdığı Başhekime gitmek istediğini söyler; ama hayretler içinde, adamın adını hatırlayamadığını farkeder. Ancak cerrah olan subay, nazik ve saygılı bir tavırla ona, bulundukları yerden doğruca üst katlara çıkan daracık, demir, helezonik merdiveni gösterir. Giderken bir subayın şöyle dediğini duyar: "Bu müthiş bir karar, yaşlı veya genç farketmez, kadın olsun da! Aşk olsun doğrusu!" Hanım, sadece görevini yaptığı duygusuyla, bir türlü sonu gelmeyen bir merdiveni tırmanmaya koyulur. — Rüya, birkaç hafta içinde, hanımın da belirttiği gibi bazı önemsiz ve anlamsız değişikliklerle iki kere tekrarlanmıştır.

[Bu rüya konusunda bazı ilave yorumlar, Freud'un *Psikanalize Giriş Dersleri*'nin 9. Dersinde bulunabilir (ÖFD., 1, sf. 142.]

ifadesinde zoraki bir çarpıtma yarattığını düşünebiliriz. Geriye, bu ikinci kurumun sansür uygulamasını mümkün kılan gücün doğasını incelemek kalıyor. Gizli rüya düşüncelerinin analizden önce bilinçli olmadığını, buna karşılık rüyanın açık içeriğinin bilinç düzeyinde hatırlandığını göz önüne aldığımız zaman, bu ikinci kurumun sahip olduğu ayrıcalığın, düşüncelerin bilince ulaşmasına izin verme ayrıcalığı olduğunu varsaymak inandırıcı gözükür. Öyle görünüyor ki ilk sistemdeki hiçbir şey ikinci kurumdan geçmeksizin bilince ulaşamaz; ve bu ikinci kurum, haklarını kullanmaksızın ve bilince kabul edilmeye çalışan düşüncede uygun gördüğü değişiklikleri yapmaksızın hiçbir şeyin bilince ulaşmasına izin vermez. Aklıma gelmişken bu, bilincin "temel doğası" konusunda oldukça kesin bir görüş oluşturmamızı mümkün kılar: Bir şeyin, bir sunu veya fikrin oluşum sürecinden ayrı ve bağımsız özgün bir ruhsal edim olarak bilince ulaşması sürecini görürüz; ve bilinci, başka bir yerde ortaya çıkan verileri algılayan bir duyu organı olarak değerlendiririz. Bu temel varsayımların, psikopatoloji için kesin anlamda vazgeçilmez olduğu gösterilebilir. Ancak bunun ayrıntılarını başka bir zamana bırakmamız gerekiyor. [Bkz. Bölüm VII, özellikle de VII (F).]

İki ruhsal kurumu ve bilinçle ilişkilerini tanımlayan bu tablo kabul edildiği takdirde, rüyanın yorumu sırasında bu kadar kaba davrandığım dostum R.'ye rüyamda hissettiğim olağandışı sevecenliğin, politik yaşamda tam bir benzeri olduğunu görürüz. Gelin, iktidarını kıskanan bir yönetici ile dikkatli bir kamuoyu arasındaki mücadelenin devam ettiği bir toplum düşünelim. Halk, istenmeyen bir görevliye karşı baş kaldırmıştır ve görevden alınmasını istemektedir. Ama halkın arzusuna kulak asmaya ihtiyaç duymadığını göstermek isteyen otokrat, bunu yapması için başka bir nedeni olmasa da, o an için söz konusu

görevliyi daha yüksek ayrıcalıkla donatmaya karar verir. Aynı şekilde içimdeki bilince yaklaşımları kontrol eden ikinci kurum da, aşırı bir sevecenlik gösterisiyle dostum R.'ye ayrıcalık vermiştir, bunun tek nedeni de ilk sisteme ait olan ve kendilerine ait ve o anda iş başında olan arzu giderici dürtülerin, belli nedenlerle dostumu bir budala olarak değerlendirmesidir.[1]

Bu varsayımlar, rüya yorumunun ruhsal sistemimizin yapısı konusunda felsefeden boşuna beklediğimiz sonuçlar çıkarmamızı mümkün kılabileceğini düşünmemize yol açabilir. Ne var ki bu düşünce çizgisini izlemeyi düşünmüyorum; ama rüyalardaki çarpıtma konusunu netleştirdikten sonra, başlangıç noktamız olan soruna tekrar döneceğim [Bölüm VII'de]. Sorumuz, bunaltıcı bir rüyanın arzu gidermelere nasıl dönüştürülebileceğiydi. Rüyada çarpıtma olması ve bunaltıcı içeriğin sadece arzulanan şeyi gizlemeye yaraması halinde bunun mümkün olacağını artık görüyoruz. İki ruhsal kurumun varolduğu varsayımımızı göz önüne alarak, bunaltıcı rüyaların aslında *ikinci* kurumda bunaltıcı olan, ama aynı zamanda *birinci* kurumun bir arzusunu gerçekleştiren bir şey içerdiğini söyleyebiliriz. Her rüyanın ilk

1 [Bu rüyanın analizine Bölüm V (B)'de devam edilmiştir. — 1911 *tarihli dipnot*:] Bu tanıma giren ikiyüzlü rüyalar benim veya başka insanların hayatında hiç de ender değildir. Belli bir bilimsel sorun üzerinde çalışmakla meşgulken, yıllarca önce dostluğumu kestiğim bir arkadaşımla barışma içerikli, kafa karıştırıcı bir rüyayı birkaç gece boyunca peş peşe görüp rahatsız olmuştum. Dördüncü veya beşinci keresinde rüyanın anlamını kavramayı sonunda başardım. Bu, söz konusu kişiye ilişkin içimde kalan son şeyleri de terk etmeye ve kendimi ondan tamamen kurtarmaya yönelik bir teşvikti; ve ikiyüzlü bir tarzda karşıt duygunun kılığına girmişti. [Bkz. sf. 615.] Başka bir yerde [1910l, ayrıca aşağıda sf. 522, n.] bir adama ait olan "ikiyüzlü bir Odipus rüyası" anlatmıştım; rüyada düşüncelerindeki düşmanlık dürtülerinin ve ölüm arzularının yerini açık sevecenlik almıştı. Aşağıda Bölüm VI'de bir başka ikiyüzlü rüya anlatılacaktır. [Bu dipnotta sözü edilen arkadaşın Fliess olduğu açıktır.]

kurumdan kaynaklanması ölçüsünde arzu giderici rüyalar vardır; ikinci kurumun rüyayla ilişkisi, *yaratıcı* değil, *savunmacı* bir ilişkidir.[1] Kendimizi ikinci kurumun rüyalara yaptığı katkıyla sınırlayacak olsaydık, rüyaları asla anlayamazdık: Otoritelerin rüyalarda gözlediği bilmecelerin tamamı çözümsüz kalırdı.

Rüyaların, gerçekten de bir arzunun gerçekleşmesini temsil eden gizli bir anlamı olduğu gerçeğinin, analizle her olayda tekrar tekrar kanıtlanması gerekir. Dolayısıyla bunaltıcı içerikli birkaç rüya seçerek analiz etmeye çalışacağım. Bunlardan bazıları uzun uzadıya ön bilgi ve arada bir histeriye özgü ruhsal süreçler konusunda açıklama gerektiren histerik hastalara aittir. Ama savımı sunmanın zorluklarındaki bu artıştan kaçamam. [Bkz. sf. 179.]

Daha önce de açıkladığım gibi [sf. 174] psikonevrotik bir hastanın analizini yaparken değişmez olarak rüyalarını aramızda tartışırız. Bu tartışmaların akışı içinde, semptomlarını anlamamı sağlayan her türlü psikolojik açıklamayı ona da sunma ihtiyacı duyarım. Böylece kendi mesleğimden insanlardan beklenenden hiç de geri kalmayan acımasız bir eleştiriye maruz kalırım. Ve hastalarım, bütün rüyaların arzuların gerçekleşmesi olduğu savıma değişmez bir biçimde karşı çıkar. İşte size, tersine kanıt olarak önüme konan rüya malzemelerinden bazı örnekler.

"Sürekli bana," diye başladı zeki bir hanım hastam, "rüyanın bir arzunun gerçekleşmesi olduğunu söyleyip duruyorsun. Pekâlâ, konusu tam tersi olan —arzularımdan birisinin *gerçekleşmediği*— bir rüya anlatacağım. Bunu teorine nasıl uyduracaksın? İşte rüya:

"*Akşam yemeği için bir parti vermek istedim, ama evde bir parça tütsülenmiş som balığından başka bir şey yoktu. Dışarı çıkıp bir şeyler almayı düşündüm, ama günlerden Pazar ve bütün dükkanların kapalı*

1 [1930 *tarihli dipnot*:] Daha sonra [sf. 614 n. 2 ve sf. 709] tersine bir rüyanın ikinci kurumun bir arzusunu dile getirdiği örneklerle de karşılaşacağız.

olduğunu hatırladım. Bunun üzerine yemek satan birkaç yeri aramaya çalıştım. Ama telefonlar arızalıydı. Sonuçta parti verme arzumdan vazgeçmek zorunda kaldım."

Elbette rüyanın anlamına karar vermenin tek yolunun analiz olduğu karşılığını verdim; ama rüyanın ilk bakışta anlamlı, tutarlı ve arzu gerçekleştirmenin tersi gibi gözüktüğünü de kabul ettim. "Ama rüya hangi malzemeden kaynaklandı? Bildiğin gibi, bir rüyayı başlatan şey her zaman için önceki günün olaylarında aranır."

ANALİZ: Bir gün önce, dürüst ve yetenekli bir et toptancısı olan kocası ona çok şişmanladığını ve bu nedenle rejime başlamayı düşündüğünü söylemiş. Erken kalkıp egzersiz yapmayı, katı bir diyet uygulamayı ve her şeyden önce de artık hiçbir yemek davetini kabul etmemeyi düşünüyormuş. Gülerek, düzenli öğlen yemeği yediği yerde kocasının bir ressamla tanıştığını; ressamın çok anlamlı bir ifadesi olduğu gerekçesiyle portresini yapmak için kocasına ısrar ettiğini ekledi. Ama kocası kabaca, bundan memnunluk duyacağını, ama ressamın onun yüzü yerine güzel, genç bir kızın poposunu tercih edeceğinden emin olduğunu söylemiş.[1] Kocasına âşıktır ve onunla epeyce dalga geçmektedir. Kocasına, ona havyar vermemesi için de yalvarmıştır.

Bunun ne anlama geldiğini sordum, o da uzun süredir her sabah havyarlı bir sandviç yemek istediğini, ama pahalı olmasına içerlediğini söyledi. İstemesi halinde kocası elbette o anda bunu

1 "Portre için oturma" deyişi ve Goethe'nin şu starlarıyla karşılaştırın:

> Und wenn er keinen Hintern hat,
> Wie mag der Edle sitzen?
>
> [Peki eğer poposu yoksa
> Efendi hazretleri nasıl oturacak?
> ("Totalität," 1814-15.)]

ona sağlardı. Ama tersine ondan kendisine hiç havyar *vermemesini* istemiştir; böylece bu konuda onunla dalga geçebilecektir.

Bu açıklama bana inandırıcı gelmedi. Bu türden yetersiz gerekçeler genellikle itiraf edilmeyen güdüleri gizler. Bunlar insana Bernheim'in hipnotize edilen hastalarını hatırlatır. Böyle bir insana bir hipnoz sonrası telkini yerine getirdikten sonra neden böyle davrandığı sorulduğu zaman, hiçbir fikri olmadığını söylemek yerine, yetersizliği açık olan bir gerekçe uydurmaya zorlanır. Aynı şey kuşkusuz hastam ve havyar için de geçerliydi. Gerçek yaşamında kendisine gerçekleşmemiş bir arzu yaratmaya zorlandığını görüyordum; rüya da bu vazgeçmeyi gerçekleşmiş olarak göstermişti. Peki ama gerçekleşmemiş bir arzuya neden ihtiyaç duymuştu?

Bu noktaya kadar yaptığı çağrışımlar rüyayı yorumlamaya yeterli değildi. Biraz daha baskı yaptım. Bir direnmenin kırılmasına karşılık gelen kısa bir duraksamadan sonra, bir gün önce kocası ondan sürekli övgüyle söz ettiği için kıskandığını itiraf ettiği bir hanım arkadaşını ziyaret ettiğini anlattı. Bereket versin ki bu arkadaşı çok cılızdır, çünkü kocası daha etli tiplerden hoşlanmaktadır. Zayıf arkadaşıyla nelerden söz ettiğini sordum. Doğal olarak, söz konusu hanımın biraz daha kilo alma arzusundan söz ettiğini anlattı. Arkadaşı ona şunu da sormuştu: "Bizi başka bir yemeğe ne zaman çağıracaksınız? İnsana her zaman çok iyi şeyler yediriyorsunuz."

Rüyanın anlamı artık açıktı, hastama şunu söyleyebildim: "Sanki bu öneride bulunduğunda kendi kendine şöyle demiş gibisin: 'Tam da olacak şey! Seni yemeğe çağırayım, böylece kilo al ve kocamı daha çok cezbet!' Rüyanın sana söylediği şey, yemek partisi vermenin mümkün olmadığıdır, dolayısıyla kilo alması konusunda arkadaşına yardım etmeme arzunu yerine getirmekte-

dir. Kocanın kilo vermek için artık yemek davetlerini kabul etmemeye karar vermesi, partilerde yedikleri yemeklerin insanları şişmanlattığını düşündürmüş." Burada eksik olan tek şey, çözümü doğrulayacak bir çakışmaydı. Rüyadaki tütsülenmiş som balığı henüz açıklanmamıştı. "Som balığı rüyana nereden girdi?" diye sordum. "Ah," diye cevap verdi, "tütsülenmiş som balığı arkadaşımın en sevdiği yemektir." Söz konusu hanımla ben de tesadüfen tanışmıştım; hastamın kendine havyarı çok görmesi kadar arkadaşının da kendine som balığını çok gördüğünü söyleyebilirim.

Aynı rüya, aslında tali bir ayrıntıyı hesaba kattığımız zaman kaçınılmaz olan daha örtülü başka bir yoruma da açıktır. (İki yorum birbirini dışlamaz, aynı temeli kapsar; bunlar, diğer bütün psikopatolojik yapılar gibi rüyaların da düzenli olarak birden çok anlamı bulunduğuna güzel bir örnektir.) Hastamın bir arzudan vazgeçmeyi içeren rüyayla meşgulken, aynı zamanda da gerçek yaşamında vazgeçilmiş bir arzu (havyarlı sandviç arzusu) yaratmaya çalıştığı hatırlanacaktır. Arkadaşı da bir arzusunu —şişmanlama arzusunu— dile getirmiştir; eğer hastam rüyasında arkadaşının arzusunun gerçekleşmediğini görseydi bu bizi şaşırtmazdı; çünkü hastam, arkadaşının arzusunun (kilo alma) gerçekleşmemesini arzuluyordu. Ama bunun yerine rüyasında *kendi* arzularından birisinin gerçekleşmediğini görmüştü. Rüyadaki kişinin kendisi değil de arkadaşı olduğunu, kendini arkadaşının yerine koyduğunu, ya da başka bir deyişle kendini arkadaşıyla "özdeşleştirdiğini" varsayacak olursak, rüya yeni bir yorum kazanacaktır. Aslında bunu yaptığına inanıyorum; ve gerçek yaşamda vazgeçilmiş bir arzu yaratması bu özdeşimin kanıtıdır.

Histerik özdeşimin anlamı nedir? Bu epeyce uzun bir açıklama gerektirir. Özdeşimler, histerik semptomların mekânizmasında son derece önemli bir etkendir. Bu, hastaların kendi

semptomlarında sadece kendi yaşantılarını değil, çok sayıda başka insanın yaşantılarını da dile getirmelerini; deyiş yerindeyse kalabalığın tamamı adına acı çekmelerini ve bir oyundaki bütün rolleri tek başlarına oynamalarını mümkün kılar. Bunun, bilinen histerik taklitten, yani histeriklerin başkalarında bulunan ve dikkatlerini çeken semptomları taklit etme —başka bir ifadeyle yeniden üretim noktasına kadar yoğunlaşan sempati— yeteneğinden başka bir şey olmadığı söylenecektir. Ama bu bize histerik taklitteki ruhsal sürecin hangi yoldan ilerlediğini göstermekten başka bir şey yapmaz. Yol, üzerinde gelişen ruhsal eylemden farklı bir şeydir. Bu eylem, histerik taklidin genel tablosundan biraz daha karışıktır; ve bir örneğin de açıklık kazandıracağı gibi bilinçsiz bir çıkarsama içerir. Bir doktorun, belli bir tür spazm geçiren bir hanımı bir dizi başka hastanın bulunduğu bir hastanede tedavi ettiğini varsayalım. Bir sabah söz konusu histerik krizin başkaları tarafından taklit edildiğini görürse buna şaşırmayacaktır. Sadece şöyle diyecektir: "Diğer hastalar bunu görüp kopyalamış; bu ruhsal bir enfeksiyon olayıdır." Bu doğrudur; ama ruhsal enfeksiyon şu çizgide gerçekleşmiştir. Kural olarak hastalar birbirleri hakkında, doktorun onlar hakkında bildiğinden daha fazlasını bilirler; ve doktorun vizitesi bittikten sonra dikkatlerini birbirlerine çevirirler. Söz konusu hastanın krizi belli bir günde geçirdiğini varsayalım; bunun üzerine çok geçmeden diğerleri evden gelen bir mektubun, mutsuz bir aşk ilişkisinin, ya da bu türden bir şeyin krize neden olduğunu keşfedecektir. Sempati duyacak ve bilince sızmasa da şu çıkarsamayı yapacaklar: "Bu tür nedenler böyle bir kriz yaratabiliyorsa ben de aynı krizi geçirebilirim, çünkü bunun için aynı gerekçelere sahibim." Bu çıkarsamanın bilince ulaşması halinde belki de aynı türden bir kriz geçirme *korkusuna*

yol açacaktır. Ama aslında bu çıkarsama farklı bir ruhsal alanda yapılır ve dolayısıyla korkulan semptomun fiilen ortaya çıkmasıyla sonuçlanır. Dolayısıyla özdeşim, basit bir taklit değil, benzeri kökensel bir aldatmaca temelinde yapılan bir *asimilasyondur* [özümsemedir]; bu, bir benzerliği dile getirir ve bilinçdışında kalan ortak bir öğeden kaynaklanır.

Özdeşim histeride en çok ortak bir *cinsel* öğeyi dile getirmek için kullanılır. Histerik bir kadın semptomlarında en kolay özdeşleştiği kişiler, onlarla sınırlı olmasa da, kendisinin cinsel ilişkiler kurduğu veya kendisi gibi olanlarla cinsel ilişki kuran insanlardır. Dildeki kullanım da bunu dikkate alır, çünkü iki âşıktan "bir" olarak söz edilir. Tıpkı rüyalarda olduğu gibi histerik fantazilerde de özdeşim açısından kişinin cinsel ilişki *d*üşünceleri beslemesi yeterlidir, bunların gerçekleşmesi gerekmez. Örneğin rüyasını tartıştığım hasta, arkadaşına duyduğu kıskançlığı (ki kendisi de bunun yersiz olduğunu bilmektedir), rüyada onun yerini alarak ve bir semptom —vazgeçilen arzu— yaratmak suretiyle onunla özdeşleşerek dile getirirken sadece histerik fantaziler kuralına uymaktadır. Bu süreç sözel olarak şöyle ifade edilebilirdi: Hastam rüyasında kendini arkadaşının yerine koşmuştur, çünkü arkadaşı kocasının nezdinde onun yerini almıştır çünkü hastam arkadaşının kocasının gözündeki yerini almak istemiştir.[1]

1 Şahsen, tartışmama histerinin psikopatolojisinden alıntılar yaptığım için pişmanım. Bölük pörçük sunuları ve bağlamdan koparılmaları, aydınlatıcı etkilerini mutlaka azaltacaktır. Ne var ki rüyalarla psikonevrozlar arasındaki yakın ilişkiyi göstermeye yaramaları halinde aktarılış amacını yerine getirmiş olacaklardır. [Freud'un özdeşime ilişkin yayımlanan ilk tartışması budur. Sonraki çalışmalarında konuya arada bir değinse de buna ilişkin mevcut olanın dışındaki ilk uzun tartışması yirmi yılı aşkın bir süre sonrasına rastlar (*Grup Psikolojisi*'nin VII. Bölümünde, ÖFD., 12). Rüya çalışmasının bir yanı olarak özdeşim konusu aşağıda VI (C) Bölümünde tartışılmıştır.]

Bir diğer kadın hastamın (ki rüyalarını bana anlatanlar arasında en zekisiydi) rüya teorime karşı çıkışı aynı yapı üzerinde ve çok daha basit olarak çözüme bağlanmıştı: Bir arzunun gerçekleşmemesi, başka bir arzunun gerçekleşmesi anlamına geliyordu. Bir keresinde ona rüyaların arzuların gerçekleşmesi olduğunu anlatmıştım. Ertesi gün bana bir rüya anlattı: Rüyasında kayın validesi ile tatili birlikte geçirecekleri yere seyahat ettiklerini görmüştü. Bense yazı kayın validesine yakın geçirme fikrine şiddetle karşı çıktığını ve birkaç gün önce epeyce uzak bir dinlenme yerinde oda kiralayarak korktuğu yakınlıktan başarıyla kaçındığını biliyordum. Şimdi ise rüyası arzuladığı çözümü geçersiz kılıyordu: Bu, rüyaların arzuların gerçekleşmesi olduğu yolundaki teorimle olabilecek en keskin çelişki değil miydi? Kuşkusuz; ve bir yoruma varmak için rüyanın mantık zincirini izlemek yeterliydi. Rüya hatalı olduğumu gösteriyordu. *Yani arzuladığı şey benim hatalı olmamdı ve rüyası bu arzunun gerçekleştiğini göstermişti*. Ama yaz tatiliyle ilişkili olarak gerçekleşen hatalı olmam arzusu aslında daha ciddi olan bir başka konuyla ilgiliydi. Çünkü o dönemlerde analizinden ortaya çıkan malzemeden, yaşamının belli bir döneminde hastalığının belirlenmesinde önemli olan bir şeylerin olmuş olması gerektiği sonucuna varmıştım. Hatırlamadığı için buna karşı çıkmıştı; ama çok geçmeden, haklı olduğum ortaya çıkmıştı. Dolayısıyla rüyasında tatili kayın validesiyle geçirmeye dönüşen benim hatalı olmam arzusu o zamanlar ilk kez farkına varmaya başladığı olayların hiçbir zaman olmamış olması yolundaki haklı arzusuna karşılık geliyordu.

Ortaokulda okul boyunca aynı sınıfta olduğum bir arkadaşımın başına gelen küçük bir olayı —analizle değil, sadece tahminle— yorumlamaya kalkışmıştım. Bir keresinde rüyaların, arzuların gerçekleşmesi olduğu konusunda küçük bir dinleyici

topluluğuna verdiğim bir dersi izlemişti. Eve gitmiş ve rüyasında *bütün davalarını kaybettiğini* (avukattı) görmüş ve bunun üzerine bu konuda beni suçlamış. Ne olursa olsun, kimsenin *her* davayı kazanamayacağını söyleyerek konudan kaçındım. Ama kendi kendime şöyle düşündüm: "Koskoca sekiz yıl boyunca benim sınıf birincisi olarak ön sırada oturmama karşılık onun, orta sıralarda dolaştığını göz önüne alırsak, *benim de* bir gün tam anlamıyla çuvallamam yönünde okul günlerinden kalma bir arzu besliyordur."

Bir başka hastam da arzu gerçekleştirici rüyalar teorime bir itiraz olarak daha karamsar bir rüya anlatmıştı.

Genç bir kız olan hasta şunları söyledi: "Hatırlayacağınız gibi kız kardeşime artık sadece Karl adında bir oğlan kaldı; onunla otururken abisi Otto'yu kaybetti. Otto benim favorimdi; onu şöyle veya böyle ben büyüttüm. Küçüğe de düşkünüm, ama ölen Otto'ya olduğu kadar değil. Geçen gece rüyamda *Karl'ın ölüsünün önümde yattığını gördüm. Küçük tabutunda elleri kavuşturulmuş bir şekilde yatıyordu ve çevresi mumlarla doluydu, aslında tıpkı ölümü benim için büyük bir yıkım olan Otto gibiydi*. Şimdi bana bunun ne anlama gelebileceğini söyleyin. Beni tanıyorsunuz. Kız kardeşimin hâlâ sahip olduğu tek çocuğu kaybetmesini arzulayacak kadar kötü bir insan mıyım? Yoksa bu rüya, o kadar düşkün olduğum Otto yerine Karl'ın mı ölmesini tercih edeceğim anlamına geliyor?"

Ona bu son yorumun söz konusu olamayacağını söyledim. Ve biraz düşündükten sonra rüyanın doğru yorumunu verebildim, daha sonra o da bunu doğruladı. Bunu yapabildim, çünkü rüyayı gören hanımın önceki öyküsünü tamamen biliyordum.

Kız daha önce bir yetim evine bırakılmış ve yaşça oldukça büyük olan ablasının evinde yetişmişti. Evi ziyaret eden arkadaşlar

arasında kalbinde kalıcı bir iz bırakan bir de erkek vardır. Bir süre boyunca, sanki onunla olan ve zar zor itiraf edilen ilişkileri evliliğe gidecek gibi görünmüştür; ama güdüleri hiçbir zaman tam olarak açıklanmayan ablası bu mutlu sona engel olmuştur. Ayrıldıktan sonra adam evi bir daha ziyaret etmemiş; kısa bir süre sonra bunu, bu arada şefkatini yönelttiği, kendininmiş gibi baktığı küçük Otto'nun ölümü izlemiştir. Ama kendini ablasının arkadaşına duyduğu bağlılıktan kurtarmayı başaramamıştır. Gururu ondan uzaklaşmaya zorlamıştır; ama daha sonra sevgisini, ona hayranlık gösteren diğer erkeklere aktarmayı başaramamıştır. Mesleği gereği edebi olan sevdiği adamın ne zaman bir yerde ders verdiğini duysa, değişmez bir şekilde dinleyiciler arasına katılıyor; onu belli bir mesafeden görmek için karşısına çıkan her fırsattan yararlanıyormuş. Bir gün önce, Profesörün bir konsere gideceğini ve onu bir kez daha görebilmek için kendisinin de niyetlendiğini anlattığını hatırlıyorum. Bu, rüyadan bir gün öncesiydi ve konser, bana rüyayı anlattığı gün verilecekti. Dolayısıyla doğru yorumu bulmam kolay olmuş, ona küçük Otto'nun ölümünden sonra olan bir şeyler hatırlayıp hatırlamadığını sormuştum. Cevabını hemen verdi: "Elbette Profesör uzunca bir aradan sonra bizi tekrar görmeye gelmişti ve onu küçük Otto'nun tabutunun başucunda bir kez daha görmüştüm." Bu da tam beklediğim şeydi ve rüyayı şöyle yorumladım: "Şimdi diğer oğlan da ölecek olursa aynı şey olacak. Günü ablanla geçireceksin ve Profesör başsağlığı dilemek için elbette gelecek, böylece onu öncekiyle aynı koşullarda görebileceksin. Rüyanın tek anlamı, onu tekrar görmeyi arzulamandır; bu, içten içe mücadele ettiğin bir arzudur. Cebinde bugünkü konsere bir bilet olduğunu biliyorum. Rüyan bir sabırsızlık rüyasıdır: Bu yolla onu bugün görmek yerine, birkaç saat önceden görmüş gibi oluyorsun."

Arzusunu gizlemek için bu tür arzuların genellikle baskı altına alındığı, kişinin aşkı düşünemeyecek kadar üzüntüye gark olduğu bir ortamı seçtiği açıktı. Yine de rüyanın tam bir kopyası olduğu gerçek ortamda bile daha çok sevdiği oğlanın tabutunun yanı başında, bu kadar uzun zaman ortalıkta görülmeyen ziyaretçisine duyduğu nazik duyguları bastırmayı başaramamış da olabilir.[1]

Başka bir hanım hastanın benzer bir rüyasının farklı bir açıklaması vardı. Gençliğinde hazır cevaplılığıyla ve sevimli mizacıyla dikkati çekiyormuş; bu özellikleri hâlâ gösteriyordu, en azından tedavisi sırasında aklına gelen düşüncelerde. Uzunca süren bir rüyasında on beş yaşındaki tek kızının ölüsünün bir "sandıkta" yattığını görmüş. Aklının bir köşesinde bu sahneyi arzu giderme teorisine bir itiraz olarak değerlendiriyordu, ancak "sandık" ayrıntısının rüya konusunda başka bir görüşe dikkati çektiğinden kuşkulanmıştı.[2] Önceki akşam bir partide İngilizce "box" [kutu] kelimesi ve bunun Almanca'ya olabilecek — *Schachtel*" ["kasa, sandık"], "*Loge*" ["tiyatro locası"] "*Kasten*" ["sandık"], "*Ohrfeige*" ["kulağa yumruk atmak"] vs. gibi— çevirileri konusunda bir konuşma geçtiğini hatırladı. Rüyanın diğer kısımları ayrıca, İngilizce "box" kelimesinin Almanca "*Büchse*" ["kap, kutu"] kelimesi ile ilişkili olduğunu tahmin ettiğini, daha sonra "*Büchse*" kelimesinin argoda kadının cinsel organları için kullandığını düşündüğünü ortaya çıkarmamızı sağladı. Dolayısıyla topografik anatomi konusundaki bilgisinin sınırları biraz esnetilecek olursa, "sandıkta" yatan çocuğun, karındaki bir embriyo anlamına geldiği varsayılabilir. Bu noktada aydınlatıldıktan sonra rüya görüntüsünün, bir arzusuna karşılık geldiğini daha

1 [Sf 348 ve 598'de bu rüyaya tekrar değiniliyor.]

2 Tıpkı vazgeçilen yemek partisine ilişkin rüyadaki tütsülenmiş som balığı gibi. [Bkz. sf. 231.]

fazla inkâr etmedi. Evli birçok genç kadın gibi, o da hamile kalınca bundan hiç hoşlanmamış; zaman zaman, karnındaki bebeğin ölmesini arzulamıştır. Gerçekten de, kocasıyla giriştiği bir kavga sonrasındaki bir öfke patlamasında karnındaki çocuğu dövercesine kendi vücudunu yumruklamıştır. Dolayısıyla ölü çocuk, bir arzunun gerçekleşmesidir; ama bu, on beş yıl önce bir kenara bırakılan bir arzudur. Bu kadar uzun bir gecikmeden sonra gerçekleşen bir arzunun algılanmaması bizi pek şaşırtmaz. Bu arada köprünün altından çok sular geçmiştir.[1]

Daha sonra "tipik" rüyaları ele alırken bu son iki örneğin ait olduğu rüyalar grubuna (rüyayı gören kişinin düşkün olduğu yakınlarının ölümüyle ilgili rüyalara) dönmem gerekecek. Orada daha başka örnekler de vererek, arzulanmayan içeriklerine rağmen, bu türden bütün rüyaların da arzu gerçekleştirme olarak yorumlanması gerektiğini göstereceğim.

Aşağıdaki rüya hastalarımdan birine değil, tanıdığım zeki bir jüri üyesine aittir. Yine o da bu rüyayı bana arzu giderici rüyalar teorisini genelleştirmeyi aceleye getirmemi önlemek için anlatmıştı. "Rüyamda," dedi söz konusu kişi "*kollarımda bir hanımla evime geldiğimi gördüm. Evin önünde kapalı bir araba duruyordu; bir adam yanıma gelerek polis kimliğini gösterdi ve onu izlememi istedi. İşlerimi yoluna koymak için ondan biraz zaman istedim*. Yakalanma arzusu beslediğimi düşünebilir misin?" —Elbette hayır, sadece fikrine katılabilirim. Peki rüyada neyle suçlandığını biliyor muydun?— "Evet, sanırım bebek öldürmekle." —Bebek öldürmek mi? Ama bu suçun sadece yeni doğan bir çocukta anne tarafından işlenebileceğini elbette biliyorsun? —"Doğru."[2] —Peki rüya-

1 [Bu rüya ayrıca sf. 348'de tartışılmış ve *Giriş Dersleri*'nin (1916-17, ÖFD., 1) 13. Bölümünde kısaca aktarılmıştır.]

2 Sık sık, rüya konusunda verilen ilk açıklamanın eksik olduğu ve atlanan kı-

yı gördüğün koşullar? Bir önceki akşam ne oldu? —"Kendime saklamayı tercih ederim. Nazik bir konu." —Yine de bilmem gerek; aksi takdirde rüyayı yorumlama fikrinden vazgeçmemiz gerekir. —"Pekâlâ, dinle. Geçen geceyi evde değil, benim için çok şey ifade eden bir hanımla geçirdim. Sabahleyin uyandıktan sonra biraz daha sohbet ettik, daha sonra tekrar uyudum ve sana anlattığım rüyayı gördüm." —Kadın evli mi? —"Evet." —Ve senden hamile kalmasını istemiyorsun? —"Oh, hayır; bu bizi ayırabilir." —Dolayısıyla sen de normal cinsel ilişki kurmadın? —"Boşalmadan önce geri çekilerek önlem aldım." —Sanırım bu uygulamayı gece boyunca birkaç kez yaptın ve aynı şeyi sabahleyin de tekrarladıktan sonra bunu başarıyla yapıp yapmadığın konusunda biraz tereddüt geçirdin. —"Bu mümkün, kuşkusuz." —Bu durumda rüyan bir arzunun gerçekleşmesidir. Rüya, kadını hamile bırakmadığın, ya da aynı anlama gelen çocuğu öldürdüğün konusunda sana güvence verdi. Ara bağlantılar kolayca gösterildi. Birkaç gün önce evliliğin zorluklarını, cinsel ilişkiyi döllenme olmayacak şekilde yürütmeye kimsenin bir itirazı olmadığını, buna karşılık yumurta ile sperm birleşip bir fetüs oluştuğu zaman müdahalenin suç olarak değerlendirilip cezalandırıldığını konuştuğumuzu hatırlıyorsun. Ortaçağda ruhun fetüse tam giriş zamanı konusunda tartışmalar olduğunu, çünkü cinayet kavramının ancak o andan sonra geçerlilik kazandığını konuştuğumuzu hatırladık. Kuşkusuz, çocuk katli ile çocuk yapmanın önlenmesini bir tutan Lenau'nun iğrenç şiirini de ["Das tote Glück"] biliyorsun. —"Tuhaftır, bu sabah sanki tesadüf eseri Lenau'yu düşündüm." —Rüyanın sonradan ortaya

sımların ancak analizin akışı içinde ortaya çıktığı anlaşılır. Sonradan eklenen bu kısımlar düzenli olarak, rüyanın yorum anahtarını sağlar. Aşağıda rüyaların unutulmasıyla ilgili tartışmaya bakın [Bl. VII (A)].

çıkan bir yankısı. Şimdi rüyandaki başka bir arzu gerçekleşmeyi gösterebilirim. Evine kollarında bir hanımla geldin. Yani gerçekte yaptığın gibi geceyi onunla onun evinde geçirmek yerine, onu kendi evine getirdin.[1] Rüyanın çekirdeğini oluşturan arzu gidermenin, böylesine nahoş bir kılığa bürünmesinin birden çok nedeni olabilir. Kaygı nevrozunun kökeni konulu makalemden [Freud, 1895b], *kesik sevişmeyi* [coitus interruptus] nevrotik kaygının gelişmesindeki kökensel etkenlerden birisi olarak değerlendirdiğimi okumuş olamaz mısın? Bu tarzda cinsel ilişkiyi birkaç kez tekrarladıktan sonra eğer rahatsızlık duyduysan ve bu da daha sonra rüyanın oluşmasında bir etken olduysa, bu söylenenlere uyar. Ayrıca arzu gidermeyi gizlemek için bu üzüntünden yararlanmışsın. Aklıma gelmişken, bebek katli henüz açıklanmış değil. Özellikle kadınlara özgü olan bu suçu nasıl işledin? — "Birkaç yıl önce bu türden bir olaya karıştığımı itiraf etmeliyim. Benimle olan aşk ilişkisinden hamile kalan bir genç kızın, düşük yaparak ilişkinin sonucundan kaçınma çabasından sorumluydum. Onun bu niyetini gerçekleştirmesiyle bir alakam yoktu, ama doğal olarak uzun süre bunun ortaya çıkması konusunda çok tedirgin olmuştum." —Bunu anlıyorum. Aldığın önlemin işe yaramaması konusundaki kuşkuyla tasalanmanın başka bir nedeni de bu anıdır.

Bir derste bu rüyayı anlattığımı duyan genç bir doktor bundan çok etkilenmiş olmalı ki aynı düşünce yapısını başka bir temaya uygulayarak aynı rüyayı kendisi de görmüştü. Bir gün önce beyan edecek pek bir şeyi olmadığı için tam bir dürüstlükle doldurduğu vergi beyannamesini göndermişti. Daha sonra rüyasında *vergi komisyonu toplantısından çıkan bir tanıdığının ona gelerek diğer vergi beyannamelerine hiç itiraz edilmemesine kar-*

1 [Almanca *heinführen*" hem "eve getirmek," hem de "evlenmek" anlamına gelir.]

*şın, onunkinin genel bir kuşku uyandırdığını ve ona a*ğır bir para cezası verildiğini bildirdiğini görmüş. Rüya, yüksek gelirli ünlü bir doktor olma arzusunun zar zor kılık değiştirmiş bir gerçekleşmesidir. Bu, şiddete yatkın bir mizacı olduğu ve evlenmeleri halinde ona dayak atacağı gerekçesiyle bir damat adayını kabul etmemesi öğütlenen bir genç kızın bilinen hikâyesini hatırlatır. Kız, "keşke beni şimdiden dövmeye başlamış olsaydı," diye karşılık verir. Evlenme arzusu o kadar yoğundur ki tehdit konusu olan nahoşluğu da kabul etmeye hazırdır; hatta bunu bir arzuya dönüştürecek kadar ileri gitmiştir.

Bir arzunun[1] engellenmesini veya kesinlikle arzulanmayan bir şeyin baş göstermesini konu aldıkları için teorimle çelişiyor gibi görünen ve sıkça görülen rüyalar, "karşı-arzu rüyaları" başlığı altında toplanabilir. Bu rüyaların bir bütün olarak ele alınması halinde bana bunları iki ilkeye bağlamak mümkün olabilir; insanların sadece rüyalarında değil, yaşamlarında da büyük bir rol oynamasına rağmen, bunlardan birisine henüz değinmiş değilim. Bu tür rüyalara yol açan iki güdü gücünden birisi benim yanılmamdır. Tedavilerimin akışı içinde bir hasta bana karşı direnmeye geçtiği zaman bu rüyalar düzenli olarak ortaya çıkar; hastaya, rüyaların, arzuların gerçekleşmesi olduğu teorimi ilk kez anlattıktan sonra böyle bir rüyanın görüleceğini neredeyse kesin olarak söyleyebilirim.[2] Gerçekten de aynı şeyin bu kitabın okurlarından bazılarında da olması beklenir: Yanılmış olmam arzusunun gerçekleşmesi koşuluyla, arzularından birisinin rüyada engellenmesine hazır olacaklardır.

1 [Bu ve bir sonraki paragraf 1909'da eklenmiştir.]

2 [1911 *tarihli dipnot*:] Son birkaç yıl içinde derslerimi izleyen insanlardan da rüyalara ilişkin "arzu giderici" teorimle ilk tanışmalarına tepki olarak, benzeri "karşı arzu rüyalarını" tekrar tekrar dinlemişimdir.

Burada tedavideki bir hastama ait olan anlatacağım son bir rüya da aynı noktayı aydınlatır. Bu, yakınlarının ve görüşüne başvurulan otoritelerin iradesine rağmen benimle terapisine devam etme mücadelesinden başarıyla çıkan bir kızın rüyasıydı. *Rüyasında çevresindekilerin bana gelmesini yasakladığını görmüş. Daha sonra bana gerektiği takdirde tedavisine ücretsiz devam edeceğim yolundaki vaadimi hatırlatmış. Ben de ona "Para konusunda müsamaha gösteremeyeceğim" diye karşılık vermişim.* Bu olayda arzu gerçekleştirmeyi belirlemenin kolay olmadığını kabul etmeliyim. Ama bu türden bütün olaylarda çözümü özgün [ilk] bilmecenin çözülmesine yardımcı olan ikinci bir bilmece keşfedilir. [Rüyada] bana söylettiği sözlerin kaynağı ne olabilir? Ona böyle bir şey elbette söylememiştim; ama erkek kardeşlerinden birisi, ki en çok etkilendiği oydu, bu yargıyı benimmiş gibi gösterecek kadar iyiydi. Dolayısıyla rüya kardeşinin haklı olduğunu kanıtlamaya yönelikti. Ve kardeşinin haklılığı konusunda sadece rüyalarda ısrar etmiyordu; aynı düşünce yaşamının tamamına egemen olmuştu ve hastalığının güdü gücüydü.

Bir doktor[1] tarafından görülüp yorumlanan ve August Stärcke tarafından aktarılan bir rüya ilk bakışta arzu giderme teorisinin yoluna özel zorluklar çıkarıyormuş gibi görünür: "*Sol işaret parmağımın uç kemiğinde frenginin ilk belirtisini [Primäraffekt] gördüm.*" Rüyanın arzu edilmeyen içeriğinin yanı sıra, net ve tutarlı gözükmesi bizi bunu analiz etmekten caydırabilirdi. Ama söz konusu sorunu göğüslemeye hazırlıklı olmamız halinde "*Primäraffekt*" ifadesinin, bir "*prima affectio*"ya [ilk aşka] eşdeğer olduğunu ve tiksindirici yaranın, Stärcke'nin deyişiyle "duyguyla son derece yüklü arzu gidermelerine karşılık geldiğini" görürüz.

1 [Bu paragraf 1914'te eklenmiştir.]

Karşı-arzu rüyalarının ikinci güdüsü öylesine barizdir ki benim de epeyce bir süre yaptığım gibi bunu gözden kaçırmak kolaydır.[1] Birçok insanın cinsel mizacında, saldırgan, sadistik bir bileşenin tersine çevrilmesinden kaynaklanan mazoşistik bir bileşen vardır.[2] Çektikleri *fiziksel* acıdan değil, küçük düşürülmeden ve ruhsal işkenceden haz alanlara "ruhsal mazoşistler" diyebiliriz. Bu tür insanların, karşı arzu rüyaları ve nahoş rüyalar görebilecekleri anında anlaşılacaktır; bunlar da aynı ölçüde arzu gerçekleştirici rüyalardır, çünkü mazoşistik eğilimlerini doyurur. Eskiden, eşcinsel bir bağlılık geliştirdiği abisine büyük ölçüde acı çektiren genç bir erkeğin bu türden bir rüyasını aktaracağım. Kişiliğinin köklü bir değişikliğe uğradığı bir dönemde üç bölümden oluşan şu rüyayı görmüştü: İ. *Abisi onunla dalga geçmektedir.* II. *İki erişkin erkek eşcinsel bir amaçla birbirini okşamaktadır. III. Abisi, yöneticisi olmayı beklediği işi satmıştır*. Bu son rüyadan son derece bunaltıcı duygularla uyanır. Yine de bu mazoşistçe bir arzu giderici rüyadır ve şu şekilde tercüme edilebilir: "Benim yüzümden katlanmak zorunda kaldığı onca ızdırap için bir ceza olarak bu satışı yapması bana iyi gelecektir."

Yukarıdaki örneklerin, bunaltıcı içerikli rüyaların bile arzu giderme olarak yorumlanabileceğine inandırıcılık kazandırmaya (ta ki bir sonraki itiraz yükselinceye kadar) yeterli olacağını umarım.[3] Bu rüyaların yorumunun her seferinde bizi insanların konuşmaktan veya düşünmekten tiksindikleri konularla karşı karşıya getirmesini de bir rastlantı olarak değerlendiremeyiz. Kuş-

1 [Bu paragraf 1909'da eklenmiştir.]

2 [Yazarın bu konuya ilişkin değişen görüşleri "Mazoşizmde Ekonomik Sorun" (1924c, ÖFD., 12) başlıklı makalesinde bulunabilir.]

3 Konunun kesin olarak henüz kapanmadığını söylemem gerek; buna daha sonra tekrar döneceğim. [Bölüm VII (C).]

kusuz, bu rüyaların uyandırdığı bunaltıcı duygular, bizi bu tür konuları tartışmaktan veya konuşmaktan alıkoyma eğilimi gösteren (genellikle bunu başaran) ve buna rağmen ele almaya zorlandığımız zaman her birimizin üstesinden gelmek zorunda olduğumuz tiksintiyle özdeştir. Ama rüyalarda bu şekilde tekrar tekrar ortaya çıkan nahoş duygu, bir arzunun varlığını çürütmez. Herkesin, başkalarına açmak istemeyeceği, hatta kendi kendine bile itiraf edemediği arzuları vardır. Öte yandan, bütün bu rüyaların nahoş özelliğini rüya çarpıtması olgusuyla ilişkilendirmekte haklıyız. Ayrıca bu rüyaların çarpıtıldığı, rüyanın konusu veya bundan kaynaklanan arzu karşısında duyulan tiksinti ile bunları bastırma niyeti yüzünden rüyanın içerdiği arzu gidermenin tanınmayacak bir noktaya kadar kılık değiştirdiği sonucuna varmakta da haklıyız. Rüyada bu şekilde gösterilen çarpıtma aslında sansürün bir eylemidir. Rüyaların doğasını açıklamak için oluşturduğumuz formülde aşağıdaki değişikliği yapmamız halinde, bunaltıcı rüyaların analizinin gün ışığına çıkardığı her şeyi hesaba katmış olacağız: B*ir rüya (baskı altına alınan veya bastırılan) bir arzunun (kılık değiştirmiş) doyumudur, gerçekleşmesidir*.[1]

1 [1914 *tarihli dipnot*:] Bana anlatıldığı kadarıyla, psikanaliz veya rüya yorumu konusunda tek kelime bile duymak istemeyen ve halen hayatta olan büyük bir yazar, rüyaların doğası konusunda neredeyse aynı formüle benden bağımsız olarak ulaşmıştır. O bir rüyadan "bastırılan arzu ve isteklerin, sahte özellikler ve isimler altında yetkisizce ortaya çıkması" olarak söz ediyor. (Spitter, 1914, 1.)
[1911 *tarihli ek*:] Bu noktada Otto Rank'ın yukarıdaki temel formülde yaptığı genişletme ve değişikliği buraya aktararak, daha sonra tartışılacak sorulara bir gönderme yapacağım: "Bastırılan çocuksu cinsel malzeme temelinde ve bu malzemenin yardımıyla, rüyalar düzenli olarak, bugünün ve kural olarak erotik arzuları örtülü ve sembolik bir tarzda gizlenmiş bir kılıkta gerçekleştirilmiş olarak temsil eder." (Rank, 1910, [519].)
[1925 *tarihli ek*:] Rank'ın formülünü benim formülüm gibi benimsediğimi hiçbir yerde söylemedim. Yukarıda metinde aktarıldığı haliyle kısa versiyonu

Geriye, bunaltıcı içerikli rüyaların özel bir alt grubu olarak kaygı rüyalarını tartışmak kalıyor. Bunları arzu gerçekleştirici rüyalar olarak değerlendirme düşüncesi, aydın olmayanlardan pek sempati görmeyecektir. Yine de bu noktada kaygı rüyalarını kısaca ele alabilirim. Bunlar, rüya sorununun yeni bir yanını göstermez; gösterdiği tek şey nevrotik kaygı sorununun tamamıdır. Rüyada hissettiğimiz kaygı, rüya içeriğiyle ancak *görünüşte* açıklanır. Rüya içeriğini analiz etmemiz halinde, örneğin tıpkı fobideki kaygının ilişkili olduğu düşünceyle haklı çıkarılamaması gibi, rüyadaki kaygının da rüya içeriğiyle pek haklı çıkarılmadığını görürüz. Kuşkusuz, örneğin bir camdan düşmenin mümkün olduğu ve pencere yanında bir nebze önlem almanın bir nedeni bulunduğu doğrudur; ama konusu bu olan bir fobide hissedilen kaygının neden bu kadar büyük olduğunu ve hastayı koşulunun çok çok ötesine götürdüğünü anlayamayız.

---

bana yeterli geliyor. Ama Rank'ın yaptığı değişiklikten söz etmem bile, "bütün rüyaların cinsel bir içeriği bulunduğunu" iddia ediyormuş gibi psikanalizin sayısız suçlamaya maruz kalması için yeterli olmuştur.

Bu cümlenin kastettiği anlamda alınması halinde, eleştirmenlerin işlevlerini yerine getirmekteki dikkatsizliklerini ve muhaliflerin, saldırganlık eğilimlerini ortaya vurmadıkları zaman en açık ifadeleri bile göz ardı etmeye ne kadar hazır olduklarını gösterir. Çünkü sadece birkaç sayfa önce [sf. 206] doyumu çocukların rüyalarında görülmeyen çeşitli arzulardan (bir geziye katılma, gölde dolaşma, özlenen bir yemeği telafi etme, vb. arzularından) söz etmiş; ayrıca başka yerlerde açlık, susuzluk, ya da boşalma ihtiyacının başlattığı rüyalardan ve salt kolaylık rüyalarından söz etmiştim. Rank'ın kendisi de mutlak bir iddia ortaya atmamıştır. Kullandığı kelimeler "ayrıca *kural olarak* erotik arzular"dır ve söylediği şeyler erişkinlerin çoğunun rüyalarında kolayca doğrulanabilir.

Eleştirmenlerimin, "cinsel" ifadesini şimdi psikanalizde yaygın olarak kullanılan anlamıyla —"Eros" anlamında— kullanması halinde durum farklı olacaktır. Ama muhaliflerim, bütün rüyaların, "yıkıcı" olanlara karşıtlık gösteren "libidinal" içgüdüsel güçler tarafından yaratılıp yaratılmadığı gibi ilginç bir sorunu düşünüyora pek benzemiyorlar. [Bkz. Freud, *Ego ve İd* (1923b; ÖFD., 12).]

Sonuçta aynı şeyin hem fobiler hem de kaygı rüyaları için geçerliliğini koruduğunu görürüz; her iki durumda da kaygı buna eşlik eden düşünceyle sadece yüzeysel olarak ilişkilidir; bu kaygı, başka bir kaynaktan gelir.

Rüyalardaki kaygı ile nevrozlardaki kaygı arasında böylesine yakın bir ilişki bulunduğu için, rüyaları tartışırken nevrozlara gönderme yapmam gerekiyor. Bir süre önce, kaygı nevrozu konulu kısa bir makalede (Freud, 1895b) nevrotik kaygının cinsel yaşamdan türetildiğini ve amacından saptırılarak kullanılmaz hale gelen libidoya tekabül ettiğini savunmuştum.[1] O günden bu yana zamanın sınavından geçen bu formül bugün buradan, kaygı rüyalarının cinsel içerikli rüyalar olduğu ve buna ait libidonun kaygıya dönüştürüldüğü sonucunu çıkarmamızı mümkün kılmaktadır. Daha sonra nevrotik hastaların bazı rüyalarının analiziyle bu savı desteklemek için fırsatımız olacak.[2] Ayrıca bir rüya teorisi oluşturma yönündeki çabalarımızın seyri içinde kaygı rüyalarını belirleyen etkenleri ve arzu giderme teorisiyle uygunluklarını tekrar tartışma fırsatım olacak.

1 [Freud'un libido ile kaygı arasındaki ilişki konusundaki sonraki görüşleri, *Ketlemeler, Semptomlar ve Kaygı* (1926d) başlıklı çalışmasında bulunabilir.]

2 [Freud bu noktadaki görüşünü açıkça değiştirmiştir: Bkz. sf. 736; orada iki kaygı rüyası analiz edilmiş ve kaygı rüyaları konusu tekrar tartışılmıştır.]

BÖLÜM V
RÜYALARIN MALZEMESİ VE KAYNAKLARI

IRMA'nın enjeksiyonu rüyasının analizi bir rüyanın, bir arzunun gerçekleşmesi olabileceğini gösterdiği zaman, ilgimiz başlangıçta sadece rüyaların evrensel bir özelliğiyle karşı karşıya olup olmadığımız sorunu üzerinde toplanmış ve o an için yorum çalışması sırasında ortaya çıkabilecek diğer bilimsel sorunlara ilişkin merakımızı bastırmıştık. Bir yolu sonuna kadar izlediğimiz için, artık geriye dönüp rüya yaşamının sorunları boyunca yaptığımız gezilerimiz için başka bir başlangıç noktası seçebiliriz: Henüz tam olarak işlemiş olmasak da, arzu gerçekleştirme konusunu şimdilik bir yana bırakabiliriz.

Rüya yorumlama yöntemimiz rüyanın *açık* içeriğinden çok daha önemli olan *gizli* içeriğini açığa çıkarmamızı mümkün kıldığı için, sadece açık içerikle ilgilendiğimiz sürece anlaşılmaz gibi görünen bilmecelere ve çelişkilere doyurucu çözümler bulabilecek bir konumda olup olmadığımızı görmek amacıyla, rüyaların ortaya çıkardığı çeşitli sorunları yeniden ve birer birer incelemek ivedilik kazanır.

İlk bölümde otoritelerin rüyalarla uyanık yaşam arasındaki ilişki [Kısım A] ile rüya malzemesinin kaynağı [Kısım C] konusundaki görüşlerinin ayrıntılı bir açıklamasını sunmuştum. Okurun, rüyadaki sık sık değinilen, ancak hiç açıklanmayan belleğin üç özelliği hatırlayacağına kuşku yok [Kısım B]:

(1) Rüyalar, hemen önceki günlerin izlenimlerine net bir tercih sergiler. Bkz. Robert [1886, 46], Strümpell [1877, 39], Hildebrandt [1875, 11] ve Hallam ve Weed [1896, 410].

(2) Rüyalar, seçimlerini uyanık belleğimizden farklı olan ilkeler temelinde yaparlar, çünkü temel ve önemli olanları değil, tali ve farkedilmemiş olanları hatırlarlar.

(3) Rüyalar, çocukluğumuzun en eski izlenimlerine erişebilmekte ve yaşamımızın o döneminin bize yine önemsiz gibi gelen ve uyanıkken uzun zaman önce unuttuğumuza inandığımız ayrıntılarını su yüzüne çıkarırlar.[1]

Rüyaların malzeme seçiminde sergiledikleri bütün bu özgünlüklerin, eski yazarlarca sadece *açık* içerikleriyle ilişkili olarak incelendiğine kuşku yok.

1 Çocukluğumuzun alakasız bellek imajlarının rüyalarda sık sık ortaya çıkması halinde, Robert'in [1886, 9], rüyaların amacının belleğimizi günün yararsız izlenimlerinin yükünden kurtarmak olduğu yolundaki görüşü inandırıcılığını kaybeder. Aksi takdirde rüyaların işlevlerini çok yetersiz yerine getirdiği sonucuna varmaktan başka bir şey yapamazdık.

(A)
RÜYALARDAKİ YAKIN TARİHLİ MALZEMELER VE İLGİSİZ MALZEMELER

Rüya içeriğindeki öğelerin kaynağı konusunda kendi tecrübelerimi inceleyecek olursam, her rüyada bir önceki günün yaşantılarıyla bir temas noktası bulmanın mümkün olduğu savıyla işe koyulmam gerekir. İster benim olsun ister başkalarının, incelediğim her rüya bu görüşü doğrulamıştır. Bu gerçeği göz önünde bulundurarak, bir rüyanın yorumuna önceki günün rüyayı başlatan olaylarına bakarak başlayabilirim; gerçekten de birçok olayda en kolay yöntem budur. Son bölümlerde ayrıntılarıyla analiz ettiğim iki rüyada (Irma'nın enjeksiyonu rüyası ile sarı sakallı amcam rüyası), bir gün öncesiyle olan bağlantı öylesine barizdi ki, ayrıca yoruma gerek yoktu. Ama bu bağlantının izlenebildiği düzenliliği göstermek açısından, kendi rüyalarıma ilişkin kayıtları gözden geçirerek, birkaç örnek vereceğim. rüyanın sadece aradığımız kaynağını göstermeye yetecek kadarını aktaracağım:

(1) İçeri kabul edilmekte zorlandığım bir evi ziyaret ediyorum...; *bu arada bir hanımı* BEKLETİYORUM.

Kaynağı: Bir önceki akşam akrabam olan bir hanımla yaptığım bir sohbette, istediği şeyi alma konusunda... kadar *beklemesi* gerektiğini, vs. söylüyorum.

(2) *Belli bir bitki türü* (ne olduğu açık değil) *konusunda bir* MONOGRAF *yazmışım.*

Kaynağı: O sabah kitapçı vitrininde Siklamen türü üzerine bir *monograf* görmüştüm.

(3) *Sokakta iki kadın*, BİR ANNE İLE *hastalarımdan birisi olan* KIZINI *gördüm.*

Kaynağı: Önceki akşam hastalarımdan birisi *annesinin*, tedaviye devam etmesi konusunda çıkardığı zorlukları anlattı.

(4) *S. ve R.'nin kitapçı dükkanında yılda* YİRMİ FLORİN *tutan bir dergiye abone oldum.*

Kaynağı: Bir gün önce karım, haftalık ev harcamaları için kendisine hâlâ *yirmi florin* borçlu olduğumu hatırlatmıştı.

(5) *Sosyal Demokrasi* KOMİTESİ'nden *bana sanki* ÜYE *imişim gibi davranan bir* MEKTUP *aldım.*

Kaynağı: Aynı anda hem Liberal Seçim *Komitesi*'nden , hem de Hümaniter Birlik Konseyi'nden *mektup* aldım; ki aslında bu sonuncusunun bir üyesiydim.

(6) DENİZİN ORTASINDAKİ BİR KAYALIKTA *ayakta duran* BÖCKLİN TARZINDA *bir adam gördüm.*

Kaynağı: Le du Diable'deki Dreyfus; aynı zamanda İngiltere'deki yakınlarımdan haber aldım, vs.

Rüyayla temas noktasının değişmez olarak *hemen* bir gün öncesinin olayları mı olduğu yoksa yakın geçmişi içine alan daha kapsamlı bir dönemin izlenimlerine kadar mı uzanabildiği sorulabilir. Bu soru teorik bir önem pek taşımıyor; yine de sadece rüyadan hemen önceki günün olaylarından yana

karar vermeye eğilimliyim; ki bundan "rüya günü" olarak söz edeceğim. İlk bakışta bir rüyanın, iki veya üç gün öncesinin bir izleniminden kaynaklanıyor gibi gözüktüğü durumlarda, daha yakından bir inceleme bu izlenimin rüyadan önceki gün hatırlandığına inanmama yol açmıştır; dolayısıyla izlenimin bir gün önce yeniden üretilmesinin, özgün olayın baş gösterdiği günle rüya günü arasına yerleştirildiğini; ayrıca eski izlenimin hatırlanmasına yol açmış olabilecek bir gün öncesinin tutarlılığını göstermek mümkün olmuştur.

Öte yandan[1] gündüz izlenimlerinin tetiklenmesiyle bunun rüyada tekrar ortaya çıkışı arasında biyolojik öneme sahip düzenli bir aralık bulunduğuna inanmıyorum. (Swoboda, 1904, bu bağlamda on sekiz saatlik bir başlangıç döneminden söz etmiştir.)[2]

1 [Bu paragraf 1909'da eklenmiştir.]

2 [1911 *tarihli dipnot*:] Birinci bölüme koyduğum bir ekte de değindiğim gibi, Hermann Swoboda [1904], Wilhelm Fliess [1906] tarafından keşfedilen 23 ve 28 günlük biyolojik periyodik aralıkları, ruhsal alana kapsamlı bir şekilde uygulamıştır. Özellikle bu periyodların, rüyalarda görülen öğelerin ortaya çıkışını belirlediğini iddia etmiştir. Bunun kesin olarak belirlenmesi halinde rüya yorumunda temel bir değişiklik söz konusu olmayacaktır; bu sadece rüya malzemesi için yeni bir köken kaynağı sağlayacaktır. Ne var ki son zamanlarda "periyodiklik teorisinin" ne ölçüde geçerli olduğunu sınamak için kendi rüyalarım üzerinde bazı incelemeler yaptım. Bu amaçla gerçek yaşamdaki tarihi kesin olarak belirlenebilecek özellikle belirgin rüya öğelerini seçtim.

1-2 EKİM 1910 TARİHLİ RÜYA

(Parça)... İtalya'da bir yer. Sanki bir antika dükkanındaymışız gibi üç kız bana bazı küçük biblolar gösteriyor ve kucağımda oturuyorlar. Biblolardan birisi için "Hey, bunu benden aldınız," diyorum ve Savonarola'nın tıraş olmuş yüzünün resmedildiği küçük bir profil rölyefini açık seçik görüyorum.

Savonarola'nın portresini en son ne zaman gördüm? Seyahat günlüğüm, 4-5 Eylül tarihlerinde Florence'de olduğumu gösteriyor. Ordayken yol arkadaşıma, fanatik keşişin portresini taşıyan ve Piazza della Signoria'nın kaldırımlarında gömüldüğü yeri işaretleyen madalyonu göstermeyi düşündüm. Bunu

ona galiba 3. sabah gösterdim. Bu izlenimle rüyada yeniden ortaya çıkışı arasında 27+1 gün geçmiş —Fliess'in "kadın periyodu." Ne yazık ki bu örnek kesin bir şey söylemiyor, çünkü gerçek "rüya günü" yıllarca önce "Haham Savonarola" lakabını taktığım yetenekli, ama kasvetli görünüşlü bir meslektaşım (dönüşümden bu yana ilk kez) ziyaretime gelmişti. Beni, Pontebba ekspresinin yaptığı kazanın etkilerinden muzdarip bir hastayla tanıştırdı. Ben de bir hafta önce bu trenle yolculuk etmiştim, dolayısıyla düşüncelerim beni İtalya'ya yaptığım son geziye götürmüştü. Rüya içeriğinde belirgin "Savonarola" öğesinin ortaya çıkışı böylece rüya gününü meslektaşımın yaptığı ziyaretle açıklanıyor; ve 28 günlük periyod önemini kaybediyor.

10-11 EKİM 1910 TARİHLİ RÜYA

Üniversite laboratuarında tekrar kimya çalışıyorum. Hofrat L. beni bir yere davet ediyor ve koridorda önümden yürüyor, yukarı kaldırdığı elinde bir lamba veya başka bir alet var, kafasını tuhaf bir şekilde uzatmış, yüzünde net görüşlü (uzak görüşlü?) bir ifade var. Derken açık bir alanı geçiyoruz... (Gerisi hatırlanmıyor.) Bu rüyanın içeriğindeki en bariz nokta, uzağa bakan gözleriyle Hofart L.'nin lambayı (veya büyülteci) tutuş tarzıdır. Onu son görüşümden bu yana yıllar geçti; ama onun bir başkasının, ondan daha büyük birisinin ikâmesinden başka bir şey olmadığını hemen anlıyorum: Syracuse'daki Arethusa Çeşmesinin yanındaki aynı havaya bürünmüş, elinde yanan lambasıyla gözlerini işgalci Roma ordusuna dikmiş olan Arşimed heykeli. Bu heykeli ilk (ve son) kez ne zaman görmüştüm? Günlüğüme bakılırsa 17 Eylül akşamı; o tarihle rüya tarihi arasında 13+10 = 23 gün geçmiş: Fliess'in "erkek periyodu."

Ne yazık ki bu rüyanın yorumunun ayrıntılarına girdiğimiz zaman, bu çakışmanın kesinliğini bir ölçüde kaybettiğini görürüz. Rüyayı uyaran neden, rüya günü, konferans salonunda derslerimi verebildiğim kliniğin kısa sürede başka bir yere taşınacağını duymuştum. Yeni yerinin çok sapa olacağına mutlak gözüyle bakmış ve artık ders verebileceğim bir salonun olmayabileceğini düşünmüştüm. Bu noktadan sonra düşüncelerim, Üniversite Okutmanı olarak kariyerimin başlarında aslında dersliğimin olmadığı, bir derslik edinme çabalarımın nüfuzlu bir yere sahip Hofratlardan ve Profesörlerden pek karşılık görmediği günlere gitmiş olmalı. O koşullarda, o dönemde Fakülte Dekanı olan ve bana karşı dostça olduğuna inandığım L'ye [Profesör Ernst Ludwig] giderek sorunlarımı aktarmıştım. Yardımcı olacağını söyledi, ama başkaca bir şey duymadım. Rüyada o Arşimed'ti, bana πού στώ [destek] veriyor ve yeni yere giderken bana öncülük ediyordu. Rüya yorumuna yatkın olanlar, rüya düşüncelerinin intikam ve kendini önemseme düşüncelerinden bağımsız ol-

Yine bu noktaya[1] dikkat eden Havelock Ellis [1911, 224] araştırmasına rağmen kendi rüyalarında böyle bir periyodiklik gözleyemediğini söylemiştir. İspanya'da olduğuna ve adına Daraus, Varaus veya Zaraus denen bir yere gitmek istediğine ilişkin bir rüyasından söz ediyor. Uyandıktan sonra böyle bir yer ismi hatırlayamamış ve rüyayı bir yana bırakmıştır. Ama birkaç ay sonra Zaraus'un aslında Sebastian ile Bilbao hattı arasında bulunan ve rüyayı görmeden 250 gün önce trenle geçtiği bir istasyonun adı olduğunu keşfetmiş.

---

madığını tahmin edecektir. Şöyle veya böyle, bu uyarıcı neden olmaksızın Arşimed'in o gece rüyama girmesinin pek mümkün olmadığı açıktır; ben de Syracuse'deki heykelin üzerimde bıraktığı güçlü izlenimin, aradan bir süre geçtikten sonra etkisini göstermemiş olabileceğine de inanmıyorum.

2-3 EKİM 1910 TARİHLİ RÜYA

(Parça)... *Beni rahatlatan mönüyü benim için şahsen hazırlayan Profesör Oser ile ilgili şeyler*... (Unutulan başka şeyler de var.)

Bu, o günkü bir hazımsızlığa bir tepkiydi; bu rahatsızlık bana diyet reçetesi için meslektaşlarımdan birisine gitmem gerekip gerekmediğini düşündürmüştü. Bu amaçla yaz döneminde ölmüş olan Oser'i seçme nedenim, büyük bir hayranlık duyduğum başka bir Üniversite hocasının kısa bir süre önceki (1 Ekim) ölümüne dayanıyordu. Oser ne zaman ölmüştü? Ölümünden ne zaman haberim olmuştu? Gazetelere göre 22 Ağustosta. O tarihte Hollanda'daydım ve Viyana gazetelerimi düzenli olarak alıyordum; dolayısıyla ölümünü 24 veya 25 Ağustosta öğrenmiş olmalıyım Ama buradaki zaman aralığı söz konusu iki periyoddan hiç birisine karşılık gelmiyor. 7+30+2 = 39, ya da belki de 40 gün. Bu arada Oser'den söz ettiğimi veya onu düşündüğümü hatırlayamadım.

İlave maniplasyon yapılmaksızın periyodiklik teorisiyle paralellik kurulamayan bu türden zaman aralıkları, rüyalarımda bu şekilde paralellik *kurulabilecek* zaman aralıklarından çok daha sık ortaya çıkmaktadır. Düzenli olarak ortaya çıktığını gördüğüm tek ilişki, metinde vurguladığım ve rüya ile rüya-gününün izlenimleri arasında bağlantı kuran ilişkidir.

1 [Bu paragraf 1914'te eklenmiştir.]

Sonuçta her rüyayı tetikleyen unsurun, kişinin henüz "üzerine uyumadığı" yaşantılar arasında bulunduğuna inanıyorum. Dolayısıyla bir rüya içeriğinin, yakın geçmişin izlenimleriyle (ki buna tek istisna rüya gecesinden hemen önceki gündür) ilişkileri, daha uzak bir geçmişe ait olan izlenimlerle olan ilişkilerinden hiçbir açıdan farklılık göstermez. Rüya gününün yaşantısı ("yakın zamanın" izlenimleri) ile daha öncekiler arasındaki bağlantıyı sağlayan bir düşünce zincirinin bulunması koşuluyla, rüyalar malzemesini rüyayı gören kişinin yaşamının herhangi bir parçasından seçebilir.

Peki bu yakın geçmiş neden tercih edilir? Aktardığım dizideki rüyalardan birisini daha eksiksiz bir analize tabi kılmamız halinde bu noktada bir görüş edinebiliriz. Bu amaçla aşağıdaki rüyayı seçtim:

BOTANİK MONOGRAF RÜYASI

Bir bitki konusunda bir monograf yazmışım. Kitap önümde duruyor ve ben o anda katlanmış renkli bir sayfayı çeviriyorum. Her nüshada, kurutulmuş bitki koleksiyonundan alınmış gibi, bitkinin kurutulmuş bir örneği yapıştırılmıştı.

ANALİZ

O sabah kitapçı vitrininde *Siklamen Familyası* başlıklı yeni bir kitap görmüştüm; bunun söz konusu bitki üzerine yazılmış bir *monograf* [kitap] olduğu açıktı.

Siklamenlerin karımın *gözde çiçekleri* olduğunu düşündüm ve ona, sevdiği çiçekler vermeyi ne kadar ender akıl ettiğim için kendime kızdım. "Çiçek verme" konusu bana, son zamanlarda bir arkadaş grubuna anlattığım ve unutmanın sık sık,

bilinçsiz bir amaçla belirlendiği ve unutan kişinin gizli niyetlerini çıkarsamayı her zaman mümkün kıldığı yolundaki teorimi kanıtlamak için kullandığım bir anektodu hatırlattı.[1] Genç bir hanım, doğum günlerinde kocasından çiçek buketleri almaya alışkındır. Bir keresinde bu sevgi işaretini göremez ve gözyaşlarına boğulur. Eve gelen kocası, bugün onun doğum günü olduğu söyleninceye kadar niye ağladığını anlayamaz. Adam elleriyle başına vurur ve "Üzgünüm, unutmuşum. Hemen gidip çiçekl*erini* getireyim," der. Ama bu hanımı rahatlatmaz; çünkü kocasının unutkanlığının, düşüncelerinde artık eski yerini korumadığının bir kanıtı olduğunu anlamıştır. Adı Frau L. olan bu hanım rüyayı görmemden iki gün önce karımla karşılaşmış, kendini çok iyi hissettiğini söylemiş ve beni sormuş. Birkaç yıl önce tedavi için bana gelmişti.

Şimdi baştan başlıyorum. Aslında bir zamanlar *bir bitki konusunda monografa* benzer bir şey yazdığımı hatırladım; bu, *koka bitkisi* üzerine yazılan ve Carl Koller'in dikkatini kokainin anestetik özelliklerine çeken bir tezdi [Freud, 1884e]. Yayımlanan makalemde alkaloidin bu uygulamasını kendim de göstermiştim, ama konuyu derinlemesine araştırmamıştım.[2] Bu da bana rüya sabahı —akşama kadar rüyayı yorumlayacak zamanım olmamıştı— kokainle ilgili bir hayal kurduğumu hatırladım. Eğer glokoma yakalanırsam, diye düşünmüştüm, Berlin'e gider, dostumun [Fliess] evinde onun önereceği bir cerraha gizlice ameliyat olurdum. Kimliğimi bilmeyen cerrah da kokainin bulunmasından sonra bu tür ameliyatların ne kadar kolay yapıldığıyla

1 [Bu teori, rüya tarihinden birkaç ay sonra Freud (1898b)'de yayımlanmış ve daha sonra *Gündelik Yaşamın Psikopatolojisi* 'ne (Freud, 1901b; ÖFD., 6) dahil edilmiştir.]

2 [Sf. 187'deki dipnota bakın.]

şişinirdi; bense kokainin keşfedilmesine katkım olduğu konusunda en küçük bir ipucu bile vermezdim. Bu fantazi de onca şeyden sonra bir doktorun meslektaşlarından kendisi için tıbbi tedavi istemesinin ne kadar zor olduğunu düşündürdü. Berlinli göz uzmanı beni tanımazdı, ben de sıradan birisi gibi ücretini öderdim. Rüyanın arkasında özgün bir olayın hatırlanması yattığını görünceye kadar bu fantaziyi hatırlamamıştım. Aslında Koller'in buluşundan kısa bir süre sonra babam glokoma yakalanmış; optalamik cerrahı olan dostum Dr. Königstein babamı ameliyat etmişti; Dr. Koller ise kokain anestezisinin sorumluluğunu üstlenmiş ve bu olayın, kokainin bulunmasında emeği geçen üç insanın üçünü de bir araya getirdiğini söylemişti.

Derken düşüncelerim, bu kokain işini en son hatırlatan bir olaya kaydı. Birkaç gün önce, *Festschrift* 'in bir nüshasında kadirbilir öğrencilerin, laboratuar direktörü ve öğretmenlerinin jübilesini kutladığına ilişkin bir habere bakıyordum.[1] Laboratuarın onur listesi arasında Koller'in kokainin anestetik özelliklerini burada keşfettiğine ilişkin bir ifade görmüştüm. Derken, rüyamın önceki akşam olan bir olayla ilişkili olduğunu o anda keşfettim. Eve Dr. Königstein ile birlikte yürümüş ve onunla, ne zaman ortaya atılsa beni mutlaka duygulandıran bir konuda sohbete dalmıştım. Girişte onunla konuşurken Profesör *Gärtner* [Bahçıvan] ile karısı da bize katıldı; çiçek gibi göründükleri için her ikisini de kutlamadan edemedim. Ama Profesör Gärtner yukarıda sözünü ettiğim *Festschrift* 'in yazarlarından birisiydi, dolayısıyla bana onu pekâlâ hatırlatmış olabilir. Ayrıca, Dr. Königstein ile sohbetimizde —başka bir bağlamda da olsa— daha

1 [Bu *Festschrift*, Patolojik Anatomi Enstitüsü Direktörü Profesör Salomon Stricker onurunaydı; yardımcısı Dr. Gärtner'di ve Freud öğrencilik günlerinde burada çalışmıştı.]

önce anlattığım doğum gününde hayal kırıklığına uğrayan Frau L.'nin de sözünü etmiştik.

Rüya içeriğinin diğer bileşenlerini de yorumlamaya çalışacağım. Monografta, sanki *kurutulmuş bir bitki koleksiyonuymuş gibi, bitkinin kurutulmuş bir örneği* vardı. Bu da ortaokuldan bir olayı hatırlattı. Müdürümüz bir keresinde büyük çocukları çağırarak bakılıp temizlenmesi için bir kurutulmuş bitki koleksiyonunu ellerine tutuşturmuştu. Kitaba bazı küçük *kurtlar* —kitap kurtları— girmişti. Yardım edebileceğime pek inanmıyor olsa gerek ki bana sadece birkaç yaprak vermişti. Şimdi bile hatırlayabildiğim gibi bunların arasında turpgiller de vardı. Botanikle özel, yakın bir ilişkim hiç olmamıştı. Botanikteki ön sınavımda da bana tanımlamak üzere turpgillerden bir bitki gösterilmiş; ama ben tanıyamamıştım. Teorik bilgimin yardımı olmasaydı pek parlak olmayacaktı. Turpgillerden Compositae'ye geçtim. Enginarın Compositae olduğu aklıma geldi, gerçekten de bunlara pekâlâ benim *gözde çiçeklerim* diyebilirdim. Benden daha cömert olan karım pazardan sık sık bana bu gözde çiçeklerimden alıyordu.

Yazdığım monografin önümde durduğunu görüyorum. Bu da beni bir yere götürdü. Önceki gün Berlin'deki dostumdan [Fliess] görüş gücünü sergileyen bir mektup almıştım: "Rüya kitabınla çok meşgulüm. *Kitabın bittiğini, önümde durduğunu, sayfaları çevirdiğimi görebiliyorum.*" Bir görücü-bilici olarak yeteneğine ne kadar da imreniyorum! *Ben* de kitabın bitmiş olduğunu ve önümde durduğunu bir görebilseydim!

Katlı renkli sayfa. Tıp öğrencisiyken sürekli olarak, şeyleri sadece *monograflardan* öğrenme dürtüsüne kapılıyordum. İmkanlarımın sınırlı olmasına rağmen, tıp derneklerinin kayıtlarını içeren bir dizi cilt edinmeyi başarmıştım; bu kitaplardaki *renkli* resimler beni büyülemişti. En ince ayrıntısına kadar inme çabamla gurur

duyuyordum. Kendim de makale yayımlamaya başlayınca resimlemek için kendi çizimlerimi yapmam gerekmişti; hatırladığım kadarıyla bunlardan birisi öylesine kötüydü ki meslekten bir dostum bundan ötürü benimle dalga geçmişti. Bunu, nasıl olduğunu pek anlayamadım ama, çok eskilere, çocukluğuma uzanan bir anı izledi. Bir keresinde babam, bana ve en küçük kız kardeşime yırtmamız için *renkli resimli* (İran'a yapılan bir seyahati anlatan) bir kitap vererek epeyce eğlenmişti. Eğitim açısından bunu haklı görmek pek kolay olmasa gerek! O zamanlar ben beş yaşındaydım, kız kardeşimse henüz üçünde bile değildi; yaşamımın o döneminden belleğimde kalan neredeyse tek plastik anı, ikimizin mutlulukla (tıpkı bir *enginar* gibi, diye düşündüm) kitabı yaprak yaprak yırttığı tabloydu. Derken, öğrenci olunca kitap toplamaya karşı bir tutku geliştirdim; bu da monograflardan öğrenmeyi tercih edişime benziyor: *gözde bir hobi*. ("*Gözde*" fikri siklamenler ve enginarlar bağlamında zaten ortaya çıkmıştı.) Ben de bir *kitap kurdu* olmuştum (*kurutulmuş bitki Koleksiyonu*'na ilişkin anlatılanlara bakın). Kendimi düşünmeye ilk başladığım andan itibaren her zaman, bu ilk tutkumu yukarıda anlattığım çocukluk anıma bağlamışımdır. Daha doğrusu çocukluk sahnesinin, daha sonraki kitapsever eğilimlerim için bir perde anı olduğunu görmüştüm.[1] Kuşkusuz, tutkuların sık sık üzüntüye yol açtığını erken bir yaşta öğrenmiştim. On yedi yaşındayken kitapçıya oldukça kabarık bir borç yapmıştım ve ödeyecek param yoktu; babam ise eğilimlerinin daha kötü bir yola girebileceğini pek düşünmemiştir. Gençliğimin sonraki yıllarına ait bu yaşantının hatırlanması, bana Dr. Königstein ile yaptığım sohbeti tekrar hatırlattı. Çünkü sohbetin akışı içinde *gözde hobilerime* kendimi çok fazla kaptırmakla suçlanmam sorununu tartışmıştık.

1 Perde anılar konulu makaleme bakın [Freud, 1899a].

Burada bizi ilgilendirmeyen nedenlerle bu rüyanın yorumuna daha fazla devam etmeyeceğim, ancak yorumun yattığı yönü göstermekle yetineceğim. Analiz çalışmasının seyri içinde Dr. Königstein ile olan sohbetimi çeşitli açılardan hatırladım. Sohbette değinilen konuları dikkate alınca, rüyanın anlamı benim için açıklık kazandı. Rüyadan başlayan bütün düşünce zincirleri —karım, gözde çiçeklerim, kokain, meslektaşlar arasındaki tıbbi tedavinin zorluğu, monograflardan okumayı tercih edişim, bilimin botanik gibi çeşitli dallarını ihmal edişim hakkındaki düşünceler— biraz daha izlendiği zaman, sonunda beni Dr. Königstein ile yaptığım sohbette geçen birçok konudan birisine veya diğerine götürürdü. İlk analiz edilen rüya —Irma'nın enjeksiyonu rüyası— gibi bunun da bir kendini haklı çıkarma, kendi haklarımı savunma yapısında olduğu anlaşılır. Gerçekten de bu rüya, daha önceki rüyada ortaya çıkan konuyu biraz daha ileri taşımış ve iki rüya arasında geçen sürede ortaya çıkan yeni malzemeye gönderme yaparak tartışmıştır. Rüyanın telaffuz edildiği görünüşte alakasız biçimin bile önemli olduğu anlaşılır. Anlamı şuydu: "Ne olursa olsun, (kokain konusundaki) o değerli ve hatırlanacak makaleyi yazan kişi benim," tıpkı önceki rüyada kendim için "Ben dikkatli ve çalışkan bir öğrenciyim," demem gibi. Her iki olayda da ısrar ettiğim şey şuydu: "Kendime bunu yapmak için izin verebilirim." Ama rüyanın yorumunu daha ileri götürmeme gerek yok, çünkü burada anlatmamın tek nedeni rüya içeriği ile rüyayı kamçılayan önceki gün arasındaki ilişkiyi örnek vererek açıklamaktı. Rüyanın sadece *açık* içeriğinin farkında olduğum sürece, rüya gününün *tek* bir olayıyla ilişkili gibi görünmüştür. Ama analiz ilerleyince rüyanın, aynı günün başka bir yaşantısındaki *ikinci* bir kaynağı su yüzüne çıkmıştır. Rüyanın ilgili olduğu bu iki izlenimden ilki alakasızdı, tali bir

olaydı: Kitapçı vitrininde başlığı bir an için dikkatimi çeken, ama beni pek ilgilendirmeyen bir kitap görmüştüm. İkinci olayın daha büyük bir ruhsal önemi vardı: Göz cerrahı olan dostumla canlı bir sohbetim olmuştu; bu sohbetin akışı içinde her ikimizi de mutlaka yakından etkileyecek olan bazı bilgiler vermiştim, dikkatimi kendi kafamdaki çok çeşitli streslere çeken bazı anılarım canlanmıştı. Ayrıca tanıdıkların bize katılması yüzünden sohbetimiz yarıda kesilmişti.

Burada rüya günündeki iki izlenimin birbiriyle ve o geceki rüyayla ne tür bir ilişkisi olduğunu sormamız gerek. Rüyanın açık içeriğinde sadece *alakasız* izlenime gönderme yapılıyor; bu da rüyaların uyanık yaşamın önemsiz ayrıntılarını almayı tercih ettiği kanısını doğruluyor gibidir. Öte yandan yorumdaki bütün düşünce dizileri önemli izlenime, haklı olarak beni duygulandıran izlenime gitmiştir. Rüyanın anlamının analizin ortaya çıkardığı gizli içerikle değerlendirilmesi halinde, ki doğrusu da budur, yeni ve önemli bir gerçek beklenmedik bir şekilde gün ışığına çıkar. Rüyaların, gündelik yaşamın neden sadece değersiz parçalarıyla ilgili olduğu bilmecesi anlamını tamamen kaybetmiş gibi gözükür; uyanık yaşamın rüyalarda da izlenmediğini ve rüyaların, aptalca malzemeyle harcanan ruhsal bir etkinlik olduğunu savunmak artık mümkün olmaz. Bunun tersi doğrudur: Gün boyunca bizi meşgul eden malzemenin aynısı rüya düşüncelerimize egemen olur ve sadece gündüzün düşünmemize neden olan şeylerin rüyasını görürüz.

Peki neden, gündüz kurduğum fantazi beni haklı olarak etkileyen uyanık bir izlenimken rüyamda aslında ilgisiz bir şey gördüm? Kuşkusuz bunun en açık açıklaması, son bölümde sansür olarak hareket eden ruhsal bir güç olarak izini sürdüğüm rüya çarpıtması olgusunu burada da karşımızda bulduğumuzdur. Dolayısıyla tıpkı

vazgeçilen yemek partisi rüyasında "tütsülenmiş som balığının" rüyayı gören kişinin hanım arkadaşına bir *gönderme* olarak iş görmesi gibi, siklamen türü üzerine yazılmış kitabı hatırlamam da dostumla yaptığım sohbete bir *gönderme* amacına hizmet edecektir. Tek sorun, monograf izleniminin, göz uzmanıyla olan sohbete bir gönderme olarak hizmet etmesini mümkün kılan ara bağlantıların ne olduğudur, çünkü ilk bakışta aralarında bariz bir ilişki yoktur. Vazgeçilen yemek partisi örneğinde ilişki anında görülür: Arkadaşının en sevdiği yemek olan "tütsülenmiş som balığı," arkadaşının kişiliğinin rüyayı görenin kafasında uyandıracağı düşünceler grubunun dolaysız bir bileşenidir. Bu son örnekte ilk bakışta sadece aynı gün olmak gibi bir ortak özelliğe sahip olan iki kopuk izlenim vardı: Sabahleyin monografı görmüştüm, sohbeti ise aynı akşam yapmıştım. Analiz, sorunu şu şekilde çözmemizi sağladı: İlk bakışta mevcut olmayan bu türden bağlantılar, bir izlenimin düşünsel içeriğiyle diğerininki arasında geriye dönük olarak iç içe geçer. Analiz sunumda italik olarak verdiğim sözler, mevcut olaydaki ara bağlantılara dikkati zaten çekmişti. Başka bir alandan gelen etkiler olmasaydı, siklamen konulu monograf fikri sanırım sadece karımın en sevdiği çiçek olmasına ve ayrıca belki de Frau L.'nin alamadığı çiçeklerle ilişkin düşüncelere yol açacaktı. Bu arka cephe düşüncelerinin, bir rüyaya yol açmaya yeterli olacağını pek sanmıyorum. *Hamlet*'te de söylendiği gibi [Perde I, Sahne 5]:

> Bunu bize anlatmak için, lordum,
> Mezardaki hortlakların çıkıp gelmesi gerekmez.

Ama gelin görün ki, analizde sohbetimizi kesen adamın *Gärtner* [Bahçıvan] olarak çağrıldığını ve karısının çiçek açmış gibi göründüğünü düşündüğümü hatırladım. Hatta şimdi bun-

ları yazarken, *Flora*[1] gibi büyüleyici bir adı olan bir hastamdan da bir süre söz ettiğimizi hatırladım. Botanik düşünceler grubundan kaynaklanan ve o günün iki yaşantısı —alakasız olanla beni duygulandıran iki olay— arasında köprü kuran ara bağlantılar bunlar olmalı. Derken ayrı bir ilişkiler dizisi belirlendi: Dr. Königstein ile yazdığım botanik monograf arasındaki bağlantıyı kuran kokain fikri çevresinde dönen düşünceler. Bu bağlantılar da iki düşünce grubu arasındaki kaynaşmayı güçlendirmiştir, böylece yaşantının bir kısmının, diğer yaşantıya bir gönderme [atıf] olarak iş görmesi mümkün olmuştur.

Keyfi veya yapay olduğu gerekçesiyle bu açıklamaya saldırılmasına hazırlıklıyım. Profesör Gärtner ile çiçeklenmiş gibi görünen karısı yanımıza gelmeseydi, veya sözünü ettiğimiz hastamın adı Flora değil de Anna olsaydı ne olabilirdi, diye sorulacaktır? Bunun cevabı basittir. Bu düşünce zincirlerinin olmaması halinde başkalarının seçileceğine kuşku yok. İnsanların her gün eğlence olsun diye kullandıkları kelime oyunları ve bilmecelerin de gösterdiği gibi, bu tür zincirler kurmak çok kolaydır. Nükte dünyası sınır tanımaz. Ya da bir adım daha ileri gidersek, iki izlenim arasında yeterli ara bağlantı kurmanın mümkün olmaması halinde farklı bir rüya ortaya çıkacaktır. Aynı günün başka bir alakasız izlenimi —çünkü bu türden sayısız izlenim alır ve unuturuz— rüyadaki "monografın" yerini alacak, sohbetin konusuyla ilişkilenecek ve rüya içeriğinde temsil edilecekti. Gerçekte bu işlev için başka bir şey değil de monograf seçildiği için, bağlantı için en uygun öğenin bu olduğunu düşünmemiz gerekir. Lessing'in Hänschen Schlau'su gibi "en çok paraya sadece zenginlerin sahip olmasına" şaşırmamız gerekmez.[2]

1 [Bitki örtüsü. Batı dillerindeki "çiçek" kelimesi Latince olan bu kökten gelir.]

2 [Lessing'in *Sinngedichte*'lerinden [hiciv] birisinden. Bu rüyaya ilişkin uzunca bir tartışma da aşağıda Bölüm VI (A)'da bulunabilir.]

Açıklamamıza göre alakasız yaşantıların, ruhsal açıdan önemli olanların yerini almasını sağlayan ruhsal bir süreç mutlaka kuşku ve şaşkınlık yaratacaktır. Daha sonraki bir bölümde [Bölüm VI (B)] görünürde usdışı olan bu işlemin özgünlüklerini daha anlaşılır kılmaya çalışacağız. Bu noktada bizi ilgilendiren tek şey, rüyaların analizinde edindiğim sayısız ve düzenli gözlem sonucunda gerçekliğine inandığım bir sürecin *etkileridir*. Burada olan, ara bağlantılar yoluyla "yerdeğiştirme" —buna ruhsal vurgunun yerdeğiştirmesi diyebilir miyiz?— gibi bir şeydir: Bu yolla, başlangıçta sadece *zayıf* bir yoğunluğa sahip düşünceler, başlangıçta *daha yoğun* yüklü düşüncelerin yükünü almakta ve sonunda bilince ulaşacak yeterli güce ulaşmaktadır. Sorunun, *duygu* miktarları veya genelde motor etkinlikleri olduğu bir noktada bu türden yer değiştirmeler bizi şaşırtmaz. Yalnız, yaşlı bir kadın sevgisini hayvanlara yönelttiği, ya da bir bekâr hevesli bir koleksiyoncu olduğu, bir asker renkli bir bez parçasını —bayrağı— kanı canı pahasına savunduğu, bir elin birkaç saniye daha sıkılmasının bir âşığın mutluluğu anlamına geldiği, ya da *Othello* 'da olduğu gibi kaybedilen bir mendilin bir öfke patlaması yarattığı durumların hepsi de hiç itiraz etmediğimiz ruhsal yerdeğiştirme örnekleridir. Ama bilincimize nelerin ulaşacağı, nelerin bilinçten uzak tutulacağı —kısacası neleri *düşüneceğimiz*— konusundaki bir karara aynı tarzda ve aynı ilkeler temelinde ulaşıldığını duyunca patolojik bir olay izlenimi ediniriz ve uyanık yaşamda bu tür şeylerin olması halinde bunları düşünce hataları olarak tanımlarız. Daha sonra varacağımız sonuçları şimdiden öngörüp, rüya yerdeğiştirmesinde iş başında olduğunu gördüğümüz ruhsal sürecin, patolojik bir rahatsızlık olarak tanımlanamasa bile, normalden farklılık gösterdiğini ve daha

ilkel [temel] yapıya sahip bir süreç olarak değerlendirilmesi gerektiğini söyleyeceğim. [Bkz. Bölüm VII (E).]

Rüyaların içeriğinde önemsiz yaşantıların bulunmasının, (yerdeğiştirme yoluyla) rüya çarpıtmasının bir dışavurumu olarak açıklanması gerekir. Rüya çarpıtmasının, iki ruhsal kurum arasında bulunan geçiş yolunda çalışan bir sansür kurumunun ürünü olduğu sonucuna vardığımız hatırlanacaktır. Bir rüyanın analizinin, vurgunun kaynağın hatırlanmasından ilgisiz bir başka şeyin hatırlanmasına yer değiştirmiş olmasına rağmen, rüyanın gerçek yaşamdaki gerçek, ruhsal açıdan önemli olan kaynağının düzenli olarak ortaya çıkarması beklenir. Bu açıklama da bizi, bizim açımızdan hiçbir yararı olmayan Robert'in teorisiyle tam bir karşıtlığa götürür. Çünkü Robert'in açıklamaya çalıştığı şey varolmayan bir olgudur. Onun görüşü bir yanlış anlamaya, rüyaların *görünen* içeriğinin yerine *gerçek* anlamını koymayı başaramamasına dayanır. Hem, Robert'in teorisine karşı başka bir itiraz daha ileri sürülebilir. Eğer rüyaların işlevi gerçekten de özel bir ruhsal etkinlikten yararlanarak belleğimizi günün "kalıntılarından" kurtarmak ise, uykumuz, uyanık ruhsal yaşamımızdan çok daha fazla can sıkıcı ve zor olacaktır. Çünkü belleğimizin korunma ihtiyacı duyduğu alakasız izlenimlerin sayısının olağandışı ölçüde fazla olacağı açıktır: Gece, böylesine bir kütleyle başa çıkmaya yetmeyecek kadar kısa olacaktır. Alakasız izlenimleri unutma sürecinin, ruhsal güçlerimizin aktif müdahalesi olmaksızın devam etmesi çok daha mümkündür.

Yine de Robert'in fikirlerini daha ayrıntılı incelemeye tabi kılmaksızın bir yana bırakmakta acele etmemeliyiz. Uyanık yaşamın alakasız ve rüyadan önceki güne ait olan izlenimlerinden birisinin değişmez bir biçimde rüya içeriğine katkıda bulunması olgusunu henüz açıklamış değiliz. Bu izlenimle rüyanın bilinç-

dışındaki gerçek kaynağı arasındaki bağlantılar, her zaman hazır bulunmaz; daha önce de gördüğümüz gibi ancak rüya çalışması[1] sürecinde deyiş yerindeyse amaçlanan yerdeğiştirmeyi mümkün kılmak amacıyla geriye dönük olarak kurulur. Dolayısıyla alakasız olsa da işte bu yakın geçmişin [bir gün öncesinin] izlenimiyle bağlantılar kurma yönünde itici bir gücün iş başında olması ve bu izlenimin, bu amaca özellikle uygun olmasını sağlayan bir özelliği bulunması gerekir. Çünkü aksi takdirde rüya düşüncelerinin, vurgularını *kendi* fikirler çerçevesindeki önemsiz bir bileşene kaydırması da aynı ölçüde kolay olurdu.

Aşağıdaki gözlemler bu noktayı netleştirmemize yardımcı olabilir. Günün akışı içinde rüya yaratmaya elverişli iki veya daha çok yaşantının olması halinde rüya, tek bir bütün olarak her ikisine de birleşik bir gönderme yapacaktır; *bunları bir bütünlük içinde birleştirme zorunluluğu altındadır.* İşte size bir örnek. Bir yaz öğlenden sonrasında girdiğim bir tren kompartımanında birbirine yabancı olan iki tanıdığımla karşılaşmıştım. Birisi tıptan ünlü bir meslektaşımdı, diğeri ise mesleki ilişkilerim olan saygın bir ailedendi. Bu iki beyi birbiriyle tanıştırdım, ama bütün yol boyunca bir aracı gibi sohbetlerini sadece benimle yaptılar; dolayısıyla ilk önce birisiyle, derken diğeriyle farklı konuları dönüşümlü olarak tartışmak durumunda kaldım. Doktor arkadaşımdan, doktorluk mesleğine yeni başlayan ortak bir tanıdığımız için nüfuzunu kullanmasını rica ettim. Doktor da genç adamın yetenekli olduğuna inandığını, ama basit görünüşünün yukarı sınıftan ailelere girmesini zorlaştıracağını söyledi; buna karşılık ben de işte tam da bu nedenle onun nüfuzlu yardımına ihtiyacı olduğunu ilave ettim. Diğer yol arkadaşıma dö-

1 [Bu kitabın altıncı ve en büyük bölümünün tamamının ayrıldığı temel öneme sahip bu kavram ilk kez burada geçiyor.]

nerek o sıralarda ciddi bir hastalıktan yatmakta olan halasının —hastalarımdan birisinin annesi— sağlığını sordum. Yolculuğu izleyen gece rüyamda, trendeyken yardımcı olması için ricada bulunduğum genç adamın, tanıdığım bütün saygın ve varlıklı insanların hazır bulunduğu gösterişli bir salonda bir hayat adamı olmanın verdiği rahatlıkla, ikinci yol arkadaşımın halası (ve rüyamda ölmüş) olan yaşlı kadın için bir cenaze merasimi konuşması yaptığını gördüm. (Söz konusu hanımla aramın pek iyi olmadığını itiraf etmeliyim.) Kısacası rüyam, önceki günün iki izlenim grubu arasında bağlantılar kurmuş ve bunları tek bir ortamda birleştirmişti.

Bu türden birçok tecrübe, rüya çalışmasının, rüya için uyarıcı olarak hareket eden bütün kaynakları, rüyada tek bir bütünlük halinde birleştirme konusunda aynı zorunluluk altında olduğunu düşünmeme yol açmıştır.[1]

Şimdi de bir rüyanın, analizle ortaya çıkarılan tetikleyici kaynağının, yakın tarihli (ve önemli) bir olay mı olduğu, içsel bir yaşantının, yani ruhsal açıdan önemli olan bir *hatırlamanın* —bir düşünce zincirinin— de rüya tetikleyici rolü üstlenip üstlenemeyeceği sorununu ele alacağım. Çok sayıda analize dayanan cevabımız, açıkça bu son seçeneği desteklemektedir. önceki günün düşünce etkinliği yüzünden deyiş yerindeyse bir yakın zaman olayına dönüşen içsel bir süreç de rüyayı tetikleyebilir.

Rüya kaynaklarının tabi olduğunu gördüğümüz farklı koşulları sıralamanın artık zamanı gelmiş olsa gerek. Şunlar rüya kaynağı olabilir:

---

1 Rüya çalışmasının, söz konusu olayların tamamını aynı anda baş gösteren tek bir eylemde kaynaştırma eğilimine çeşitli yazarlar zaten değinmişti; örn. Delage (1891, 41) ve "*rapprochment forcé*" den ["zoraki yakınsama"] söz eden Delboeuf (1885, 237). [Freud'un kendisi de *Histeri Üzerine İncelemeler* 'deki (Breuer ve Freud, 1895) bir pasajda bu ilkeyi vurgulamıştır.]

(*a*) Rüyada dolaysız olarak temsil edilen yakın tarihli ve ruhsal açıdan önemli bir yaşantı[1] veya

(*b*) rüyada tek bir bütünlük içinde birleştirilen birden çok yakın tarihli ve önemli yaşantı[2] veya

(*c*) aynı zamana rastlayan alakasız bir olaya gönderme yapılarak rüya içeriğinde temsil edilen bir veya daha çok yakın tarihli ve önemli yaşantı,[3] veya

(*d*) rüyada yakın tarihli ama alakasız bir izlenimle gönderme yapılarak *değişmez bir şekilde* temsil edilen önemli, içsel bir yaşantı (örneğin bir anı veya bir düşünce zinciri).[4]

Rüyaları yorumlarken bir koşulun her zaman sağlandığı görülecektir: Rüya içeriğinin bir bileşeni, önceki günün izlenimlerinden birisinin tekrarıdır. Rüyada temsil edilecek bu izlenim —rüyanın ister temel, ister önemsiz bir kısmı olsun— rüyanın fiili tetikleyicisini çevreleyen düşünceler zincirine ait olabileceği gibi, az veya çok sayıda bağlantıyla rüya tetikleyicisini çevreleyen düşüncelerle ilişkilendirilen alakasız bir izlenim alanından da türetilebilir. Egemen koşullardaki görünürdeki bu çeşitlilik aslında sadece bir yerdeğiştirmenin gerçekleşip gerçekleşmediğine ilişkin iki seçeneğe bağlıdır; ve tıpkı tıbbi teorinin rüyayı beyin hücrelerinin kısmi uyanıklıktan tam uyanıklığa geçişi olarak kolayca tanımlaması gibi, bu seçenekler de farklı rüyalar arasındaki tezatlığı kolayca açıklamamızı mümkün kılar. (Bkz. sf. 146.)

Ayrıca olabilecek bu dört durumu dikkate alacak olursak, aşağıdaki iki koşulun yerine getirilmesi şartıyla, önemli olan ama yakın tarihli olmayan ruhsal olayın (örneğin bir düşünce

1 Irma'nın enjeksiyonu rüyasında ve sarı sakallı amcam rüyasında olduğu gibi.

2 Genç doktorun cenaze merasimi konuşmasında olduğu gibi.

3 Botanik monograf rüyasında olduğu gibi.

4 Analiz sırasında hastalarımın anlattığı rüyaların çoğu bu türdendir.

zincirinin veya anının) yerini rüya oluşturma amacıyla yakın tarihli ama alakasız olan bir öğenin alabileceği görülecektir: (1) rüya içeriğinin yakın tarihli olayla ilişkilendirilmesi ve (2) rüya tetikleyicisinin, ruhsal açıdan önemli bir süreç olarak kalması. Sadece bir durumda — (*a*) durumunda— tek ve aynı izlenim bu koşullardan ikisini de sağlar. Ayrıca yakın tarihli olmaları ölçüsünde rüya oluşumunda kullanılabilen alakasız izlenimler, aradan bir (veya en fazla birkaç) gün geçtikten sonra bu yeteneklerini kaybederler. Buradan, bir izlenimin yeni oluşunun, rüya oluşumu amacıyla buna, şu veya bu yolla, duygusal tonlu anıların veya düşünce dizilerinin değerine eşdeğerde bir tür ruhsal değer kazandırdığı sonucuna varmamız gerekir. Yakın zamana ait izlenimlerin rüyaların oluşumuyla ilişkili olarak kazandığı bu değerin temeli, ancak daha sonraki psikolojik tartışmalarımızın akışı içinde açıklık kazanacaktır.[1]

Aklıma gelmişken, bu bağlamda hatırlatıcı ve düşünsel malzememizdeki değişmelerin, bilincimiz farkına varmadan geceleyin gerçekleşebileceği anlaşılacaktır. Sık sık, belli bir konuda nihai karara varmadan önce, "bunun üstüne yatmamız [uyumamız]" salık verilir; bunun yerinde bir tavsiye olduğu açıktır. ama burada rüya psikolojisinden uyku psikolojisine geçmiş oluruz; bu da bunu yapma ihtiyacı duyacağımız son fırsat olmayacaktır.[2]

1 Bölüm VII (C)'deki "aktarım" tartışmasına bakın.

2 [1919 *tarihli dipnot*:] Rüyaların oluşumunda yakın zamana ait malzemenin oynadığı role önemli bir katkı da Pötzl'ün (1917) çok sayıda çıkarsama içeren bir makalesinde bulunabilir. Pötzl, bir dizi deneyde deneklerinden, taçistoskopta [bir nesneyi çok kısa bir süreyle göstermeye yarayan bir alet] gördükleri şeyleri çizmelerini ister. Daha sonra deneklerin bunu izleyen gece gördükleri rüyalara yönelir ve onlardan bu rüyaların elverişli kısımlarının çizimlerini yapmalarını ister. Gösterilen resmin, denek tarafından farkedilmeyen ayrıntılarının, deneğin rüyasının oluşumu için malzeme sağladığı, buna karşılık bilinç düzeyinde algılanan ve resmedilen kısımlarının rüyanın açık içeriğinde

Ne var ki bu son sonuçları altüst edebilecek bir itiraz söz konusudur. Eğer alakasız izlenimler sadece yakın zamana ait olmaları koşuluyla rüyaya girebiliyorsa, rüya içeriğinde ayrıca yaşamın daha önceki dönemlerine ait olan, Strümpell'in bir ifadesini kullanacak olursak [1877, 40] yaşandıkları dönemde ruhsal bir değeri olmayan ve bu nedenle uzun zaman önce unutulmuş olması gereken —yani, yeni de, ruhsal açıdan önemli de olmayan— öğelerin de bulunmasını nasıl açıklayabiliriz?

Nevrotiklerin psikanalizinden elde edilen bulgulara gönderme yaparak bu itiraza eksiksiz bir cevap verebiliriz: Ruhsal açıdan önemli olanların yerine alakasız malzemeler (rüyalarda ve düşünürken benzer bir şekilde) koyan yerdeğiştirme işlemi, bu olaylarda yaşamın söz konusu erken döneminde zaten gerçekleşmiş ve o günden sonra da bellekte sabitlenmiştir. Başlangıçta alakasız olan bu öğeler artık alakasız değildir, çünkü (yerdeğiştirme yoluyla) ruhsal açıdan önemli malzemelerin değerini kazanmışlardır. *Gerçekten* alakasız kalan hiç bir şey rüyalarda yeniden üretilmez.

Okur haklı olarak yukarıdaki tartışmadan, hiçbir alakasız rüya tetikleyicisinin —dolayısıyla hiçbir "masum" rüyanın— olmadığını iddia ettiğim kanısına varacaktır. En katı ve en mutlak anlamıyla bunlar benim görüşlerim, en azından çocukların rüyaları ile gece boyunca hissedilen duyumlara tepki olarak görülen kısa rüyaları saymazsak. Bunun dışında rüyasını gördüğü-

---

tekrar ortaya çıkmadığı kesin olarak belirlenir. Rüya çalışması, rüya oluşturma amacıyla seçtiği malzeme üzerinde bilinen "keyfi" (daha doğrusu "otokratik") tarzda değişiklikler yapmıştır. Pötzl'ün deneylerinin gündeme getirdiği sorular, bu kitapta ele alınan rüya yorumu alanının çok ötesine uzanır. Geçerken, rüyaların oluşumunu deneysel olarak incelemek için kullanılan bu yeni yöntemle, deneğin uykusunu bölen rüya uyarımları yaratmaktan ibaret olan eski, kaba yöntem arasındaki tezata dikkati çekmeye değer.

müz şey, ya ruhsal açıdan önemli bir şey olarak açıkça anlaşılır, ya da çarpıtılmıştır ve rüya yorumlanıp da yine anlamlı olduğunu keşfedinceye kadar yargılanamaz. Rüyalar hiçbir zaman ıvır zıvırla ilgili değildir; bu tür ıvır zıvırların uykumuzu bozmasına göz yummayız.[1] Analiz etme zahmetine katlandığımız zaman görünüşte masum olan rüyaların, tam tersi olduğunu görürüz. Deyiş yerindeyse bunlar, kuzu kılığındaki kurtlardır. Bu, bana karşı çıkılmasını beklediğim bir başka nokta olduğu ve rüya çarpıtmasını iş başındayken gösterme fırsatını yakalamaktan hoşnut olduğum için, kayıtlarımdan bir dizi "masum" rüya seçerek analize tabi tutacağım.

I

Zeki, eğitimli, davranışlarında ketum ve gösterişsiz, genç bir hanım şunları anlattı: *Rüyamda pazara gitmekte çok geciktim ve ne kasaptan, ne de sebzeci kadından hiçbir şey alamadım.* Şüphesiz, masum bir rüya; ama rüyalar bu kadar basit olmadığı için ondan daha çok ayrıntı vermesini istedim. Bunun üzerine şu açıklamayı yaptı. *Rüyasında, sepeti taşıyan aşçısıyla pazara gittiğini görmüş. Bir şeyler isteyince kasap ona "Artık kalmadı," demiş ve "bu da güzel," diyerek başka bir şey önermiş. Hanım bunu reddetmiş ve sebzeci kadına gitmiş, o da hanıma demet halinde bağlanan siyah renkli tuhaf bir sebze satmaya çalışmış. Hanım da "Bunu tanımıyorum; almayaca*ğım," demiş.

Rüyanın önceki günle ilişkisi oldukça dolaysızdı. Gerçekten de pazara çok geç gitmiş ve hiçbir şey almamıştı. Durum şu ifa-

1 [1914 *tarihli dipnot*:] Bu kitabı dostça eleştiren Havelock Ellis (1911, 166) şöyle yazıyor: "Bir çoğumuzun Freud'u artık izleyemez duruma geldiği nokta işte budur." Ama Havelock Ellis, hiçbir rüya analizi yapmamıştır ve yargıyı rüyaların açık içeriğine dayandırmanın imkânsızlığına inanmayı reddetmiştir.

deyle şekilleniyor gibiydi: "*Die Fleischbank war schan geschlossen*" ["Et dükkanı kapalı"]. Kendi kendime kızdım: Bu, bir erkeğin kılık kıyafetindeki bir tür özensizliğin kaba bir ifadesi, daha doğrusu bunun tersi değil miydi?[1] Ama rüyayı gören hanım bu ifadeyi kullanmamıştı; belki de bunu kullanmaktan kaçınmıştı. O halde gelin rüyanın ayrıntılarını yorumlamaya çalışalım.

Rüyada dolaysız konuşma yapısına sahip olan bir şey varsa, yani sadece düşünülmekle kalmamış, duyulmuş veya söylenmiş ise (ki kural olarak bunu kesin anlamda belirlemek mümkündür), bu, uyanık yaşamda gerçekten konuşulan bir şeyden türetilmiştir; ama bu şeyin sadece ham madde olarak kullanıldığına ve kesilip biraz değiştirilebileceğine, özellikle de bağlamından koparılabileceğine kuşku yok.[2] Yorum yaparken kullanılacak yöntemlerden birisi, bu tür konuşma ifadelerinden yola çıkmaktır. O halde kasabın "*Artık kalmadı*" [kelimesi kelimesine "artık elde edilemez, bulunmuyor"] ifadesinin kaynağı nedir? Buna cevabım, bunun benden alındığıdır. Birkaç gün önce hastaya, çocukluğunun en eski yaşantılarının "bu haliyle *artık bulunmadığını*, analizde bunların yerini "aktarımların" ve rüyaların aldığını anlatmıştım.[3] Dolayısıyla *ben* kasaptım, o da eski düşünce ve duygu alışkanlıklarını bugüne aktarmayı reddediyordu. Ya rüyadaki kendi ifadesi olan "*Bunu tanımıyorum, almayacağım*" sözlerinin kökeni neydi? Analiz için bunun bölünmesi gerekir. "*Bunu tanımıyorum*," önceki gün tartıştığı aşçısına söy-

1 ["*Du hast deine Fleischbank offen*" (kelimesi kelimesine "Et dükkanın açık."): Viyana'da "fermuarın açık" anlamında bir argo.]

2 Rüya çalışması konulu VI (F) Bölümdeki rüyalardaki konuşmalara ilişkin tartışmama bakın. Sadece bir yazar rüyalarda görülen konuşmaların kaynağının farkına varmış gibidir: Bunları *klişelerle* kıyaslayan Delboeuf (1885, 226).

3 [Freud'un "Kurt Adam" (1918b; ÖFD., 10) durum öyküsünün V. Bölümündeki çocukluk anıları tartışmasına bir dipnotta bu pasaja gönderme yapılıyor.]

lediği bir şeydi; ama o zaman şöyle devam etmişti: "*Kendine çeki düzen ver*!" Bu noktada bir yerdeğiştirme olduğu açıktır. Aşçısıyla olan tartışmasında kullandığı iki ifadeden, rüya için önemsiz olanı seçmiştir. Ama rüya içeriğinin geri kalanına uygunluk gösteren de bastırılan "*Kendine çeki düzen ver*!" ifadesi olmuştur: Bunlar, uygunsuz önerilerde bulunma cesaretini gösteren ve "et dükkanını kapatmayı" [yani "fermuarını kapatmayı"] unutan birisine söylenecek sözlerdir. Sebzeci ile ilgili olayın altında yatan göndermeler de yorumumuzun doğru yolda olduğunu doğrular. Demet halinde (hastanın da ilave ettiği gibi uzunlamasına) bağlanarak satılan ve ayrıca rengi siyah olan bir sebze, rüyada kuşkonmazla siyah turpun birleştirilmesinden başka bir şey olamazdı. Her iki cinsten de bilgili hiç kimse kuşkonmazın yorumunu istemeyecektir. Ama diğer sebze — "*Schwarzer Rettig*" ["siyah turp"]— bir nida olarak değerlendirilebilir: "*Schwarzer, rett" dich*!" ["Blacky! Be off!"]; dolayısıyla başlangıçta rüyanın ilk açıklamasına et dükkanının kapalı olduğu ifadesini ekleme eğilimi duyduğumuz zaman kuşkulandığımız aynı cinsel temaya gönderme yapıyor gibidir. Rüyanın tam anlamını burada incelememiz gerekmiyor. Bu kadarı yeterince açıktır: Rüyanın bir anlamı *vardır* ve bu anlam hiç de masum değildir.[1]

1 Merak edenler için rüyanın, uygunsuz ve cinsel açıdan kışkırtıcı bir tarzda davranmam ve hastanın bu davranışıma karşı savunmaya geçmesi konusundaki bir fantaziyi gizlediğini ekleyebilirim. Bu yorumun size inanılmaz gelmesi halinde, histerik kadınların aynı türden şeylerle doktorları suçladığı sayısız olaya dikkati çekmem yeterlidir. Ama bu tür olaylarda fantazi çarpıtılmış ve sadece bir rüya olarak değil, kılık değiştirmeden ve bir kuruntu olarak bilince ulaşır. [1909 *tarihli ek*:] Bu rüya hastanın analitik tedavisinin başlarında görülmüştü. Hastanın bu rüyada, nevrozuna yol açan ilk travmayı tekrarladığını ancak çok sonraları öğrenmiştim. O gönden sonra da diğer hastalarda aynı davranışla karşılaştım; çocukluklarında cinsel bir saldırıya maruz kaldıkları için, sanki bunu rüyalarında tekrarlamaya çalışmaktadırlar.

II

İşte size, aynı hastanın bir anlamda öncekinin karşılığı olan yine masum bir rüyası. *Kocası sorar: "Sence piyanoyu akort ettirmemiz gerekmiyor mu?" O da şöyle cevap verir: "Buna değmez; zaten tokmakların tamir edilmesi gerekiyor."*

Bu da önceki günün gerçek bir olayının tekrarıdır. Kocası bunu sormuş ve o da bu şekilde cevap vermiştir. Peki bunu rüyasında görmesinin anlamı nedir? Bana, piyanonun *tiksindirici* eski bir *kutu* olduğunu, çirkin sesler çıkardığını, evlenmeden önce kocasına ait olduğunu, [1] vs. anlattı. Ama çözümün anahtarı sadece şu sözlerindeydi: "*Buna değmez.*" Bu sözler, önceki gün bir kadın arkadaşına yaptığı bir ziyaretten kaynaklanıyordu. Arkadaşı ceketini çıkarmasını isteyince bunu şu sözlerle geri çevirir: "Teşekkürler, ama *buna değmez*; sadece bir dakika kalabilirim." Bana bunları anlatırken, önceki günkü analizde ansızın düğmelerinden birisi açık olan ceketini tuttuğunu hatırladım. Sanki "Lütfen bakmayın; *buna değmez*," der gibiydi. Aynı şekilde "kutu" ["*Kasten*"], "sandık" ["*Bruskasten*"] için bir ikâmeydi; ve rüyanın yorumu bizi ergenlikteki kendi görünüşünden hoşnut olmamaya başladığı fiziksel gelişim dönemine götürmüştü. "*Tiksinti verici*" ve "çirkin ses" kelimelerini dikkate alıp kadın vücudunun küçük yuvarlaklıklarının, tezat veya ikâme olarak büyüklerinin yerine —hem çift anlamlı deyişlerde hem de rüyalarda— ne kadar sık kullanıldığını hatırlayacak olursak, bunun çok daha eskilere dayandığından pek kuşku duymayız.

III

Bu diziyi bir an için kesip, genç bir erkeğin kısa, masum bir rüyasını aktaracağım. Rüyasında, *korkunç bir şey olan kışlık*

1 Bu sonuncusu, analizin de açıklık getireceği gibi karşıt görüşün bir ikâmesiydi.

paltosunu bir kez daha giydiğini görür. Bu rüyanın bariz nedeni, soğuk havaların ansızın tekrar bastırmasıdır. Ama daha yakından bakınca, rüyayı oluşturan iki kısa parçanın tam bir uyum içinde olmadığını farkederiz. Çünkü soğuk havalarda ağır ve kalın bir palto giymenin neresi "korkunç" olabilir ki? Ayrıca analizde adamın aklına gelen ilk çağrışım, rüyanın masumiyetini kesinlikle ortadan kaldırmıştır. Bir gün önce bir hanımın kendisine, en küçük çocuğunun varlığını delik bir prezervatife borçlu olduğunu söylemiş. Adam düşüncelerini bu temelde yeniden yorumlayabilmişti. İnce prezervatif tehlikeli, ama kalını da kötü. Prezervatifin paltoyla temsil edilmesi uygundur, çünkü insan her ikisinin de içine kayar. Ama hanımın ona anlattığı türden bir olay bekâr bir erkek için elbette "korkunç" olacaktır.

Şimdi de tekrar masum hanımın rüyasına dönelim.

IV

Şamdana mum yerleştirmektedir; ama mum kırılır ve gerektiği gibi dik durmaz. *Okulundaki kız onun beceriksiz olduğunu söyler. Ama hanım bunun onun hatası olmadığını söyler.*

Rüyaya yol açan şey yine gerçek bir olaydır. Önceki gün şamdana gerçekten de bir mum koymuştur, ama mum kırılmamıştır. Bu rüyada şeffaf bir sembolizm kullanılmıştır. Mum, kadının cinsel organlarını tahrik edebilecek bir nesnedir; ve kırılmışsa gerektiği gibi dik duramaz; bu da erkeğin iktidarsız olduğu anlamına gelir. ("*Bu onun hatası değil.*") Peki ama çirkin olan her şeyin etkisinden korunarak özenle yetiştirilen genç bir kadın mumun bu amaçla kullanıldığını bilebilir miydi? Bu bilgi kırıntısını nereden edindiğini gösterebilmişti. Ren nehrinde bir yarış botundayken, yanlarından içinde öğrenciler olan başka bir bot geçer. Keyifleri yerindedir ve bir şarkı söylemektedirler, daha doğrusu bağırmaktadırlar:

Wenn die Königin von Schweden,
Bei geschlossenen Fensterläden
Mit Apollokerzen...[1]

Son kelimeyi ya duymamış, ya da anlamamıştır ve gerekli açıklamayı ancak kocasından alabilmiştir. Rüyanın içeriğinde bu mısraların yerini okuldayken acemice yaptığı bir işin masum anısı almış; *kapalı panjurlar* gibi ortak bir öğe yerdeğiştirmeyi mümkün kılmıştır. Mastürbasyonla iktidarsızlık konuları arasındaki bağlantı yeterince açıktır. Bu rüyanın gizli içeriğindeki "Apollo," bunu bakire Pallas'ın tarif edildiği daha öncekiyle ilişkilendirmiştir. Hepsi de masum olmaktan uzaktır.

V

Rüyalardan, rüyayı görenin gerçek yaşamı konusunda kolayca sonuç çıkarmaktan kaçınmak için, aynı hastanın yine masum görünüşlü bir rüyasını daha aktaracağım. "*Rüyamda dün ger*çekten yaptığım bir şeyi gördüm, dedi: "*Dolabı kitaplarla öylesine tıka basa doldurdum ki kapağını zar zor kapattım ve bunu rüyamda aynen gördüm.*" Bu örnekte anlatıcının kendisi temel vurguyu rüya ile gerçeklik arasındaki örtüşmeye yapmıştır. Bir rüyadaki bu türden bütün yargılar ve bu konudaki yorumlar, uyanık düşüncede bir yer edinmelerine rağmen değişmez olarak, daha sonra başka örneklerle de doğrulandığını göreceğimiz gibi, aslında rüyanın gizli içeriğinin bir parçasını oluşturur. Bize söylenen şey, rüyanın önceki gün gerçekten olan bir şeyi

1 ["İsveç Kraliçesi kapalı panjurların arkasında Apollo mumlarıyla...ken." "Apollo mumları," ünlü bir ticari mum markasıydı. Bu, çok iyi bilinen ve buna benzer sayısız kıtası bulunan bir öğrenci şarkısıdır. Noktayla gösterilen eksik kelime "*onaniert*" dir ["mastürbasyon yapar."]

anlattığıdır. Yorumda İngilizce dilinden yararlanma fikrinin aklıma nasıl geldiğini anlatmam çok yer tutar. Burada da söz konusu olan şeyin, içine başkaca bir şey alamayacak kadar dolu olan küçük bir "kutu"[1] ["box"] olduğunu söylemek yeterlidir (sf. 237'deki "sandıktaki" ölü çocuk rüyasına bakın.) Her neyse, bu kez kötü bir şey yoktu.

Bütün bu "masum" rüyalarda sansürün arkasındaki güdünün cinsel etken olduğu açıktır. Ne var ki bu, bir yana bırakmam gereken temel öneme sahip bir konudur.

1 ["Kutu" kelimesi Türkçe'de de özellikle halk dilinde "vajina" anlamında kullanılmaktadır.]

(B)
RÜYA KAYNAĞI OLARAK ÇOCUKLUK MALZEMELERİ

Robert dışında, konuya eğilen diğer her yazar gibi ben de rüyaların içeriğindeki üçüncü bir özgünlük olarak, ilk çocukluk yıllarına kadar uzanabilen ve uyanık belleğe kapalı gibi görünen izlenimleri içerebileceğine dikkati çekmiştim. Söz konusu rüya öğelerinin kaynağı uyandıktan sonra bilinmediği için, bunun ne sıklıkla baş gösterdiğini belirlemek doğal olarak zordur. Dolayısıyla ele aldığımız şeyin, çocukluk izlenimleri olduğunu dışsal bulgularla kanıtlamak gerekir; ama bunu yapacak fırsatı pek bulamayız. Buna özellikle inandırıcı bir örnek, yirmi yılı aşkın bir ayrılıktan sonra bir gün eski evini ziyaret etmeye karar veren adama ilişkin Maury [1878, 143. Yukarıda sf. 75'te aktarılmıştır] tarafından anlatılan rüyadır. Yola çıkışından önceki gece rüyasında, hiç bilmediği bir yerde olduğunu, sokakta tanımadığı bir adamla karşılaştığını ve onunla sohbet ettiğini görmüş. Evine ulaştıktan sonra bilmediği yerin, doğduğu kasabanın yakın civarındaki gerçek bir yer olduğunu, rüyada tanımadığı adamın ölen babasının hâlâ orada yaşayan bir arkadaşı olduğunu anla-

mış. Bu da hem o adamı hem de o yeri çocukluğunda gördüğünün kesin kanıtıdır. Tıpkı cebinde konser bileti gören kızın (sf. 235) rüyası, babası bir gezide onu Hameau'ya götürmeye söz veren çocuğun (sf. 208) rüyası ve benzeri diğer rüyalar gibi bu da bir sabırsızlık rüyası olarak yorumlanabilir. İnsanların, neden başka bir şey değil de çocukluklarındaki belli bir izlenimi rüyalarında gördüklerini analiz olmaksızın elbette keşfedemeyiz.

Derslerimden birisine katılan ve rüyalarının nadiren çarpıtmaya uğramasıyla övünen bir adam, kısa bir süre önce rüyasında özel öğretmenini on bir yaşına kadar kendileriyle kalan *dadısını yatakta gördüğünü* anlattı. Rüyasında bu sahnenin olduğu mekânı tanıyormuş. Rüya ilgisini çekince abisine anlatmış, abisi de gülerek, rüyasında gördüğü şeyin gerçek olduğunu söylemiş. O dönemde altı yaşında olan abisi olayı çok iyi hatırlamaktadır. Aşıklar, gece koşulların sevişmeye elverişli olduğu durumlarda büyük oğlanı birayla sarhoş etmeyi alışkanlık haline getirmişler. O zamanlar üç yaşında olan ve dadıyla aynı odada yatan küçük çocuk —yani rüyayı gören kişi— ise bir engel olarak değerlendirilmiyormuş. [Bkz. ayrıca sf. 287.]

Bir rüyanın çocukluk öğeleri içerdiğini yorumun yardımına gerek kalmaksızın kesin olarak kanıtlamanın başka bir yolu daha var. "Tekrarlanan" türden rüyalarda, yani ilk kez çocukluk döneminde görülen bir rüyanın daha sonra erişkin uykusunda da zaman zaman sürekli tekrarlandığı durumlarda olan budur.[1] Bu türden bilinen örneklere, şahsen kendim yaşamamış olsam da, kayıtlarımdan birkaç tane daha ekleyebilirim. Otuzlarında bir doktor bana çocukluğunun ilk günlerinden başlayarak

1 [Bkz. sf. 107, n. Freud'un "Bir Histeri Olayının Analizinden Kesitler" (1905e) başlıklı makalesinin, Dora'nın ilk rüyasının sentezinin sonunda (II. Bölüm, ÖFD., 9) "tekrarlanan" rüyalara ilişkin bazı ifadeler bulunabilir.

günümüze kadar rüyalarında sık sık sarı bir aslan gördüğünü anlattı; aslanı en ince ayrıntısına kadar tarif edebiliyordu. Rüyalarındaki bu aslan günün birisinde, uzun zaman önce kaybolan Çin işi bir süs eşyası olarak tekrar ortaya çıkar. Bunun üzerine genç adam, kendisi hatırlamasa da annesinden bu nesnenin ilk çocukluk dönemindeki en sevdiği oyuncağı olduğunu öğrenir.

Şimdi de rüyaların açık içeriğinden sadece analizin su yüzüne çıkardığı rüya düşüncelerine dönecek olursak, çocukluk yaşantılarının, içeriğinden hiçbir zaman varsaymayacağımız rüyalarda da belli bir rol oynadığını görüp şaşırırız. Bu türden özellikle hoş ve aydınlatıcı bir rüya örneğini, sarı aslanlı saygın meslektaşıma borçluyum. Nansen'in kutup gezisi yazısını okuduktan sonra, rüyasında, buzlu bir alanda olduğunu ve cesur gezgine, muzdarip olduğu siyatik için galvanik tedavi uyguladığını görmüş. Rüyayı analiz ederken, çocukluğuna kadar uzanan ve tek başına rüyayı anlaşılır kılan bir öykü aklına geldi. Bir gün, üç-dört yaşlarında bir çocukken, erişkinlerin kaşif gezilerinden söz ettiğini duymuş ve babasına bunun ciddi bir hastalık olup olmadığını sormuş. Açıkçası, "*Reisen*" ["seyahatler, geziler"] kelimesini "*Reissen*" ["sancılar"] kelimesiyle karıştırmış ve kardeşleri bundan ötürü onunla alay ettikleri için onu utandıran bu hatayı hiç unutmamış.

Siklamen bitkisi konulu monograf rüyasının analizinde beş yaşlarındayken babamın bana yırtmak için renkli resimli bir kitap verdiği çocukluk anımı keşfetmem de buna benzer bir şeydir. Belki de, bu anının rüya içeriğinin aldığı biçimin belirlenmesinde gerçekten bir katkısının mı olduğu, yoksa daha çok analiz işleminin mi daha sonra aradaki ilişkiyi kurduğu sorulabilir. Ama çok sayıdaki iç içe geçmiş çağrışım bağlantıları ilk seçeneği kabul etmemizi garantiler: Siklamen —gözde çiçek—

gözde yemek—enginar; enginar gibi yaprak yaprak yırtmak (bu, Çin İmparatorluğu'nun parça parça dağılışıyla ilgili olarak kulaklarımızda sürekli çınlayan bir ifadedir) —kurutulmuş ot koleksiyonu—kitap—yiyecek olarak en çok kitapları seven kurtlar. Dahası, okurlarıma, rüyanın açıklamadığım nihai anlamının çocukluk sahnesindeki konuyla yakından ilişkili olduğunu garanti ederim.

Bir başka rüyalar grubunda analiz, rüyayı başlatan ve rüyada gerçekleştirilmiş olarak temsil edilen asıl arzunun, çocukluktan kaynaklandığını gösterir; dolayısıyla *rüyada hem çocuğun hem de çocukluk dürtülerinin hâlâ yaşadığını* görüp şaşırırız.

Bu noktada, aydınlatıcı bulduğumuz bir rüyanın —dostum R'nin amcam olduğunu gördüğüm rüyanın— yorumunu bir kez daha ele alacağım. [Bkz. sf. 218.] Yorumu, rüya güdülerinden birisinin, benim profesörlüğe atanma arzum olduğunu açıkça gördüğümüz bir noktaya kadar izlemiş; rüyada dostum R.'ye duyduğum şefkati, rüya düşüncelerinde iki meslektaşıma yönelen iftiralara karşı duyduğum karşı çıkışın ve isyanın bir ürünü olarak açıklamıştık. Bu rüya benimdi, dolayısıyla bu noktaya kadar elde edilen çözümün henüz tatmin edici olmadığı duygusu taşıdığımı söyleyerek analizine devam edebilirim. Rüya düşüncelerinde bu kadar kötü muamele gören meslektaşlarım konusundaki uyanık yargımın çok daha farklı olacağını biliyordum; ve tayin konusunda onların kaderini paylaşmama arzumun gücü, onlara ilişkin uyanık ve rüya yaşamındaki değerlendirmelerim arasındaki tutarsızlığı açıklamaya yeterli değilmiş gibi geldi. Gerçekten de eğer farklı bir unvanla çağrılma özlemim bu kadar güçlüydüyse, bu, kendimde hissetmediğim ve bana yabancı olduğuna inandığım hastalıklı bir hırsı gösterirdi. Beni tanıdığına inanan insanların beni bu açıdan nasıl yargılayacağını

söyleyemem. Belki de gerçekten hırslıydım; ama böyle olsa bile hırsım uzun zaman önce *profesör ekstraordinaryus* unvanından oldukça farklı nesnelere aktarılmıştı.

O halde bende bu rüyayı yaratan hırsın kökeni ne olabilirdi? Bu noktada çocukluğumda sık sık duyduğum bir anektodu hatırladım. Doğduğum sıralarda yaşlı bir köylü kadını, gururlanan anneme ilk çocuğuyla dünyaya büyük bir adam getirdiği kehanetinde bulunmuş. Bu türden kehanetler çok yaygın olsa gerek: Mutlu beklentilerle dolu o kadar çok anne ve kendi çağlarındaki şeyleri kontrol etme güçlerini kaybetmiş olmalarını, bunu gelecek üzerinde odaklaştırarak telafi eden o kadar çok yaşlı köylü kadını ve benzeri insan vardır ki. İhtişam hırsımın kaynağı bu olabilir miydi? Ama bu da bana çocukluğumun daha sonraki bir dönemine uzanan ve daha iyi bir açıklama sağlayan başka bir yaşantımı hatırlattı. On bir-on iki yaşlarındayken ailem, beni Prater'e[1] götürmeyi alışkanlık edinmişti. Bir akşam orada bir restoranda otururken, bir masadan ötekine giden ve küçük bir ücret karşılığı verilen her konuda şiir söyleyen bir adam dikkatimizi çekmişti. Adamı masamıza getirmeye gidince bana minnetini göstermişti. Hangi konuyu seçtiğimizi sormadan önce benim için birkaç dize söylemiş; büyüyünce kabinede Bakan olabileceğim kehanetinde bulunmuştu. Bu ikinci kehanetin üzerimde nasıl bir izlenim bıraktığını hâlâ hatırlıyorum. "*Bürger*" Hükumeti[2] dönemiydi. Kısa bir süre önce babam, orta sınıftan bu profesyonellerin —Herbst, Giskra, Unger, Berger ve diğerleri— portrelerini eve getirmiş ve evi onların onuruna ışıklandırmıştı. Aralarında bazı Yahudiler bile vardı. Dolayı-

1 [Viyana civarındaki ünlü park.]

2 [1867'de yeni Avustrurya anayasası yürürlüğe girdikten sonra seçilen liberal eğilimli bir hükümet olan "Orta sınıf Hükümeti."]

sıyla o tarihten sonra her çalışkan Yahudi öğrenci çantasında bir Kabine Bakanı'nın portföyünü taşımaya başlamıştı. Üniversiteye girmeden kısa bir süre öncesine kadar hukuk okumayı istememde o dönemin olayları kuşkusuz etkili olmuştur; kararımı ancak son dakikada değiştirmiştim. Tıptan bir insana hükümetten bir kariyer kesinlikle yasaktı. Şimdi rüyama dönecek olursak. Rüyamın beni bugünün tekdüzeliğinden alıp "*Bürger*" Hükümeti'nin hoş umutlarla dolu günlerine götürdüğünü ve gerçekleştirebileceği en güzel arzunun, o dönemlere uzanan bir arzu olduğunu düşündüm. İki eğitimli ve saygın meslektaşıma Yahudi oldukları için kötü davranıp birisini sahtekâr, ötekini de suçlu gibi değerlendirirken, sanki Bakanmışım gibi davranıyordum, kendimi Bakanın yerine koşmuştum. İntikam duygusuyla Ekselanslarıyla külahları değişmiştim. O benim *profesör ekstraordinaryus* olarak atanmamı reddetmiş, ben de rüyamda onun yerini alarak intikam almıştım.

Başka bir olayda, rüyayı başlatan arzunun bugüne ait olmasına rağmen, çocukluğa kadar uzanan anılardan güçlü bir pekiştirme aldığı açıklık kazandı. Bununla kastettiğim şey, Roma'yı ziyaret etme arzusuna dayalı bir dizi rüyaydı. Kuşkusuz, uzunca bir süre boyunca bu özlemimi rüyalarımda gidermeye devam etmem gerekecekti, çünkü seyahat etmemin mümkün olduğu mevsimde sağlık nedenleriyle Roma'da kalmaktan kaçınmam gerekiyordu.[1] Örneğin bir keresinde rüyamda bir kompartıman penceresinden Tiber'i ve Ponte Sant' Angelo'yu izlediğimi görmüştüm. Tren hareket etmiş ve kente girmek için pek fazla nede-

1 [1909 *tarihli dipnot*:] O güne kadar erişilmez gibi görülen arzuları gerçekleştirmek için sadece bir parça cesaretin yeterli olduğunu uzun zaman önce keşfettim; [1925 tarihli ek:] o günden sonra da Roma'nın değişmez bir ziyaretçisi oldum.

nim olmadığını düşünmüştüm. Rüyamda gördüğüm manzara, bir gün önce hastalarımdan birisinin oturma odasında bir an için gördüğüm ünlü bir gravürden alınmıştı. Bir başka seferinde birisi bir tepenin üstünden bana yarı beline kadar sise gömülü Roma'yı göstermişti; o kadar uzaktaydı ki bu kadar net görmem beni şaşırtmıştı. Bu rüyanın içeriğinde, daha fazla ayrıntıya giremeyeceğim kadar çok şey vardı; ama buradaki "uzaktan görülen vaat edilmiş topraklar" teması açıktı. Rüyamda sise gömülü olarak ve ilk kez gördüğüm kasaba Lübeck'ti; söz konusu tepenin prototipi ise Gleichenberg'deydi.[1] Bir başka rüyamda sonunda Roma'ya gitmiştim; ama hayal kırıklığına uğramıştım, çünkü gördüklerim bir kent manzarasından uzaktı. *Bulanık akan küçük bir dere vardı; derenin bir yanı siyah kayalık, diğer yanı ise beyaz çiçeklerle dolu bir çayırdı. Pek az tanıdığım Bay Zucker'i farkettim ve ona kentin yolunu sormaya karar verdim.* Rüyamda, uyanık yaşamımda hiç görmediğim bir kenti görmek için boşuna bir çaba harcadığım açıktır. Rüyadaki manzarayı bileşenlerine ayırınca, beyaz çiçeklerin bana ziyaret ettiğim ve en azından bir süre için İtalya'nın başkenti olarak Roma'nın önüne geçen Ravenna'yı hatırlattığını farkettim. Ravenna çevresindeki bataklıklarda bulanık sularda yetişen en güzel nilüferleri görmüştük. Sudan koparmakta çok zorlandığımız için, tıpkı bizim Ausse'deki nergisler gibi rüyam da bunları kırlarda yetişmiş gibi göstermişti. Suya çok yakın olan siyah kayalıklar bana Karslbad yakınlarındaki Tepl vadisini çok net olarak hatırlattı. "*Karlsbad*" ise Bay Zucker'e yolu sormamı içeren ilginç ayrıntıyı açıklamamı mümkün kıldı. Bu noktada rüyanın örgüsündeki malzeme, çok derin ve sık sık acı bir dünyalık bilgelik içeren ve sohbetlerimizde ve mektuplarımızda sık sık anılan nükteli Yahudi anektodlarından

1 [Avusturya, Styria'da Garz'dan pek de uzak olmayan bir kaplıca.]

ikisine dikkati çekiyordu. İşte "*yapıyla* ilgili olan ilki. Meteliksiz bir Yahudi *Karlsbad* trenine kaçak biner. Yakalanır ve her bilet kontrolünde trenden indirilip her seferinde bir öncekinden daha kötü dövülür. Acı yolundaki istasyonlardan birisinde rastladığı bir tanıdığı nereye gittiğini sorunca şöyle cevap verir: "Eğer yapım [kişiliğim, mizacım] kaldırabilirse Karlsbad'a." Daha sonra Fransızca bilmeyen ve Paris'te Richelieu caddesine nasıl gideceğini sorduğu zaman kendisine Fransızca öğrenmesi tavsiye edilen bir Yahudi ile ilgili hikâyeyi hatırladım. Paris'in kendisi de yıllarca özlemlerimin bir diğer nesnesiydi; ve Paris'e ilk ayak bastığım anda duyduğum mutluluk, bana diğer arzularımın da gerçekleşeceğinin bir garantisiymiş gibi gelmişti. Ayrıca "yolu sormak" ifadesi *Roma*'ya bir atıftı, çünkü çok iyi bilindiği gibi bütün yollar Roma'ya çıkar. Yine *Zucker* [şeker] adı da *Karlsbad*'a bir atıftı, çünkü *yapısal* diyabet şikayeti olanlara orayı tavsiye etmeyi alışkanlık haline getirmiştik.[1] Bu rüyayı başlatan şey, Berlin'deki dostumun Paskalya'da Prag'da buluşma önerisiydi. Orada tartışacağımız konuların arasında, "şeker" ve "diyabet" ile ilgili şeyler de olacaktı.

Bu sonuncusundan kısa bir süre sonra gördüğüm dördüncü bir rüya beni bir kez daha Roma'ya götürmüştü. Bir sokak köşesinde Almanca birçok posterin bulunduğunu görmek beni şaşırtmıştı. Bir gün önce dostuma, Prag'ın bir Alman'ın dolaşması için pek de hoş bir yer olmadığını kâhince bir öngörüyle yazmıştım. Dolayısıyla rüya aynı zamanda onunla bir Bohem kenti yerine Roma'da buluşma arzusunu dile getiriyordu; bu, belki de ta öğrencilik günlerime dek uzanan ve Prag'da Almanca'ya daha hoşgörülü bakılması yönündeki bir arzuydu. Aklıma gelmişken, ilk çocukluk dönemimde Çek dilini anlıyor olmam

1 ["Diyabet"in Almanca karşılığı "*Zuckerkrankheit*"tir ("şeker hastalığı").]

gerek, çünkü Moravia'da Slav popülasyonu olan küçük bir kasabada doğmuştum. On yedi yaşımda duyduğum Çekçe bir tekerleme belleğime o kadar kolay kazınmıştı ki ne anlama geldiğini bilmesem de bugün bile tekrarlayabilirim. Dolayısıyla bu rüyalarda çocukluğumla bağlantılar da eksik değildi.

Diğer yerlerin yanı sıra Trasimene Gölü'nü de gördüğüm son İtalya gezimde —Tiber'i gördükten ve Roma'ya sadece elli mil kala üzülerek geri döndükten sonra— ölümsüz kente duyduğum özlemin gençliğimdeki izlenimlerle nasıl pekiştirildiğini sonunda keşfetmiştim. Bir sonraki yıl Roma'yı atlayıp Napoli'ye gitmeyi planlarken, klasik yazarlarımızdan birisinde okuduğumu sandığım bir cümleyi hatırladım:[1] "Roma'ya gitmeyi planladıktan sonra bu ikisinden hangisinin çalışırken sabırsızlanıp bir aşağı bir yukarı volta attığı sorulabilir: Başkan yardımcısı Winckelmann mı, yoksa Başkomutan Hannibal mı?" Aslında ben Hannibal'ı izliyordum. Onun gibi benim de kaderimde Roma'yı görmemek vardı; herkes onu Roma'da beklerken o da Campagna'ya gitmişti. Ama bu açılardan benzemeye başladığım Hannibal, sonraki okul günlerimde gözde kahramanım olmuştu. O yaşların birçok çocuğu gibi ben de Punik savaşlarında Romalılara değil, Kartacalılara yakınlık duyuyordum. Üst sınıflarda yabancı bir ırka ait olmanın ne anlama geldiğini ilk kez anlamaya başlayıp da diğer çocuklar arasındaki Yahudi düşmanlığı karşısında belli bir tavır takınmam gerektiğini görünce Yahudi general figürü gözümde daha büyük bir saygı kazanmıştı. Genç kafamda Hannibal ile Roma, Yahudiliğin sabrı ile Katolik kilise örgütü arasındaki çatışmayı sembolize ediyordu. Ve

1 [1925 *tarihli dipnot*:] Söz konusu yazarın, Jean Paul olduğuna kuşku yok. [Roma'yı ziyaret etme kararı, on sekizinci yüzyılda klasik arkeolojinin kurucusu olan Winckelmann'n kariyerinde bir dönüm noktası olmuştur.]

Yahudi karşıtı hareketlerin duygusal yaşamımızdaki etkilerinin artan önemi, o günlerin düşünce ve duygularının sabitleşmesine katkıda bulunmuştu. Dolayısıyla Roma'ya gitme arzusu rüya yaşamımda diğer bir dizi tutkulu arzunun örtüsü ve sembolü haline gelmişti. Tıpkı Hannibal'ın ömür boyu süren Roma'ya girme arzusu gibi bir talihsizlikleri olsa da, bu arzuları Kartacalıların sabır ve kararlılığıyla gerçekleştirmeye çalışmıştım.

Bu noktada gençliğimde olan ve gücü bugün bile bu duygularda ve rüyalarda hissedilen bir olayı hatırladım. On-on iki yaşlarındayken, babam beni yürüyüşlerinde yanına almaya ve yaşadığımız dünyaya ilişkin görüşlerini bana anlatmaya başlamıştı. Bir keresinde bana şimdi işlerin onun zamanındakine kıyasla ne kadar iyi olduğunu göstermek için bir hikâye anlatmıştı. "Gençken," demişti, "bir Cumartesi günü doğduğun bu yerin sokaklarında yürüyüşe çıkmıştım; iyi giyinmiştim, başımda kürklü yeni bir şapka vardı. Hıristiyan'ın biri yanıma gelip şapkamı çamura atarak 'Yahudi! kaldırımdan in!' diye bağırdı." "Peki sen ne yaptın?" diye sordum. "Yola inip şapkamı aldım," diye cevap verdi sessizce. Küçük çocuğun elini tutan bu büyük, güçlü adam için bunun kahramanca bir davranış olmadığını düşündüm. Bu durumu duygularıma daha iyi uyan başka bir durumla karşılaştırdım: Hannibal'ın babası Hamilcar Barca'nın[1] ev altarının önünde oğluna Romalılardan intikam alma yemini ettirdiği sahne. O günden sonra Hannibal fantazilerime yer etmişti.

Kartacalı generale olan düşkünlüğümü çocukluğumda biraz daha geriye götürebileceğime inanıyorum; dolayısıyla burada da

1 [1909 *tarihli dipnot*:] Birinci basımda bunun yerine Hasdrubal adı geçiyordu: Bu, *Gündelik Yaşamın Psikopatolojisi* (1901b) adlı çalışmamın X (2). Bölümünde açıkladığım şaşırtıcı bir hataydı [ÖFD., 6.]

bu sadece, zaten oluşmuş bir duygusal ilişkinin yeni bir nesneye aktarılması sorunu olacaktır. Okumayı öğrendiğim sıralarda sahip olduğum ilk kitaplardan birisi Thiers'in Elçilik ve İmparatorluk tarihiydi. Tahta askerlerimin düz sırtlarına, Napolyon'un maraşellerinin adları yazılı etiketler yapıştırdığımı hâlâ hatırlıyorum. Ve daha o zamanlarda favorim Masséna'ydı (veya Yahudi adıyla söyleyecek olursam, Manasseh'ti).[1] (Bu tercihin kısmen, ondan tam yüzyıl sonra aynı günde doğmuş olmamla da açıklanabileceğine kuşku yok.) Napolyon'un kendisi de her ikisinin de Alpleri geçmiş olmasına dayanarak kendini Hannibal ile bir saymaktadır. Bu askeri idealin gelişmesinin, çocukluğumun çok daha önceki dönemlerine de —üç yaşlarında, benden bir yaş büyük olan ve bazen arkadaşça, bazen kavgacı davranan bir çocukla yakın bir ilişkim olduğum zamanlara ve bu ilişkinin iki oyun arkadaşından zayıf olanda yaratmış olması gereken arzulara— götürülebilir.

Rüyanın analizinde ne kadar derine inilirse, bu rüyanın gizli içeriğinin kaynakları arasında rol oynayan çocukluk yaşantılarının izlerine de o kadar sık rastlanır.

Rüyanın anıları, açık içeriğinin *tamamını* kısaltmadan veya değiştirmeden gösterecek şekilde nadiren canlandırdığını daha önce görmüştük. Yine de buna ilişkin bazı açık örnekler vardır; yine çocukluk sahnelerine ait olan birkaç örnek daha ekleyebilirim. Hastalarımdan birisi bir rüyasında anında gerçek bir anı olarak anlaşılan cinsel bir olayı neredeyse aynen canlandırmıştı. Aslında büyük ölçüde bulanıklaşmasına ve analizde daha önce yapılan çalışma sonucunda canlanmasına rağmen, olaya ilişkin anısı uyanık yaşamda hiçbir zaman tamamen kaybedilmemişti.

1 [1930 *tarihli dipnot*:] Bu arada, Maraşelin Yahudi kökeni konusunda kuşkular ortaya çıkmıştır.

Söz konusu hastam on iki yaşındayken okul arkadaşlarından birisini ziyarete gider; yatağa uzanmış olan arkadaşı belki de kazara bir hareketle üstünü açar. Arkadaşının cinsel organlarını gören hastam bir tür zorlanmanın etkisiyle kendisi de üstünü çıkarır ve arkadaşının penisini tutar. Arkadaşı ona içerleme ve şaşkınlıkla bakar; daha sonra utanmanın etkisiyle kendini bırakır. Bu sahne, o tarihte hissedilen duyguların bütün ayrıntıları da dahil olmak üzere, yirmi üç yıl sonra görülen bir rüyada temsil edilmiştir. Sahnedeki tek değişiklik, hastamın önceki gibi aktif rol yerine pasif rolü üstlenmesi ve okul arkadaşının yerini bugünkü yaşamdan birisinin almasıdır.

Kural olarak çocukluk sahnesinin rüyanın açık içeriğinde sadece bir atıfla temsil edildiği ve rüya yorumuyla açığa çıkarılması gerektiği doğrudur. Ortaya çıktığında bu tür örnekler pek fazla kesinlik içermez, çünkü kural olarak bu çocukluk yaşantılarının olduğunu gösteren başkaca bir kanıt yoktur. Bunların çok erken bir yaşa ait olması halinde artık anılar olarak değerlendirilmez. Psikanalitik çalışmadaki tutarlı ve dolayısıyla yeterince güvenilir gibi gözüken bir dizi etken, çocukluk yaşantılarının varlığını rüyalardan çıkarsanmasına genel bir haklılık sağlar. Çıkarsanan bu çocukluk yaşantılarından bazılarını rüya yorumu amacıyla bağlamından koparak anlatmam halinde, özellikle de yorumun dayandığı malzemenin tamamını aktaramayacağım için, bunlar belki de pek etkili olmayacaktır.

I

Kadın hastalarımdan birisinin bütün rüyalarının tipik özelliği "acele etme, telaş" temasıydı. Treni kaçırmamak için acele etmesi gerekiyordu, vs. Bir rüyasında *bir kadın arkadaşını çağırmaya* gidecektir; annesi ona yürümek yerine bir arabaya

binmesini söyler; ama o bunun yerine koşmaya başlar ve sürekli *düşer*. Analizde ortaya çıkan malzeme, bir çocuk olarak *telaşeye* ve hoplayıp zıplamaya ilişkin anıları su yüzüne çıkardı (Viyanalıların "*eine Hetz*" ["acele, telaşe," "delice bir yarış"] dediği şeyi bilirsiniz.) Rüyalardan birisi çocukların gözde oyunlarından birisi "*Die Kuh rannte, bis sie fiel*" ["İnek düşene kadar koştu"] cümlesini tek [anlamsız] bir kelimeymiş gibi telaffuz edilecek şekilde hızlı söylemeyi içeriyordu: Bu da başka bir *telaştır*. Küçük kız arkadaşlarıyla yaşadığı bütün bu masum telaşeler hatırlanıyordu, çünkü bunlar daha az masum olan diğerlerinin yerini almıştı.

II

İşte bir başka kadın hastanın rüyası: İçinde her türden makinenin bulunduğu büyükçe bir odadadır. Orasını kafasında bir ortopedi kurumu gibi canlandırır. Kendisine zamanım olmadığı ve tedavisini diğer beş kişiyle aynı anda alması gerektiği söylenir. Ama o bunu reddeder ve ondan istenen yatağa –veya onun gibi bir şeye– uzanmaz. Köşede durup benim ona bunun doğru olmadığını söylememi bekler. Bu arada diğerleri ona takılarak bunun onun "huyu" olduğunu söyler. Aynı anda, sanki çok sayıda küçük kare yapmaktadır.

Rüya içeriğinin ilk kısmı tedaviyle ilgiliydi ve bana yapılan bir aktarımdı. İkinci kısım ise bir çocukluk sahnesine yapılan bir atıftı. Bu iki kısım yatak ifadesiyle ilişkilendirilmişti.

Ortopedik kurum, süresi ve yapısı açısından benzerlik gösteren tedaviyle ortopedik tedaviyi kıyasladığım bir açıklamamla ilgiliydi. Tedavisine başlarken, daha sonra her gün tam bir saat ayırma imkânı bulabileceğimi, ama şimdilik *ona ayıracak pek fazla zamanım olmadığını* açıklamam gerekmişti. Bu da histeriye yatkın çocukların kişiliğinde temel bir özellik olan eski duyar-

lılığını alevlendirmişti: Bu çocuklar sevgiye doymaz. Hastam altı çocuklu bir ailenin en küçüğüydü (yani: D*iğer beş kişiyle aynı anda*) ve bu nedenle babasının favorisiydi; ama buna rağmen hayran olduğu babasının kendisine çok az zaman ayırdığına inanıyor gibiydi. *Benim ona bunun doğru olmadığını söylememi beklemesinin* kökeni şuydu: Genç bir terzi yamağı ona bir elbise getirmiş, o da parasını vermişti. Daha sonra kocasına, yamağın parayı kaybetmesi halinde tekrar ödeme yapmasına gerek olup olmadığını sormuştu. Kocası da ona *takılarak* ödemesi gerektiğini söylemişti. (Rüyadaki *takılma*.) Kocasına bunu tekrar tekrar sormuş ve *bunun hiç de doğru olmadığını söylemesini* beklemişti. Buradan, rüyanın gizli içeriğine bakarak, ona iki kat daha fazla zaman ayırmam durumunda bana iki kat ödeme yapmak zorunda kalıp kalmayacağını düşündüğünü çıkarsamak mümkün olmuştur; bu, açgözlüce ve "pis" olarak değerlendirdiği bir düşünceydi. (Çocukluktaki kirliliğin yerini rüyalarda sık sık para düşkünlüğü alır; ikisi arasındaki bağlantıyı da "pis" kelimesi sağlar.[1] *Benim söylememi beklemesi*, vb konusundaki pasajın tamamının rüyada "pis" kelimesi için bir ima olarak kullanılması halinde, "*köşede beklemesi*" ve *yatağa yatmaması*," çocukluktan bir sahnenin bileşenlerine uygunluk gösterir: Bu, yatağını kirlettiği, buna ceza olarak babasının onu artık sevmeyeceği ve kardeşlerinin ona güleceği, vb. tehdidiyle köşede bekletildiği bir sahnedir. *Küçük kareler* ise ona dokuz kare içindeki sayıların her yönden toplamı on beş edecek şekilde yerleştirildiği bir aritmetik oyununu gösteren (bunun doğru olduğuna inanıyorum) küçük yeğeniyle ilgiliydi.

1 [Bu nokta daha sonra "Kişilik ve Anal Erotizm" (1908b, ÖFD.,8) adlı makalesinde ayrıntılarıyla işlenmiştir.])

III

Bir adam rüyasında *ortalığa yayılan aletlere bakılınca fıçı imalatçısının oğulları olduğu anlaşılan iki çocuğun kavga ettiğini* görür. Çocuklardan biri diğerini yere yıkar; yerdeki çocuğun kulaklarında mavi taşlı küpeler vardır. Çocuk intikam *almak için sopasını sallayarak ötekisinin üstüne yürür. Öteki ise kendisini koruması için ve sanki annesiymiş gibi, tahta çitin yanında duran bir kadının yanına kaçar. İşçi sınıfından olan kadın ona kötü kötü bakınca korkup kaçar. Alt göz kapaklarındaki kırmızılık açıkça görülebilmektedir.*

Rüyada önceki günün önemsiz olaylarından bolca yararlanılmıştır. Gerçekten de sokakta biri diğerini yere atan iki çocuk görmüştür. Çocukları ayırmak için koşunca her ikisi de tabanları yağlamıştır: Fıçı imalatçısının oğulları. Bu, "*paçavraya çevirmek*"[1] ifadesini kullandığı sonraki bir rüyasıyla açıklık kazanmıştı. Kendi yaşadıklarına dayanarak, *mavi taşlı küpelerin* çoğunlukla fahişeler tarafından kullanıldığına inanıyordu. Derken aklına *iki oğlan* hakkındaki ünlü bir tekerleme geldi: "Diğer oğlanın adı Marie idi" (yani bir kızdı). *Kadın ayaktaydı*. İki oğlanın bulunduğu sahneden sonra Tuna kıyısında yürüyüşe çıkar ve etrafın tenha olmasından yararlanarak bir *tahta çite* işer. Daha sonra saygın giyimli yaşlı bir hanım ona dostça gülümser ve kartvizitini vermek ister. Rüyadaki kadın, tıpkı onun işerken aldığı duruş gibi durduğu için, işeyen bir kadın söz konusu olmalı. Bu da kadının berbat *görünüşüne* ve *açığa çıkan kızıl ete* uygun düşüyordu ve ancak eğilmeyle aralanan cinsel organla ilgili olabilirdi. Çocukluğunda gördüğü bu sahne ise daha sonra anılarında bir "*yara izi*"[2] —bir yara— olarak tekrar ortaya çıkmıştı.

1 [Kelimesi kelimesine "fıçının dibini kırmak.]

2 ["*proud flesh*," kelimesi kelimesine "gurur eti."]

Rüya, küçük bir çocukken küçük kızların cinsel organlarını görme fırsatı bulduğu iki durumu —kızlar *işedikleri* ve *yere yıkıldıkları* zaman söz konusu olan durumları— birleştirmişti. Bağlamın diğer kısmı ise bu durumlarda gösterdiği cinsel meraktan ötürü babası tarafından *cezalandırıldığına* veya tehdit edildiğine ilişkin anılarını canlandırmıştı.

IV

Yaşlı bir hanımın gördüğü aşağıdaki rüyanın arkasında tek fantazide bütünleşen çok sayıda çocukluk anısı yatmaktadır.

Bazı işlerini halletmek için telaşla evinden çıkar. Graben'de[1] yıkılır gibi dizlerinin üstüne çöküp kalır. Çevresi*nde çok sayıda insan, özellikle de araba sürücüleri toplanır, ama kimse kalkması için ona yardım etmez. Çaresizce birkaç kez ayağa kalkmaya çalışır; sonunda başarmış olmalı ki kendini eve götürecek bir arabada bulur. Arkasından birisi pencereden içeri büyük, ağır bir sepet (alışveriş sepeti gibi bir şey) fırlatır.*

Bu hanım, tıpkı çocukluğunda telaşla hoplayıp zıplaması gibi, rüyalarında sürekli "telaşeyle" bir şeyler yapan hanımdı. Rüyadaki ilk sahnenin, yere yıkılan bir atla ilgili olduğu açıktı; aynı şekilde "*yıkılma*" ifadesi ata binmekle ilgiliydi. Gençliğinde ata binmişti; aslında gençken kendisi de bir at *olmuştu*. *Yere düşme* ilk çocukluk dönemindeki bir anıyla ilgiliydi; kapıcının on yedi yaşındaki oğlu sokakta sara krizi geçirip yere düşmüş, eve arabayla getirilmişti. Kuşkusuz, bunu sadece *işitmişti*, ama sara nöbeti ("*düşme*" hastalığı) fikri hayal gücünü ve daha sonra kendi histerik nöbetlerinin aldığı şekli etkilemişti. Bir kadının rüyasında düştüğünü görmesi neredeyse değişmez bir şekilde

1 [Viyana'daki başlıca alışveriş merkezlerinden birisi.]

cinsel bir anlama sahiptir: Kendini "*düşük bir kadın*" olarak hayal etmektedir. Özellikle mevcut rüya kuşkuya pek yer bırakmaz, çünkü hastamın düştüğü yer Graben'dir, yani Viyana'da fahişelerin volta atmasıyla ünlenen bir kesimidir. *Alışveriş sepeti* [*Korb*] birden çok yoruma yol açtı. Bu ona taliplerini *reddetmesini* [*Körbe*][1] olduğu kadar daha sonra kendisinin almaktan şikayet ettiği reddedilişleri de hatırlatmıştı. Bu ayrıca *kalkması için kimsenin ona yardım etmemesini* de açıklıyordu, ki o bunu da bir reddedilme olarak açıklamıştı. *Alışveriş sepeti* ona ayrıca analizde ortaya çıkan ve düzeyinin altında bir evlilik yapıp alışverişe tek başına çıkmak zorunda kalmasıyla ilgili olan fantazilerini de hatırlatmıştı. Son olarak bu bir hizmetçi sembolü olarak iş görmüş olabilir. Bu noktada daha başka çocukluk anıları ortaya çıktı. İlk önce, hırsızlık yaptığı için işten atılan ve *dizleri üzerine çöküp* bağışlanmak için yalvaran bir aşçıyla ilgili. O zamanlar on iki yaşındadır. Daha sonra, evin arabacısıyla yaşadığı aşk ilişkisinden ötürü (ki sonradan onunla evlenmiştir) işten çıkarılan bir hizmetçiyle ilgili. dolayısıyla bu anı ayrıca, rüyadaki (gerçek arabacının tersine düşen kadını yerden kaldırmayan) arabacının kaynaklarından birisidir. Geriye, *pencereden arkasından fırlatılan sepet* olayının açıklaması kalıyor. Bu ona demiryoluyla *gönderilecek* bagajı, âşıkların sevgililerinin *penceresine* tırmanma geleneğini ve taşradaki yaşamından diğer küçük olayları —bir beyefendinin, odasının *penceresinden* bir hanıma *mavi erik* fırlatışını, köyün delisi *penceresinden* bakınca kendi kızının nasıl korktuğunu— hatırlatmıştı. Derken on yaşına ait bulanık bir anı ortaya çıkmaya başladı: Bu, taşrada evlerindeki hizmetlilerden birisiyle (kızın görmüş olabileceği) aşk sahneleri yaşayan ve âşı-

1 ["*Korb*" ("sepet") kelimesi yaygın olarak evlilik teklifini reddetmek için kullanılır.]

ğıyla birlikte *gönderilen, dışarı atılan* (rüyadaki "*içeri atılma*" imajının tersi) bir hizmetçiyle ilgilidir. Yukarıda bu öykünün diğer yanlarını ele almıştık. Viyana'da hizmetçinin bohçası veya yükü için aşağılayıcı bir ifade olarak "yedi *erik*" kullanılır: "Yedi eriğini topla ve defol!"

Kayıtlarımda doğal olarak analizi bulanık veya çoğu kez yaşamın ilk yıllarına kadar uzanan ve tamamen unutulmuş olan çocukluk izlenimlerini ortaya çıkaran çok sayıda rüya vardır. Ama bunlardan çıkarılan sonuçları genelde rüyalara uygulamak sağlıklı olmaz. Söz konusu kişilerin tamamı nevrotikler, özellikle de histeriklerdir; ve dolayısıyla çocukluk sahnelerinin rüyalarında oynadığı rolü belirleyen şey rüyaların doğası değil, nevrozlarının doğası olabilir. Yine de, kendi rüyalarımı analiz ederken —ki ben bunu kaba patolojik semptomlar nedeniyle yapmıyorum— sık sık, rüyanın gizli içeriğinde beklenmedik bir şekilde bir çocukluk sahnesine rastlamışımdır ve bir dizi rüyam, çocukluğumun aynı yaşantısından gelen çağrışımlarla ilişkilenmiştir. Yukarıda buna bazı örnekler vermiştim; aşağıda da çeşitli bağlamlarda yenilerini aktaracağım. Belki de bu bölümü bitirmenin en iyi yolu, son zamanlardaki olaylarla çocukluğumun uzun zaman önce unutulan yaşantılarının rüya kaynakları olarak birleştiği bir iki rüyamı daha aktarmak olacaktır.

I

Bir yolculuktan sonra yorgun ve aç bir şekilde yatağa girince temel hayati ihtiyaçlarım uykumda varlıklarını hissettirmeye başlamış, şöyle bir rüya görmüştüm:

Biraz puding bulma arzusuyla mutfağa gitmiştim. Mutfakta üç kadın ayakta duruyordu; bunlardan birisi hanın hizmetçisiydi ve sanki Knödel [hamur köftesi] yapıyormuş gibi elinde bir şey döndürüyordu.

Hazır oluncaya kadar beklemem gerektiğini söyledi. (Kullandığı kelimeler tam olarak böyle değildi.) *Sabırsızlandım ve incinmiş olma duygusuyla oradan ayrıldım. Üzerime bir palto aldım. Ama ilk denememde bana çok uzun geldi. Geri çıkardım, kürkle süslendiğini görüp çok şaşırdım. Denediğim ikincisinde Türk motifli uzunca bir şerit vardı. Uzunca yüzlü, kısa sakallı bir yabancı gelip paltonun kendisine ait olduğunu söyleyerek giymeme engel olmaya çalıştı. Bunun üzerine ona her yerinin Türk motifiyle süslü olduğunu gösterdim. "Türk'ün (Türk motiflerinin, şeritlerinin...) seninle ne ilgisi var?" diye sordu. Ama daha sonra arkadaş olduk*.

Rüyayı analiz etmeye başlayınca beklenmedik bir şekilde, (belki de on üç yaşlarında) okuduğum ilk romanı hatırladım; aslında birinci cildin sonundan okumaya başlamıştım. Romanın adını da, yazarını da bilmiyordum; ama sonunu çok iyi hatırlıyorum. Kahraman deliye dönmüş ve yaşamına en büyük mutluluğu ve üzüntüyü getiren üç kadının adını sürekli olarak söylemeye başlamıştı. Birisinin adı *Pélagie* idi. Bu anının analizde beni nereye götüreceği konusunda henüz bir fikrim yoktu. Üç kadınla ilişkili olarak insanın kaderini çizen [ören] üç Kader'i düşündüm; bu üç kadından birisinin —rüyadaki han hizmetçisinin— hayat veren ve (bende olduğu gibi) canlıya ilk besinini veren anne olduğunu biliyordum. Sevgi ve açlığın bir kadının göğsünde birleştiğini düşündüm. Kadın güzelliğine büyük bir hayranlık duyan genç bir adam, bebekken onu emziren güzel bakıcısından söz etmektedir: "Elime geçen fırsatı daha iyi değerlendirmediğime üzgünüm," der. Psikonevrozların mekânizmasındaki "gecikmeli eylem" etkenini açıklamak için bu anekdotu vermeyi alışkanlık haline getirmiştim. Kader'lerden birisi sanki hamur köftesi yapıyormuş gibi avuçlarını birbirine sürtüyordu: Bu, bir Kader için tuhaf ve açıklama gerektiren bir

uğraştır. Bunu da çocukluğumdaki daha eski bir başka anı sağlamıştı. Altı yaşlarındayken ve annemden ilk derslerimi alırken hepimizin topraktan geldiğine [yapıldığına] ve bu nedenle toprağa döneceğimize inanmam bekleniyordu. Bu da bana uymadığı için doktrin hakkındaki kuşkularımı dile getirmiştim. Bunun üzerine annem —tıpkı hamur köftesi yaparken olduğu gibi, ama bu kez boş ellerle— avuçlarını ovuşturarak, sürtünme sonucu ellerinde oluşan kirli *deri* [epidermis] kalıntılarını topraktan yapıldığımızın kanıtı olarak göstermişti. Bu görsel kanıt karşısındaki şaşkınlığım sınırsızdı ve daha sonra şu sözlerle ifade edilen bu inanca boyun eğmiştim: "*Du bist der Natur einen Tod schuldig.*"[1] Dolayısıyla —tıpkı çocukluğumda sık sık yaptığım gibi acıkınca mutfağa girip de ateşin başındaki annemin yemek hazır oluncaya kadar beklemem gerektiğini söyleyerek beni şaşırtması gibi— mutfağa girince gördüklerim gerçekten de Kader'lerdi.[2] Hamur köftelerine gelince! Üniversitedeki öğretmenlerimden en azından birisi —ki histoloji (örneğin *epidermis*) bilgimi ona borçluyum— yazılarını çaldığı [plagiarizing] için hakkında dava açma gereği duyduğu *Knödl* adında bir kişiyi hatırlatıyordu. Çalma —başkasına ait olan bir şeye el koyma— fikrinin rüyanın, ders salonlarında bir süredir palto çalan bir hırsız muamelesi gördüğüm ikinci kısmına yol açmıştı. "Çalma" [plagiarizing] kelimesini aklıma geldiği için düşünmeden not etmiştim; ama şimdi bunun rüyanın açık içeriğinin farklı kısımları arasında bir köprü [*Brücke*] olabileceğini görüyorum. Çağrışımlar zinciri

1 ["Doğaya bir ölüm borçlusun." Bunun, Prens Hal'in *IV. Henry*'deki Falstaff'ın "Tanrıya bir ölüm borçlusun" sözlerine bir göndermesi olduğu açık.] Çocukluk sahnelerine bağlanan bu duyguların ikisi de —şaşkınlık ve kaçınılmaza boyun eğme— yukarıdakinden kısa bir süre önce gördüğüm ve bana çocukluğumdaki bu olayı hatırlatan bir rüyada ortaya çıkmıştı.

2 [İnsan yaşamını kontrol eden *Clotho, Lachesis* ve *Atropos* adında üç tanrıça.]

(*Pélagie – plagiarizing – plagiostmes*[1] veya sharks [*Haifische*] — *a fish's swimming-bladder [Fischblase]*) eski romanı Knödl ile ve cinsel teknikte kullanılan aletlere açıkça atıfta bulunan paltolarla ilişkilendirmişti. (Maury'un sf. 125'teki kafiyeli rüyalarıyla kıyaslayın.) Kuşkusuz bu, çok kapsamlı ve anlamsız bir düşüncedir; ama eğer rüya çalışması tarafından zaten oluşturulmasaydı, uyanık yaşamımda asla oluşturulamazdı. Ve sanki *bir hiç* olarak değerlendirilen zoraki bağlantılar kurma ihtiyacı kutsalmış gibi, şerefli Brücke[2] adı (yukarıdaki sözel *köprüyle* [*bridge*] kıyaslayın) bana, şimdi rüyalarımda beni *kuşatan* [*plague*] arzularıma tam bir karşıtlık içinde, öğrenciliğimin başka her türlü arzudan uzak en mutlu saatlerini geçirdiğim kurumu hatırlattı.

> So wird's Euch an der Weisheit *Brüsten*
> Mit jedem Tage mehr gelüsten[3]

Son olarak, çok daha saygın bir diğer hocamı —adı Fleischl idi ["*Fleisch*" = "et"] ve Knödl gibi yenecek bir şey gibi telaffuz ediliyordu— ve *deri döküntülerinin* (annem ve han hizmetçisi), *deliliğin* (roman) ile dispanserden[4] gelen ve açlığı bastıran bir ilacın —kokain— rol oynadığı bir sahneyi hatırladım.

Bu çizgideki karmaşık düşünce dizilerini izleyebilir ve rüyanın analiz etmediğim kısmını tam olarak açıklayabilirdim; ama

1 Plagiostomes konusunda daha fazla ayrıntıya girmekten bilerek kaçınıyorum, bunlar bana aynı Üniversite hocası ile ilişkili olarak kendimi küçük düşürdüğüm nahoş bir olayı hatırlatıyor.

2 [Brücke ve Fleischl için bkz. sf. 621, dipnot.]

3 [Böylece bilgeliğin *memelerinde*
Her gün çok daha büyük bir mutluluk bulacaksın."
Goethe, *Faust*, Kısım I, Sahne 4.]

4 [Almanca'da "*lateinische Küche*" (kelimesi kelimesine "Latin mutfağı").]

bu iş için gerekli kişisel özverinin çok fazla olmasından ötürü bu noktada bundan kaçınmak durumundayım. Burada sadece bizi karışıklığın altındaki rüya düşüncelerinden birisine götürecek olan bir ipucunu ele alacağım. Paltoyu giymemi engellemeye çalışan uzun yüzlü, sivri sakallı yabancı, Spalto'daki karımın *Türk* işi eşyalar satın aldığı bakkala benziyordu. Adı Popoviç[1] idi; mizah yazarı Stettnheim bu ikircikli isim konusunda bir yorumda bulunmuştu: "Bana adını söyledi ve kızararak elimi sıktı." Tıpkı Pélagie, Knödl, Brücke ve Fleischl'de olduğu gibi burada da bir ismi kötüye kullandığımı farkettim. İsimlerle bu şekilde oynamanın bir tür çocuksu muzırlık olduğu inkâr edilemez. Ama bunu yapmamın nedeni intikam almaktı; çünkü kendi adım da yukarıdakiler gibi sayısız kere espri konusu olmuştu.[2] Goethe'nin bir yerde insanların isimleri konusundaki duyarlılığından söz ettiğini hatırlıyorum. Sanki *derimizmiş* gibi bu isimlerle büyüyorduk. Goethe bunu Herder tarafından adına yazılan bir dizede söylüyor:

> "Der du von Göttern abstammst, von Gothen oder vom Kote."
> "So seid ihr Götterbilder auch zu Staub."[3]

1 ["*Popo*," argoda "kıç" demektir.]

2 [Almanca "*Freud*," "neşe, sevinç" anlamına gelir.]

3 [Bu satırlardan ilki, Herder'in bazı kitaplarını ödünç vermesi için Goethe'ye yazdığı nükteli bir nottan alınmıştır: "Tanrıların (Göttern) veya Gotların (Goth) veya dışkının (Kote) çocuğu. (Bana kitapları gönder.) Freud'un bir başka özgür çağrışımı olan ikinci satır ise Goethe'nin *auf Tauris* adlı eserinin II. Perde, 2. Sahnesinden alınmıştır. Pylades'ten Truva kuşatmasında çok sayıda kahramanın öldüğünü duyan Iphigenia şöyle bağırır: "İlahi figürler, sonunda siz de toz oldunuz!"]

İsimleri kötüye kullanma konusu üzerinde oyalanmamın beni sadece bu şikâyete götürdüğünü farkettim. Ama burada kesmem gerekiyor. Karımın Spalato'daki alışverişi bana Cattaro'daki bir başka alışverişi hatırlattı: Aşırı sakınımlı davrandığım için bazı hoş şeyleri elde etme fırsatını kaçırmıştım. (Bebek bakıcısı konusunda kaçırılan fırsatla kıyaslayın.) Çünkü açlığımın rüyaya soktuğu düşüncelerden birisi şuydu: "İnsan asla eline geçen fırsatı kaçırmamalı, küçük bir yanlış içerse de yapabileceğini her zaman yapmalı. Hayat kısa ve ölüm kaçınılmaz olduğu için ele geçen fırsatları asla kaçırmamalı." Bu "*carpe diem*" ["günü yakala"] dersinin diğer anlamlarının yanı sıra cinsel bir anlamı da bulunduğu ve dile getirdiği arzu yanlış yapma noktasında durmadığı için, sansürden korkmakta ve kendini bir rüyanın arkasına gizlemekte haklıdır. Böylece *tersi* bir anlama sahip her türden düşünce dile gelecektir: Rüyayı gören kişinin *manevi* gıdayla yetindiği bir dönemin anıları, her türlü düşüncenin kısıtlanması, hatta en isyan ettirici cinsel ceza tehditleri.

II

Aşağıdaki rüya oldukça uzun bir önbilgiyi gerektirmektedir:

Yaz tatiline gitmek üzere Aussee trenine binmek için Batı İstasyonu'na [Viyana'da] biraz erken gitmiştim; Ischl'e giden tren daha kalkmamıştı. İmparator'un da bulunduğu bir topluluğa seslenmek üzere daha önce de Ischl'e giden Kont Thun'u[1] gördüm. Yağmurlu olmasına rağmen üstü açık bir arabayla gelmişti. Doğruca Mahalli Trenler girişine yürümüştü. Kapıdaki biletçi onu tanımayıp biletini almaya kalkışınca hiçbir açıkla-

1 [Avusturyalı muhafazakâr politikacı (1847-1916); Alman milliyetçilerine karşı Bohemyan egemenlik savunucusu; 1898-9 dönemi Avusturya başbakanı. Bad Ischl, Yukarı Avusturya'da Kontun düzenli olarak yaz aylarını geçirdiği bir yer.]

ma yapmaksızın ani bir el hareketiyle adamı yana itmişti. Ischl treni kalktıktan sonra peronu terk ederek bekleme salonuna dönmem gerekiyordu; peronda kalmama izin vermelerini sağlayacak bir düzenleme yapmak

isteyince bazı sorunlarla karşılaşmıştım. Bir tür "torpille" birinci sınıf kompartıman bileti almamı sağlayacak birisini görürüm umuduyla çevreme bakınarak vakit geçiriyordum. Niyetim yüksek sesle protesto etmekti, yani eşit muamele görmeye hakkım olduğunu söylemekti. Bu arada kendi kendime, *Figaro'nun Düğünü*'nden bir aryayı mırıldanıyordum:

> Se voul ballare, signor contino,
> Se voul ballare, signor contino,
> Il chitarino le suonerò...[1]

(Oradakilerin bu aryayı söylediğimi farkedip farketmediği biraz kuşkulu.)

Akşam boyunca keyfim yerindeydi ve kavgacı bir ruh hali içindeydim. Kapıcıyla ve arabacıyla dalga geçmiştim (umarım duygularını incitmemişimdir). Şimdi ise Figaro'nun sözlerine ve *Comédie française* tarafından sahnelenen Beaumarchais'e ilişkin anılarıma uygunluk gösteren her türden küstahça, devrimci fikirler kafamın içinde uçuşuyordu. Doğma zahmetine katlanan büyük beyefendiyi, Kont Almaviva'nın Susanna üzerinde uygulamaya çalıştığı *droit du Seigneur*'u ["ilk gece hakkını"] düşündüm. Ayrıca bizim kötü niyetli muhalif gazetecilerin "Kont

1 ["Eğer Kont Efendileri dans etmek isterse,
Eğer Kont Efendileri dans etmek isterse,
Ona bir melodi çalmaya hazır olacağım..."]

Nichtsthun"[1]diyerek Kont Thun adıyla nasıl dalga geçtiklerini hatırladım. Ona imrendiğimden değil. İmparatorla zor bir konuşma yapmaya gidiyordu. Bense gerçek işe yaramaz konttum, tatile gidiyordum. Bunu tatil için her türden zevkli plan izledi. Bu noktada tıp sınavlarında devlet denetçisi olan ve bu göreviyle "devletin yatak arkadaşı"[2] gibi gönül okşayıcı bir lakapla anılan birisinin perona geldiğini gördüm. Resmi görevi nedeniyle birinci sınıf indirimli bir bilet isteyince görevlilerden birisinin diğerine şöyle dediğini duydum: "İndirimli birinci sınıf biletli beyefendiyi nereye vereceğiz?"[3] Bunun güzel bir ayrıcalık örneği olduğunu düşündüm: ne olursa olsun *ben*, birinci sınıf bilet için tam ücret ödemiştim. Aslında kendime bir kompartıman tutmuştum, ama koridorlu vagonda değildi, dolayısıyla gece gidebileceğim bir tuvaleti yoktu. Bir görevliye şikayette bulunmama rağmen sonuç alamadım; bunun üzerine ne olursa olsun, yolcuların muhtemel ihtiyacının karşılanabilmesi için kompartıman tabanına bir delik açılması gerektiğini söyleyerek intikam aldım. Aslında sabaha karşı saat üçe çeyrek kala zorlayıcı bir işeme ihtiyacıyla uyandığımda şu rüyayı hatırlıyordum:

Bir grup insan. Bir öğrenci toplantısı. Bir kont (Thun veya Taaffe[4] konuşma yapıyor. Kendisinden Almanlar hakkında bir şeyler söylemesi istenince, küstahça bir mimikle Almanların en sevdiği çiçeğin öksürük otu olduğunu söyleyerek ilik deliğine çürümüş bir yaprak –daha doğru-

1 ["İşe yaramaz kont." Kelimesi kelimesine "Kont Birşey yapmaz." Almanca "*Thun*" "yapmak" anlamında bir kelimedir.]

2 ["*Beischläfer*," kelime anlamıyla denetlemek yerine yatmayı alışkanlık haline getirdiği için "birisiyle yatan kişi."]

3 [Devlet görevlisi olduğu için yarı fiyatına bilet alabiliyordu.]

4 [Avusturyalı politikacı (1833-95); 1870-71 ve 1879-93 dönemlerinde başbakan. Kont Thun gibi o da İmparatorluğun Alman olmayan kısımlarının bağımsızlığını savunuyordu.]

su bir yaprağın buruşuk iskeletini– takıyor. Yerimden fırlıyorum –bu nedenle yerimden fırlıyorum.[1] *ve böyle bir tavır takınmama şaşıyorum.*

(Daha sonra, biraz daha bulanık:) *Sanki Aula'dayım;*[2] *Giriş kapıları kordonla kapatılmış ve biz kaçmak zorundayız. İdari veya kamu dairesi gibi görünen ve kahverengi ile mor arası bir renkle kaplı mobilyaları bulunan güzel döşenmiş bir dizi odadan geçiyorum; sonunda yaşlı, irikıyım bir kadın olan bakıcının oturduğu bir koridora ulaşıyorum. Onunla konuşmaktan kaçınıyorum, ama benim oradan geçiş hakkım olduğunu düşünüyor olmalı ki lambayla bana eşlik etmesini isteyip istemediğimi soruyor. Sözle veya işaretle, merdiven başında durmasını istiyorum; böylece çıkışta kontrolden kaçındığım için çok kurnaz olduğumu düşünüyorum. Merdivenlere ulaşınca dar ve dik bir merdivenden yukarı tırmanıyorum.*

(Tekrar belirsizleşiyor.)...*Sanki tıpkı ilk sorunun evden kurtulmak oluşu gibi, ikinci sorun da kasabadan kurtulmaktı. Arabayla gidiyorum ve arabacıya beni istasyona götürmesini söylüyorum. Sanki onu fazla yormuşum gibi itiraz edince "Sizinle demiryolu boyunca gidemem," diyorum. Sanki normalde trenle gidilen bir mesafeyi onunla katetmişim gibi. İstasyon kuşatılmış. Krems'e mi yoksa Znain'e mi gitmem gerektiği konusunda tereddüt ediyor ve parlamentonun orada bulunduğunu düşünüp Graz'a veya onun gibi bir yere gitmeye karar veriyorum.*[3] *Şimdi Stadtbahn'dakini* [banliyö treni] *andıran bir kompartımanda oturuyorum; düğme deliğimde tuhaf bir kaplaması bulunan uzunca bir nesne, onun yanında da katı malzemeden yapılma*

1 Rüyayı not ederken görünürde dikkatsizlikten ötürü bu tekrar yapılmıştır. Buraya aynen aldım, çünkü analiz bunun önemli olduğunu gösterdi. [Almanca "*ich fahre auf*"; "*fahren*" ayrıca "sürmek" veya "seyahat etmek" anlamına da gelir ve rüyanın sonraki bölümünde bu anlamda tekrar tekrar kullanılmıştır.

2 [Üniversitenin büyük tören salonu.]

3 [Ne Aşağı Avusturya'ya bulunan Krems, ne de Moravia'daki Znaim Kraliyet yerleşkesi yoktur. Graz ise Styria'nın başkentidir.]

mor-kahverengi menekşeler var. Bu da insanları çok etkiliyor. (Bu noktada sahne kesiliyor.)

Yine istasyonun önündeyim, ama bu kez yanımda yaşlıca bir bey var. Tanınmamak için bir plan yapıyorum; ama bu planın zaten uygulamaya konduğunu farkediyorum. Sanki düşünmekle yaşamak aynı şeymiş gibi. Yanımdaki bey kör gibi görünüyor, en azından bir gözü; ona, satın almak zorunda olduğumuz veya kasabadan aldığımız camdan bir erkek ördeği [sürgüsü] veriyorum. Yani ben bir hastabakıcıyım ve kör olduğu için ona ördeği vermem gerekiyor. Biletçinin bizi bu halde görmesi halinde, bize dikkat etmeden geçmemize izin vereceği kesin. Burada adamın tutumu ve işeyen penisi plastik gibi görünüyor. (Bu noktada işeme ihtiyacıyla uyanıyorum.)

Bir bütün olarak rüya, rüyayı gören kişinin 1848 Devrimi yılına döndüğü bir fantaziymiş izlenimi bırakır. Hem 1898'deki [İmparator Francis Joseph'in] Jübilesi, hem de *Wachau*'ya yaptığım kısa bir gezi o yılın anılarını canlandırmıştı; bu gezide rüyanın açık içeriğindeki bazı unsurların atıfta bulunmuş olabileceği öğrenci lideri Fischhof'un emeklilik yeri olan Emmersdorf'u[1] da ziyaret etmiştim. Derken çağrışımlarım beni İngiltere'ye, oradaki kardeşimin evine götürdü. Sık sık "Elli Yıl Önce" (Lord Tennyson'un şiirlerinden birisinin adından yola çıkarak)[2] sözleriyle karısına takılıyor, çocukları da bunu "*on beş yıl* önce"

1 [Wachau, Tuna vadisinin Viyana'ya yetmiş beş km. mesafedeki bir uzantısıdır. 1925 *tarihli dipnot*:] Bu bir hata, ama o dönemdeki bir dil sürçmesi değil. Wachau'daki Emmersdorf'u, devrimci lider Fischhof'un kaldığı aynı isimdeki yerle karıştırdığımı daha sonra öğrendim. [Bu hataya bir gönderme, *Gündelik Yaşamın Psikopatolojisi*'nde (1901b, ÖFD., 6, sf. 280) bulunabilir.]

2 [Öyle görünüyor ki Tennyson'un hiçbir şiiri bu başlığı taşımıyor. İçinde "elli yıl" sözü (ama "elli yıl önce" değil) sık sık geçen "Kraliçe Victoria'nın Jübilesi Üzerine" adlı lirik şiirine gönderme yapılıyor olabilir. Veya alternatif olarak gönderme, "Locksley Hall"in ikincisine —"Altmış Yıl Sonra"ya— yapılıyor olabilir.]

diye düzeltiyordu. Ama Kont Thun'u görmemle canlanan düşüncelerden kaynaklanan bu devrimci fantazi, arkasında yatan yapıyla hiçbir organik ilişkisi bulunmayan bir İtalyan kilisesinin dış yüzeyine benziyordu. Ama çarpıtılmış ve boşluklarla dolu olması, ayrıca iç yapının bazı kısımlarının birçok noktada yüzeye çıkması açısından, bu maskelerden farklılık gösteriyordu.

Rüyadaki ilk ortam, birbirinden ayırabildiğim birkaç sahnenin bir birleşimiydi. Rüyadaki Kont'un kaba tutumu, *on beş yaşındayken* okulda tanık olduğum bir sahneden kopyalanmıştı. Okulda popüler olmayan bilgisiz bir hocaya karşı bir oyun tezgahlamıştık, başı da o günlerden itibaren İngiltere'nin VIII. Henry'sini kendine model almış gibi görünen bir okul arkadaşım çekmişti. Saldırıda liderlik rolü bana verilmişti; açık başkaldırı işareti ise Tuna'nın Avusturya için önemine (karş. *Wachau*) ilişkin bir tartışmaydı. İşbirlikçilerimizden birisi sınıftaki tek aristokrattı ve uzun boyu nedeniyle "Zürafa" diye çağrılıyordu. Okulun zorbası, yani *Almanca dili* öğretmeni tarafından tahtaya kaldırılan bu arkadaşımız, rüyamdaki Kont gibi ayakta duruyordu. *En sevdikleri çiçek* ve *düğme deliğine* çiçeğe benzer bir şey sokması (ki bu da bana bir gün bir hanım arkadaşıma götürdüğüm orkideleri, ayrıca Jericho gülünü[1] hatırlattı) Shakespeare'in, *Kırmızı ve Beyaz* Gül Savaşlarının başlangıcını temsil eden tarihi oyunlarından birisindeki [*3 Henry VI*, Perde I, Sahne I] bir sahneyi çarpıcı bir şekilde hatırlatıyordu. (Bunu hatırlamama yol açan şey *VIII. Henry* ifadesiydi.) Buradan, kırmızı ve beyaz karanfillere (carnations) geçmek için küçük bir adım yeterliydi. (Birisi *Almanca*, diğeri ise İspanyolca olan iki küçük dize bu noktada analize karıştı:

1 ["Diriliş bitkisi." Kuru çiçekleri nemlenince açılır.]

Rosen, Tulpen, Nelken,
alle Blumen welken,

Isabelita, no llores,
que se marchitan las flores.[1]

İspanyolca dizeler beni tekrar *Figaro*'ya götürdü.) Viyana'da beyaz karanfiller Yahudi düşmanlığının, kırmızılar ise Sosyal Demokratların bir sembolü haline geldi. Bunun arkasında, sevimli Saksonya kırlarındaki (karş. *Anglo*-Sakson) bir tren yolculuğunda yaşanan bir Yahudi düşmanlığı kışkırtmasına ilişkin bir anı yatıyordu. Rüyadaki ilk sahnenin oluşumuna katkıda bulunan üçüncü sahne ise eski öğrencilik günlerime dayanıyordu. *Alman* öğrenciler kulübünde, felsefe ile doğal bilimler arasındaki ilişki konusunda bir tartışma vardı. Materyalistik teorilerle dolu toy bir gençtim, öne atılıp son derece tek yanlı bir bakış açısını dile getirmiştim. Bunun üzerine benden büyük ve üstün olan, ayrıca o günden beri bir lider ve büyük kitlelerin örgütleyicisi olarak yeteneğini kanıtlayan (aklıma gelmişken, adını Hayvanlar Aleminden alan[2] birisi ayağa kalkıp bize iyi bir söylev çekmişti: Kendisinin de gençliğinde domuzluk ettiğini, ama pişman olup baba evine döndüğünü anlattı. *Yerimden fırladım* (rüyada yaptığım gibi) ve kaba bir tavır takınarak gençliğinde onun da *domuzluk* ettiğini öğrendiğim için, konuşmadaki sesinin tonuna artık şaşırmadığımı söyledim. (Rüyada ise Alman milliyetçisinin tutumuna şaşırmıştım.) Or-

1 ["Güller, laleler (tulips), karanfiller: Bütün çiçekler solar." (On dokuzuncu yüzyılın "sıradan kitaplarında" sık sık rastlanan satırlar.) "*Isabelita*, çiçekler soldu diye ağlama."]

2 [Muhtemelen Avusturyalı sosyal demokrat lider Viktor Adler ("kartal") (1852-1918). Aşağıda geçen "*Adler*"le kıyaslayın.])

talık karıştı ve birçok yandan, sözlerimi geri almam istendi, ama reddettim. Hakaret ettiğim adam, olayı bir *meydan okuma* olarak değerlendirmeyecek kadar mantıklıydı ve bunun üzerinde durmamıştı.

Rüyadaki bu ilk sahnenin geri kalan unsurları daha derin katmanlardan geliyordu. Kont'un öksürük otu ifadesinin anlamı neydi? Cevabını bulmak için şu çağrışım zincirini izledim: Öksürük otu ["*Huflattich*," yani "hoof lettuce"] — marul — salata — pinti ["*Salathund*," kelimesi kelimesine "salata köpeği"]. Burada bir dizi kelime oyunu kullanılmıştı: "Gir-affe" [("zürafa"), "*Affe*" Almanca "maymun" demektir], "domuz," "dişi domuz," "köpek." Bir başka isimle oynayıp bir diğer hocaya saldıracak olursam, "eşek" kelimesine ulaşırım. Ayrıca doğru olup olmadığını söyleyemem ama, "colt's foot"u Fransızca "*pisse-en-lit*"e karşılık olarak tercüme etmiştim.[1] Bu bilgi Zola'nın *Germinal*'inden geliyordu; kitabın bir yerinde bir çocuktan salata için bu bitkiden toplanması isteniyordu. Fransızca "köpeğe" karşılık gelen kelime —"*chien*"— bana büyüğünü yapmayı (küçüğü için kullanılan "*pisser*"e karşılık "*chier*") hatırlattı. Derken, maddenin üç —katı, sıvı ve gaz— halindeki yanlış kullanım örneklerini toplamış olmam gerektiğini düşündüm, çünkü aynı kitapta, yani yaklaşan devrim konusunda çokça şey içeren *Germinal*'de çok tuhaf bir yarışmadan —"*flatus*" adı verilen gazlı bi dışkı üretiminden— söz ediliyordu.[2] Şimdi ise *flatus*'a giden yolun, çok daha önce hazırlandığını görüyorum: *Çiçeklerden, İspanyolca Isabella, Isabella* mısralarından ve Ferdinand, *VIII. Henry, İngiltere* tarihi,

1 [Aslında "*Pissenlit*" "dandelion" anlamına gelir.]

2 Aslında *Germinal*'de değil, *La terre*'de. Bu, ancak analizi bitirdikten sonra farkettiğim bir hataydı. "*Huflat*tich" ["colt's foot"] ve "*flatus*"taki aynı harflerin varlığına dikkat edin.

İngiltere'ye karşı sefere çıkan ve yenik düştükten sonra İspanyol filosunun fırtınada dağılması nedeniyle üzerinde "*Flavit* et dissippati sunt"[1] yazılı bir madalya verilen Armada. Geliştirdiğim histeri teorisi ve tedavisi konusunda ayrıntılı bir açıklama yapabilecek kadar ilerlemem halinde, bu sözleri "Terapi" konulu bölümün başlığı olarak kullanmayı yarı şaka, yarı ciddi olarak düşünmüştüm.

Rüyadaki ikinci olaya dönecek olursam, sansür nedeniyle yukarıdaki kadar ayrıntı veremem. Çünkü kendimi, devrim günlerinin bir kartalla [*Adler*] macerası olan ve bağırsaklarını tutamamak gibi bir rahatsızlığı bulunan, vs. yüce bir şahsiyetinin yerine koyuyordum. hikâyenin büyük bir bölümünü bana bir Hofrat (*consiliarius aulicus* [saray danışmanı] —*Aula* ile kıyaslayın—) anlatmış olsa bile, bu noktada sansürden *geçmekte haklı olmadığımı* düşündüm. Rüyadaki kamu odaları dizisi Ekselanslarının şöyle bir göz atmayı başardığım salon arabasından kaynaklanıyordu. Ama "odalar" [*zimmer*] rüyalarda sık sık olduğu gibi, ayrıca "kadın" [*frauenzimmer*] anlamına;[2] burada ise "kamuya açık kadın" anlamına geliyordu. Hizmetçi figüründe yaşlı, nükteli bir kadına, misafirperverliğine ve evinde kalırken duyduğum birçok güzel hikâyeye karşı nankörlüğümü gösteriyordum. Lambaya yapılan atıf, gerçekten yaşayıp da Hero ve Leander konulu *Des Meeres und der Liebe Wellen ["Denizin ve Aşkın Dalgaları"]* adlı trajedisinde yer verdiği buna

1 ["Tanrı üfledi, onlar dağıldı." 1925 *tarihli dipnot*:] Biyografi yazarı Dr. Fritz Wittels [1924, 21] beni yukarıdaki sözden Yehova adını çıkarmakla suçladı. [1930 *tarihli ek*:] İngiliz madalyonunda tanrının adı zemindeki bulut üzerine ibranice yazılmış ve öyle bir tarzda yerleştirilmiştir ki tasarımın bir parçası olarak da, yazının bir parçası olarak da değerlendirilebilir.

2 [Almanca'da kelimesi kelimesine "kadın dairesi, apartmanı" anlamına gelen "*Frauenzimmer*," biraz aşağılayıcı bir imayla "kadın" anlamında kullanılır.]

benzer çok güzel bir öykü anlatan Grillparzer'e[1] dayanmaktadır: Armada ve *fırtına*.[2]

Rüyanın geri kalan iki sahnesinin ayrıntılı analizinden kaçınmam gerekiyor.[3] Burada sadece bu rüyayı anlatmama gerekçe olan iki çocukluk sahnesine giden ögeleri ele alacağım. Beni bundan kaçınmaya iten şeyin cinsel malzeme olduğu haklı olarak düşünülebilir; ama bu açıklamayla yetinmeye gerek yok. Şöyle veya böyle, kişinin başkalarından saklamak zorunda olduğu, ama kendinden saklamadığı birçok şey vardır; ama burada sorun neden çözümü gizlemeye ihtiyaç duyduğum değil, rüyanın gerçek içeriğini kendimden gizleyen *iç* sansürün arkasındaki güdülerdir. Kısaca analizde rüyadaki bu [son] üç sahnenin, kaba övünmeler olduğunu, uyanık yaşamımda uzun zaman önce baskılanan ve bazı yanları rüyanın açık içeriğine sızan (örneğin "çok kurnaz olduğumu düşünüyorum"), bu arada rüyayı görmeden önceki akşam hissettiğim coşkulu ruhu açıklayan çok saçma bir megalomani konusu olduğunu göstermiştir. Övünme her alana yayılmıştı; Örneğin *Graz* göndermesi, kendini aşırı zengin hisseden bir insanın kendinden memnunluğunu gösteren argo "Graz kaç para" ifadesine dayanıyordu. Rüyadaki ilk sahne ayrıca büyük Rabelais'in, Gargantua ve oğlu Pantagruel'in hayatı ve maceraları konusundaki eşsiz açıklamasını hatırlayan birisinin övünmeleri arasında sayılabilirdi.

---

1 [Avusturyalı ünlü oyun yazarı (1791-1872).]

2 [1911 *tarihli dipnot*:] İlginç bir makalesinde Silberer (1910), rüyamın bu kısmına dayanarak, rüya çalışmasının sadece gizli rüya düşüncelerini değil, rüyaların oluşumu sırasında gerçekleşen ruhsal süreçleri de üretebileceğini göstermeye çalışmıştır. (O buna "işlevsel olgu" diyor.) [1914 *tarihli ek*:] Ama sanırım, diğerleri gibi "rüyaların oluşumu sırasında gerçekleşen ruhsal süreçlerin" de düşüncelerimdeki *malzemenin* bir parçası olduğu gerçeğini göz ardı ediyor. Bu övgü dolu rüyada bu süreçleri keşfetmekten ötürü gurur duyduğum açık.

3 [Aslında bunlardan ilki VI (G) Bölümünde analiz edilmiştir.]

Okurlarıma anlatma sözü verdiğim iki çocukluk sahnesiyle ilgili malzemeye dönecek olursam. Yolculuk için, *kahveye çalan mor renkli yeni* bir sandık almıştım. Bu renk rüyada birden çok yerde geçiyor: *Sert malzemeden yapılma mor-kahverengi menekşeler*, ayrıca "*Mädchenfänger*" ["kız kapanı"] denen bir şey ve bakanlık dairelerindeki mobilyalar. İnsanların yeni şe*ylerden etkilendiği* çocuklar arasında yaygın bir inanıştır. Çocukluğuma ait aşağıdaki sahne bana anlatılmış ve bu anlatıya ilişkin anım, sahnenin kendisine ilişkin anının yerini almıştır. Öyle görünüyor ki iki yaşındayken *yatağı hâlâ ıslatıyor* ve ayıplandığım zaman da en yakın kasaba olan N.'den ona güzel, *kırmızı renkli yeni* bir yatak almayı vaat ederek babamı teselli ediyormuşum. Rüyadaki kasabadan *sürgü aldığımız veya almak zorunda olduğumuz* yolundaki ifadenin kaynağı budur: İnsan sözünü tutmalıdır. (Erkek sürgüsü ile kadın sandığı veya kutusu sembolizminin üst üste binmesine dikkat edin.) Bu vaadim, çocukluğun olanca megalomanisini gözler önüne seriyordu. Rüyalarda, çocukların işemeyle ilgili güçlüklerinin oynadığı önemli role daha önce değinmiştik (sf. 290'daki rüyaya bakın). Ayrıca nevrotiklerin psikanalizinden, yatak ıslatma ile hırslı kişilik özelliği arasındaki yakın ilişkiyi öğrenmiştik.

Yedi-sekiz yaşlarına ait çok net hatırladığım bir başka ev sahnesi var. Bir akşam yatağa girmeden önce, ebeveynlerimin yatak odasında onların yanında doğanın çağrısına uyup edep kurallarını çiğnemiştim. Babam beni azarladıktan sonra ağzından şu kelimeler dökülmüştü: "Bu çocuktan adam olmaz." Bu, hırsım için çok ürkütücü bir darbe olmuş olmalı, çünkü rüyalarımda sürekli olarak bu olaya atıflar yer alıyor ve sanki şöyle demek istiyormuşum gibi başarılarımın bir listesiyle birlikte ortaya çıkıyor: "Gördüğün gibi işte adam *oldum*. Kısacası, rüyadaki rol-

lerin —kuşkusuz intikam amacıyla— değiştiği son olay malzemesini bu sahneden almıştır. Tıpkı çocukluğumda benim onun önünde yaptığım gibi, şimdi de yaşlı adam (babam olduğu açık, çünkü yaşlı adamın bir gözünün kör olması, babamın tek yanlı glokomuna bir atıftı) benim önümde işiyordu. Glokomasına yapılan atıf ona ameliyatında yararlı olan kokaini hatırlatıyordu, sanki bu yolla sözümü tutmuş oluyordum. Ayrıca onunla dalga geçiyordum; kör olduğu için ona sürgü tutmak zorundaydım; çok gururlandığım histeri teorisiyle ilgili buluşlarıma yapılan göndermelerde bunu kutluyordum.[1]

1 İşte size biraz yorumsal malzeme daha. Ona camı [sürgüyü] tutmam bana göz doktoruna giden ve bütün camları denediği halde hâlâ okuyamayan köylünün öyküsünü hatırlattı. (Köylü-*kapanı* [*Bauernfänger*," "dolandırıcı"]: Rüyanın bundan önceki sahnesinde kız-*kapanı* [*Mädchenfänger*].) Zola'nın *La terre*'indeki babanın, bunadıktan sonra köylüler arasında gördüğü muamele. Hayatının son günlerinde babamın yatağını kirletmesindeki trajik karşılık ve benim rüyada *hastabakıcı* rolünde görülmem. "*Burada sanki düşünmekle yaşamak aynı şeydi*." Bu da Oskar Panizza'nın güçlü, devrimci bir edebi oyununu ["*Das Liebeskonzil*" (1895)] hatırlattı; oyunda Tanrı Baba'ya saygısızca felçli, yaşlı bir adam muamelesi yapılıyordu. Onda iradeyle eylem bir ve aynı şey olduğu için, bir tür Ganymede gibi, meleklerinden birisinin onun lanetlemesine ve yemin etmesine engel olması gerekir, çünkü laneti anında gerçekleşecektir. *Plan* yapmam ise babama karşı daha sonraki bir döneme rastlayan bir sitemdir. Gerçekten de, rüyanın asi içeriğinin tamamı, *lèse majesté*'si ["otoriteye karşı gelme"] ve yüksek otoritelerle alay etmesi, babama karşı başkaldırmama dek uzanır. Bir Prens ülkesinin babası olarak bilinir; çocuklar için baba en eski, ilk ve tek otoritedir; "anaerkil toplumu" istisna kabul edecek olursak, insanın uygarlık tarihinde yer alan diğer toplumsal otoriteler onun otokratik gücüne dayanarak gelişmiştir. "*Düşünme ile yaşama bir ve aynı şeydi*" ifadesi, histerik semptomların açıklamasına bir atıftı ve "*erkek sürgüsü*" aynı bağlama aitti. Bir Viyanalıya "*Gschnas*" ilkesini açıklamam gerekmiyor. Bu, Viyana'da bohem partilerindeki gözde bir eğlence olarak önemsiz, tercihen de komik ve değersiz malzemeden ender ve değerli gibi görülen şeyler (örneğin tencere, bir tutam saman çöpü ve merdaneden zırh yapmak gibi) inşa etmekten ibarettir. Histerik kişilerin yaptığı şeyin de işte bu olduğunu gözledim: Gerçekten ya-

Şöyle veya böyle, çocukluğumdaki iki işeme sahnesi megalomani konusuyla yakından ilişkiliydi; ama Ausse'ye giderken bunların ortaya çıkmasına yardımcı olan şey, kompartımanıma bitişik bir tuvaletin bulunmaması ve sabahleyin ortaya çıkacak olan zorluğu önceden görmüş olmamdı. Fiziksel bir ihtiyaç duyumlarıyla uyanmıştım. Rüyadaki gerçek kışkırtıcı [tetikleyici] etkeninin bu duyumlar olduğunu varsayma eğilimi söz konusu olabilir; ama ben başka bir bakış açısını benimsemeyi, yani işeme arzusunu yaratan şeyin rüya düşünceleri olduğunu varsaymayı tercih ediyorum. Fiziksel bir ihtiyacın zorlamasıyla uykumdan uyanmak, hem de bu olayda uyandığım saatte —sabah saat üçe çeyrek kala— benim için alışılmadık bir şeydir. Daha konforlu şartlarda yaptığım diğer yolculuklarda, erken kalktığımda işeme ihtiyacı pek duymadığımı söyleyerek bir başka itiraza daha cevap verebilirim. Ama ne olursa olsun, bu konuyu çözümsüz bırakmanın bir zararı yok.[1]

Rüyaları analiz etme konusundaki deneyimlerimde, en eski çocukluk dönemlerine ulaşan düşünce zincirlerinin, kaynaklarının ve tetikleyici arzunun kolayca keşfedilmesi nedeniyle ilk bakışta tamamen yorumlanmış gibi görünen rüyalarda bile başı çekmesi dikkatimi cezbetmiştir. Dolayısıyla bu tipik özelliğin, rüya görmenin temel önkoşullarından birisi olup olma-

---

şadıkları şeylerin yanı sıra ve bilinçsizce, yaşantılarının en masum ve sıradan malzemelerini kullanarak ürkütücü veya sapkınca hayali olaylar inşa etmektedirler. Semptomları, ciddi veya aynı şekilde masum olan gerçek olaylara ait anılara değil, her şeyden önce işte bu fantazilere bağlıdır. Bunun ortaya çıkması bir dizi zorluktan kurtulmama yardım etmiş ve bana özellikle haz vermiştir. Rüyadaki "erkek sürgüsü" ögesinin yardımıyla buna atıfta bulunmamı mümkün kılan şey şudur: En son "*Gschnas*" gecesinde Lucrezia Borgia'ya ait renkli camdan bir şarap kupası sergilendiğini duymuştum, kupanın temel parçası ise hastanelerde kullanılan türden bir *erkek sürgüsüymüş*.

1 [Bu rüya VI (G) Bölümünde tekrar ele alınmıştır.]

yacağını kendi kendime sorma gereği duymuşumdur. Genel terimlerle ortaya konacak olursa bu, her rüyanın açık içeriğinde son zamanların yaşantılarıyla, gizli içeriğinde ise en eski yaşantılarla ilişkili olduğu anlamına gelecektir. Aslında histeri analizimde bu eski yaşantıların, kelimenin gerçek anlamıyla şimdiki zamana kadar güncel kaldığını göstermiştir. Bu kuşkunun doğruluğunu göstermek son derece zordur; başka bir bağlamda (VII. Bölümde) rüyaların oluşumunda çocukluğun en eski yaşantılarının oynamış olabileceği role dönmem gerekecek.

Rüyalardaki belleğin bu bölümün başında sıraladığımız üç tipik özelliğinden birisi —rüya içeriğinde temel olmayan malzemenin tercih edilmesi—çarpıtmaya dayandırılarak yeterince netleştirilmiştir. Diğer ikisinin —yakın geçmişe ait malzemelerle çocukluk malzemeleri üzerindeki vurgu— varlığını ise doğrulayabildik, ama bunları rüya görmeye yol açan güdüler temelinde açıklayamadık. Açıklaması ve değeri henüz belirlenmeyen bu iki tipik özelliğin unutulmaması gerekir. Bunların başka bir yerde —ya uyku durumunun psikolojisinde, ya da daha sonra (rüya yorumlamanın söz konusu aygıtın içine şöyle bir bakmamızı sağlayan bir pencereye benzediğini öğrendikten sonra) ele alacağımız ruhsal aygıtın yapısına ilişkin bir tartışmada aranması gerekir. [Bkz. VII. Bl.]

Ne var ki bu son rüya analizlerinden çıkan dikkati çekmek istediğim başka bir çıkarsama daha var. Rüyaların sık sık birden çok anlamı varmış gibi gözükür. Örneklerimizin de gösterdiği gibi rüyalar aynı anda birden çok arzunun gerçekleşmesini içerebileceği gibi, bir dizi anlam veya arzu gerçekleştirme de üst üste binebilir, ki bu durumda en alttaki en eski çocukluk dönemine dek uzanan bir arzunun gerçekleşmesi olacak-

tır. Yine burada da sorun bunun "sık sık" değil de "değişmez olarak" baş gösterdiğini iddia etmenin daha doğru olup olmayacağıdır.[1]

1 [1914 *tarihli dipnot*:] Rüyanın anlamlarının üst üste binmiş katmanlar halinde düzenlenmesi, rüya yorumunun en hassas, ama ayrıca en ilginç sorunlarından birisidir. Bu ihtimali unutan kişi kolayca yoldan sapacak ve rüyaların doğası konusunda temelsiz iddialara girişecektir. Yine de bu konuda henüz çok az araştırmanın yapıldığı da bir gerçek. Bugüne kadarki kapsamlı tek araştırma, Otto Rank'ın [1912a] mesane baskısıyla tetiklenen rüyalardaki sembollerin oldukça düzenli bir biçimde katmanlaştığını gösteren araştırması olmuştur.

(C)
RÜYALARIN BEDENSEL KAYNAKLARI

Eğitimli bir amatörün ilgisini rüya sorununa çekerek ona rüyaların kaynakları hakkında ne düşündüğünü soracak olursak, kural olarak sorunun bu kısmına cevap vermekte tereddüt etmediğini görürüz. Hiç vakit kaybetmeden, rüyaların oluşumunda sindirim rahatsızlıklarının veya güçlüklerinin etkisini düşünür: "Rüyalar hazımsızlıktan kaynaklanır." Vücudun kazara aldığı duruşlar ve uyku sırasında baş gösteren diğer küçük olaylar rüya görmemize yol açar. Bütün bu etkenler dikkate alındığı zaman bile geriye açıklama gerektiren şeyler kaldığı aklına sanki hiç gelmez.

Bilimsel yazarların, rüyaların oluşumunda bedensel uyarım kaynaklarına biçtiği rolü giriş bölümünde (C Kısmında) uzun uzadıya tartıştığım için, burada sadece o incelemenin sonuçlarını hatırlatmam yeterli olacaktır. Üç farklı bedensel uyarım kaynağının ayırdedildiğini görmüştük: Dış nesnelerden gelen nesnel duyusal uyarımlar, duyu organlarındaki sadece öznel bir temele sahip olan iç uyarım durumları ve vücudun içinden kaynaklanan bedensel uyarımlar. Ayrıca otoritelerin, bedensel uyarımlara kıyasla, rüyaların muhtemel *ruhsal* kaynaklarını arka

cepheye itmeye veya hepten dışlamaya yatkın olduklarını da farketmiştik (bkz. sf. 104). Bedensel uyarım kaynakları lehine ortaya konan iddiaları incelerken şu sonuca varmıştık. Duyu organlarındaki *nesnel* uyarımların (ki bunlar kısmen uyku sırasındaki rastlantıya bağlı uyarımlardan, kısmen de uyuyan bir zihni bile mutlaka rahatsız edecek olan uyarımlardan oluşur) önemi çeşitli gözlemlerle belirlenmiş ve deneysel olarak da doğrulanmıştır (bkz. sf. 84). Rüyalarda hipnagojik duyusal imajların tekrar tekrar ortaya çıkması da öznel duyusal uyarımların oynadığı rolü kanıtlar gibidir (bkz. sf. 93). Son olarak, öyle gözüküyor ki rüyalarımızda baş gösteren imajların ve düşüncelerin *içsel* bedensel uyarımlara iddia edildiği ölçüde dayandırılabileceğini kanıtlamak mümkün olmasa da, sindirim, boşaltım ve cinsel organlarımızdaki uyarım durumlarının rüyalarımız üzerindeki evrensel düzeyde kabul gören etkisi bu kökeni desteklemektedir.

Bu durumda "sinirsel uyarım" ile "bedensel uyarım," rüyaların bedensel kaynakları gibi, yani birçok yazara göre tek kaynağı gibi görünmektedir.

Öte yandan, bedensel uyarım teorisinin *doğruluğuna* değil, *yeterliliğine* yönelik bir eleştiri anlamına gelebilen bir dizi kuşkunun dile geldiğini görmüştük.

Bu teorinin destekçileri —rüyaların içeriğinde izlerini kolayca sürmek mümkün olduğu için özellikle de rastlantıya bağlı ve dışsal sinirsel uyarımlar söz konusu olduğu sürece— olgusal temelde kendilerine ne kadar güvenirlerse güvensinler, rüyalardaki düşünsel malzeme bolluğunu sadece dışarıdan gelen sinir uyarımlarına bağlamanın mümkün olmadığını görmezden gelemezler. Bayan Mary Whiton Calkins (1893, [312]) kendi ve başkalarının rüyalarını bu sorun açısından altı hafta boyunca incelemiş ve sırasıyla sadece yüzde 13.2'sinde ve 6.7'sinde dışarıdan gelen duyu

algısı unsurunun izine rastlanabilmiştir; buna karşılık sadece iki olayda rüya organik duyumlara bağlanabilmiştir. Burada, kendi deneyimlerime dayanarak yaptığım aceleci bir incelemeden çıkardığım sonucun istatiksel doğrulamasını görürüz.

"Sinir uyarımından kaynaklanan rüyaları" diğer rüya biçimlerinden enine boyuna incelenen bir alt grup olarak ayrı değerlendirme önerisi sık sık gündeme gelir. Örneğin Spitta [1882, 233] rüyaları "sinir uyarımları kaynaklı rüyalar" ve "çağrışım kaynaklı rüyalar" diye ikiye ayırıyor. Ne var ki bir rüyanın bedensel kaynakları ile düşünsel içeriği arasındaki bağlantıyı göstermek imkânsız olduğu sürece bu çözüm mutlaka yetersiz kalacaktır. Dolayısıyla ilk itiraza —dış uyarım kaynaklarının yeterli sıklıkta görülmemesine— ek olarak, ikinci bir itiraz daha —bu kaynaklarla elde edilen rüya açıklamasının yetersizliği— söz konusudur. Bu teoriyi destekleyenlerden, iki noktayı —birincisi, bir rüyanın dış uyarımının neden gerçek doğasıyla algılanmak yerine değişmez olarak yanlış anlaşıldığını (sf. 88'deki çalar saat rüyalarına bakın) ve ikincisi, uyarımı algılayan zihnin bu yanlış anlaşılan uyarımlara neden böylesine tahmin edilemez değişkenlikte sonuçlara yol açan tepkiler verdiğini— açıklamalarını beklemekte haklıyız.

Bu sorulara cevap olarak Strümpell (1877, 108) uyku sırasında zihin dış dünyadan uzaklaştığı için, nesnel duyusal uyarımları doğru yorumlayamadığını ve birçok açıdan belirsiz olan bir izlenime dayanarak yanılsamalar yaratmak zorunda kaldığını söylüyor. Onun sözleriyle aktaracak olursak: "Uyku sırasında dışarıdan veya içeriden gelen bir sinir uyarımının sonucu olarak zihinde bir duyum, duyumlar kompleksi, duygu veya ruhsal bir süreç baş gösterip algılandığı anda bu süreç, uyanık yaşamdan zihinde kalan yaşantılardan —yani eski algılardan— çıplak veya

ruhsal değerleri eşliğinde birtakım duyusal imajları canlandırır. Deyiş yerindeyse süreç, bu türden şu veya bu sayıda imajlarla çevrili sinirsel uyarım ruhsal değerini bunların yarattığı izlenimden alır. Tıpkı uyanık davranış durumunda genelde yaptığımız gibi, burada da uyuyan zihnin, sinir uyarımının yarattığı izlenimleri "yorumladığını" söyleriz. Bu yorumun sonucuna da "sinir uyarımından kaynaklanan rüya," yani bileşenleri, yeniden üretim yasalarına uygun olarak zihindeki ruhsal etkileri yaratan sinir uyarımıyla belirlenen bir rüya deriz."

Wundt [1874, 656] da rüyalarda baş gösteren düşüncelerin, en azından büyük çoğunluğunun, özellikle koenaesthetic duyumlar da dahil olmak üzere duyu uyarımlarından türetildiğini ve bu nedenle temelde hayali yanılsamalar olduğunu, belki sadece küçük bir bölümünün yoğunlaşarak halusinasyona dönüşen salt hatırlatıcı düşünceler olduğunu iddia ederken yukarıdaki teoriyle özünde aynı şeyi söylemektedir. Strümpell (1877, 84), bu teori konusunda rüyanın içeriği ile uyarımları arasındaki ilişki için uygun bir benzetme vererek "sanki müzikten zerre kadar anlamayan birisinin on parmağının piyano tuşları üzerinde gezinmesi gibi bir şey" diye yazıyor. Dolayısıyla ona göre rüya, ruhsal güdülere dayalı zihinsel [ruhsal] bir olgu değil, fizyolojik bir uyarımın, etkilediği aygıtın başka bir ifade tarzı olmaması nedeniyle ruhsal semptomlarla dile gelen bir sonucudur. Meynert'in, örneğin saplantılı düşünceleri açıklamaya çalışırken kullandığı ünlü benzetmenin altında da benzeri bir varsayım yatmaktadır: Bazı figürlerinin, diğerlerinden daha çok kabartıldığı için dikkati çeken bir saat yüzeyi benzetmesi.[1]

Rüyaların bedensel uyarımı teorisi ne kadar popüler olursa olsun ve ne kadar cazip görünürse görünsün, zayıf noktaları ko-

1 [Meynert'in yayınlanan yazıları arasında buna rastlanamamıştır.]

layca görülür. Uyuyan zihinsel aygıtın, bir yanılsama yaratarak yorumlamasını gerektiren her bedensel rüya uyarımı, bu türden sayısız yorum girişimine yol açabilir; yani, bu uyarım rüya içeriğinde çok çeşitli fikirlerle temsil edilebilir.[1] Ama Strümpell ve Wundt tarafından ortaya konan teori, dışarıdan gelen bir uyarımla bu uyarımın yorumu için seçilen rüya düşüncesi arasındaki ilişki için bir güdü öngörmez, yani, Lipps'in (1883, 170) uyarımların "üretken etkinlikleri sırasında sık yaptıkları belirgin tercihleri" dediği şeyi açıklayamaz. Yanılsama teorisinin tamamının dayandığı uyuyan zihnin nesnel duyusal uyarımların gerçek yapısını algılayamadığı varsayımına karşı daha başka itirazlar da gündeme gelmiştir. Fizyolog Burdach, zihnin kendisine ulaşan duyu izlenimlerini uykuda bile doğru yorumlayabildiğini ve bu doğru yoruma uygun tepkiler verebildiğini uzun zaman önce göstermiştir; çünkü o, uyuyan kişi için önemli gibi görünen belli duyu uyarımlarının, uyku sırasında bu tür uyarımların tabi olduğu genel kayıtsızlığa istisna olabileceğini (emziren anne veya süt anne ve bebek durumunda olduğu gibi), uyuyan kişinin alakasız bir ses uyarımından çok kendi adının telaffuz edilmesiyle uyanmaya daha yatkın olduğunu farketmiştir, ki bütün bunlar da zihnin uyku sırasında baş gösteren duyumları birbirinden ayırdedebildiği anlamına gelir (bkz. sf. 118). Burdach bu gözlemlerden, uyku durumu için öngörmemiz gereken şeyin, duyusal uyarımları *yorumlama yeteneğ*inden yoksunluk değil, bunlara karşı *ilgisizlik* olduğu sonucuna var-

1 [1914 *tarihli dipnot*:] Mourly Vold [1910-12], deneysel olarak üretilen bir dizi rüyaya ilişkin ayrıntılı ve kesin açıklamaların yer aldığı iki ciltlik bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada anlatılan deney koşullarının her bir rüyanın içeriğine ne kadar az ışık tuttuğunu ve bu tür deneylerin rüya sorunlarının anlaşılmasına ne kadar az yardımcı olduğunu kendi gözleriyle görmek isteyenlere bu çalışmayı tavsiye ediyorum.

mıştır. Burdach'ın 1830 yılında kullandığı savları Lipps 1883 yılında bedensel uyarım teorisini eleştirirken aynen kullanmıştır. Kısaca zihin, aşağıdaki anekdottaki uyuyan kişi gibi davranır. Birisi ona uyuyup uyumadığını sorunca, "Hayır," diye karşılık verir. Ama aynı kişi "O zaman bana on lira borç ver" deyince "Uyuyorum," diyerek başından savar.

Bedensel uyarım teorisinin yetersizliği başka türlü de kanıtlanabilir. Gözlemler, eğer rüya görüyorsam, dış uyarımların rüya içeriğinde görülse de mutlaka rüya görmeye yol açmadığını gösterir. Diyelim ki uykudayken bir dokunma uyarımına maruz kaldım. Bu duruma farklı tepkiler verebilirim. Bunu göz ardı edebilir ve uyanınca örneğin bacaklarımın açıldığını veya kolumda baskı olduğunu anlayabilirim; patoloji, bazı güçlü duyusal ve motor uyarımlarının uyku sırasında etkisiz kalabildiği çok sayıda örnek sağlar. Ya da uyurken duyumun farkında olabilirim, deyiş yerindeyse uykum "vasıtasıyla" farkına varabilirim (ki kural olarak acı verici uyarımlar durumunda olan da budur), ama bu acı rüyama girmez. Üçüncüsü, bu uyarımdan kurtulmak için uyanarak da tepki verebilirim.[1] Ancak dördüncü bir ihtimalde sinir uyarımı rüya görmeme neden olabilir. Yine de diğer ihtimaller, en az rüya görmeye yol açan bu sonuncusu kadar sıkça baş gösterir. Ve rüya görmeye yol açan güdü *bedensel uyarım kaynakları dışında başka bir yerde* yatmadığı sürece bu da olmaz.

Diğer bazı yazarlar —Scherner [1861] ve onun görüşlerini benimseyen felsefeci Volkelt [1875]— rüyaların bedensel uyarımdan kaynaklandığı açıklamasındaki burada gösterdiğim

1 [1919 *tarihli dipnot*:] Uyku sırasındaki davranışlar için bkz. Landauer (1918). Herkes, uyuyan insanların bariz bir anlamı olan şeyler yaptığını gözleyebilir. Uyuyan kişi tam bir budalaya dönüşmez; tersine, mantıklı ve amaçlı eylemler yapabilir.

boşlukların doğru bir değerlendirmesini yapmıştır. Bu yazarlar, bedensel uyarımlardan çok çeşitli rüya imajlarının üretilmesine yol açan zihinsel etkinliklere daha kesin bir açıklama bulmaya; yani, rüyayı özünde yine *zihinsel* bir şey —ruhsal bir etkinlik— olarak değerlendirmeye çalışmıştır. Scherner rüyaların üretiminde açığa çıkan ruhsal özgünlükleri şairane duygularla ve yaşam parıltısıyla yüklü terimlerle tanımlamakla kalmamış, ayrıca zihnin, kendisine ulaşan uyarımları ele alma kuralını keşfettiğine de inanmıştır. Ona göre hayal gücü gündüz yaşamının kelepçelerinden kurtulduğu zaman rüya çalışması, uyarımın kaynaklandığı organın yapısına olduğu kadar uyarımın kendi yapısına da *sembolik* bir temsil kazandırmaktadır. Sonuçta rüya imajlarına dayanarak bedensel duygular, organların durumu ve söz konusu uyarımların özelliği konusunda bilgi edinmek için rüya yorumuna kılavuzluk edecek bir tür "rüya tabirleri kitabı" verir. "Örneğin kedi, öfkeli bir huysuzluğu, düzgün ve açık renkli bir somun ekmeği fiziksel çıplaklığı temsil eder" [Volkelt, 1875, 32.] Bir bütün olarak insan bedeni rüyada bir evle, vücudun farklı organları ise evin bölümleriyle temsil edilir. "Dişlerdeki uyarımdan kaynaklanan rüyalarda" yüksek, kemerli tavanı bulunan bir koridor ağız boşluğunu, merdiven ise boğazdan özofagusa inişi temsil eder. "Baş ağrısından kaynaklanan rüyalarda başın üst kısmı odanın tiksindirici, kurbağaya benzer örümceklerle kaplı tavanıyla temsil edilir." [Age., 33.] Rüya, aynı organı temsil etmek için bu türden çeşitli semboller kullanır. "Örneğin soluklanan ciğerler sembolik olarak, gürül gürül yanan bir ocakla; kalp boş kutularla veya sepetlerle, böbrekler yuvarlak, torbaya benzer nesnelerle veya daha çok boş nesnelerle temsil edilir." [Age., 34.] "Rüyanın sonunda söz konusu organ veya işlevinin sık sık ve kural olarak rüyayı görenin kendi bedeniyle ilişkili

olarak açıkça ortaya çıkması özel bir önem taşır. Örneğin diş uyarımlı bir rüya genellikle kişinin rüyasında kendi ağzından bir diş çekmesiyle sonuçlanır." [Age., 35.]

Bu rüya yorumu teorisinin, konuya ilişkin diğer yazarlarca pek hoş karşılandığı söylenemez. Bu teorinin temel özelliği abartısıdır; hatta bana göre haklılık temeli bile kuşkuludur. Görüleceği üzere bu da yorumların dayandığı alanın insan vücuduyla sınırlı olması dışında, antik çağda kullanılanla aynı yönteme, yani *sembolizm* yoluyla yoruma dayanır. Bilimsel olarak kavranabilecek bir yorum tekniğinden yoksun olması, Scherner'in teorisinin geçerliliğini daraltmaktadır. Keyfi yorumlara açık gibidir, özellikle de aynı uyarımın rüya içeriğinde çeşitli yollardan temsil edilmesi nedeniyle. Dolayısıyla Scherner'in öğrencisi Volkelt bile vücudun evle temsil edildiği görüşünü doğrulayamadığını görmüştür. Ayrıca yararsız ve amaçsız bir işlev olarak rüya çalışmasının zihni gemlemesi konusunda da mutlaka itirazlar ortaya çıkacaktır; çünkü söz konusu teoriye göre zihinsel aygıt, uyarımdan *kurtulma* anlamına gelebilecek en küçük bir şey yapmaksızın, kendisini meşgul eden uyarım konusunda sadece fantaziler üretmekle yetinmektedir.

Ne var ki Scherner'in bedensel uyarımın sembolizasyonu teorisine ağır bir darbe indiren belli bir eleştiri daha vardır. Bu uyarımlar her zaman mevcuttur ve genellikle, zihnin, bunlara uykudayken uyanık yaşamda olandan daha açık olduğu savunulur. Bu durumda zihnin neden gece boyunca kesintisiz olarak rüya görmediğini, gerçekten de, her gece bütün organların rüyasını görmediğini anlamak zor olacaktır. Rüya etkinliğinin ortaya çıkması için gözlerde, kulaklarda, dişlerde, bağırsaklarda, vs. özel uyarımların ortaya çıkması gerektiği gibi ilave bir koşul öne sürerek bu eleştiriden kaçınmaya çalışılabilir. Ama bu durumda

da ancak çok az sayıda olayda mümkün olan bu tür uyarım artışlarının nesnel yapısını kanıtlamak gibi bir zorluk ortaya çıkar. Eğer uçma rüyaları akciğer loblarının iniş kalkışını sembolize ediyorsa, Strümpell'in de [1877, 119] dikkati çektiği gibi bu tür rüyaların olduğundan çok daha sık görülmesi gerekir, aksi takdirde bu rüyalarda soluklanma etkinliğinde bir artış olduğunu kanıtlamak gerekecektir. Diğerlerinden daha yüksek üçüncü bir ihtimal daha var: Her zaman tekdüze olarak mevcut bulunan içsel duyumlara dikkati çeken bazı özel güdülerin geçici olarak devreye girmesi.

Scherner ile Volkelt'in ortaya koyduğu görüşlerin değeri, rüya içeriğinin açıklama gerektiren ve yeni buluşlar vaat ediyor gibi gözüken bir dizi özelliğine dikkati çekmelerinde yatmaktadır. Rüyaların, bedensel organların ve işlevlerin sembollerini içerdiği, rüyada suyun sık sık idrar yolları uyarımına karşılık geldiği, erkek cinsel organının yukarı kalkık bir sopayla veya sütunla, vb. temsil edilebileceği doğrudur. Diğer rüyaların tekdüzeliğine kıyasla görüş alanının hareket ve canlı renklerle dolu olduğu rüyaları "görsel uyarımlı rüyalar" olarak yorumlamamak pek mümkün değildir; gürültü ve seslerin karıştırılmasıyla tanımlanan rüyalarda yanılsamaların oynadığı rolü de kimse reddedemez. Scherner [1861, 167] güzel, açık renkli saçlı iki sıra erkek çocuğun köprü üzerinde karşı karşıya durduğu, birbirlerine saldırıp tekrar eski yerlerine döndüğü ve bunun, sonunda rüyayı görenin kendini bir köprünün altında ağzından uzun bir diş çıkarıncaya kadar devam ettiği bir rüyadan söz eder. Aynı şekilde Volkelt [1875, 52] bir dolaptaki iki sıra çekmecenin söz konusu olduğu ve yine rüyayı görenin bir diş söktüğü bir rüya anlatır. Bu iki yazar tarafından çok sayıda kaydedilen bu tür rüya oluşumları, doğruluk çekirdeğini aramaksızın işe yaramaz bir

buluş diye niteleyerek Scherner'in teorisini bir yana atmamızı engeller. Dolayısıyla yapmamız gereken şey, diş uyarımı olduğu iddia edilen sembolizm için başka tür bir açıklama bulmaktır.[1]

Rüyaların bedensel kaynakları teorisine ilişkin bu tartışmanın tamamında rüya analizlerime dayalı savdan yararlanmaktan kaçındım. Diğer yazarların kendi rüya malzemelerine uygulamadıkları bir yöntemle rüyaların, ruhsal birer eylem olarak kendilerine ait bir değeri bulunduğu, rüyaların oluşmasının arkasındaki güdünün arzular olduğu ve önceki günün yaşantılarının rüya içeriği için dolaysız malzeme sağladığı kanıtlanabilirse, böylesine önemli bir araştırma yöntemini göz ardı eden ve dolayısıyla rüyaları bedensel uyarımlara verilen yararsız ve şaşırtıcı bir ruhsal tepki olarak değerlendiren diğer bütün rüya teorileri, özel eleştiriye gerek kalmaksızın mahkûm edilmiş olacaktır. Aksi takdirde —ki bu son derece imkânsız görünüyor— oldukça farklı iki tür rüya görmenin olması gerekecektir: Birisi sadece *benim* gözlemim altında baş gösteren rüyalarla daha önceki otoritelerin gözlemi altında baş gösteren rüyalar. Dolayısıyla geriye, kendi rüya teorimde, rüyaların bedensel uyarımına ilişkin mevcut teoriye bir yer bulmak kalıyor.

Rüya çalışmasının, rüyayı başlatan ve aynı anda etkin olan bütün unsurları bir bütünlük içinde birleştirme zorunluluğu altında olduğu tezini ortaya koyarak bu yöndeki ilk adımı zaten atmıştık (bkz. sf. 265). Bir gün öncesinde kişinin üzerinde bir etki bırakma yeteneğine sahip iki veya daha çok yaşantı baş gösterdiği zaman, bunlardan kaynaklanan arzuların tek bir rüyada birleştiğini ve aynı şekilde, aralarında bağlantı kuracak düşüncelerin kurulabilmesi koşuluyla, önceki günün ruhsal açıdan anlamlı izlenimi ile alakasız yaşantıların rüya malzemesin-

1 [Bu rüyalar VI (E) Bölümünde tekrar ele alınmıştır.]

de birleştiğini görmüştük. Dolayısıyla öyle görünüyor ki rüya, uyuyan zihinde o andaki aktif malzeme olarak aynı anda mevcut bulunan her şeye bir tepkidir. Rüya malzemelerini analiz ettiğimiz ölçüde, rüyanın ruhsal kalıntıların bellek izlerinin bir koleksiyonu olduğunu görmüştük; ki buna (yakın geçmişe ve çocukluğa ait malzemenin tercih edilmesi nedeniyle) şu ana kadar "o anda aktif" olmak gibi tanımsız bir nitelik yükledik. Dolayısıyla uyku sırasında o anda aktif olan bu anılara duyumlar biçiminde yeni malzemenin eklenmesi halinde neler olacağını tahmin etmekte pek zorluk çekmeyiz. Bu duyusal uyarımların rüya için önem taşımasının nedeni de yine bu o anda aktif olma özellikleridir; bunlar o anda aktif olan diğer ruhsal malzemelerle bütünleşerek, rüya oluşumu için kullanılır. Başka bir ifadeyle uyku sırasında baş gösteren uyarımlar, bilinen ruhsal "günün kalıntılarıyla" birlikte bir arzu gidermeye [gerçekleştirmeye] dönüştürülür. Bu birleşmenin olması *gerekmez*; yukarıda da belirttiğim gibi, uyku sırasındaki bedensel bir uyarıma tepki göstermenin birden çok yolu vardır. *baş gösterdiği* durumlarda bu, rüyaya malzeme olabilecek ve her iki rüya kaynağını da —bedensel ve ruhsal— temsil edebilecek türden düşünsel malzeme bulmanın mümkün olduğu anlamına gelir.

Rüyanın ruhsal kaynaklarına bedensel malzemenin eklenmesi, rüyanın temel yapısını değiştirmez: O anda aktif olan malzeme arzu gerçekleştirmeyi ne şekilde ifade ederse etsin, rüya, bir arzunun gerçekleşmesidir.

Bu noktada rüyalar bağlamında dış uyarımlara değişen bir önem kazandıran bir dizi özel etkenin işleyişine yer vermeye hazırım. Görebildiğim kadarıyla, bir insanın uyku sırasında nispeten şiddetli olan uyarımlar durumunda nasıl davranacağını belirleyen şey, o andaki şartların ürettiği fizyolojik ve rastlantıya

bağlı bireysel etkenlerin bir toplamıdır. Uyarımın şiddetiyle ilişkili olarak, uykusunun alışılagelmiş veya rastlantıya bağlı derinliği, bir durumda uyarımı bastırarak uyumaya devam etmesini mümkün kılacak, başka bir durumda ise onu uyanmaya zorlayacak veya uyarımı bir rüya örgüsüne dahil ederek uyarımdan kurtulmaya çalışmasına neden olacaktır. Mümkün olan bu çeşitli kombinasyonlara uygun olarak dış nesnel uyarımlar, belli bir insanın rüyalarında bir başkasında olandan daha sık veya daha seyrek dışavurum kazanacaktır. Kendi adıma konuşacak olursam, çok iyi uyuduğum ve hiçbir şeyin uykumu bozmasına izin vermediğim için, dış uyarım etkenleri nadiren rüyalarımda yer alır; buna karşılık ruhsal güdülerin rüya görmeme kolayca yol açtığı açıktır. Aslında kayıtlarımda, nesnel ve acı verici bir uyarım kaynağının belirlenebildiği tek bir rüyam var; bu rüyada dış uyarımın yarattığı etkiyi incelemek çok aydınlatıcı olacaktır.

*Kır bir atın üstündeyim, sanki üzerine uzanmış gibi ilk başlarda ürkek ve acemice sürüyorum. Atın üstünde dik oturan ve üzerinde tüvit bir giysi bulunan meslektaşım P.'ye rastlıyorum, bir şeye (belki de kötü eyere) dikkatimi çekiyor. Şimdi ise çok zeki olan atımın üstünde daha sağlam ve güvenle oturuyorum ve orada kendimi [evimdeymişim gibi] oldukça rahat hissetti*ğimi farkediyorum. Atın boynuyla sağrısı arasındaki boşluğu tamamen kaplayan eyerim yastık gibi yumuşak. Bu şekilde atımı *iki arabanın tam ortasından sürüyorum. Sokakta bir süre öyle gittikten sonra dönüp ilk önce sokağın karşısındaki küçük, açık bir kilisenin önünde attan inmeye çalışıyorum. Derken ona yakın başka bir kilisenin önünde iniyorum. Otelim aynı sokakta; atımı bıraksaydım kendi başına oraya gidebilirdi, ama ben kendim götürmeyi tercih ediyorum. Sanki oraya at üstünde gitmeye utanıyorum. Bir otel "hizmetçisi" otelin önünde ayakta duruyor; buldukları bana ait bir notu göstererek bana gülüyor. Notta altı çizili "Yiyecek yok," ifadesi ve*

yine (belirsiz) "İş yok" ifadesi yer alıyor. Hiçbir işimin olmadığı yabancı bir k*asabada bulunduğum yolunda belli belirsiz bir düşünceye kapılıyorum*.

İlk bakışta bu rüyanın, acı verici bir uyarımın etkisiyle, daha doğrusu baskısıyla ortaya çıktığı düşünülmeyecektir. Ama birkaç gün öncesinden beri her hareketimi benim için bir işkenceye çeviren çıbanlardan muzdariptim; sonunda testis torbamın altında her adım atışımda dayanılmaz bir acı veren elma büyüklüğünde bir çıban çıkmıştı. Ateş, halsizlik, iştahsızlık ve bütün bunlara rağmen sürdürdüğüm yoğun çalışma da ağrıyla birleşince çökmüştüm. Hekimlik görevlerimi gereğince yerine getiremiyordum. Ne var ki şikayetimin doğası ve durumu açısından diğerlerinden daha uygunsuz olan bir etkinlik vardı: Ata binmek. Rüyamda yaptığım şey de işte buydu: Rüya, hastalığımın hayal edilebilecek en enerjik reddiyesiydi. Aslında ata binemem, bunun dışında gördüğüm bir başka ata binme rüyası da yok. Hayatımda sadece bir kez ata bindim, o da eyersizdi ve zevk almamıştım. Ama bu rüyada sanki testislerimin altında çıban yokmuş gibi, daha doğrusu çıban olmamasını istediğim için ata biniyordum. Tanımından anlaşılacağı üzere eyerim ise uyuyabilmemi mümkün kılan yakıydı. Yakının hafifletici etkisiyle uykumun ilk saatlerinde ağrımı unutmuş olmalıyım. Derken ağrılarım artarak beni uyanmaya zorlamış; bunun üzerine ortaya çıkan rüya şöyle diyerek beni yatıştırmış: "Hayır! Uyumaya devam et! Uyanmana gerek yok. Sende çıban yok; çünkü ata biniyorsun ve şurası kesin ki oranda bir çıban varken ata binemezsin. Rüya amacında başarılıydı. Ağrı dinmiş ve ben uyumayı sürdürmüştüm.

Ama rüya, çıbanla çelişen bir fikirde inatla ısrar ederek ve böylece çocuğunu kaybeden annenin veya servetini kaybeden

bir tüccarın halusinasyonlu kuruntusu gibi davranarak çıbanı "yok saymakla" yetinmemiştir.[1] İnkâr edilen duygunun ve bu duyguyu bastırmak için kullanılan sahnenin ayrıntıları ayrıca zihnimde aynı anda aktif olan *diğer* malzemeleri rüyadaki durumla birleştirme ve bu malzemeye temsil kazandırma aracı olarak iş görmüştür. *Kır* bir ata biniyordum; rengi meslektaşım P.'ye taşrada son kez rastladığımda üzerinde bulunan giysinin *kırçıl* rengindeydi. Çıbanların nedeni olarak çok baharatlı yemekler yemem gösterilmişti; ki bu, yine çıbana yol açabilen *şekere* [diyabete] kıyasla tercih edilebilecek bir nedenselliktir. Dostum P., bazı dikkate değer *başarılar* elde ettiğim bir hanım hastamı elimden aldıktan sonra bana *tepeden bakmaktan*[2] hoşlanıyordu. (Rüyada atı teğet sürüyordum, tıpkı hokkabaz binicinin *başarısı* gibi.) Ama aslında tıpkı Pazar binicisi anekdotunda olduğu gibi, bu hasta da canının istediği zaman beni hizmetine hazır buluyordu.[3] Dolayısıyla at, sembolik olarak kadın hasta anlamına geliyordu. (Rüyada çok zekiydi.) Rüyadaki "*kendimi orada [evimdeymiş gibi] rahat hissediyorum*" ifadesi, benim yerimi P. almadan önce bu hastanın evinde sahip olduğum konumla ilgiliydi. Pek de eskilere gitmeyen bir tarihte, bu kentin başı çeken hekimleri arasında beni destekleyen birkaç kişiden birisi bu evle ilgili olarak bana şöyle demişti: "Orada eyerine böylesine

1 Griesinger'deki [1861, 106] bir pasaja ve savunma amaçlı nöro-psikozlar konulu ikinci makaleme bakın (Freud, 1896b). [Aslında gönderme Freud'un konuya ilişkin ilk makalesinin (Freud, 1894a) sonlarına yakın bir paragrafa yapılıyor gibidir.]

2 [Rüyadaki "atın üstünde dimdik oturuyordu" ifadesi ayrıca "tepeden bakmak" anlamına da geliyor.]

3 [Fliess'e yazdığı 7 Temmuz 1898 tarihli bir mektupta (Freud, 1950a, Mektup 92), ünlü Pazar binicisi Itzig ilkesini anlatır: "Itzig, atla nereye gidiyorsun?" "*Bana* değil ata sor!"]

sağlam oturman beni etkiledi." Bu kadar ağrım varken günde sekiz-on saat psikoterapi çalışması yapabilmek de dikkate değer bir *başarıydı*. Ama fiziken tam anlamıyla sağlığıma kavuşmadığım sürece özellikle zor olan işime devam edemeyeceğimi biliyordum; dolayısıyla rüyam, bu durumda kendimi içinde bulacağım duruma yönelik kasvetli atıflarla doluydu. (Nevrastenik hastaların doktorlarına göstermek için yanlarında getirdikleri *not: İş yok, yiyecek yok*.) Rüyanın yorumuna devam ederken, rüya çalışmasının, ata binmeyi içeren arzu gerçekleştirici durumdan çocukluğumda benden bir yaş büyük olan ve halen İngiltere'de yaşayan bir yeğenimle yaptığım kavga sahnelerine gitmenin bir yolunu bulduğunu gördüm. Ayrıca rüya ögelerinden bazılarını İtalya seyahatlerimden almıştır: Rüyadaki sokak, Verona'nın ve Siena'nın izlerini taşıyordu. Daha derinlemesine bir yorum cinsel rüya düşüncelerine gitti ve bu sevimli ülkeye hiç gitmemiş olan bir hanım hastamın rüyalarında İtalya'ya yapılan atıfların anlamını hatırladım: "*gen Italien* [İtalya'ya]" — "*Genitalien* [Cinsel organlar]"; bu da bir hekim olarak dostum P.'den önce bulunduğum evle ve çıbanımın durumuyla ilişkiliydi.

Başka bir rüyada bu kez duyusal bir uyarımdan ötürü rüyamın bölünmesinden kaçınabilmiştim.[1] Ama bu olayda rüya ile rastlantıya bağlı uyarımı arasındaki ilişkiyi keşfedip rüyayı anlamam bir tesadüf sonucu olmuştur. Yaz ortasında Tyrol'da kaldığım dağ evinde bir sabah uyanınca hatırladığım bir rüyada *Papa ölmüştü*. Görsel olmayan bu rüyayı yorumlayamamıştım, sadece temelini oluşturan malzemenin bir parçası olarak, kısa bir süre öncesinde gazetede Papa'nın biraz rahatsız olduğunu

1 [Bu paragraf 1914'te eklenmiştir. Rüya Freud'un 1913h (No. 1) referanslı çalışmasında kısaca anlatılmıştır; ayrıca Giriş Dersleri'nin 5. Dersinde bulunabilir (1916-17, ÖFD., 1).]

okumuştum. Ama karım o sabah kilise çanının çıkardığı ürkütücü sesi duyup duymadığımı sordu. Farkına varamamıştım, ama artık rüyamı anlamaya başlamıştım. Rüya, uyuma ihtiyacımın, beni uykudan uyandırmaya çalışan dindar Tyrol'luların çıkardığı gürültüye bir tepkisiydi. Rüyanın içeriğini oluşturan sonuca vararak [1] intikam almış ve gürültüye daha fazla aldırış etmeden uyumayı sürdürmüştüm.

Daha önceki bölümlerde anılan rüyalar, sinir uyarımları denen uyarımların ele alınışına örnek olabilecek çeşitli unsurlar vardır. Kana kana su içmeme ilişkin rüya buna bir örnektir [3. Bölüm başları]. Görünürde tek kaynağı bedensel uyarımdı ve bu duyumdan gelen arzu (yani susuzluk) görünürde tek güdüydü. Bedensel bir uyarımın tek başına bir arzu yaratıyor gibi gözüktüğü diğer basit rüyalarda da durum aynıdır. Gece soğutma aygıtını çenesinden kaldırıp atan kadın hastanın rüyası [3. Bölüm] acı veren bir uyarıma arzu gidermeyle tepki vermenin kuraldışı bir yöntemini gösterir: Hasta sanki geçici olarak kendini ağrıya karşı duyarsız kılmış ve kendi ağrılarını başka birisine yüklemiştir.

Üç Kader'e ilişkin rüyam [V (B, ı)] açıkça bir açlık rüyasıydı. Ama beslenme özlemini, çocuğun anne memesine duyduğu özleme kaydırmayı başarmış ve açıktan açığa gösterilemeyen çok daha ciddi bir arzuyu masum bir arzuyla perdelemişti. Kont Thun'a ilişkin rüyam, kazara fiziksel bir ihtiyacın en yoğun (ama aynı zamanda en çok bastırılan) ruhsal dürtülerle nasıl birleştirilebildiğini göstermiştir. Garnier'in [1872, I, 476] anlattığı Napolyon'un, patlayan bir bombanın çıkardığı gürültüyü uyanmadan önce bir savaş rüyasının örgüsüne nasıl kattığını gösteren bir rüyası, ruhsal etkinliğin uyku sırasında duyumlarla

1 [yani Papayı öldürerek.]

ilgilenmesinin tek güdü gücünü özellikle net bir şekilde su yüzüne çıkarır. İlk iflas davasından yeni çıkan genç bir avukat öğlenden sonra uykuya dalınca aynen büyük Napolyon gibi davranır. Rüyasında bir iflas davasında karşı karşıya geldiği *Husyatin*'li [Galicia'da bir kasaba] G. Reich'ı görür; uyanıp da (bronş olan) karısının şiddetli öksürük [Almanca "*husten*"] nöbetine girdiğini görünceye kadar "Husyatin" adı rüyasında sürekli tekrarlanıp durur.

Gelin, birinci Napolyon'un (ki o da çok iyi bir uykucudur) bu rüyasını, ev sahibesi tarafından uyandırılarak hastaneye gitmesi gerektiği söylenen ve rüyasında hastanedeki bir yatakta yattığını, dolayısıyla oraya gitmesine gerek olmadığını gören uykusuz öğrencinin rüyasıyla kıyaslayalım [3. Bölüm başları]. Bu son rüyanın bir kolaylık rüyası olduğu açıktır. Kişi rüyayı görme nedenini gizlemeye gerek duymadan itiraf etmiştir; ama aynı zamanda da genelde rüya görmenin sırlarından birisini açığa vurmuştur. Bir anlamda bütün rüyalar kolaylık rüyasıdır: Rüyalar, uyanmak yerine uykunun devam etmesi amacını güder. *Rüyalar, uykunun bozucuları değil*, KORUYUCULARIDIR. Başka bir yerde *ruhsal* türden uyandırıcı etkenlerle ilişkili olarak bu görüşü doğrulama fırsatımız olacak [VII (D) Bölümünde]; ama daha şimdiden, bunun nesnel dış uyarımların oynadığı rol için geçerli olduğunu gösterecek bir konumdayız. Uyku sırasında zihin ya hiçbir duyuma dikkat etmemekte (eğer uyarımların şiddetine ve bunlara bağlanan öneme rağmen bunu yapmayı başarabilirse); ya uyarımları inkâr etmek için bir rüyadan yararlanmakta; ya da üçüncü olarak bu uyarımları, algılamak zorunda kaldığı takdirde o anda aktif olan duyumu, arzulanan ve uykuyla uygunluk gösteren bir durumun bir parçasına dönüştürecek şekilde yorumlamaktadır. O anda aktif duyum, *bu duyumun ger-*

çekliğini ortadan kaldırmak için bir rüyanın örgüsüne dahil edilir. Napolyon, kendisini rahatsız eden şeyin, Arcole'deki silahların gürültüsüne ilişkin bir rüya anısından başka bir şey olmadığına inanarak uykusuna devam edebilmiştir.[1]

Dolayısıyla (bilinçli egonun üzerinde yoğunlaştığı, rüya sansürüyle ve daha sonra söz edeceğim "ikincil revizyonla [değişiklikle]" birlikte bilinçli egonun rüyaya katkısını temsil eden) uyuma arzusunun, her durumda rüyaların oluşumunun arkasındaki güdülerden birisi olarak değerlendirilmesi gerekir; her başarılı rüya bu arzunun gerçekleşmesidir.[2] Başka bir yerde, her zaman varolan ve değişmeyen bu evrensel uyuma arzusu ile rüyanın içeriğinde bazen biri, bazen bir başkası gerçekleştirilen diğer arzular arasındaki ilişkileri tartışacağız. Burada uyuma arzusunda, Strümpell ile Wundt'un teorisindeki boşluğu dolduran ve dış uyarımların yorumlanışındaki sapkınca ve tutarsız tarzı açıklayan etkeni bulduk. Uyuyan zihnin kusursuz bir şekilde yapabildiği doğru yorum, aktif bir ilgi içerecek ve uyku haline son verilmesini gerektirecekti; bu nedenle olabilecek bütün yorumlar arasından, sadece uyuma arzusunun uyguladığı mutlak sansüre uygun düşenler kabul edilir. "Bu, tarlakuşu değil bülbüldür."[3] Çünkü eğer tarlakuşu olsaydı bu, âşıkların gecesinin bittiği anlamına gelecekti. Sonuçta uyarımın kabul edilebilir yorumları arasından, kişinin ruhunda pusuda yatan arzu giderici dürtülerle en iyi bağlantıyı sağlayacak olanı seçilir. Dolayısıyla her şey kesin olarak belirlenir, keyfi karara

1 Bu rüyayı anlatan iki kaynak buna ilişkin açıklamalarında birbiriyle çelişmektedir.

2 [Cümlenin parantez içindeki kısmı ilk ikinci basımlarda (1900 ve 1909) yoktur. "bilinçli egonun üzerinde yoğunlaştığı, rüya sansürüyle birlikte bilinçli egonun rüyaya katkısını temsil eden" ifadesi 1911'de eklenmiştir. "Daha sonra değineceğim 'ikincil revizyon'" ifadesi ise 1914'te eklenmiştir.]

3 [Shakespeare'in *Romeo ve Jülyet* adlı eserinin III. Perde, 5. Sahnesine bir atıf.]

hiçbir şey bırakılmaz. Yorumlama hatasının bir yanılsama değil, bir kaçınma olduğu söylenebilir. Ama tıpkı rüya sansürüne uygun olarak yerdeğiştirme yoluyla bir ikâmenin gerçekleşmesi gibi, burada da normal ruhsal süreçlerden sapan bir eylemle karşı karşıya olduğumuzu kabul etmeliyiz.

Dış sinir uyarımlarıyla iç bedensel uyarımlar, ruhsal ilgiyi kendi üzerlerine çekecek kadar şiddetli olduğu zaman —sonucun uyanma değil de rüya görme *olması* koşuluyla— bunlar, rüyanın oluşumu için sabit nokta, malzemesinin çekirdeği olarak iş görür; daha sonra, tıpkı (yukarı bakın) iki ruhsal rüya uyarımı arasında aracılık yapacak düşüncelerin aranması gibi, bu çekirdeğe karşılık gelecek bir arzu giderme aranır. Bu ölçüde bir dizi rüyada rüya içeriğinin bedensel ögenin kontrolü altında olduğu doğrudur. Bu uç durumda, rüyanın oluşması için aslında o anda aktif olmayan bir arzu bile canlandırılabilir. Ne var ki rüyanın, arzuyu gerçekleşmiş [giderilmiş] olarak temsil etmekten başka seçeneği yoktur; sanki o anda aktif olan duyumla gerçekleşmiş olarak temsil edilecek bir arzu bulmak zorundadır. Bu dolaysız malzemenin acı verici veya bunaltıcı olması halinde bu, söz konusu malzemenin rüya oluşumunda kullanılamayacağı anlamına gelmez. Ruhsal yapıda, gerçekleşmesi hoşnutsuzluk yaratan arzular da vardır. Bu da kendiyle çelişiyor gibi gözükür; ama iki ruhsal kurumun ve aralarındaki sansürün varlığını dikkate aldığımız zaman anlaşılır olur.

Daha önce de gördüğümüz gibi ruhsal yapıda, ilk sisteme [ide] ait olan ve doyumuna ikinci sistem [ego] tarafından karşı çıkılan "bastırılmış" arzular bulunmaktadır. Bu tür arzuların bulunduğunu söylerken, bunların bir zamanlar varolduğu ve daha sonra terk edildiği şeklinde tarihsel bir yaklaşıma girmiyorum. Psikonevrozların incelenmesinde temel bir önem taşıyan

bastırma teorisi, bastırılan bu arzuların *hâlâ* varolduğunu —bunları baskı altında tutan ve aynı anda devrede olan ketlemeye rağmen— iddia eder. Dilde, bu dürtüleri "baskı altına almaktan" [yani, "aşağı bastırmaktan"] söz edilmesi tam bir isabettir. Bu dürtülerin eylem yolunu zorlamasını mümkün kılan ruhsal düzenlemeler varlığını ve çalışma düzenini korur. Ne var ki bu türden bastırılan bir arzunun eyleme aktarılması ve ikinci sistemin (bilincin kabul ettiği sistem) uyguladığı ketleme başarısız kaldığı takdirde, bu başarısızlık bir hoşnutsuzluk olarak dile gelir. Özetle: Uyku sırasında bedensel kaynaklardan gelen hoşnutsuzluk duygularının baş göstermesi halinde rüya çalışması, normalde bastırılan bir arzunun —şu veya bu ölçüde devam eden sansüre tabi olarak— gerçekleştirilmesini temsil etmek için bu olaydan yararlanır.[1]

Bu durum, bir grup kaygı rüyasını —arzu teorisi açısından elverişsiz olan rüya yapılarını— mümkün kılar. Bu türden ikinci bir rüya grubunda farklı bir mekânizma ortaya çıkar; çünkü rüyalardaki kaygı, psikonevrotik bir kaygı olabilir, yani ruhsal cinsel uyarımlardan kaynaklanabilir, ki bu durumda kaygı, bastırılan libidoya karşılık gelir. Böyle durumlarda kaygı rüyasının tamamı gibi kaygı da nevrotik bir semptom anlamına gelir; burada rüyaların arzu gerçekleştirme amacının çöktüğü sınıra yaklaşırız. Ama kaygı rüyasının bedensel olarak belirlendiği —örneğin kalp veya akciğer rahatsızlığı nedeniyle soluklanma zorluklarının yaşandığı— bazı [ilk gruptan] kaygı rüyaları da vardır; bu olaylarda kaygı, *ruhsal* nedenlerle rüyaya girdiği takdirde benzeri bir kaygı boşalmasına yol açacak olan yoğun bastırmaya tabi arzuların rüyayla gerçekleştirilmesi için kullanılır. Ama görünürde farklı olan bu iki grup arasında uzlaşma sağlamak zor değildir. Her iki

1 [Bu konunun tamamı VII (C) bölümünde ayrıca tartışılmıştır.]

rüya grubunda da iki ruhsal etken söz konusudur: Bir duyguya yönelik bir eğilim ve düşünsel bir içerik; bunlar da birbiriyle yakından ilişkilidir. Bunlardan birisinin o anda aktif olması halinde, diğerini rüyada bile canlandırır; bir durumda bedensel olarak belirlenen kaygı, bastırılan düşünsel içeriği canlandırırken, diğerinde cinsel uyarım eşliğindeki düşünsel içerik, bastırmadan kurtulunca kaygıyı canlandırır. İlk durumda bedensel olarak belirlenen bir duyguya ruhsal bir yorum katıldığını; buna karşılık diğer durumda bütünün ruhsal olarak belirlenmesine rağmen, bastırılan içeriğin yerini kaygıya uygun bedensel bir yorumun kolayca aldığını söyleyebiliriz. Anlamamız açısından bütün bunların yarattığı zorluk, burada kaygı üretimi ve bastırma sorunlarına değiniyor olmamızda yatmaktadır.

Fiziksel koenaesthesia'nın [yani yaygın genel duyarlılığın], rüya içeriğini belirleyebilen iç bedensel uyarımlar arasında yer aldığına kuşku yok. Bu, rüyaya içerik sağlayabilmesi anlamında değil, kendi yapısına uygun bir kısım malzemeyi öne çıkarırken diğer kısmı geride tutmak suretiyle, rüya düşüncelerini içerikte temsil edilecek malzeme arasından seçme yapmaya zorlaması anlamında olabilir. Bunun dışında, bir gün öncesinden geride kalan koenaesthetik duygular, rüyalar üzerinde böylesine önemli bir etkisi olan ruhsal kalıntılarla bağlantıya geçerler. Bu genel ruh hali rüyada varlığını aynen koruyabildiği gibi, aşılabilir ve eğer hoşnutsuzluk verici bir yapıdaysa, tersine dönüşebilir.[1]

Bana göre, olağandışı yoğunlukta olmadıkları sürece uyku sırasındaki bedensel uyarım kaynakları (yani duyumlar), rüyaların oluşumunda, önceki günden kalan ilgisiz izlenimlerin oynadığı role benzer bir rol oynar. Yani bunların, rüyanın ruhsal kaynaklarından türetilen düşünsel içeriğe uygun olmaları halinde rüya

1 [Bu son cümle 1914'te eklenmiştir.]

oluşumuna yardımcı olduğuna, bu uygunluğun bulunmadığı durumlarda ise rüyaya katılmadığına inanıyorum. Bunlar, kullanım tarzını kendi başına belirleyen değerli malzemenin tersine her zaman el altında bulundurulan ve ihtiyaç duyulduğunda kullanılan ucuz malzemeye benzer. Bir benzetme yapacak olursak, bir müşteri sanatçıya akik taşı gibi değerli bir taş vererek ondan bir mücevher yapmasını ister; taşın büyüklüğü, rengi ve izleri ise taş üzerinde ne gibi bir çalışma yapılacağının belirlenmesine yardımcı olur. Mermer veya kumtaşı gibi tekbiçimli ve bol bir malzeme durumunda ise sanatçı sadece kafasındaki fikre uygun hareket eder. Bana öyle geliyor ki sıradan yoğunluklu bedensel uyarımların sağladığı rüya içeriğinin her rüyada veya her gece ortaya çıkmasını ancak bu şekilde açıklayabiliriz.[1]

Anlatmak istediğimi bizi tekrar rüya yorumuna götürecek bir örnekle belki daha iyi açıklayabilirim.

Bir gün, rüyalarda sık sık ortaya çıkan ve kaygı duygusuyla yakından ilişkili olan ketlenme, bir yere takılıp kalma, kımıldayamama, bir şeyi yapamama, vb. duyguların ne anlama gelebileceğini keşfetmeye çalışıyordum. O gece şu rüyayı gördüm:

Tam giyinmemiş bir halde zemin kattan üst kata giden merdiveni tırmanıyorum. Basamakları üçer üçer tırmanıyor ve çevikliğimden ötürü sevinç duyuyorum. Birden, merdivenlerden aşağı doğru –yani bana doğru– bir [hanım] hizmetçinin geldiğini görüyorum. Utanıyor ve acele davranmaya çalışıyorum, bu noktada ketlenme duygusu devreye giriyor; basamaklara yapışıp kalıyorum ve bulunduğum yerden kımıldayamıyorum.

1 [1914 *tarihli dipnot*:] Çeşitli makalelerinde Rank [1910, 1912a ve 1912b], organik uyarımların yol açtığı bazı uyarım rüyalarının (idrar yolları uyarımı olan rüyalarla boşalma veya orgazm rüyaları), uyuma arzusuyla organik ihtiyaçların baskısı arasındaki mücadeleyi olduğu kadar bu ihtiyaçların rüya içeriği üzerindeki etkisini de göstermek için özellikle uygun olduğunu göstermiştir.

ANALİZ: Rüyadaki durum gündelik yaşamdan alınmıştır. Viyana'da ortak bir merdivenle birbirine bağlanan iki katlı bir evde oturuyorum. Muayene çalışma odaları alt, oturma odalarıysa üst kattaydı. Akşamın ilerleyen saatlerinde aşağıdaki işimi bitirince yukarı yatak odama çıkarım. Rüyadan önceki akşam aslında bu kısa seyahati oldukça düzensiz bir kılıkla —yani yakamı, kravatımı, kolluklarımı çıkarmış bir halde— yapmıştım. Rüyada bu, daha eksik, ama daha belirsiz bir giysiye dönüşmüştü. Basamakları genellikle ikişer üçer tırmanırım; bu da rüyada bir arzu gerçekleştirme olarak beliriyor: Bunu kolayca yapmam, kalbimin sağlıklı olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca merdivenleri bu şekilde tırmanma yöntemi, rüyanın ikinci yarısındaki ketlemeye etkili bir tezat oluşturuyor. Bu bana rüyaların motor eylemlerini kusursuz bir şekilde yapılıyor gibi göstermekte zorluk çekmediğini gösterdi. Bunu kanıtlamaya gerek yok, uçma rüyalarının hatırlanması yeterlidir.

Ne var ki tırmandığım merdiven evimdeki merdiven değildi. İlk bakışta tanıyamamıştım, ama karşılaştığım kişinin kimliği, oranın neresi olduğuna açıklık kazandırmıştı. Bu kişi, iğne yapmak için günde iki kere ziyaret ettiğim yaşlı hanımın hizmetçisiydi; merdiven ise o evin günde iki kere tırmandığım merdiveniyle aynıydı.

Peki bu merdivenle bu kadın figürü rüyama nasıl girdi? Tam giyinik olmadığım için kapıldığım utanma duygusunun, cinsel bir yapıda olduğuna kuşku yok; ama rüyamda gördüğüm hizmetçi benden yaşlı ve çekici olmaktan çok uzak birisiydi. Aklıma gelen tek cevap şöyle. Bu eve yaptığım sabah ziyaretlerimde kural olarak, merdivenlerden çıkarken boğazımı temizleme arzusu duyardım ve boğazımdan çıkanlar merdivenlere dökülürdü, çünkü katlardan hiç birinde bir tükürük hokkası

yoktu; ben de merdiven temizliğinin bana ödetilmesi yerine bir tükürük hokkası bulundurmak suretiyle sağlanması gerektiğini düşünüyordum. Asık suratlı yaşlı bir kadın olan (iyi niyetinden kuşkum yok) kapıcı ise bu konuda farklı düşünüyordu. Merdivenleri yine kullanıp kullanmayacağımı görmek için pusuya yatıyor, kullandığım zaman da arkamdan işitilir bir sesle söyleniyordu; birkaç gün sonra da genelde yaptığı gibi beni selamlamayı bırakıyordu. Rüyadan önceki gün kapıcı tarafı bir hizmetçi kılığında pekiştirme almıştı. Genelde olduğu gibi, hastama ziyaretimi kısa tutmuştum. Hizmetçi beni koridorda yakalayarak şöyle demişti: "Doktor, bugün odaya girmeden önce ayakkabılarınızı silebilirdiniz. Kırmızı halıyı yine kirlettiniz." Merdivenle hizmetçinin rüyamda ortaya çıkmasının tek gerekçesi bu.

Merdivenlerden yukarı koşmamla merdivenlere tükürmem arasında içsel bir bağlantı vardı. Hem kalp rahatsızlığı hem de farenjit, tütün içmenin bir cezası olarak değerlendirilir. Bu alışkanlığım nedeniyle temizlik konusunda kendi evimdeki otoriter nezdindeki ünüm, diğer yerlerdeki ünümden daha iyi değildi; dolayısıyla ikisi rüyada bir bütün içinde kaynaşmıştı.

Yetersiz giyinmiş olma konulu tipik rüyaların kökenini açıklayıncaya kadar bu rüyanın yorumunun devamını ertelemem gerekiyor. Burada sadece rüyadan çıkarılabilecek geçici bir sonuç olarak, bağlamın gerektirdiği durumlarda rüyalardaki hareket ketlemesi duygusunun ortaya çıktığına dikkati çekeceğim. Rüya içeriğinin bu kısmının nedeni, uyku sırasında hareket gücümde baş gösteren bir değişme olamaz, çünkü sadece bir dakika öncesinde kendimi (neredeyse sanki bu gerçeği doğrularcasına) merdivenleri koşarak çıkarken görmüştüm.[1]

1 [Rüyalardaki ketleme duygusu VI (C) Bölümü sonlarında ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Yukarıda rüyaya bunu izleyen bölümde tekrar dönülüyor.]

(D)
TİPİK RÜYALAR

Rüya içeriğinin arkasındaki bilinçsiz düşünceleri bize anlatmaya hazır olmadığı sürece, genel olarak bir başkasının rüyasını yorumlayamayız. Dolayısıyla rüya yorumlama yöntemimizin pratik uygulanabilirliği büyük ölçüde kısıtlanır.[1] Genel bir kural olarak, her kişinin, rüya dünyasını kendi kişisel özelliklerine göre inşa etmekte ve başkaları için anlaşılmaz kılmakta özgür olduğunu görmüştük. Ama şimdi bunun tam tersine hemen herkesin aynı şekilde gördüğü bazı tipik rüyalar aynı anlama sahipmiş gibi görünüyor. Belki de bunların her durumda aynı kaynaktan gelmesi ve dolayısıyla rüya kaynaklarına ışık tutmaya özellikle elverişli olması nedeniyle bu tipik rüyalar özel bir önem kazanmaktadır.

Bu nedenle belli beklentilerle, rüya yorumu tekniğimizi bu tipik rüyalara uygulamaya çalışacağız; sanatımızın da işte bu

1 [1925 *tarihli dipnot:*] Rüyayı gören kişinin çağrışımsal malzemelerine ulaşamadığımız sürece rüya yorumlama yöntemimizin uygulanamayacağı yolundaki bu savın tamamlanması gerekiyor: Bir durumda —yani rüyayı gören kişi rüya içeriğinde *sembolik* ögeler kullanmışsa— yorum etkinliğimiz bu çağrışımlardan bağımsızdır. Bu gibi durumlarda ikinci, deyiş yerindeyse yardımcı bir rüya yorumlama yönteminden yararlanırız. (Aşağı bakın [Bölüm VI (E)].)

malzeme bağlamında bizi hayal kırıklığına uğrattığını istemeyerek de olsa itiraf etmemiz gerekecek. Tipik bir rüyayı yorumlamaya kalkıştığımız zaman, rüyayı gören kişi kural olarak diğer durumlarda rüyayı anlamamızı sağlayacak olan çağrışımları yapamaz, ya da çağrışımları eksik ve bulanık bir hal alarak sorunumuzu bunların yardımıyla çözmemize yardımcı olmaz. Bu çalışmanın sonraki bir kısmında [Bölüm VI (E)] bunun nedenini ve tekniğimizdeki bu eksikliği nasıl giderebileceğimizi öğreneceğiz. Okurlarım ayrıca bu noktada tipik rüyaların neden sadece çok azını ele alabildiğimi ve geri kalanını tartışmamın sonraki bir bölümüne bıraktığımı keşfedecektir.[1]

(α) UTANDIRICI ÇIPLAKLIK RÜYALARI

Yabancıların yanında çıplak veya yetersiz giyinmiş olma konulu rüyalarda bazen rüyayı görenin hiçbir utanma duygusu hissetmediği de olur. Ama biz burada sadece kişinin *utandığı* ve kaçmaya veya gizlenmeye çalıştığı, ama daha sonra hareket etmesini engelleyen ve bunaltıcı durumu değiştirme konusunda kendini çaresiz hissetmesine yol açan tuhaf bir ketlemeye yenik düştüğü rüyaları ele alacağız. Ancak bu durumda rüya tipik olma özelliği kazanır; aksi takdirde konunun özü her bağlamda ortaya çıkabilir veya bireysel kırpmalarla süslenebilir. Bunun [tipik haliyle] özü, utanma türünden bunaltıcı bir duyguda ve kişinin genellikle hareket yoluyla çıplaklığını gizlemeye çalışmasında, ama bunu yapamayışında yatar. Okurlarımın büyük çoğunluğunun, rüyalarında kendilerini bu durumda gördüğüne inanıyorum.

1 [Mevcut haliyle bu paragraf 1914 yılına dayanır. O yıl yapılan (dördüncü) baskıda VI. Bölüme sembolizm konulu kısım eklenmiştir. Bu da mevcut bölümde önemli ölçüde değişiklik gerektirmiştir; malzemenin önemli bir kısmı yeni bölüme aktarılmıştır.]

Çıplaklığın yapısı açık olmaktan uzaktır. Rüyayı gören kişi "üzerimde iç gömlek vardı" diyebilir, ama bu nadiren net bir tablodur. Çıplaklığın türü genellikle o kadar bulanıktır ki seçenekli bir tarzda ifade edilir: "Üstümde iç gömleğim veya kombinezonum vardı." Kural olarak kişinin giysilerindeki eksiklik, yol açtığı utanma duygusunu haklı çıkaracak kadar büyük değildir. İmparatorun üniformasını giyen bir adam durumunda çıplaklığın yerini sık sık, kılık-kıyafet kurallarının ihlali alır: Sokakta süngüsüz yürürken karşıdan subayların bana doğru geldiğini gördüm," ya da "boyunbağı takmamıştım," veya "ekose pantolon giymiştim," vs.

Kişinin yanında utandığı insanlar hemen her zaman yabancıdır ve özellikleri tanımsızdır. Tipik rüyada bu kadar utanmaya yol açan giysilere [yanında utanılan] kişiler hiçbir zaman pek fazla itiraz etmediği gibi, dikkatlerini de çekmez. Tersine, kayıtsız kalırlar, ya da (benim rüyamda gözlediğim gibi) ciddi ve soğuk bir yüz ifadesi takınırlar. Bu da düşündürücü bir noktadır.

Rüya sahibinin utanmasıyla onu görenlerin kayıtsızlığı birlikte ele alındığı zaman, rüyalarda çok yaygın rastlanan bir çelişki sağlar. Şöyle veya böyle, yabancıların ona şaşkınlıkla, aşağılamayla veya içerlemeyle bakması, rüyayı görenin duygularına daha uygun düşecekti. Ama arzu gerçekleştirmenin, durumun bu kuşkulu yanını ortadan kaldırdığına, buna karşılık belli bir gücün diğer özelliklerin devamını sağladığına inanıyorum; sonuçta rüyanın iki kısmı birbiriyle uyumlu olmaktan çıkar. Görüldüğü haliyle —arzu gidermeyle kısmen çarpıtılan— rüyanın, tam olarak anlaşılmadığını gösterir bir kanıtımız var. Çünkü bu, Hans Christian Andersen versiyonundan hepimizin bildiği *Kral Çıplak* masalının temeli olmuştur; bu masal son zamanlarda Ludwig Fulda[1] tarafından *Der Talisman* adlı çalışmasında şiir diline aktarılmıştır.

1 [Alman oyun yazarı, 1862-1939.]

Andersen masalı bize iki dolandırıcının Krala nasıl sözde pahalı, sadece erdemli ve krala bağlı insanların görebileceğini söyledikleri bir elbise diktiklerini anlatır. Kral bu görünmez elbisesiyle yürüyüşe çıkar ve kumaşın sözde mihenk taşı gücünden gözü korkan insanlar Kral'ın çıplaklığını farketmemiş gibi yapar.

Rüyamızda da durum aynen budur. Bellekteki haliyle rüya içeriğinin anlaşılmazlığının, duruma uygun düşecek yeni bir kalıba dökülmesine yol açtığını varsaymak pek de acelecilik olmaz. Ama bu durum, özgün [ilk] anlamından yoksun bırakılır ve yüzeysel bir amaçla kullanılır. Ancak daha sonra da göreceğimiz gibi, ikinci bir ruhsal sistemin bilinçli düşünce etkinliğinin, rüyanın içeriğini bu şekilde yanlış anlaması yaygın bir şeydir ve bu yanlış anlamanın, rüyanın aldığı nihai şekli belirleyen etkenlerden birisi olarak değerlendirilmesi gerekir.[1] Dahası, saplantıların ve fobilerin oluşumunda (yine bir ve aynı ruhsal kişilikte baş gösteren) benzeri yanlış anlamaların büyük bir rol oynadığını göreceğiz.

Rüyamızda yanlış anlamanın dayandığı malzemeyi gösterebilecek bir konumdayız. Dolandırıcı rüya, Kral ise rüyayı gören kişidir; rüyanın ahlaki yargıya varma amacı, gizli rüya içeriğinin bastırmanın kurbanı olan yasak arzularla ilişkili olduğu yolundaki bulanık bir bilgiyi su yüzüne çıkarır. Çünkü nevrotiklerle yaptığım analizlerde rüyaların ortaya çıktığı bağlam, ilk çocukluk dönemine uzanan anılara dayandıkları konusunda kuşkuya yer bırakmaz. Aile üyeleri ve yabancılar —dadılar, hizmetçiler, misafirler— sadece çocukluğumuzda bizi yetersiz kıyafetle görür; ve sadece o zaman çıplaklığımızdan utanmayız.[2] Soyunmanın,

1 [Bu "ikincil revizyon" süreci, VI (I) bölümünün konusudur.]

2 Masalda bir de çocuk vardır; küçük bir çocuk ansızın şöyle bağırır: "Ama kral çıplak!"

sonraki yıllarda bile birçok çocukta utandırmak şöyle dursun nasıl sarhoş edici bir etki yarattığını gözleyebiliriz. Onlar [soynukken] gülerken, neşeyle hoplayıp zıplarken anneleri, ya da orada bulunan kişi "Ne ayıp! Böyle yapmamalısın!" diyerek onları ayıplar. Çocuklar sık sık, bir teşhir etme arzusu sergiler. Dünyanın bu kısmında köylerden geçerken, iki üç yaşlarında bir çocuğun birisinin önünde —belki de birisinin onuruna— minik gömleğinin önünü kaldırdığını görmeyen yok gibidir. Hastalarımdan birisi, sekiz yaşına ait böyle bir sahneyi hatırlıyordu; yatma zamanı, kız kardeşinin uyuduğu odaya geceliğiyle gitmeye kalkışınca dadısı tarafından engellenmiş. Nevrotiklerin çocukluk öykülerinde karşı cinsten çocuklara kendini gösterme önemli bir rol oynar; paranoyada soyunup giyinirken gözetlenme kuruntusunun, bu türden yaşantılara bağlanması gerekir; buna karşılık sapma evresinde kalan insanlar arasında, bu çocukluk dürtüsünün doruk noktasındaki bir semptom düzeyine ulaştığı bir grup —"teşhirciler"— vardır.[1]

Çocukluğun bu utanmadan uzak dönemine baktığımız zaman bize cennet gibi gelir; zaten cennet de bireyin çocukluğuna ilişkin bir grup fantazi olmaktan başka bir şey değildir. İnsanlığın cennette çıplak olmasının ve birbirinden utanmamasının nedeni de işte budur; utanma ve kaygının uyanmasını sürgün izler ve cinsel yaşamla kültürel etkinlik görevleri başlar. Ama her gece rüyalarımızda bu cennete tekrar dönebiliriz. Bu ilk çocukluk döneminin (yani, tarih öncesi çağdan yaşamın üçüncü yılının sonlarına doğru olan dönemin) izlenimlerinin, doğaları gereği ve belki de gerçek içerikleri ne olursa olsun, tekrar

1 [Sapmaların, çocuksu cinsel etkinliğinin kalıntıları olduğu yolundaki bu gönderme, Freud'un Üç Deneme adlı çalışmasındaki (1905d, ÖFD., 8) cinsel içgüdü analizinin bir habercisidir.]

canlanma eğilimi gösterdiği ve tekrarlanmalarının, bir arzunun gerçekleşmesi anlamına geldiği kuşkusunu daha önce dile getirmiştim. Çıplaklık rüyaları, teşhir etme rüyalarıdır.[1]

Teşhir rüyasının çekirdeği rüyayı görenin, bir çocuk olarak değil, o anda göründüğü haliyle kendinde ve ya çıplak olmaya ilişkin sonraki sayısız anının üst üste binmesinden oluşan katmanlarında, ya da sansürün bir sonucu olarak belirsiz bir şekilde ortaya çıkan yetersiz giyinmesinde yatar. Buna, rüyayı görenin yanında utandığı kişiler eklenir. Çocukluktaki teşhir sahnesinin gerçek seyircilerinin rüyada ortaya çıktığı hiçbir olay hatırlamıyorum; rüya, nadiren basit bir anıdır. İlginçtir, çocuklukta cinsel ilgimizin yöneldiği insanlar rüyalarımızdaki, histerideki ve saplantılı nevrozlarındaki üretimlerin tamamından atılır. Bu seyirciler sadece paranoyada tekrar ortaya çıkar ve görünmez kalmalarına rağmen, varlıkları fanatik bir inançla çıkarsanır. Rüyalarda bunların yerini alan şey —sunulan gösteriyi farketmeyen "çok sayıda yabancı"— rüyayı gören kişinin kendini önünde teşhir ettiği tanıdık kişinin arzu giderici karşıtı olmaktan öte bir şey değildir. Aklıma gelmişken, diğer birçok bağlamda rüyalarda "çok sayıda yabancı" sık sık ortaya çıkar ve "gizliliğin" arzu giderici karşıtını temsil eder.[2] Özgün [başlangıçtaki] durumun yeniden canlandırıldığı paranoyada bile, bu karşıtına dönüştürmenin gözlenmesi dikkati çeker. Kişi, artık yalnız olmadığına, kesinlikle gözetlendiğine inanır; ama gözleyenler, kimliği ilginç bir şekilde bulanık kalan "çok sayıda yabancıdır."

1 [1911 *tarihli dipnot*:] Ferenczi [1910] *kadınların* gördüğü ilginç bir dizi çıplaklık rüyası aktarmıştır. Bunları çocukluktaki teşhir etme arzusuna götürmek zor olmamıştır; ama bunlar, metinde tartıştığım "tipik" çıplaklık rüyalarından bazı açılardan farklıdır.

2 [1909 *tarihli dipnot*:] Açık nedenlerden ötürü, rüyada "ailenin tamamının" bulunması da aynı anlama gelir.

Buna ek olarak, teşhir rüyalarında bastırma da bir rol oynar; çünkü bu rüyalarda hissedilen sıkıntı, teşhir sahnesinin yasağa rağmen dışavurum kazanmasına karşı ikinci sistemin gösterdiği bir tepkidir. Sıkıntıdan kaçınmak için, sahnenin kesinlikle canlanmaması gerekir.

Ketlenme duygusuna daha sonra [VI (C) Bölümünde] tekrar döneceğiz. Rüyalarda bu duygu bir *irade çatışmasını* veya bir *olumsuzu* hayranlık verici bir şekilde temsil eder. Bilinçdışı amaç, teşhirin eyleme aktarılmasını, sansür ise durdurulmasını ister.

Tipik rüyalarla, masallar ve yaratıcı edebiyatın diğer malzemeleri arasındaki bağlantının yeni veya kazara olmadığına kuşku yok. Bazen, keskin gözlem gücüne sahip yaratıcı bir yazarın, bir aletinden başka bir şey olmadığı dönüşüm sürecini analitik açıdan kavradığı olur. Bu durumda süreci tersi yönden izleyerek yaratıcı yazıyı bir rüyaya dayandırabilir. Dostlarımdan birisi, Gottfired Keller'in *Der grüne Heinrich* adlı eserindeki şu pasaja dikkatimi çekmişti [Kısım III, Bölüm 2]: "Sevgili Lee, dilerim, Nausicaä'nın ve kızlarının karşısına çıplak ve çamura bulanmış olarak çıkan Odyessus'un düştüğü ikilemdeki tuhaf ve *acı* gerçeği hiçbir zaman kişisel olarak yaşamazsın! Bunun nasıl olabileceğini söyleyeyim mi? Örneğimizi ele alalım. Kendi evinden ve aziz bildiklerinden uzak, yabancı bir ülkede dolaşıyorsan, çok şey duyup görmüşsen, üzüntü ve acıyı tatmışsan, kendini yıkık ve hüzünlü hissediyorsan, gecelerin birinde mutlaka rüyanda evine yaklaşacaksın; evinin en parlak, en güzel renklerle bezendiğini, en tatlı, en sevilesi formların sana doğru hareket ettiğini göreceksin. Derken birden, paçavralar içinde, çıplak ve toza toprağa bulanmış olduğunu farkedeceksin. Tarifsiz bir utanmayla ve korkuyla irkilecek, üstünü örtmeye, kendini gizlemeye çalışacak ve sırılsıklam terle uyanacaksın. İnsan nefes alıp verdiği

sürece, mutsuz gezginin rüyası işte budur; Homeros, ikilem tablosunu insanın en derin, baki doğasından çekip çıkarmıştır."

İnsanın en derin ve baki doğası (ki ozanın sürekli dayandığı nokta da kendisini dinleyenlerdeki bu doğanın uyanmasıdır), ruhun, kökleri çocuklukta yatan ve o günden sonra tarih öncesine dönüşen dürtülerinde yatmaktadır. Çocukluğun bastırılan ve yasaklanan arzuları, rüyalarda, sürgünün bilinçli olabilen makul arzularının arkasında ortaya çıkar; Nausicaä masalında somut bir dışavurum kazanan rüyanın, kural olarak bir kaygı rüyası olarak bitmesinin nedeni de işte budur.

Merdivenleri koşarak tırmanmaya ve hemen sonra kendimi merdivenlere yapışıp kalmış olarak bulmaya ilişkin benim rüyam da (sf. 335) aynı şekilde bir teşhir rüyasıdır, çünkü bu rüyaların temel özelliklerini taşımaktadır. Dolayısıyla bunu çocukluğumdaki yaşantılara götürmek mümkündür; ortaya çıkarılabildiği takdirde bunlar, hizmetçinin bana davranışının —halıyı kirlettiğim için beni azarlamasının— onun rüyaya girmesine nasıl yardım ettiğini anlamamızı mümkün kılar. Bunun için gerekli ayrıntıları sağlayabilirim. Psikanalizde, zamansal yakınlığı konular arasındaki bağlantı olarak yorumlamayı öğreniriz. Görünürde bir bağlantı olmaksızın yakın bir dizi içinde ortaya çıkan iki düşünce aslında keşfedilmesi gereken tek bir bütünlüğün parçalarıdır; aynı şekilde, birbiri ardı sıra "*a*" ve "*b*" yazacak olursam, tek bir hece olarak, yani "*ab*" olarak telaffuz edilmesi gerekir. Aynı şey rüyalar için de geçerlidir. Sözünü ettiğim merdiven rüyası, bir dizi rüyadan birisiydi; dizideki diğer rüyaların yorumunu anlamıştım. Söz konusu rüya diğerleriyle çevrili olduğu için, aynı konuyla ilgili olması gerekir. Bu diğer rüyalar, bebeklik döneminden iki buçuk yaşına kadar bana bakan bir dadıya ilişkin anılarla dayanıyordu. Hatta onunla ilgili bilincim-

de sisli puslu kalan bir anım bile var. Annemin yakın zaman önce anlattıklarına göre yaşlı ve çirkinmiş, ama çok uyanık ve becerikliymiş. Kendi rüyalarımdan çıkarabildiğim kadarıyla, bana karşı davranışları yakınlıkta her zaman aşırı değildi ve istenilen temizlik standardına uymadığım zamanlarda kaba sözler sarf edebiliyordu. Dolayısıyla hizmetçi bu eğitim işini sürdürme görevini üstlendiği için, rüyamda tarih öncesindeki yaşlı dadının yeniden doğuşu olarak değerlendirilme hakkını kazanmıştı. Kaba davranışlarına rağmen, çocuğun kendisine bu dersleri öğreten yaşlı kadını sevdiğini varsaymak mümkündür.[1]

(β) RÜYAYI GÖRENİN SEVDİĞİ KİŞİLERİN ÖLÜMÜNE İLİŞKİN RÜYALAR

Tipik denebilecek bir başka rüya grubu ise sevilen bir yakının —örneğin bir ebeveynin, kardeşin veya çocuğun— ölümüne ilişkin rüyalardır. Bu tür iki rüya grubunun ayırdedilmesi gerekir: Rüyayı görenin yastan etkilenmediği, bu nedenle uyandıktan sonra duygusuzluğuna şaşırdığı rüyalarla, ölümden ötürü derin bir üzüntü duyduğu ve hatta uykusunda acı gözyaşı döktüğü rüyalar.

Bunlardan ilk grubu ele almamıza gerek yok, çünkü "tipik" olmak gibi bir iddiaları yok. Analiz ettiğimiz zaman bunların, görünenden farklı bir anlamı olduğunu, başka bir arzuyu gizlemeyi amaçladığını görürüz. Rüyasında kız kardeşinin tek ço-

1 İşte size aynı rüyanın "birden çok yorumu." "*Spuken*" ["hortlakların uğraması, üşüşmesi, ziyaret etmesi"], "*ruhların*" bir etkinliği olduğu için, "merdivenlere *spucken* [tükürmek]," kabaca "*esprit d'escalier*" olarak çevrilebilir. Bu son ifade de hazırcevap ["*Schlagfertigkeit*"] yeteneğinden yoksun olmaya eşdeğerdir; ki bu konuda kabahatli olduğumu söylemem gerek. Dadım da mı bu konuda yetenek yoksunuydu, merak ediyorum. [Gündelik Yaşamın Psikopatojisi'nin IV. Bölüm sonlarında bu dadıdan söz ediliyor (Freud, 1901b, ÖFD., 6.]

cuğunu mezarda gören teyzenin rüyası buna örnektir (sf. 235). Küçük yeğeninin ölmesini arzulamamıştır; gördüğümüz gibi bu sadece, sevdiği ve uzun zamandır görmediği —daha önce bir keresinde yine uzunca bir aradan sonra başka bir yeğeninin cenazesinde karşılaştığı— bir adamı görme arzusunu gizlemiştir. Rüyanın gerçek içeriği olan bu arzu, üzüntüye fırsat vermemiş ve bu nedenle rüyada üzüntü duyulmamıştır. Rüyada hissedilen duygunun, açık içeriğe değil gizli içeriğe ait olduğu ve rüyanın *düşünsel* içeriğini denetim altına alan sansürün rüyanın *duygusal* içeriğini etkilemediği farkedilecektir.[1]

İkinci grup —kişinin rüyasında sevdiği bir yakınının öldüğünü görüp de acı duyduğu— rüyalar çok farklıdır. İçeriklerinin de gösterdiği gibi bu rüyaların anlamı, söz konusu kişinin ölümüne yönelik bir arzudur. Bütün okurlarımın ve benzeri rüyalar gören başkalarının, bu savıma karşı çıkacağını düşündüğüm için, bu savı olabilecek en geniş temele dayandırmaya çalışmam gerekecek.

Daha önce, rüyalarda gerçekleşmiş olarak temsil edilen arzuların her zaman bugünün arzuları olmadığını gösteren bir rüyayı tartışmıştım. Terk edilen, üstü örtülen, bastırılan ve sadece rüyada tekrar ortaya çıktıkları için varlıklarının devam ettiğini düşünebileceğimiz arzular da olabilir. Bunlar, bildiğimiz anlamıyla ölmemiştir, Odysses'teki kanı tattıkları an tekrar dirilen gölgeler gibidir. "Sandıktaki" ölü çocuk rüyasında (sf. 238) söz konusu olan şey, on beş yıl önce dolaysız hissedilen ve o dönemde varolduğu dürüstçe itiraf edilen bir arzuydu. Buna bu arzunun arkasında bile rüyayı gören kişinin ilk çocukluk yıllarına ait bir anı yattığını ilave edebilirim; ki bunun, rüya teorisi üzerinde de bir etkisi olacaktır. Hanım daha küçük bir çocukken —tam

1 [Rüyalardaki duygular için bkz. Bölüm VII (H).]

tarihi kesin olarak belirlenemedi— annesinin, ona hamileyken derin bir depresyona girdiğini ve karnındaki bebeğin ölmesini tutkuyla arzuladığını duymuş. Kendisi de yetişip hamile kalınca, annesini örnek almaktan başka bir şey yapmamıştır.

Birisinin rüyasında babasının, annesinin veya kardeşinin öldüğünü görmesi ve acı çekmesi halinde rüyayı, o kişinin ölümünü *bugünkü zamanda* istediğinin bir kanıtı olarak aslâ kullanmam. Rüya teorisi bu kadarını gerektirmiyor; çocukluk döneminin şu veya bu döneminde böyle bir ölüm arzusunun beslendiğini çıkarsamakla yetiniyorum. Ama korkarım, bu kısıtlama muhalifleri yatıştırmayacaktır; tıpkı şimdi böyle bir arzu beslediklerinde ısrar ettikleriyle aynı enerjik çabayla, *herhangi bir zamanda* böyle bir arzu beslemiş olabileceklerini de inkâr edeceklerdir. Dolayısıyla bugünün kanıtlarına dayanarak, çocukların ortadan kalkan ruhsal yaşamlarının bir kısmını tekrar canlandırmam gerekecek.[1]

Gelin, ilk önce çocukların kardeşleriyle olan ilişkilerini ele alalım. Bu ilişkinin bir sevgi ilişkisi olması gerektiğini niye varsaydığımızı bilmiyorum; erişkin kardeşler arasındaki düşmanlıklar, herkesin yaşantısında kendini belli eder ve birçok durumda kopmanın çocukluktan kaynaklandığını veya her zaman bulunduğunu belirleyebiliriz. Ama ayrıca kardeşlerini seven ve bugün yanlarında yer almaya hazır olan çok sayıda erişkinin de çocukluklarını onlarla neredeyse kesintisiz bir düşmanlık içinde geçirdiği de doğrudur. Büyük çocuk küçük çocuğa kötü davranır, onu karalar, oyuncaklarını elinden alır; buna karşılık küçük çocuk da büyüğüne karşı güçsüz bir öfke duyar, ona imrenir ve

1 [1909 *tarihli dipnot*:] Bkz. "Beş Yaşındaki Bir Oğlandaki Fobinin Analizi" (1909b) ve "Çocukların Cinsel Teorileri Üzerine" (1908c) başlıklı makalelerim. [ÖFD., 9; ve ÖFD., 8.]

ondan korkar, ya da özgürlük aşkının ve adalet duygusunun ilk sinyalleriyle ona karşı çıkar. Ebeveynler, çocukların birbiriyle geçinememesinden şikayetçi olur, ama bunun nedenini keşfedemez. İyi bir çocuğun kişiliğinin bile bir erişkinde görmeyi arzuladığımız türden bir kişilik olmadığını kolayca görürüz. Çocuk tam anlamıyla bencildir; ihtiyaçlarını yoğun hisseder ve —özellikle de rakiplerine, diğer çocuklara ve her şeyden önemlisi de kendi kardeşlerine karşı— acımasızca bunları gidermeye çalışır. Ama çocuğa bu nedenden ötürü "kötü" demeyiz, "yaramaz" deriz; hukuk nezdinde olduğu kadar bizim gözümüzde de yaptığı kötü şeylerden ötürü sorumlu değildir. Bunun da böyle olması gerekiyor; çünkü çocukluk dediğimiz dönemin noktalanmasından önce küçük bencilin içinde özgecilik ve ahlak dürtülerinin uyanmasını (ve Meynert'in bir terimini [örn. 1892, 169] kullanacak olursak) ilkinin üstünde ikinci bir egonun yer alarak ilkini engellemesini bekleriz. Kuşkusuz, ahlakın bu çizgide aynı anda devreye girmediği ve ahlakdışı çocukluk döneminin uzunluğunun farklı bireylerde farklılık gösterdiği doğrudur. Bu ahlakın gelişmemesi halinde, aslında gelişmedeki bir engellenmeyle karşı karşıya olmamıza rağmen, "dejenerasyon"dan söz ederiz. Temel kişilik, sonraki gelişmeyle kaynaştıktan sonra bile örneğin histeride olduğu gibi tekrar arı haliyle ortaya çıkabilir. Histerik kişilik olarak bilinen şeyle yaramaz çocuğun kişiliği arasında gerçekten de çarpıcı bir benzerlik vardır. Tersine saplantı nevrozu, temel kişiliğin yeni çalkantıları üzerinde pekiştirici bir ağırlık olarak bindirilen bir aşırı ahlaklılığa karşılık gelir.

Dolayısıyla kardeşlerini seven ve ölmeleri halinde yas tutacak olan birçok insan, bilinçdışında kardeşlerine karşı eski zamanlara dayanan kötülük arzuları beslemektedir; ve bu arzular, rüyalarda gerçekleşebilmektedir.

Ne var ki iki-üç yaşlarına kadarki veya biraz daha büyük çocukların küçük kardeşlerine yönelik davranışlarını gözlemek özellikle ilginçtir. Örneğin bir çocuk o güne kadar tektir; ama şimdi ona leyleğin yeni bir bebek getirdiği söylenir. Yeni gelen bebeği tepeden tırnağa inceledikten sonra kararlı bir edayla şöyle der: "Leylek onu geri götürebilir!"[1] Nevrozu sırasında on sekiz ay sonra, annesinin bebeği ölmesi için banyoya atmasını dilediğini açıkça itiraf etmiştir. [Age., (11 Nisan).][2] Bir çocuğun, küçük yabancının kendisine köstek olacağı konusunda doğru bir değerlendirme yapabileceğine ciddi olarak inanıyorum. Kendinden dört yaş küçük kız kardeşiyle bugün bile çok iyi anlaşan tanıdığım bir hanım, kardeşinin geliş haberini şu kısıtlamayla kutladığını anlatmıştı: "Ama kırmızı şapkamı ona vermeyeceğim." Çocuk durumu daha sonra kavramış olsa bile, düşmanlığı o andan itibaren başlayacaktır. Üç yaşından küçük bir kız çocuğunun, varlığının devam etmesinin ona bir yararı olmayacağını düşündüğü için bir bebeği beşiğinde boğmaya çalıştığı bir olay biliyorum. Bu çağdaki çocuklar, her derecede ve açıklıkta kıskançlık yetisine sahiptir. Yine bebeğin gerçekten de kısa bir süre sonra ortadan kaybolması halinde, büyük çocuk evdeki sevginin tamamının tekrar kendi üzerinde odaklaştığını görecektir. Bundan sonra leyleğin bir başka bebek daha getirmesi halinde, küçük gözdenin, bu yeni rakibinin de öncekiyle aynı kaderi paylaşmasını ve böylece eskisi kadar mutlu olabilmeyi arzulaması çok mantıklıdır.[3] Elbette normalde

1 [1909 *tarihli dipnot*:] Üç buçuk yaşındaki (bir önceki dipnotta fobi analizinden söz edilen) Hans, kız kardeşinin doğumundan kısa bir süre sonra, ateşli bir boğaz yangısı geçirdiği sıralarda "Bebek kız kardeş *istemiyorum*!" diye bağırır. [1909b, ÖFD., 9.]

2 Hans aynı zamanda iyi huylu ve sevecen bir çocuktur ve çok geçmeden bu kız kardeşini sever ve özellikle onu kanatlarının altına almaktan zevk duyar.

3 [1914 *tarihli dipnot*:] Çocuklukta bu şekilde yaşanan ölümler ailede çabucak

çocuğun küçük kardeşine yönelik bu tutumu, yaş farkının basit bir işlevidir. Bu farkın yeterince fazla olması halinde büyük bir kız, yeni doğan çaresiz bebeğe karşı analık içgüdülerinin kıvılcımlarını zaten hissetmeye başlamış olacaktır.

Kardeşlere yönelik düşmanlık duyguları, çocuklukta, erişkinin görmeyen gözünün algılayabildiğinden çok daha sık olsa gerek.[1]

Kısa aralıklarla birbirini izleyen kendi çocuklarım durumunda, bu tür gözlemler yapma fırsatını ihmal ettim; ama şimdi on beş ay süren otokratik iktidarı bir kız rakibin gelişiyle sarsılan küçük yeğenimi gözleyerek bu eksiğimi gidermeye çalışıyorum. Küçük beyin kız kardeşine karşı çok şövalyece davrandığını, onu öpüp okşadığını anlattılar; ama iki yaşından önce bile konuşma yeteneğini, gereksiz olarak değerlendirdiği kişiyi eleştirmek amacıyla kullandığını gözleyebildim. Sohbet ne zaman kız kardeşine yönelse, araya girip alınganlıkla şöyle bağırıyordu: "Çok 'ickle!' Çok 'ickle!'" Bebek son birkaç ay içinde bu aşağılama gerekçesini geçersiz kılacak kadar büyüyünce, küçük bey de onun bu kadar dikkati haketmediği savı için başka bir gerekçe bulmuştu:

---

unutulabilir; ama psikanalitik araştırmalar, bunların sonraki nevrozlarda çok önemli bir etkisi olduğunu göstermiştir.

1 [1914 *tarihli dipnot*:] Bu satırlar yazıldıktan bu yana, çocukların kardeşlerine ve ebeveynlerinden birisine yönelik başlangıçtaki düşmanca tutumu konusunda çok sayıda gözlem yapılmış ve psikanaliz literatüründe yer almıştır. [İsviçreli] yazar ve şair Spitter, bu çocuksu tutum konusunda kendi çocukluğuna dayanan özellikle samimi ve safça bir açıklama vermiştir [1914, 40]: Ayrıca ikinci bir Adolf daha vardı: ne işe yaradığını da, benim için olduğu kadar neden onun için de yaygara kopardıklarını da anlayamadığım, kardeşim olduğunu iddia ettikleri küçük bir yaratık. Kendim söz konusu olduğu sürece yeterliydim; neden bir kardeş isteyeyim ki? Hem sadece yararsız değildi, ayrıca köstek de oluyordu. Ninemi taciz ettiğim zaman o da taciz etmek istiyordu. Çocuk arabasına bindiğim zaman o da tam karşıma oturuyor ve yerin yarısını işgal ediyordu, dolayısıyla mutlaka birbirimizi tekmeliyorduk."

Bulduğu her fırsatta dişlerinin olmadığına dikkati çekiyordu.[1] Bir diğer kız kardeşimin o zamanlar altı yaşında olan büyük kızının, tek tek bütün teyzelerinin bir konuda ona katılmasında yarım saat boyunca nasıl ısrar ettiğini hepimiz hatırlıyoruz: "Lusie bunu daha anlayamaz, öyle değil mi?" diye sorup duruyordu. Lucie, ondan iki buçuk yaş küçük olan rakibiydi.

Kadın hastalarımdan hiç birisinde, düşmanlıktaki bir artışa paralel olarak, bir kardeşin ölümüne ilişkin bir rüyayla karşılaşmadığım bir örnek yok. Buna tek bir istisna buldum; ve bunu kuralın doğrulanması olarak yorumlamak kolaydı. Analitik görüşme sırasında, hanım hastamın semptomları açısından tartışmayı uygun gördüğüm için bu konuyu anlatıyordum. Beni şaşırtarak hiçbir zaman böyle bir rüya görmediğini söyledi. Ama aklına gelen ve görünüşte bu konuyla hiçbir ilişkisi bulunmayan başka bir rüyasını –ilk kez ailedeki tek çocuk olduğu dört yaşlarında ve ondan sonra da tekrar tekrar gördüğü bir rüyayı– hatırladı: *Çok sayıda çocuk –bütün kardeşleri, kuzinleri– bir tarlada oynamaktadır. Birden hepsi kanatlanarak uçup gözden kaybolur.* Bu rüyanın anlamı konusunda hiçbir fikri yoktu; ama özgün biçimiyle bunun, bütün kardeşlerinin ölümüne ilişkin bir rüya olduğunu, sadece sansürden biraz etkilendiğini anlamak zor değildir. Şöyle bir analiz önerebilirim. Bu çocuklardan birisinin (iki kardeşin çocuklarının birlikte tek bir aile gibi yetiştiği bu olayda) ölümü üzerine, o dönemde henüz dördünde bile olmayan rüya sahibi, bilge erişkinlerden birisine öldükleri zaman çocuklara ne olduğunu sormuş olmalı. Buna cevap şöyle olacaktır: "Kanatlanıp küçük birer melek olurlar." Bu bilgi kırıntısını izleyen rüyada

1 [1909 *tarihli dipnot*:] Küçük Hans üç buçuk yaşındayken, kız kardeşini aynı kelimelerle ezici bir şekilde eleştirmişti. Dişleri olmadığı için konuşamadığını söylüyordu. [Freud, 1909b, Kısım I, ÖFD., 9.]

bütün kardeşleri melekler gibi kanatlanır ve —ki asıl nokta da budur— uçup gider. Geride bizim bebek katili kalmıştır: Onca çocuktan hayatta kalan tek kişi! Çocukların uçup gitmeden önce bir *tarlada* oynamasının, kelebeklere dikkati çektiğini varsaymamız pek de yanlış olmaz. Sanki çocuk, antik çağ insanının kelebek kanatlarıyla uçup giden ruh imajındakiyle aynı düşünce çizgisiyle hareket etmektedir.

Bu noktada belki de birisi müdahale edecek: "Çocukların kardeşlerine karşı düşmanca dürtüler beslediğini kabul edecek olursak, bir çocuğun ruhu, sanki her suçun tek cezası ölümmüş gibi ondan güçlü rakiplerinin veya oyun arkadaşlarının ölümü*nü* arzulayacak büyük bir kötülüğe nasıl varabilir?" Bu şekilde konuşan birisi, çocuktaki "ölme" fikrinin, kullanılan kelime dışında bizimkiyle ortak yanı pek bulunmadığı gerçeğini dikkate alamamış demektir. Çocuklar, çürümenin, buz gibi mezarda donup kalmanın, sonsuz hiçlik korkularının —gelecekteki yaşama ilişkin mitlerin tamamının da gösterdiği gibi, erişkinlerin katlanmayı çok zor buldukları düşüncelerin— dehşeti konusunda hiçbir şey bilmez. Ölüm korkusunun çocuk için hiçbir anlamı yoktur; bu ürkütücü kelimeyle oynaması ve bunu oyun arkadaşına karşı bir tehdit olarak kullanmasının nedeni de işte budur: "Bunu bir daha yaparsan, Franz gibi öleceksin!" Bu arada korkuyla ürperen anne belki de insan ırkının yarısından çoğunun çocukluk yıllarını devam ettiremediğini hatırlar. Aslında, sekiz yaşındaki bir çocuğun Ulusal Tarih Müzesi'nden döndükten sonra annesine şöyle demesi mümkündür: "Anneciğim, seni o kadar seviyorum ki: Öldüğün zaman içini doldurup bu odada saklayacağım, böylece seni *her* zaman görebileceğim." Çocuğun ölüm düşüncesiyle bizimkisi arasında o kadar az benzerlik vardır ki![1]

1 [1909 *tarihli dipnot*:] On yaşında çok zeki bir erkek çocuğun, babasının ani

Ölüm öncesindeki acı sahnelerinden uzak tutulan çocuklar için "ölümle," geride kalanları artık rahatsız etmeyen "gitmek" neredeyse aynı anlama gelir. Çocuk, bu yokluğun nasıl ortaya çıktığı —bunun bir seyahatten mi, uzaklaştırmadan mı, yabancılaşmadan mı yoksa ölümden mi kaynaklandığı— arasında bir ayrım yapmaz.[1] Çocuğun tarih öncesi çağında dadısının işten atılması ve hemen arkasından annesinin ölmesi halinde, analizin de ortaya çıkardığı gibi bu iki olay belleğinde tek dizide birbirinin üstüne oturtulur. İnsanlar orada olmadığı zaman çocuklar onları daha çok özlemez; birçok anne, yaz tatili dolayısıyla evlerinden haftalarca uzakta kaldıktan sonra dönüşlerinde çocukların annelerini bir kere bile istemediğini duyunca bunu üzülerek öğrenirler. Annelerinin gerçekten de "kimsenin geri dönmediği o keşfedilmemiş ülkeye" gitmesi halinde, çocuklar ilk önce onu unutmuş gibi gözükür ve ancak daha sonra ölen annelerini hatırlar.

Dolayısıyla bir çocuğun, bir başkasının yokluğunu arzulamak için nedeni varsa, onun ölmesini arzulamasına engel hiçbir şey olmayacaktır. Ölüm arzusu içeren rüyalara yönelik ruhsal tepki,

---

ölümünden sonra söylediklerini duyunca şaşkına döndüm: "Babamın öldüğünü biliyorum, ama akşam yemeğine niye eve gelmediğini anlayamıyorum." [1919 *tarihli ek*:] Bu konuda, periyodik *Imago*'nun ilk ciltlerinde [1912-21, ilk sekiz cilt] "*Vom wahren Wesen der Kinderseele*" ["Çocuk Ruhunun Gerçek Doğası"] başlığıyla Frau Dr. H. von Hug-Hellmuth tarafından derlenen ayrıntılı malzeme bulunabilir.

1 [1919 *tarihli dipnot*:] Psikanalitik bilgisi bulunan bir baba, oldukça zeki olan dört yaşındaki kızının "gitmekle" "ölmek" arasındaki farkı algıladığı anı yakalayan bir gözlem yapmıştır. Küçük kız, yemek saatinde huysuzlaşır ve kaldıkları pansiyondaki hizmetçilerden birisinin kendisine ayıplarcasına baktığını farkeder. "Dilerim Josefine ölür," der babasına. "Neden ölsün ki?" diye sorgular babası yatıştırıcı bir tonla; "gitse olmaz mı?" "Hayır," diye karşılık verir çocuk, "o zaman geri gelir." Çocukların sınırsız öz-sevgisi (narsizmi), her müdahaleyi bir *lèse majesté* [vatana ihanet] sayar ve (tıpkı Dragon yasalarında olduğu gibi) bu türden her suçun, derece kabul etmeyen tek tip cezayla cezalandırılmasını ister.

çocuklarda bu arzuların içeriğinin farklı olmasına rağmen, bunların da şu veya bu şekilde erişkinlerde de aynı terimlerle dile getirilen aynı arzular olduğunu kanıtlar.[1]

Çocuğun kardeşlerine karşı beslediği ölüm arzularını, onun onları rakip olarak değerlendirmesine yol açan çocuksu egoizmiyle açıkladık diyelim, bu durumda onu sevgiyle kucaklayan ve ihtiyaçlarını karşılayan, aynı egoizmin yaşamalarını arzulamasına yol açması gereken ebeveynlerine yönelik ölüm arzularını nasıl açıklayacağız?

Ebeveynlerin ölümüne ilişkin rüyaların ezici çoğunluğunun, rüyayı görenle aynı cinsten olan ebeveynle ilgili olduğu gözlemi bu zorluğa bir çözüm sağlar: Yani, erkekler rüyalarında çoğunlukla babalarının ölümünü, kadınlarsa annelerinin ölümünü görür. Bunun evrensel olduğunu söyleyemem, ama gösterdiğim yöndeki ağırlık o kadar açıktır ki genel öneme sahip bir etkenle açıklanması gerekir.[2] Sanki —kabaca ortaya koyacak olursak— cinsel tercih erken bir yaşta kendini hissettirmektedir: Sanki sevgide erkek çocuklar babayı, kız çocuklarsa anneyi ortadan kaldırılmaları kendi avantajlarına olacak bir rakip olarak değerlendiriyor.

Barbarca olduğu gerekçesiyle bu fikri reddetmeden önce bu kez ebeveynlerle çocuklar arasındaki gerçek ilişkileri de ele almak gerekiyor. Anne-babaya saygı konusunda bu ilişkiden beklenen kültürel standartla bu konudaki sıradan gözlemin gösterdiği gerçek arasında bir ayrım yapmalıyız. Ebeveynlerle çocuklar arasındaki —sansürden geçemeyecek arzuların ortaya çıkması

1 [Freud, ölüme yönelik erişkin tepkisini *Totem ve Tabu*'da (1912-13, ÖFD., 14), "Üç Kasket"te (1913f, ÖFD., 15) ve "Savaş ve Ölüm üzerine Düşünceler"de (1915b, ÖFD., 13) daha ayrıntılı tartışmıştır.]

2 [1925 *tarihli dipnot*:] Sevdiği ebeveynin kaybıyla gösterdiği ahlaki tepki yoluyla rüyayı göreni tehdit eden öz-cezalandırıcı bir dürtünün ortaya çıkması, durumu sık sık bulanıklaştırır.

için en elverişli fırsatları yaratan— ilişkide birçok durumda düşmanlık gizlidir.

Gelin ilk önce baba ile oğul arasındaki ilişkiyi ele alalım. On Emir'de konan kurallara yüklediğimiz kutsallığın, gerçekleri algılama gücümüzü körelttiğine inanıyorum. İnsanlığın büyük çoğunluğunun Beşinci Emir'e karşı geldiğini görmeye pek cesaret bile edemiyor gibiyiz. Toplumun hem en alt hem de en üst katmanlarında ebeveynlere saygı diğer çıkarlardan önce gelir. İnsanlık tarihinin ilkel çağlarına ait mitlerin ve masalların aktardığı bulanık bilgiler, babanın despotik iktidarı ve bunu kullanırkenki acımasızlığı konusunda hoş olmayan bir tablo çizer. Tıpkı erkek domuzun dişisinin yavrularını yemesi gibi, Kronos da kendi çocuklarını yemişti; buna karşılık Zeus babasını hadım etmiş[1] ve iktidarına el koymuştu. Eski çağ ailesinde babanın iktidarı ne kadar sınırsızsa, varisi olan oğlunun da kendini o kadar düşman konumunda göreceği ve babasının ölümüyle kendisinin hükümran olacağı günleri o kadar sabırsızca bekleyeceği açıktır. Orta sınıf ailelerimizde bile kural olarak babalar, oğullarının bağımsızlığını ve bunu sağlamak için gerekli şeyleri reddetmeye ve böylece ilişkilerinde yapısal [kalıtsal] olan düşmanlık tohumunun gelişmesini hızlandırmaya eğilimlidir. Hekimler sık sık, babasını kaybettiği için yas tutan bir oğulun, sonunda özgürlüğünü kazandığı için duyduğu hoşnutluğu bastıramadığını gözleme fırsatı bulur. Bugünkü toplumumuzda

1 [1909 *tarihli dipnot*:] Ya da en azından bazı mitlere göre yaptığı şey budur. Diğerlerine göre hadım etme fiili sadece Kronos tarafından babası Uranus'a uygulanmıştır. [Bu pasaj, *Gündelik Yaşamın Psikopatolojisi*'nin (1901B, ÖFD., 6) XI (3). Bölümünde tartışılıyor.] Bu temanın mitolojik anlamı için bkz. Rank, 1909, [1914 *tarihli ek*:] ve Rank, 1912c, Bölüm IX, Kısım a. [Metindeki bu cümlelerin, daha sonra *Totem ve Tabu*'da (1912-13, ÖFD., 14) geliştirdiği düşünce çizgisinin ipuçları olduğu açıktır.]

babalar, artık üzücü bir şekilde antika olan *potestas patris familias*'tan ["babanın aile içindeki iktidarından"] geriye kalanlara umutsuzca dört elle sarılmaya eğilimlidir; Ibsen gibi, babalarla oğullar arasındaki eski mücadeleyi yazılarında öne çıkaran bir yazar, sonuç alacağından emin olabilir.

Kız çocuğu büyüyüp de cinsel özgürlüğü özlediği, ama kendini annesinin denetimi altında bulduğu zaman annesiyle arasında çatışma ortaya çıkar; öte yandan kızının büyümesi de, artık kendi cinsel doyum beklentilerinden vazgeçmesinin zamanının geldiği konusunda anneyi uyarır.

Bütün bunlar herkesin gözünde açıktır. Ama bu, ebeveynlerine karşı sarsılmaz bir saygı geliştiren insanlardaki ebeveyn ölümü konulu rüyaları açıklama çabamızda bize yardımcı olmaz. Ayrıca önceki tartışmalar, ebeveynlere karşı beslenen ölüm arzularının, ilk çocukluk dönemine kadar uzandığını öğrenmemize giden yolu hazırlamış olacaktır.

Analize tabi tutuldukları zaman psikonevrotiklerin durumu bu varsayımı her türlü kuşkudan uzak bir kesinlikle doğrular. Onlardan, çocuğun cinsel arzularının —embriyonik evrede böyle adlandırılmayı hakediyorlarsa— çok erken uyandığını ve kız çocuğunun ilk sevgisinin babasına,[1] erkek çocuğun ilk çocuksu arzularının ise annesine yöneldiğini öğreniriz. Buna uygun olarak, baba oğlan için, anne de kız için rahatsız edici bir rakip olur; kardeşler durumunda bu duyguların nasıl kolayca ölüm arzusuna yol açabildiğini daha önce göstermiştim. Ebeveynler de kural olarak cinsiyet konusunda tercih yaparlar: Doğal bir yatkınlığın sonucunda genellikle erkek, küçük kızlarını şımartma eğilimi duyarken, karısı da oğullarının tarafını tutar; ancak

1 [Freud'un bu konudaki görüşleri daha sonra değişmiştir. Bkz. Freud, 1925j ve 1931b, ÖFD., 8.]

yargıları cinselliğin büyüsüyle bozulmadığı zaman her ikisi de çocukların eğitimini kesin olarak denetler. Çocuk bu taraf tutmanın çok iyi farkındadır ve kendisini tutan ebeveyni onaylamayan diğer ebeveyne düşman kesilir. Bir erişkin tarafından sevilmek, çocuğun özel bir ihtiyacını gidermekle kalmaz; bu ayrıca başka açılardan istediği her şeyi alacağı anlamına da gelir. Dolayısıyla kendi cinsel içgüdüsünü izleyecek ve aynı zamanda da tercihi ebeveynlerinin tercihiyle uyuştuğu zaman ebeveynin ona yönelik eğilimini güçlendirecektir.

Bu çocuksu tercihlerin işaretleri çoğunlukla gözden kaçırılır; ama bazıları ilk çocukluk yıllarından sonra bile gözlenir. Tanıdığım sekiz yaşındaki bir kız çocuğu, annesi masadan kalktığı zaman bu fırsatı kendini onun varisi ilan etmek için kullanıyordu: "Şimdi *ben* anne olacağım. Biraz daha sebze ister misin Karl? Tamam, o halde kendin al!" vs. Özellikle şeffaf ve son derece yetenekli, canlı olan dört yaşında bir kız çocuğu, çocuk psikolojisinin bu yanını açıkça şöyle dile getirmişti: "Annem artık gidebilir. Böylece Babam benimle evlenir, ben de onun karısı olurum." Çocuklukta baş gösteren böyle bir arzu, annesine sevgiyle bağlı olmasıyla bir parça olsun çelişmez. Küçük bir oğlanın, babası evde değilken annesiyle uyumasına izin verildiği, ama babası döndükten sonra bebek odasına veya daha az sevdiği birisine gitmek zorunda kaldığı zaman, sevgili annesinin yanındaki yerini koruyabilmek için babasının *her zaman* uzakta kalması arzusu kolayca alevlenebilir. Bu arzunun gerçekleşmesinin açık bir yolu da babasının ölmesidir; çünkü çocuk yaşadıklarından bir şey öğrenmiştir: Büyükbaba gibi "ölen" insanlar her zaman uzaktadır ve aslâ geri gelmezler.

Küçük çocuklar üzerindeki bu türden gözlemlerin, önerdiğim yoruma kusursuz bir şekilde uymasına rağmen bunlar, erişkin nev-

rotiklerin psikanalizinin hekimde uyandırdığı kadar tam bir inanç taşımazlar. Bu son durumda ele aldığımız türden rüyalar, analize öyle bir bağlamda getirilir ki bunları *arzu ger*çekleştirici [giderici] rüyalar olarak değerlendirmekten kaçınmak mümkün olmaz.

Kadın hastalarımdan birisi bir gün bunalımlı ve ağlamaklı bir haldeydi. "Akrabalarımı artık hiç görmek istemiyorum," dedi, "iğrenç olduğumu düşünüyor olmalılar." Daha sonra neredeyse kesintisiz bir şekilde, hatırladığı, ama hiçbir anlam veremediği bir rüyasını hatırladığını söyledi. Dört yaşındayken rüyasında, çatıda bir vaşak veya tilkinin [1] *dolaştığını görür; derken aşağı bir şey düşer, veya kendisi aşağı düşer; derken ölen annesi evden çıkarılır. O da acı acı ağlar*. Bu rüyanın, çocukken annesinin ölümünü arzuladığı anlamına geldiğini ve akrabalarının kendisini iğrenç olarak değerlendirdiğini sanmasından bu rüyanın sorumlu olması gerektiğini anlattım. Ben tam bunları söylemiştim ki rüyaya ışık tutan bazı ayrıntılar verdi. Çok küçük bir çocukken, bir sokak çocuğu ona "vaşak-gözü" diyerek hakaret etmiştir. Üç yaşındayken, çatıdan düşen bir kiremit annesinin kafasına gelince oluk oluk kan akmış.

Bir keresinde, çeşitli ruhsal rahatsızlıklar geçiren genç bir hanımı ayrıntılarıyla inceleme fırsatım olmuştu. Hastalığı kafa karıştırıcı bir heyecan durumuyla başlamış; o dönemde annesi ne zaman yatağına yaklaşsa ona vurup küfür ediyormuş, ama aynı dönemde ayrıca ondan epeyce küçük olan kız kardeşine karşı yumuşak ve sevecen davranıyormuş. Bunu, zihninin berrak, ama duyarsız olduğu, ağır uykusuzluk çektiği bir durum izlemiş. Tedavisine ve rüyalarının analizine bu evrede başlamıştım. Bu rüyaların önemli bir bölümü, şu veya bu ölçüde örtülü bir biçimde, annesinin ölümüyle ilgiliydi: Bir keresinde yaşlı bir kadının cenaze törenine katılıyor, bir başkasında o ve kız kardeşi yas

1 [Bu hayvanların almanca isimleri birbirine çok benzer: "*Luchs*" ve "*Fuchs*."]

giysileriyle bir masada oturuyor. Bu rüyaların anlamı konusunda sorun olamazdı. Durumu daha iyiye gidince histerik fobiler gelişti. Bunlardan en can sıkıcı olanı da annesine bir şey olabileceği korkusuydu. Nerede olursa olsun, annesinin hâlâ hayatta olduğu konusunda kendini ikna etmek için telaşla eve koşması gerekiyordu. Diğer kaynaklardan öğrendiklerimle ilişkili olarak ele alındığında bu olay oldukça aydınlatıcıydı: Bu olay, ruhsal sistemin tek ve aynı uyarıcı düşünceye karşı tepki verdiği çeşitli yolları sergilemiş, deyiş yerindeyse çeşitli dillere tercüme etmişti. Kafasının karışık olduğu dönemde —ki o dönemde ikinci ruhsal kurumun, normalde baskı altına aldığı birinci ruhsal kurumun altında ezildiğine inanıyorum— annesine duyduğu bilinçdışı düşmanlık güçlü bir *motor* dışavurumu kazanmıştı. Daha dingin olan evreye girdiği, başkaldırısı bastırıldığı ve sansürün egemenliği tekrar kurulduğu dönemde, düşmanlığının annesine karşı beslediği ölüm arzusunu gerçekleştirebileceği tek alan rüyalardı. Normal durum daha sağlam bir temele oturduğu zaman ise bu, histerik bir karşı tepki ve savunmacı bir olgu olarak, annesi konusunda abartılı bir tasanın ortaya çıkmasına yol açmıştı. Bu açıdan histerik kızların neden bu kadar sık olarak annelerine böylesine abartılı bir sevgiyle bağlandıklarını anlamak artık zor değil.

Başka bir seferinde saplantılı bir nevrozla yaşamı neredeyse imkânsız hale gelen genç bir adamın bilinçdışı üzerinde derinlemesine bir içgözlem kazanma fırsatım olmuştu. Karşılaştığı herkesi öldüreceği korkusunun altında ezildiği için sokağa çıkamıyordu. Kentte işlenen cinayetlerden birisiyle suçlanması halinde suçsuz olduğunu kanıtlamak için günlerce hazırlık yapıyordu. Ahlak ve eğitim düzeyi son derece yüksek birisi olduğunu belirtmeye gerek yok. Analiz (ki bu sayede iyileşmiştir), bu bunaltıcı saplantının, biraz fazla katı olan babasını öldürme dürtüsüne dayandığını gös-

terdi. Bu dürtüyü yedi yaşındayken bilinçli olarak dile getirmiş olması, ama kuşkusuz çocukluğunun daha önceki bir dönemine kadar gitmesi onu şaşırtmıştı. Babasının acı verici hastalığından ve ölümünden sonra yabancılara aktarılan bir fobi kılığındaki saplantılı öz-suçlamaları —o tarihte otuz bir yaşındadır— ortaya çıkmıştı. Kendi babasını uçurumdan aşağı itmeyi isteyebilen birisinden, ona daha uzak olan insanların hayatına saygı duyması beklenemezdi; kendini odasına kapatmakta haklıydı.[1]

Oldukça kapsamlı olan kendi deneyimlerime göre, daha sonra psikonevrotik olan bütün çocukların ruhsal yaşamlarında baş rolü ebeveynleri oynamaktadır. Ebeveynlerden birine âşık, diğerinden de nefret ediyor olmak, o dönemde oluşan ve sonraki nevrozun semptomlarının belirlenmesinde büyük bir önem taşıyan ruhsal dürtüler kaynağının temel bileşenleri arasındadır. Ne var ki bu açıdan psikonevrotiklerin, normal kalan diğer insanlardan keskin bir farklılık gösterdiklerine —yani, mutlak anlamda yeni ve kendilerine özgü bir şey yaratabildiklerine— inanmıyorum. Onların sadece, çocukların çoğunun ruhunda daha az bariz ve daha hafif seyreden ebeveynlerine karşı sevgi ve nefret duygularını daha yoğun yaşıyor olmaları çok daha mümkündür, ki normal çocuklar üzerindeki gözlemler de bunu doğrular.

Klasik antik çağdan bize kadar ulaşan bir masal bu keşfi doğrular: Bu, ancak ve ancak çocukların psikolojisiyle ilişkili olarak ortaya koyduğum hipotezi aynı ölçüde evrensel bir geçerliliğe sahip olması halinde derinliği ve evrensel gücü anlaşılabilecek bir masaldır. Kastettiğim şey, Kral Odipus masalı ve Sophocles'in bu adı taşıyan oyunudur.

Teb Kralı Laus ile Jocasta'nın oğlu Odipus, bir kâhinin Laus'u doğmamış çocuğunun babasının katili olacağı konusunda uyarma-

1 [Bu hastaya Bölüm VI (A)'da tekrar değiniliyor.]

sı nedeniyle bebekken araziye bırakılır. Çocuk kurtarılır ve yabancı bir kraliyette prens olarak yetiştirilir, ta ki nereden geldiği konusunda kuşkuya kapılarak kâhini sorgulayıp da kaderinde babasını katledip annesiyle evlenmek yazılı olduğu için evinden uzak durması konusunda ikaz edilinceye kadar. Yuvası olduğuna inandığı evinden kaçarken yolda Kral Laus'la karşılaşır ve ansızın patlak veren bir kavgada onu öldürür. Teb yakınlarına gelir ve yoluna çıkan Sfenks'in sorduğu bilmeceyi çözer. Ona karşı minnet borçlarını ödemek isteyen Tebliler onu kral yapar ve Jocasta ile evlendirirler. Uzun bir süre krallığını barış ve onurla yürütür; annesi olduğunu bilmediği Jocasta ise ona iki erkek, bir de kız evlat verir. Derken sonunda salgın patlar ve Tebliler kâhini tekrar sorguya çekerler. Sophocles'in trajedisi bu noktada açılır. Haberciler, Laus'un katili ülkeden çıkarıldığı zaman salgının biteceği cevabını getirirler.

Peki ama nerede?
Bu eski suçun izlerini
Şimdi nerede arayacağız?

Oyunun akışı, Odipus'un, Laus'un katili, ayrıca katledilen adamla Jocasta'nın oğlu olduğunun ustaca gecikmelerle ve her an artan heyecanla ortaya çıkarılması sürecinden ibarettir. İstemeden hazırlandığı bu lanet karşısında dehşete kapılan Odipus kendi elleriyle kendi gözlerini çıkarır ve ülkesini terk eder. Kehanet gerçekleşmiştir.

Oedipus Rex, kaderin trajedisi olarak bilinen şeydir. Trajik etkisinin, tanrıların üstün iradesiyle insanlığın, kendilerini tehdit eden kötülükten kaçınmaya yönelik boşuna çabaları arasındaki tezatta yattığı söylenir. Derinden etkilenen seyircinin trajediden çıkarması gereken dersin, ilahi iradeye boyun eğmesi ve kendi

güçsüzlüğünü anlaması olduğu söylenir. Buna uygun olarak çağdaş oyun yazarları, kendi yarattıkları oyunlara aynı tezatı koyarak benzeri bir trajik sonuç almaya çalışmışlardır. Ama masum insanın olanca çabalarına rağmen, kehanet veya lanet gerçekleşirken seyirciler olan biteni kayıtsız izlemiştir: Sonraki kader tragedyaları sonuç almayı başaramamıştır.

Eğer *Oedipus Rex* çağdaş izleyiciyi de en az o dönemin Yunan izleyicisi kadar etkileyebiliyorsa bu ancak ve ancak, etkisinin kaderle insan iradesi arasındaki tezatta değil, bu tezatın örneklendiği malzemenin özgün yapısında yatmasıyla açıklanabilir. *Die Ahnfrau*'da [Grillparzer'in] veya diğer çağdaş kader tragedyalarında ortaya konan türden kişilikleri keyfi diye niteleyip bir yana bırakabilmemize karşılık, içimizde *Odipus*'daki kaderin sürükleyici gücünü tanımamızı sağlayan bir şeyler olmalı. Aslında Kral Odipus öyküsünde böyle bir etken vardır. Kaderinin bizi etkilemesinin tek nedeni, bizim de kaderimiz olabilmesidir, kehanetin tıpkı onu olduğu gibi bizi de doğmadan önce aynı şekilde lanetlemesidir. İlk cinsel dürtülerimizi annemize, ilk nefretimizi ve ilk cinayet arzumuzu babamıza karşı hissetmemiz belki de hepimizin kaderidir. Rüyalarımız, durumun böyle olduğu konusunda bizi ikna eder. Babası Laus'u katledip annesi Jocasta ile evlenen Kral Odipus bize sadece kendi çocukluk arzularımızın gerçekleşmesini gösterir. Ama ondan daha talihli olan bizler, psikonevrotik olmadığımız sürece, cinsel dürtülerimizi annemizden koparmayı ve babamıza karşı duyduğumuz kıskançlığı unutmayı başarırız. Burada, çocukluğumuzun bu ilkel arzularını gerçekleştiren bir insan vardır; ve biz, çocukluktan itibaren bu arzuları aşağıda tutmamızı sağlayan bastırmanın olanca gücüyle, korku ve tiksintiyle ondan kaçarız. Ozan, geçmişi çözdükçe bir yandan Odipus'un suçunu açığa çıkarırken, öte yandan da bizi, bastırılmış olsa da aynı dür-

tülerin yattığı kendi ruhumuzun derinliklerini görmeye zorlar. Kapanış korosunun bizi karşı karşıya bıraktığı tezat —

> Gözünüzü Odipus'tan ayırmayın,
> Karanlık bilmeceyi çözen, en soylu şampiyon, en bilge kişi.
> Kıskanılan talihi bir yıldız gibi uzaklara ışık saçarken,
> Şimdi öfkeli bir dalganın altında kalıp,
> Izdırap denizlerine gömülüyor...

— çocukluğumuzdan beri kendi gözümüzde o kadar akıllı ve o kadar güçlü olan bizlere ve gururumuza karşı bir ikaz niteliğine sahiptir. Odipus gibi biz de doğanın bize verdiği, gördüğümüz zaman hepimizin gözlerimizi çocukluğumuzdaki sahnelere kapamaya çalıştığı, ahlaki açıdan tiksindirici olan bu arzulardan habersiz yaşıyoruz.[1]

Sophocles'in tragedya metninde, Odipus öyküsünün, çocuğun ebeveynleriyle olan ilişkisinde cinselliğindeki ilk uyanışlarından kaynaklanan bunaltıcı rahatsızlığı içeren tarih öncesi bir rüya malzemesinden kaynaklandığının şaşmaz bir göstergesi

1 [1914 *tarihli dipnot*:] Psikanalitik araştırmaların bulgularından hiç birisi, bilinçdışında varlığını koruyan çocuksu ensest dürtülerinin bu göstergesine yönelik eleştiriler kadar acı inkârlarla, öfkeli karşı çıkışlarla —veya bu kadar komik çarpıtmalarla— karşılaşmamıştır. Hatta son zamanlarda onca deneyim karşısında, ensestin sadece "sembolik" olarak ele alınması gerektiği kanıtlanmaya çalışıldı. Ferenczi (1912), Schopenhauer'in mektuplarından birisindeki bir pasaja dayalı olarak, dahice bir "çoklu yorum" önerdi. [1919 *tarihli ek*:] Sonraki incelemeler, ilk kez *Rüyaların Yorumu*'nun yukarıdaki paragraflarında değinilen "Odipus kompleksi"nin, insan ırkının tarihi, din ve ahlakın evrimi üzerine hayal bile edilemeyen önemde bir ışık tuttuğunu göstermiştir. (Bkz. *Totem ve Tabu*, 1912-13 [ÖFD., 14].) [Aslında Odipus kompleksine ve *Oedipus Rex*'e ilişkin bu tartışmanın olduğu kadar aşağıda *Hamlet*'e ilişkin tartışmanın özü de Freud'un ta15 Ekim 1897 tarihinde Fliess'e yazdığı bir mektupta ortaya konmuştur. (Bkz. Freud, 1950a, Mektup 71.)]

vardır. Odipus, henüz aydınlanmamış olmasa da bir noktada kehaneti hatırlayıp rahatsız olmaya başlayınca, Jocasta ona birçok insanın gördüğü ve hiçbir anlamı olmadığını düşündüğü bir rüyayı anlatarak onu rahatlatmaya çalışır:

> Birçok erkek rüyasında
> Kendisini doğuranla yatmıştır
> Ama aklını bu tür kehanetler kemirmeyenler
> Buna aldırış bile etmemiştir.

Tıpkı o zaman olduğu gibi bugün de birçok erkek, rüyasında annesiyle cinsel ilişkiye girdiğini görür ve bu olaydan öfke ve şaşkınlıkla söz eder. Bunun, tragedyanın anahtarı ve kişinin babasının ölmesine ilişkin rüyanın tamamlayıcısı olduğuna kuşku yok. Odipus öyküsü, hayal gücünün bu iki tipik rüyaya gösterdiği tepkidir. Ve tıpkı erişkinlerin gördüğü bu rüyalara tiksinti duygularının eşlik etmesi gibi, mitin de dehşet ve kendini cezalandırma içermesi gerekir. Diğer değişikliği ise yine malzeme üzerindeki, bunu teolojik amaçla kullanmaya çalışan ve yanlış algılanan tali değişiklikten kaynaklanır. (Teşhir rüyalarındaki rüya malzemesiyle karşılaştırın, sf. 341.) İlahi her şeye kadirlik ile insan sorumluluğu arasında bir uyum sağlama girişiminin, tıpkı diğerlerinde olduğu gibi bu konuda da doğal olarak başarısızlığa uğraması gerekir.

Trajik şiirin bir diğer büyük eseri olan Shakespeare'in *Hamlet*'i de *Oedipus Rex* ile aynı topraktaki aynı köklere sahiptir. Ama aynı malzemenin farklı ele alınışı, birbirine çok uzak olan iki uygarlık çağının ruhsal yaşamı arasındaki farkın tamamını su yüzüne çıkarır: İnsanlığın duygusal yaşamındaki bastırmadaki laik ilerleyiş. *Odipus*'ta çocuğun bunun altında yatan arzu gerçekleştirici arzusu açığa vurulmuş ve tıpkı bir rüyadaki gibi gerçekleşmiştir. *Hamlet*'te

ise bu, bastırılmış olarak kalır; ve —tıpkı nevrozda olduğu gibi— varlığını sadece ketleyici sonuçlarından öğreniriz. Gariptir, daha çağdaş olan tragedyanın yarattığı ezici etkinin, insanların kahramanın kişiliği bağlamında tamamen karanlıkta kalmalarına uygun olduğu anlaşılmıştır. Oyun, Hamlet'in kendisine verilen intikam görevini yerine getirme konusundaki tereddütleri üzerine kurulmuştur; ama metin, bu tereddütler için hiçbir neden veya güdü göstermez, dolayısıyla bunları yorumlamaya yönelik sayısız girişim hiçbir sonuç üretememiştir. Goethe'nin ortaya attığı ve bugün bile ağır basan görüşe göre Hamlet, zekâsındaki aşırı gelişme nedeniyle doğrudan eylem gücü felç olan bir insanı temsil etmektedir. ("Düşüncenin solgun rengine bürünmüş.") Başka bir görüşe göre, oyun yazarı, nevrastenik olarak adlandırılabilecek patolojik ölçüde kararsız bir kişiliği canlandırmaya çalışmıştır. Ama oyunun tasarımı bize, Hamlet'in eylem gücünden yoksun bir insanı temsil etmekten uzak olduğunu gösterir. İki durumda bunu yaptığını görürüz: Birincisi, ani bir öfke patlamasıyla kılıcını çekip duvar halısının arkasına gizlenen casusa hamle yaparken; ikincisi ise Kendini öldürmeyi planlayan iki saray görevlisini bir Rönesans prensinin olanca katılığıyla tasarlayarak, hatta ustaca öldürdüğü zaman. O halde babasının hayaletinin ona verdiği görevi yerine getirmesine engel olan şey nedir? Bunun cevabı da görevin özgün yapısıdır. Hamlet, babasını ortadan kaldıran ve annesinin yanında onun yerini alan, yani ona kendi bastırılan çocukluk arzularının gerçekleştiğini gösteren adamdan intikam almanın dışında, her şeyi yapabilecek yetiye sahiptir. Dolayısıyla onu intikama sürüklemesi gereken tiksintinin yerini, ona cezalandırması gereken suçludan daha iyi olmadığını hatırlatan öz-suçlamalar ve vicdani rahatsızlıklar almıştır. Burada Hamlet'in ruhunda mutlaka bilinçsiz kalacak olan şeyi bilinç terimlerine tercüme ettim; onu histerik olarak ta-

nımlama eğilimi duyulması halinde, bunu ancak yorumumun çağrıştırdığı haliyle kabul edebilirim. Hamlet'in, cinsellik konusunda Ophelia ile konuşurken dile getirdiği tiksinti, bu yoruma çok iyi uyar: Bu, izleyen yıllarda şairin ruhuna daha çok egemen olan ve aşırı biçimiyle *Atinalı Timon*'da dile getirilenle aynı tiksintidir. Çünkü Hamlet'te karşılaştığımız şey elbette ancak şairin kendi ruhu olabilir. Georg Brandes'in (1896) Shakespeare üzerine yazdığı bir kitaptan öğrendiğim kadarıyla *Hamlet*, Shakespeare'in babasının ölümünden (1601'de) hemen sonra, yani tuttuğu yasın dolaysız etkisi altında ve varsayabileceğimiz gibi babasına ilişkin çocukluk duygularının tekrar canlandığı bir dönemde yazılmıştır. Shakespeare'in, küçük yaşta ölen kendi oğlunun adının, "Hamnet" olduğunu da biliyoruz, bu, "Hamlet"le özdeştir. Tıpkı *Hamlet*'in bir oğlun ebeveynleriyle ilişkisini ele alması gibi, (yaklaşık olarak aynı dönemde yazılan) *Macbeth* de çocuksuzluk konusunu ele alır. Ama tıpkı bütün nevrotik semptomların ve bu açıdan rüyaların, "birden çok" yoruma açık olması ve gerçekten de tam olarak anlaşılabilmeleri için birden çok yorum bulunması gerektiği gibi, her samimi yaratıcı yazı da yazarın kafasındaki birden çok güdünün, birden çok dürtünün ürünüdür ve birden çok yoruma açıktır. Ben burada sadece yaratıcı yazarın ruhundaki dürtülerin en derin katmanını yorumlamaya çalıştım.[1]

1 [1919 *tarihli dipnot*:] *Hamlet*'e ilişkin yukarıdaki psikanalitik açıklama, Ernest Jones tarafından geliştirilmiş ve konuya ilişkin literatürde ortaya konan alternatif görüşlere karşı savunulmuştur. (Bkz. Jones, 1910a [ve daha eksiksiz olarak, 1949].) [1930 *tarihli ek*:] Aklıma gelmişken, bu arada Shakespeare'in çalışmalarının yazarının Startfordlu birisi olduğuna artık inanmıyorum. [Bkz. Freud, 1930e, ÖFD., 15.] [1919 *tarihli ek*:] *Macbeth*'e ilişkin diğer analiz girişimleri bir diğer makalemde [1916d, ÖFD., 15] ve Jekels'in (1917) bir makalesinde bulunabilir. [Freud, "Sahnedeki Psikopatik Kişilikler"le ilgili ölümünden sonra yayımlanan bir taslakta *Hamlet*'i tekrar tartışıyor, (1942a, ÖFD., 15).]

Genelde rüya teorisi üzerindeki önemlerine ışık tutacak birkaç şey daha eklemeksizin sevilen yakınların ölümüne ilişkin tipik rüyalar konusunu bir yana bırakamam. Bu rüyalarda, bastırılan bir arzunun oluşturduğu bir rüya düşüncesinin, sansürden kaçıp rüya içeriğine aynen girdiği son derecede kuraldışı bir durumun gerçekleştiğini görürüz. Bu olayı mümkün kılan özel etkenlerin devrede olması gerekir; iki etkenin bu rüyaların görülmesini mümkün kıldığına inanıyorum. Birincisi, bize bundan daha uzak gibi gelen bir başka arzu yoktur: Böyle bir şeyi "*rüyamızda* bile göremeyeceğimize ['hayal edemeyeceğimize']" inanırız. Dolayısıyla, tıpkı Solon'un ceza yasasında baba katli için hiçbir cezanın öngörülmemesi gibi, rüya sansürü de böylesine bir canavarlığa karşı hazırlıklı değildir. İkincisi, bu durumda bastırılan ve varlığından kuşkulanılmayan arzu, sık sık, söz konusu kişinin emniyeti konusundaki bir *endişe* biçiminde önceki günün bir kalıntısıyla yarı yolda karşılanır. Bu endişe, ancak buna karşılık gelen arzunun hizmetine girerek rüyaya girebilir; buna karşılık arzu da kendini gün içinde etkinleşen bu tasanın arkasına gizleyebilir. Konunun bundan daha basit olduğunu ve kişinin rüyasında sadece, gün boyunca kafasında olan şeylere devam ettiğini düşünmeye eğilim duyabiliriz; ama bu durumda da rüyayı görenin sevdiği insanların ölümüne ilişkin rüyaları tamamen havada ve genelde rüya açıklamamızla bağlantısız bırakmış ve böylece gerçekte kesin olarak çözülebilecek bir bilmeceye gereksiz yere tutunmuş oluruz.

Ayrıca, bu rüyalarla kaygı rüyaları arasındaki ilişkiyi ele almak da aydınlatıcıdır. Tartıştığımız rüyalarda bastırılan arzu, sansürden —ve bu sansürün içerdiği çarpıtmadan— kaçmanın bir yolunu bulmuştur. Bunun değişmez bileşeni, rüyada acı verici duyguların yaşanmasıdır. Aynı şekilde kaygı rüyaları da sadece sansür

kurumu tamamen veya kısmen devre dışı kaldığı zaman ortaya çıkar; öte yandan, bedensel kaynaklardan gelen dolaysız bir doyum olarak kaygının zaten ortaya çıkması halinde bu, sansürün devre dışı kalmasını kolaylaştırır. Dolayısıyla sansürün ve rüyalarda yarattığı çarpıtmanın amacını açıkça görebiliriz: Sansür, *kaygı veya sair bunaltıcı duyguların üretilmesini önlemek için çalışır*.

Yukarıda çocuk ruhunun egoizminden söz etmiştim; burada ise iki olgu arasında olabilecek ilişkiye bir ipucu olarak, rüyaların da aynı tipik özelliğe sahip olduğunu ekleyebilirim. Hepsi de bencilcedir: Hepsinde de aziz tutulan ego gizlenmiş de olsa kendini gösterir. Bunlarda gerçekleştirilen arzular, değişmez olarak egonun arzularıdır; bir rüyayı başlatan şeyin özgecil bir güdü gibi gözükmesi halinde, sadece görünüşe aldanıyoruz demektir. İşte size, bu savla çelişiyormuş gibi görünen birkaç analiz örneği.

I

Dört yaşın altında bir çocuk, rüyasında *içinde kızarmış büyük bir but parçası ile sebze dolu büyükçe bir tabak görür. But bir anda ve kesilmeden yenir. Ama o yiyen kişiyi görmez.*[1]

Yediği iri et parçası küçük oğlanın rüyasına giren bilinmez kişi kim olabilir? Rüya günü yaşadıklarının bu konuda bizi aydınlatması gerek. Doktorun talimatıyla son birkaç gündür bir

1 Rüyalarda büyük boyutlu ve çok miktarda görülen şeyler ve genelde abartılar, bir başka çocuksu özellik olabilir. Çocukların en çok arzuladıkları şey, büyük, büyümüş olmak ve büyükler kadar çok şey almak. Memnun edilmeleri zordur; "yeterli" diye bir şey bilmezler ve zevk aldıkları veya tadından hoşlandıkları şeylerin tekrarında doymak bilmez bir ısrar sergilerler. Makul ve hoşnut olmayı, yetinmeyi ancak eğitimin uygarlaştırıcı etkisiyle öğrenirler. Nevrotiklerin de aynı ölçüde savurgan ve aşırı olma eğilimi gösterdiklerini herkes bilir. [Freud, çocukların tekrar etmeye düşkünlüğünü *Haz İlkesinin Ötesinde* (1920g, ÖFD., 12) adlı çalışmasının V. Bölüm başlarında tekrar tartışıyor.]

süt diyetine sokulmuştur. Rüya akşamı huysuzlanmış ve ceza olarak akşam yemeği verilmeden yatağa gönderilmiştir. Daha önce bu açlık kürü konusunda sıkı durmuş ve çok cesur davranmıştır. Hiçbir şey alamayacağını bilmektedir, ama aç olduğuna dair tek bir kelime bile etmeyecektir. Eğitim etkisini göstermeye çoktan başlamıştır: Açlığı, rüya sansürünün başlangıcını gösteren bu rüyasında dile gelmiştir. Bu cömert yemekle —et yemeğiyle— arzuları gerçekleşmesi amaçlanan kişi kendisidir. Ama buna izin verilmediğini bildiği için, aç çocukların rüyalarında yaptığı gibi kendisi yemeğin başına oturmaya cesaret edememiştir. (Küçük kızım Anna'nın sf. 209'da anlatılan çilek rüyasıyla karşılaştırın.) Yemeği yiyen kişinin kimliği gizli kalmıştır.

II

Bir gece rüyamda, bir kitapçı vitrininde, satın almayı alışkanlık edindiğim uzman kitaplar —büyük sanatçılar, dünya tarihi, ünlü kentler, vb. konulu kitaplar— dizisinin yeni bir cildini gördüm. *Yeni dizinin adı "Ünlü Konuşmacılar," veya "Konuşmalar"dı ve ilk cildinin üzerinde Dr. Lecher adı vardı.*

Bunu analiz etmeye başlayınca, rüyalarımda Parlamentodaki Alman Nasyonalist gericilerin dur durak bilmez konuşmacısı Dr. Lecher'in ünüyle ilgilenmem bana imkânsız gibi geldi. Sorun, birkaç gün öncesinde yeni birkaç hastayı psikolojik tedaviye almam ve günde on-on bir saat konuşmak zorunda kalmamdı. Dolayısıyla ben de dur durak bilmez bir konuşmacıydım.

III

Başka bir seferinde rüyamda, üniversite kadrosundan tanıdığım birisi bana şöyle dedi: "*Oğlum, Myop'lar.*" Bunu kısa ifa-

delerin ve cevapların yer aldığı bir sohbet izledi. Ama bundan sonra, kendim ve kendi oğullarımın konu olduğu üçüncü bir rüya kırıntısı daha vardı. Rüyanın gizli içeriği söz konusu olduğu sürece, Profesör M. ve oğlu önemsiz insanlardı; bu da ben ve büyük oğlum için bir perdeden başka bir şey değildir. Daha sonra, bir diğer özelliği nedeniyle bu rüyaya tekrar dönmem gerekecek [Bölüm VI (G)'deki vı. örnek].

IV

Aşağıdaki rüya, müşfik endişenin arkasına gizlenmiş gerçekten düşük bencillik duygularına bir örnektir.

Dostum Otto hasta görünüyor. Yüzü kahverengi, gözleriyse dışarı fırlamış.

Otto aile doktorumuz ve ona, ödeyebileceğimden daha fazlasını borçluyum: Yıllardır, çocuklarımın sağlığıyla ilgilenmiş, hastalandıklarında başarıyla tedavi etmiş, hatta bahane buldukça onlara armağanlar almıştır. Rüya günü ziyaretimize gelmişti; karım da yorgun ve gergin göründüğünü söylemişti. O gece rüyamda onu Basedow ["Graves"] hastalığının bazı belirtileriyle görmüştüm. Bu rüyayı benim koyduğum kurallar olmaksızın yorumlayan birisi, dostumun sağlığı konusunda endişelendiğim ve bu endişenin rüyada gerçekleştiği sonucuna varacaktır. Bu da hem rüyaların arzu gerçekleştirme olduğu iddiamla, hem de sadece bencilce dürtülere açık oldukları iddiamla çelişecektir. Ama rüyayı bu şekilde yorumlayan kişinin, Otto konusundaki korkularımın neden *Basedow* hastalığıyla —ki gerçekte görünüşü böyle bir teşhise kesinlikle uymamaktadır— dile getirdiğimi açıklayacak kadar iyi olması beni memnun ederdi. Öte yandan yaptığım analiz, altı yıl öncesine ait bir olaydan şu malzemeyi ortaya çıkardı. Aralarında Profesör R.'nin de bulunduğu küçük bir

grupla, yaz tatilini geçirdiğimiz yerden birkaç saatlik mesafede bulunan N. ormanının derinliklerinde yol alıyorduk. Aklı pek başında olmayan arabacımız, bir setin üzerinde bizi bir yana, arabayı bir yana savurdu ve şans eseri olaydan yarasız beresiz kurtulduk. Ama geceyi komşu bir handa geçirmek zorunda kaldık; kaza haberi sayesinde orada epeyce sempati toplamıştık. Baesdow hastalığının şaşmaz belirtileri bulunan bir bey —aklıma gelmişken, tıpkı rüyadaki gibi sadece yüzünde kahverengileşme ve gözlerde dışarı fırlaklık vardı, ama guatrı yoktu— hizmetimize hazır olduğunu söyledi ve bize nasıl yardımcı olacağını sordu? Profesör R. kararlı bir sesle, "Ödünç vereceğiniz bir gece kıyafeti dışında hiçbir şey," diye karşılık verdi. Bunun üzerine nazik bey "Üzgünüm, ama bunu yapamam" dedi ve odayı terk etti.

Analize devam ederken, Basedow'un sadece bir doktorun değil, ayrıca ünlü bir eğitimcinin adı olduğunu hatırladım. (Uyanık durumda bu konuda artık emin değildim.[1]) Ama dostum Otto, başıma bir iş gelmesi halinde çocuklarımın özellikle ergenlik döneminde beden eğitimini kontrol etmesini istediğim kişiydi (gece kıyafeti buradan geliyordu). Rüyada dostum Otto'ya, soylu yardımcımızın semptomlarını yükleyerek, başıma bir iş gelmesi halinde onun da çocuklarım için, tıpkı nazik yardım önerisine rağmen o kazada Baron L. kadar az yardımcı olacağını söylediğim açıktır. Bu da rüyanın bencilce dokusu için yeterli bir kanıt gibi gözüküyor.[2]

1 [Ama doğrudur. Söz konusu kişi, on sekizinci yüzyılda yaşamış bir Rousseau taraftarıdır.]

2 [1911 *tarihli ek*:] Ernest Jones Amerikalılardan oluşan bir topluluğa rüyalardaki bencillik konusunda bilimsel bir konferans verirken, eğitimli bir hanım mevcut çalışmanın yazarının, sadece Avusturyalıların rüyalarını değerlendirebileceğini ve Amerikalıların rüyalarından söz etmenin onun işi olmadığını söyleyerek bilimsel olmayan bu genellemeye karşı çıkmış. Kendisi söz konusu

Peki ama arzu gidermeyi nerede arayacağız? Kaderinde rüyalarımda kötü muamele görmek yazılı olan[1] dostum Otto'dan intikam almamda değil; aşağıdaki varsayımda. Rüyada Otto'yu Baron L. ile temsil ederken, kendimi de bir başkasıyla, yani Profesör R. ile temsil ediyordum; çünkü tıpkı anekdotta [rüyada] R.'nin Baron L.'den bir şey rica etmesi gibi, ben de Otto'dan bir şey rica etmiştim. Konunun özü buydu. Gündelik yaşamda kendimi kıyaslamaya gerçekten cesaret bile edemeyeceğim Profesör R., akademik dünyanın dışında bağımsız bir yol izlemesi ve hakettiği unvanı yaşamda geç kazanması açısından bana benziyordu. Ben de profesör olmak istiyordum! Gerçekten de, "yaşamda geç" ifadesinin kendisi bir arzu gerçekleştirmeydi; çünkü bu, çocuklarımı ergenlik döneminde görecek kadar uzun yaşamam anlamına geliyordu.][2]

[(γ) DİĞER TİPİK RÜYALAR]

Kişinin rüyasında hoş duygular eşliğinde havada uçtuğu, ya da kaygı duygusuyla düştüğü diğer tipik rüya türleri konusunda kendime ait tecrübelerim yok; bu konuda söyleyeceklerim psikanaliz-

---

olduğu ölçüde, bütün rüyalarının kesinlikle özgecil olduğundan eminmiş. [1925 *tarihli ek:*] Bu yurtsever hanımı mazur görmek babından, rüyaların tamamen bencilce olduğu ifadesinin yanlış anlaşılmaması gerektiğini söyleyebilirim. Ön bilinçte olan her şey rüyaya (rüyanın gerçek içeriğine veya gizli rüya düşüncelerine) girebileceği için, aynı şey özgecil dürtüler için de aynen geçerlidir. Aynı şekilde, bilinçdışında olması halinde, birisine yönelik bir sevgi dürtüsü veya erotik dürtü de rüyada ortaya çıkabilir. Yukarıdaki metindeki iddianın doğruluğu, rüyayı başlatan bilinçdışı etkenler arasında, uyanık yaşamda üstesinden gelmiş gibi gözüktüğümüz bencilce dürtülere sık sık rastlamamız gerçeğiyle sınırlanır.

1 [II. Bölümdeki Irma'nın enjeksiyonu rüyasına bakın (sf. 182).]

2 [Bu rüya Bölüm VII (C)'de ayrıca tartışılmıştır.]

lerden çıkarılmıştır. Psikanalizin sağladığı bilgiler beni bu rüyaların da çocukluktaki izlenimleri canlandırdığı sonucuna varmaya zorlamaktadır; yani bunlar, çocuklara son derecede cazip gelen hareketli oyunlarla ilgilidir. Çocuğu omuzlarına alıp odanın içinde hızla koşarak nasıl uçulacağını göstererek, dizlerinin üstünde hoplatırken birden dizlerini açarak, ya da havada tutup birden bırakacakmış gibi yaparak onunla oynamayan tek bir amca bile yoktur. Çocuklar bu tür şeylerden çok hoşlanır ve özellikle biraz korkmalarını veya başlarının dönmesini sağlıyorsa tekrar tekrar aynı şeyin yapılmasını istemekten hiç yorulmazlar. Sonraki yıllarda bu yaşantıları rüyalarında tekrarlarlar; ama rüyalarda kendilerini tutan elleri bırakırlar, dolayısıyla desteksiz uçar veya düşerler. Çocukların bu tür oyunlardan (olduğu kadar sallanma ve tahterevalli gibi oyunlardan) aldığı haz çok iyi bilinir; bir sirkte akrobatik gösteriler izledikleri zaman bu oyunlara ilişkin anıları canlanır.[1] Erkek çocuklardaki histerik nöbetler bazen sadece, büyük bir beceriyle yürütülen bu türden gösterilerin yeniden üretilmesinden oluşur. Kendi içinde masum olan hareket içerikli bu oyunlar sık sık cinsel duygulara yol açar.[2] Bu tür etkinlikler için kullanılan

1 [1925 *tarihli dipnot*:] Analitik araştırmalar, çocukların akrobatik performanstan aldıkları hazza ve bunların histerik nöbetlerde tekrarına katkıda bulunan organ hazzının yanı sıra bir başka etken daha bulunduğunu göstermiştir. Bu diğer etken, insanlar veya hayvanlar arasındaki cinsel ilişkinin gözlenmesine ilişkin çoğunlukla bilinçsiz olan bir bellek imajıdır.

2 Nevrotik rahatsızlıkları bulunmayan genç bir meslektaşım bu konuda şu bilgiyi verdi: "Kendi deneyimlerimden, çocukluğumda salıncakta sallanırken, özellikle de iniş hareketi en büyük hızına ulaştığı zaman cinsel organlarımda özgün duyumlar aldığımı biliyorum. Bu duyumdan hoşlandığımı gerçekten söyleyemesem de, bunu bir haz duygusu olarak adlandırmam gerek." Hastalardan, hatırladıkları ilk haz verici dikilmeyi, çocukluk dönemlerinde tırmanırken yaşadıklarını sık sık duymuşumdur. Psikanaliz, ilk cinsel dürtülerin köklerinin sık sık, çocuklukta oynanan hoplayıp zıplama ve güreşle

ortak bir kelimeyi kullanacak olursam, uçma, düşme, baş dönmesi, vb. olarak yaşanan şey işte bu çocuksu "hoplayıp zıplamadır"; buna karşılık bu yaşantılara bağlanan haz duyguları kaygıya dönüştürülür. Ama sık sık, her annenin de bildiği gibi, çocukların hoplayıp zıplaması aslında kavgayla ve gözyaşıyla biter.

Dolayısıyla uçma ve düşme rüyalarını kamçılayan şeyin, uyku sırasındaki dokunma duygularımızın durumu veya ciğerlerimizin, vb. hareket duyumları olduğu teorisini reddetmek için yeterli nedenlerim vardır. Bana göre bu duyumlar, kendi içinde rüyanın dayandığı anının bir parçası olarak canlandırılır; yani rüyanın kaynağı değil, *içeriğinin* bir parçasıdır.

Yine de bu tür tipik rüyalara tam bir açıklama bulamadığımı saklayamam. Elimdeki malzeme beni tam da bu noktada bir başıma bırakıyor. Ne var ki bu tipik rüyalarda baş gösteren bütün dokunma ve motor duyumlarının, bunlardan yararlanmak için ruhsal bir neden ortaya çıktığı anda canlandığı ve bu ihtiyaç bulunmadığı zaman devre dışı bırakılabildiği yolundaki genel savımda ısrar etmem gerekiyor. Ayrıca, bu rüyaların çocukluk yaşantılarıyla ilişkisinin, psikonevrotiklerin analizinde bulduğum göstergelerle kesin anlamda belirlendiği kanısındayım. Ancak bu rüyaların tipik görünüşüne rağmen, sonraki yaşamda bu duyumların hatırlanmasına bağlanmış olabilecek diğer anlamların —belki de her bireysel durumda farklı olan anlamların— ne olduğunu söyleyemiyorum; net olaylar üzerindeki dikkatli bir analizle bu boşluğu doldurabilmek beni mutlu eder. Özellikle uçma, düşme, diş dökülmesi, vb. gibi rüyaların sıklığına rağmen, bu konuda malzeme yokluğundan şikayet-

ilgili oyunlarda yattığını kesin olarak göstermiştir. [Freud bu konuyu *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme* (1905d, ÖFD., 8) adlı çalışmasının son kısmında ayrıntılarıyla ele almıştır.]

çi olmamı şaşırtıcı bulmanız halinde, dikkatimi rüya yorumu üzerinde toplamaya başladıktan bu yana şahsen bu tür rüyalar görmediğimi söylemem gerek. Ayrıca, nevrotiklerin rüyaları her zaman yorumlanamıyor, en azından birçok durumda gizli anlamlarının tamamını ortaya çıkaracak kadar yorumlanamıyor; nevrozun başlangıçta yaratılmasıyla ilgili olan ve bunu çözmeye kalkıştığımız zaman tekrar devreye giren belli bir ruhsal güç, bu tür rüyaları son sırrını da açığa çıkaracak bir noktaya kadar yorumlamamıza engel oluyor.

[δ] SINAV RÜYALARI

Okul yıllarının sonunda mezuniyet sınavına giren herkes, sınavı veremediği, tekrar sınava girmek zorunda kaldığı, vb. türünden kaygı rüyalarını sık sık görmekten şikayetçidir. Üniversite derecesi alanlarda bu tipik rüyanın yerini, Final sınavlarında kalma konulu rüyalar alır; daha uykudayken bile yıllardır hekimlik, üniversitede hocalık veya daire müdürlüğü yaptıklarını düşünerek karşı çıkmaları boşunadır. Çocukken yaptıklarımız için çektiğimiz cezaların silinmez anıları içimizde tekrar canlanır ve çalışmalarımızdaki iki belirleyici noktayla —en katı sınavlarımızın "*dies irae, dies illa*"sıyla ["karar günüyle"]— ilişkilenir. Nevrotiklerin "sınav kaygısı" şiddetini aynı çocukluk korkularına borçludur. Birer okul çocuğu olmaktan çıktıktan sonra, cezamızı artık ebeveynlerimiz, bizi yetiştirenler veya okul müdürlerimiz vermez. Eğitimimizin devamını gerçek yaşamın acımasız nedensel zincirleri üstlenir ve bir şeyi yanlış yaptığımız veya gereğince yapamadığımız için cezalandırılmayı beklediğimiz —kısaca sorumluluğun yükünü hissettiğimiz— durumlarda rüyamızda mezuniyet veya final sınavlarını görürüz (sınav için çok iyi hazırlanmış bile olsa bu durumlarda kim titrememiştir ki?).

Sınav rüyalarının daha ayrıntılı bir açıklaması için, bilimsel bir toplantıda bildiği kadarıyla mezuniyet rüyalarının sadece sınavı başarıyla geçen insanlarda ortaya çıktığını, ama başarısız olanlarda hiç görülmediğini söyleyen deneyimli bir meslektaşıma [Stekel] teşekkür borçluyum. Bu durumda öyle gözüküyor ki (tekrar tekrar doğrulandığı gibi, kişi ertesi güne ilişkin sorumlu bir etkinlik beklentisi içinde olduğu ve bir fiyaskodan korktuğu durumlarda ortaya çıkan) kaygılı sınav rüyaları, geçmişte, büyük bir kaygının yersiz olduğunun anlaşıldığı ve olayla çeliştiği bir yaşantıyı aramaktadır. Bu da, rüya içeriğinin uyanık kurum tarafından yanlış anlaşılmasına çok güzel bir örnek teşkil edecektir. Rüyaya karşı içerleme yüklü bir karşı çıkış olarak değerlendirilen "Ama ben zaten bir doktorum, vb!" ifadesi gerçekte rüyanın ortaya koyduğu bir teselli olacak ve buna uygun olarak şu şekli alacaktır: "Yarın için endişelenme! Mezuniyet sınavlarında ne kadar kaygılı olduğunu ve sonunda sana hiç bir şey olmadığını hatırlaman yeterli. Sen zaten doktorsun, vs." Ve rüyaya yüklenen kaygı gerçekten de günün kalıntılarından kaynaklanmış olacaktır.

Kendim ve başkalarının üzerinde yaptığım denemeler, yeterli sayıda olmasa da bu açıklamanın geçerliliğini doğrulamaktadır. Örneğin finallerde adli tıp sınavından kalmıştım; ama rüyalarımda bu konu hiç yer almamıştı, buna karşılık botanik, zooloji ve kimya derslerinden sık sık sınava giriyordum. Bu derslerin sınavına oldukça belirgin bir kaygıyla giriyordum; ama talihin mi yoksa hocaların mı benden yana olmasından mıdır bilinmez, cezadan kurtulmuştum. Sınavlara ilişkin rüyalarımda değişmez olarak, aslında çok iyi geçen tarih sınavına giriyordum; ama çok iyi geçmesinin nedeni de (bir başka rüyamın tek gözlü destekçisi, bkz. sf. 76) nazik hocamın [sözlü sınavda] söz konusu soruda

ısrar etmemesi için, ona verdiğim yazılı kağıdındaki üç sorudan ortadakini tırnağımla çizdiğimi farketmiş olmasıydı. Mezuniyet sınavlarının ilkine girmemeye karar veren ama daha sonra bu sınavı geçen ve daha sonra ordu sınavlarına girip de başarısız olan bir hastam, mezuniyet sınavlarının sık sık rüyasına girmesine karşılık ordu sınavının hiç girmediğini anlatmıştı.

Sınav rüyalarının yorumu da, tipik rüyaların büyük çoğunluğunun bir özelliği olduğunu söylediğim zorlukla karşı karşıyadır. Kişinin çağrışımlarında sağladığı malzeme rüyayı yorumlamaya nadiren yeterli olur. Sadece çok sayıda örnek toplayarak bu tür rüyaları daha iyi anlayabiliriz. Kısa bir süre önce, "Ama sen zaten bir doktorsun, vs." itirazlarının bir teselliyi gizlemekle kalmadığı, ayrıca bir ayıplama anlamına da geldiği sonucuna vardım. Bu da şöyle bir şey olacaktır: "Artık yeterince büyüdün, yaşamda epeyce ilerledin, yine de böylesine aptalca, çocukça şeylerle uğraşıyorsun." Dolayısıyla bu öz-eleştiriyle teselli karışımı, sınav rüyalarının gizli içeriğine karşılık gelecektir. Eğer böyleyse, bu son örneklerdeki "aptal" ve "çocuksu" olma yolundaki kendini ayıplamaların, ayıplanan cinsel eylemlerin tekrarıyla ilgili olması bizi şaşırtmayacaktır.

Mezuniyet ["*Matura*," "olgunluk, olgunlaşma"] rüyalarının ilk yorumunu ortaya koyan Wilhelm Stekel, bunların düzenli olarak, cinsel sınavlarla ve cinsel olgunlaşmayla ilgili olduğu kanısındadır. Deneyimlerim birçok durumda onun görüşünü doğrulamıştır.